

3 Kun Erzsébet, 1986

4 ELŐSZÓ HÁROM FEJEZETBEN

5 - Úgy nem lehet könyvet írni, ahogy te ezt a könyvet írod - mondta. - Valóban nem lehet - ismertem el én. - De azért megírom. A kérdések Egyedül maradtam. Olyan váratlanul zuhant rám az egyedüllét, hogy testestől-lelkestől megtántorodtam belé. - Ne hagyd el magad - mondta valaki a temetésen. S nem érttem, mit akar. Hisz nem én hagytam el magam. Engem hagytak el. Mindenütt emberek álltak. Virágokat hoztak, és koszorúkat. Hülyeség! - gondoltam magamban. - Az egész, ami itt történik, hülyeség. Nem igaz, hogy a halál elsősorban kín és gyötrelem. A halál elsősorban abszurd. Mert a nemlét felfoghatatlan. Tudományon túli probléma, amilyen a matematikában is sok van. De a matematikában legalább be merik vallani, hogy ezek a problémák megoldhatatlanok. Istenem, hogyan tovább? Valahol kint az úton egy autó dudált. Olyan fájdalommal hasított az agyamba a hang, hogy majdnem felordítottam.

6 Aztán a temetés véget ért. Valaki hazavitt. Rám telepedett a csend. Jólesett, hogy rám telepedett és beburkolt. Akiket szerettem, többé nem szólhattak hozzám. Más szavára meg nem vágytam. Pár óra telt el? Pár nap? Nem is tudom. De egyszer csak csengők berregtek bele az áldott csendbe. Csilingelve riaszt az egyedüllét, mint a pestis - olvastam egyszer egy versben. Így lehet valóban. De csak akkor riaszt az egyedüllét, ha már áporodott. Az én friss egyedüllétem nem riasztott el senkit. És nem is csilingelt. Nálam az ajtón szólt a csengő, meg a telefonom csengett. Mert az embereket nyomban előnti a jóság, ha egy még ki nem hűlt tragédia hatósugarába kerülnek. De vajon valóban jók az emberek? Jöttek ismerős orvosok és régi barátok. Jöttek arcra is alig ismert látogatók, akik új barátainak vallották magukat. Kit az aggodalma hajtott hozzám, kit a kíváncsiság. Hisz minden tragédia kicsit szenzáció is. Csak egyben hasonlítottak egymáshoz a vendégek. Abban, hogy valamennyien roppantul okosak voltak. Teli volt a markuk tanáccsal. Azt szórták elém kéretlen gyémántként. - Ne révedj a múltba - mondta az egyik. - Az élet országútja egyirányú. Nem lehet visszafelé haladni rajta, csak előre.

7 - Vagy főbe lövöd magad, vagy tovább élsz, de normálisan, mint a többi ember - támadt rám a másik. - Harmadik variáció egyszerűen nincs. Bele ne éljed már magad, hogy a kettő között vegetálva, fél lábaddal az élet, fél lábaddal a halál zsámolyán időtlen időig itt maradhatsz a fotelban ülve. Könyörögni szerettem volna, hogy hagyják abba. Hogy új még a seb, és a jelenlétük fáraszt, szavaik magja meg úgysem talál bennem termőtalajra, mert megkérgesedett bennem minden érzés, s a kéregről a szó lepattan. De tudtam, hogy hasztalan könyörögnék. Ezek az emberek úgy felfűtötték magukat jóindulattal, hogy le nem állítom már szándékuk mozdonyát, míg a gőzt magából ki nem eresztí. Jobb megoldásnak tetszett, ha bebújok az odúmba, és nem nyitok ajtót, nem veszem fel a telefont, így biztosítok magamnak nyugalmat legalább pár órára, aztán fokozatosan mindig többre. Mert lassan lehetett csak visszavonulnom. Becses kincs a jóindulat. Ha túlbujáznak, sem szabad kiirtani. Hálát érdemel még a vadhajítása is. A kíváncsiság rendjének lovagjai aránylag gyorsan elmaradtak. Mivel nem sírtam, nem toporzékoltam, látványosság híján tán el is unták nálam magukat. És apránként gyérült a szívbeli barátok látogatása is. Azt hittem, kezd elfogadni az emberiség új formában, úgy, amilyené lettem. De tévedtem. Hamarosan más megváltók jelentkeztek üdvözülésre alkalmas receptekkel, és ami még bosszantóbb volt: jól kidolgozott kérdéssorozatokkal.

8 Hogy nem volna-e jobb, ha újra férjhez mennék? Nincs-e kedvem óceánokat átszelő utazásokra legalább? Tulajdonképpen miért nem költözöm el a régi lakásból? Ha azelőtt jártam színházba, Operába, miért nem járok most? Nem vettem-e észre, hogy szűként eszi már csontomat a magány? Miért dolgozom annyit? Csak nem munkamániába menekülök? Miért nem vezetek háztartást? És ha nem főzök, mit eszem egyáltalán? Ugye csak altatóval tudok aludni? Ugye sok idegcsillapítót szedek? - és így tovább a végkimerülésig vagy még azon is túl. Vizsgálgattam magam a tükörben, mit láthatnak rajtam a cimborák, ami annyira a szívükbe mar, hogy folyamatosan szűkségét érzik feltankolni magukat sorsomat féltő lelkesedéssel. De a tükörből nem tudtam meg semmit. A lelkem tükörből sem. Tény, hogy kifordult az életem, és nem fordítottam vissza. Nem is akarom ráragatni a régi sinre, mert a sin eltört, és semmi össze nem forraszthatja. De teszem, amit tennem kell, és jókedvűen teszem. Nem dolgozom többet, nem eszem kevesebbet, mint azelőtt. Az alvókám prímán működik, minden szer nélkül olyan mélyen alszom, hogy Morpheus még reggel sem enged ki könnyen a karjaiból. Idegcsillapítóra meg a legnehezebb óráimban sem volt mankóként szükségem. Másokat is nagy buzgalommal szoktam

lebeszélni róla, régi elvem lévén, hogy baj esetén a belső tartalékokat kell mozgósítani, nem kívülről bedobálni pirulák alakjában a segédcsoportokat. Legalábbis amíg lehet. Amíg a gyógyszer nem parancsolóan szükséges. Ráadásul magányos sem vagyok, soha nem is voltam, mert kísérek az emlékeim, és

9 az emlékeim gyönyörűek. Zsongásuk akár három emberöltőn át elszórakoztatna egy magános cellában, anélkül hogy unatkoznék. Szeretetből semmivel sem adósom az élet. Olyan gazdag belőle a kassza, hogy a kamatjaiból megélek. Akkor hát mi szúr rajtam szemet? Hogy olyan életformát választottam, ami nem egyezik az ízlésmóddal? De hát számomra jelenleg ez az életforma az egyedül lehetséges. Az egyetlen, ami úgy ad nyugalmat, hogy nem lustít el. Láttam jó darabját a világnak. Miért utazzak túl az Óperenciákon most, amikor abban a bizonyos fotelban kellemesebben érzem magam? Utazom én. Hogyne utaznék. Elég, ha behunyom a szememet, máris ott vagyok, ahol akarok. Azt ne higgyék, hogy ez valami egészségtelen állapot. Attól, hogy az ember nem sodródik együtt ágyommalbátyámmal, még virulóan egészséges lehet. Ahogy a magatartásbeli divathullámok hátán tutajozó is lehet beteg. Valószínűleg csak arról van szó, hogy az egyedüllét tényleg csilingel. És kérdésekre ingerel. Vannak persze jogos kérdések is. Kérdezni mindig kell. Mert nem ismerjük egymást eléggé. Sok bajnak ez az eredője. Ebben a könyvben is áll a következő fejezetek mindegyike előtt egy kérdés. A témányító kis párbeszéd elhangzott a valóságban is. Csak a fogalmazásukon esztergáltam, nem a lényegükön. De vajon feltették volna nekem ugyanezeket a kérdéseket akkor

10 is, ha tudják rólam mindazt, amit csak leírni mertem, elmondani nem?... Ha jobban ismernek? Hiba, hogy az ember nem beszél. Vagy legalábbis nem beszél eleget. És épp a fontos dolgokról hallgat. De hát kinek fontos, ami nekem fontos? Kit érdekelnek az én magánügyeim? Attól tartok, sokakat. Mert ma már tudom, hogy magánügy tulajdonképpen nincs. Ha engem felpofoz valaki, az mindazok ügye, akik pofonoktól félnék vagy már kaptak pofont, és kit nem legyintettek már meg így vagy úgy? Ha arról mesélek, hogy megcsókoltak, az én mesémen át mások újraélik saját elcsókolt csókjaik ízét. De mit pofon és csók! Akár csak annyit írjak, hogy egy kertvendéglő lugasában birkapörköltöt tett elém a pincér, máris lesznek kétszázötvenhatan, akiknek eszébe jut egy másik kertvendéglő és egy másik pörkölt. Nemigen történik az emberrel olyan, ami páratlan eset lenne a szakirodalomban. Akkor, amikor egyedül maradtam, úgy éreztem, összedől körülöttem minden. Lét és nemlét határán bolyongott a lelkem, tátongó mélységek felett egyensúlyozva kerestem az igazságot, a vigaszt, abban a fojtogató semmiben, amiben a gondolataim tapogatódtak. És egyszer csak kikristályosodott valami. Örök érvényű bölcsességek törtek fel bennem, olyan már-már zenei tisztaságú igék, amelyektől felragyogott az elmém, mert minden sejtem azt visszhangozta, hogy én vagyok az első és az egyetlen, akiben mindez megfogalmazódhatott.

11 Már épp glória kezdett képződni a fejem körül a megdicsőüléstől, amikor belebotlottam valakibe, aki körül szintén akkor dőlt össze minden. És mit tesz az ég? Pontosan ugyanazok az örök érvényű bölcsességek kavargtak az ő fejében, mint az én kobakomban. Pontosan ugyanazokat a frázisokat pufogtatta, mint kínom fennhéjzásában én. Képzeletem sárkánya hirtelen házimacsává tőpörödött. És legszívesebben belerúgtam volna. Már-már elviselhetetlennek tűnt a sértés, ami ért. Hát más is igékre horgászva ül a Nirvána partján? Más is képes erre a megsemmisülésre és feltámadásra? Már a szenvedés sem egyedül az enyém? - Persze hogy nem! - mondom ma, tarisznyányival több tapasztalattal az életutamon cipelt poggyászban. - Az ember nem sajátíthatja ki magának a sorsot. Sem a kínt, sem az örömet. Az a darab, amit kikanyarítunk magunknak az élet nagy sajtjából, lehet sósabb vagy lyukacsosabb másénál. De azért csak sajt marad. Aki hasonlót majszol, akár ezüstkéssel szeli, akár bugylibicskával, ugyanúgy falatozik belőle, mint mi. És jó, hogy így van. Mert ha egyazon asztalnál ülünk, akkor miért ne érdekelne mást is, hogy vagyok? Köszönöm, jól. Csak kicsit sok szék üres már mellettem. Az asztalnak ama sarkán, amelyet helyemül jelöltek, rajtam kívül nem ül már senki sem. Persze az egyedüllét nem privilégium. Nem egyedül élek egyedül.

12 Vannak az asztal mellett még sokan, akik nem súghatják meg senkinek azt, ami a szívüket nyomja, mert egy ember sincs már hozzájuk oly közel, hogy meghallja a suttogást. Ha észre akarják magukat vétetni, ordítaniuk kell. Hangosan üvölni, hogy a távol ülők felfigyeljenek. És ordítani pokolian farszót. Örökösen ordítani nem lehet. Nem is ajánlatos. A szeretet hullámhosszán azonban még érintkezhetünk. Csak nem mindenki ismeri hozzá a kódot. Legyen hát ez a könyv a jelabécé. Legyen a szeretet tankönyve.

13 - Maga tudna külföldön élni? - kérdezte egy amerikai magyar, és jelentőségteljesen megfogta a kezemet. - Még másik kerületben sem! - mondtam én, és nem értettem, mit keres a kezében a kezem. A tónusok Négy földrész utazott Óbudára konflison 1920 ősze egyik reggelén, a pesti Veres Pálné utcából. S a földrészek mögé bújva, ugyanebben az ócska konflisban, ott utazott a szerelem. A négy földrészt négy nőalakban személyesítette meg fél lepedőnyi vásznon egy ismeretlen festő, abban az időben, amikor Ausztrália még nem volt felfedezve. A kocsikulcsos szerelmet pedig anyám és apám testesítette meg az arasznyi széles fekete keretbe szorított kép mögött. Egymáson kívül ez a kép volt akkor egyetlen kincsük. Kevéske pénzükhöz mérten egész vagyont költöttek rá. - Egyszerűen fülön fogta a lelkünket az a kép - mesélte később anyám. - Egy régiségbolt kirakatának háttérében állt, mi meg az üvegen túlról szemeltünk vele, naponta többször is. Mert akármerre indultunk, mindig arra vitt a lábunk. Eleinte eszünkbe se jutott, hogy megvegyük. Miből is, amikor még a szükségesre is alig tudtuk előbúváskodni a fedezetet? Elég volt nekünk, hogy megnézzük. Hogy a látványát

14 birtokoljuk. Ám egyszer csak belénk hasított a felismerés, hogy megveheti más, és akkor hová fussunk utána? Egész éjszaka nem aludtunk. Számoltunk, kalkuláltunk, és másnap már nyitáskor ott voltunk a boltban. Szinte reszketve loholtunk oda, félve, hogy épp az utolsó percben halássza el az orrunk előtt valaki azt, ami a miénk. Így követtük el életünk első könnyelműségét. De mi tagadás, máig sem ért utol érte a megbánás. Nem is volt mit bánni a vételen. Bármennyire képzavaros a lelken nőtt fül, amit még cibálni is lehet, igencsak találó a kifejezés, hogy ez a festmény fülön ragadja az ember lelkét. Mi másra vélhetném, hogy a látogatóimat mindig maga elé vonzza? Már többen meg is akarták venni tőlem, egész csinos summákat kínálva érte. Holott a képnek régisége ellenére sincs komoly értéke. Csak szeretnivaló. És mindenki számára van valami mondanivalója. Ezt érzik ki belőle azok a bizonyos lelki fülek. Különben annak idején sem volt drága a kép. Megvásárlása mégis a kívánatosnál romantikusabbá hangszerezte anyámék új életének nyitányát. Úgy költöztek ki Óbudára, hogy festményük már volt, még hozzá akkora, hogy őket magukat majd kiszorította a konflisból, amin vitték. De asztaluk, amelynél egyenek, még nem volt, és lábosuk is alig, amiben főzzenek. Persze a kép volt a fontosabb. Rá sem bízták volna másra, azért őrizték személyesen a nagy képek szállítására korántsem berendezett konflisban. Ha ugyan konflis volt egyáltalán az a konflis, és nem egylovas bérkocsinak álcázott időgép. Mert kiszállván belőle,

15 még ifjú szüleim úgy érezték, hogy nem más kerületbe érkeztek, hanem valahová a múltba pottyantak. És a következő napok tapasztalatai csak erősítették ezt a benyomást. A húszas évekbe fordulva Pest és Buda már kezdett fejlődni, modernizálódni. Óbuda azonban úgy festett, mintha fixírsóval rögzítették volna benne a biedermeier hangulatot. A házak zöme földszintes vályogépület. A szobákban berakott bútorok és almaszag. A falakon zenélő órák és gyönggyel kihímzett szentképek. Az udvarokon hepehupás kövek és leanderek. Az utcára néző ablakokban vakítóan fehér, csipkés vászonrolók. És az ablakok mögött tradíciókba merevedett emberek. Szabályos kasztokba tömörült a népesség. A szőlőbirtokos német telepések, az úgynevezett braunhaxlerok voltak a patríciusok. Egykoron tutyinak becézett papucsban jártak, tavasz melegedtével harisnya nélkül. És térdig felgyúrt nadrágban dolgoztak a földeken, így a nap barnára sütötte a lábfejüket meg a lábuk szarát. Ebből eredt barnalábút jelentő braunhaxler nevük, amely eredetileg amolyan csúfnév volt, de hamarosan rangossá nemesedett, mert polgárjogot jelentett. Olyannyira, hogy sokan csak a braunhaxlert tartották igazi altofner Bürgernek, azaz vérbeli óbudai polgárnak. S bár a híres óbudai szőlők nagy részét már az ezernyolcszázhetvenes-nyolcvanas években elpusztította a filoxéra, a tekintély megmaradt. No meg a szőlőből is maradt azért valamicske. Sok braunhaxlernek volt saját borkimérése. Közülük kerültek ki a messzi földön nevezetes óbudai kiskocsmák tulajdonosai,

16 akiknek joga apáról fiúra szállt. Idegen akkor sem tudott a braunhaxlerok soraiba furakodni, ha német ajkú volt. Ka braunhaxler, der kommt mit Stiefel" - mondták megvetően a jövevényről. Vagyis hogy nem közéjük való, csizmában érkezett. Márpedig csizmát csak Buda túlfelén és az ország más tájain hordtak az ott élő németek, nem Óbudán. A mondat két utolsó szava idővel összeolvadt. Csak annyit kellett mondani valakire, hogy mitstiefel, és sorsa máris megpecsételtetett. A másik kaszt tagjai a Zichyek által Óbudára telepített zsidók voltak, akik szintén zárt körben éltek, főleg a hajdan Zsidó utcának nevezett mai Lajos utcában, amely csupán 1879-ben kapta a Lajos nevet az Óbudát a királynék városává tevő Nagy Lajos király emlékére. Végül volt egy harmadik kaszt. Ebbe tartoztak a keresztény magyarok, akikből meglepően kevés, mindössze öt ezrelék maradt a valaha színmagyar Óbudán. Pálffy Miklós esztergomi kapitány ugyanis 1596-ban, végvári csapatok oltalma alatt átmenekítette az akkor önálló mezőváros Óbuda tehetősebb polgárait Érsekújvárra a törökök előtt, akiknek uralma alatt a virágzó város szegény jobbágyfaluvá nyomorodott. A török kiűzése után Württembergből hoztak telepéseket a

területre. A közben másutt otthonra talált magyaroknak csak elenyészően kis része vándorolt vissza. Hogy a sokféle eredetű, de eleinte csak összefogva boldoguló lakosság mikor különült el, és miként alakult ki a kasztrendszer, arra eddig a helytörténészek sem leltek hiteles feleletet. De tény, hogy a három kaszt tagjai még századunk első évtizedeiben is szigorúan betartották íratlan törvényeik

17 szabályait. Csak kaszton belül házasodtak, saját orvosaik, boltjaik, társasköreik voltak. Egymást tiszteletben tartva ugyan, de csupán annyit érintkeztek, amennyi elengedhetetlenül szükséges volt. És akkor jött apám, aki pusztán megjelenésével megingatta a szépen felépített rend talapzatát. Ő volt ugyanis az első doktor, aki szakorvosi rendelőt mert nyitni Óbudán. Kockázatos vállalkozás volt ez akkor. Kevés sikerrel kecsegtetett. De hasztalan óvták a barátok, nem engedte lebeszélni magát. Kiszögezte saját kezűleg a tábláját, hogy "szülész és nőgyógyász", az óbudai Fő tér egyik kis földszintes házának kapujára. Éppen világmegváltó hangulatban volt. Csak úgy buzgott benne a tettvágy. Már hogyné buzgott volna, amikor az egyetemről egyenesen a frontra dobták, s haza sem engedték, legfeljebb néhány napos szabadságra, az első világháború végéig. Kötelességtudó embernek nevelték. Tette, amit kellett a fronton is. Így aztán - ami orvosnál, tehát nem harcoló embernél ritkaság -, gyönyörűen dekorálva szerelt le, látványos kítüntetéseket garmadával. De én még életemben nem láttam senkit a háborút úgy gyűlölni, ahogy ő gyűlölte. Mégis ennek a háborúnak az egyik epizódja határozta meg későbbi életét. Kellemetlen epizód volt: kéthetes inspekción a kolerakórházban.

18 Mit is csinálhatott 1915-ben egy csukaszürke egyenruhás fiatal kis doktor a lázárók eme dantei poklot idéző völgyében? Jószerivel semmit. Szamadó juhásznak szegődni a halál nyájához! Még lelkesedni tudó aggyal, a friss diploma apostoli hitével a szívben ott állani "remegő felelősséggel kétszázötven beteggyűlést előtt, amelyben fakó arcú, csontvázra aszalódott emberek vívják kilátástalan küzdelmüket a röhögő kórral! Milyen nagyvási téboly volt azt hinni, hogy annak a kis municiópótlásnak, amit egy-egy injekció vagy más gyógyszeres beavatkozás jelent, főszerep juthat ebben az apokaliptikus verekedésben. Még ki nem kezdett fiataloságú apámnak, aki bármilyen csoda tevésére képesnek hitte magát a gyűretlen diplomájával, büntető kín volt ez a meghasonlás a mesterségben. A megszegyenítő tehetetlenség a legfontosabbat ingatta meg benne: az orvos-novícius szűzi szent bizalmát a tudásban. Hány, de hány megdermedt test mellől ment el véresre harapott szájszéjjel, botorkáló, megtört léptekkel, bűnbánó szerzetesi cellájába: az orvosi szobába. Egész nap szüntelenül szólt a lélekharang. Az öreg diakónus nemegyszer fáradtan elaludt a temetési szertartás alatt, és az ifjú doktor lelkében soha nem hallgatott el a de profundis. Minden nappal több és több omlott össze benne. Szinte torkában érezte a tudása és hite köveiből épült s most semmibe dőlő álompalotái romjainak malterszagát.

19 Ez már az örület határa volt. De nem engedhette meg magának, hogy összeroppanjon. Valamivel horgot kellett vetnie az életbe, hogy belesimpaszkodjon. A horog a szülész volt. Ott, a halál árnyékában határozta el, hogy szülész lesz. S a temetéseken az apró kisgyerekekre gondolt, akiket majd ő segít a világra. Ettől kezdve a kassai bábaképzőben töltötte minden szabadságát. Hisz nem volt elég a szándék. Szaktudást is kellett szereznie. De véget ért a háború. Leszerelt, és a jövője teljesen bizonytalanná vált. A korra jellemző munkanélküliség az orvosokat is keményen sújtotta. Hogy fizetett státushoz jusson, arra kósza reménye sem volt, fizetés nélküli gyakornoknak szegődött hát az egyik szülészeti klinikára, hogy kitöltse a tudásán még meglévő réseket. Így lett szakorvos. S újabb hitekkel felpumpálva magát azt remélte, Óbuda boldogan befogadja majd. Az a bizonyos világmegváltó kedv csábította ki a városnak erre a perifériájára. A huszadik században páratlan kasztrendszer és a munkásnyomor. Mert Óbuda akkor már jó ideje munkáskerület volt, s a braunhaxlerék takaros, ódságuk mellett is minden kényelemmel berendezett vályogházai mellett egyre több nyomortelep nőtt ki a földből. Különösen kettőtől beszéltek sokat Pesten. A téglagyár mellettiről, amelyet a téglavetőktől laktak, és a Filatori gát menti Hatházon létesültről, amely az első budapesti hajógyár munkásainak szolgált szállásul. Víz, gáz, csatornahálózat

20 még csak Óbuda szívében volt. Villany is aránylag kevés helyen. Ennek megfelelően alakultak a higiéniai viszonyok, amelyeket még a maradiság gyepén burjánzó szemérem is befolyásolt. Megmosakodott tisztességgel a régimódi óbudai asszony fej-búttól köldökig és talptól térdig, de ami közből esett, az retkes maradt és áporodott, mert kézzel érinteni még mosakodás ürügyén is több volt az illetlenségnél, már-már bűn. Vagyis Óbudán nemcsak az orvosi segítség, az orvosi felvilágosító munka is elkelte. Apámuram joggal gondolhatta, hogy ott a helye. De hát apám még 1920-ban is fiatal volt. Tapasztalatlan és naiv, így sok mindent nem vett számításba. Nem gondolt például arra, amidőn hivatásának választotta a szülészetet, hogy egy szülész az akkori Magyarországon nemigen tud megélni a praxisából, főképp Óbudán nem. És az a régi bölcsélet sem jutott eszébe, hogy ne kívánd

felebarátodnak ugyanazt, mint tenmagadnak, mert hátha neki más az ízlése. Azaz hiába akarja ő megváltani Óbudát, ha az köp a megváltásra, és jól érzi magát úgy, ahogy van. Ami a megélhetést illeti, a szülész csak akkor tudta magát és családját eltartani a korabeli Pesten, ha valami klinikán, kórházban vagy szanatóriumban legalább egy, a szűk létminimumát biztosító állást kapott. Apámnak ilyen állása 1952-ig nem volt. Mindazonáltal könnyen meggazdagodhatott volna. Nem a szülészetből, hanem az ellenkezőjéből, a terhesség megszakításából. Az úgynevezett abortőrökhöz, akik tiltott műtétet végeztek a lakásukon, csak úgy ömlött a pénz. Apámnak viszont elvei voltak, és pont erre nem volt

21 hajlandó. Ő ott, a kolerakórházban kaszáló halál árnyékában arra esküdött meg önmagának, hogy kezdődő életek felett örökös, dehogyan is szolgálta volna újra az ördögöt. Maradt tehát a magánpraxis. Az ám! De hogyan? Alig szögezte ki a tábláját, a lányok és asszonyok máris arról kezdtek susstorogni, hogy aki nőgyógyásznak megy, annak valami rőfög az agyában. Mert ugyan miért specializálná magát valaki egy szervre, amelyet tisztességes nő még önmaga előtt is szégyell, ha nem azért, mert malackodásban leli örömét? A gyanút apámnak az óbudaiak számára szokatlan életvitele is alátámasztotta. Elsősorban gyanús volt maga a felesége. Anyám sugárzóan szép asszony volt, és olyan temperamentumos, hogy szikráztak a kovakövek, ha megjelent. Az emberek nem ilyennek képzeltek egy orvosfeleséget. Inkább galamblelkűnek, amilyenek a falusi papnék. De gyanús volt a társaság is, amely a szüleimhez járt. Apám irodalom- és művészetrajongó volt. Már tizenöt évesen azért akarták eltanácsolni a minden más tekintetben dicséretesen kitűnő piarista gimnáziumból, mert az önképzőkörben Adynak toborzott híveket, holott a paptanárok épp e forradalmi hangú költő verseit tiltották olvasni. Medikus korában meg addig csetlett-botlott a Japán kávéházban, amíg le engedték telepedni a művészsasztal végibe, hadd szippantson magába valamit a márványszasztal felett röpködő szép, okos szavakból az a mohón figyelő

22 kölyök. Valahogy így lett megtűrt tagja Ady Endre még zártkörűbb asztaltársaságának is a Három Hollóban. Aztán meg a Galilei-körhöz csapódott a vele egy gondolatlan pendülő barátaival. S mivel ilyen körben mozgott, társasága is főleg írókból, művészekből verbuválódott. Azok közül meg némelyik meglehetősen különös ruhákban járt-kelt akkoriban, mintegy tüntetéskeppen a korszellem ellen, amelyet megvetett. Hogy kicsodák a vendégek, azt nemigen tudták az óbudai Fő tér környékén. Az öltözködésük azonban nyomban beszédtéma lett, és már kezdőbességgel jól pörgött a helyi pletykák kerekein. Főleg Kassák Lajos ingerelte a kandi kedvet, aki nem átalott feleségével együtt fekete rubaskában közlekedni a Fő tér macskakövein. És ki látott már Óbudán ilyen faramuci viseletet? Márpedig embert barátjáról, ugyebár... Ha ilyen barátaik vannak a doktoréknak, ugyan ki bízhatna bennük? Ráadásul este tíz után is gyakran ég náluk a lámpa, amikor már minden rendes ember alszik. Na hiszen, jófélék lehetnek! Hogy szüléshez hívják az új orvost? Ugyan már! Hisz ahhoz még a régít sem igen hívták. Az óbudai családok teljhatalmú szülészeti tanácsadói a tudós asszonyok, a bábák voltak. Bennük bíztak egyedül. Ha maga a baba ragaszkodott orvoshoz, hát el is szalajtottak érte. A szakmáját valóban nagyon értő, sok tapasztalatú baba viszont csak ritkán hívatott orvost. Legfeljebb ha életveszély volt, szánta rá magát. Hisz az orvoshívással saját tudását kompromittálta a család előtt, és a szülő nőt is kínos helyzetbe hozta, mert teste intim szféráit feltárni egy férfinak, legyen bár százszor orvos az illető, mindenképp szégyen volt.

23 Majdnem akkora szégyen, mint kórházban szülni, ahol szintén férfiorvosok kezére került a kismama. Aki kórházba kényszerült, jobban is tette, ha elköltözött a környékről, mert ujjal mutogattak rá, amíg csak élt. A furcsa csupán az, hogy nagyrészt mégis rendben folyt minden. Habár az asszonyok magánlakásokban szültek, elképesztően lehetetlen körülmények között, gyermekágyi fertőzés nemigen fordult elő, annak ellenére sem, hogy a kerületben általános gyakorlatot folytató és foghúzástól szülésig mindent vállaló orvosok nemegyszer skarlátos vagy más fertőző betegről jöttek a szülőágyhoz, ha értük menesztett a baba. Tizenöt orvos praktizált 1920-ban a kerületben. Apám volt a tizenhatodik. Az ember azt hinné, hogy legalább a doktorok örültek neki. Annak, hogy Óbudán nyitott rendelőt. Hogy végre van egy szakorvos a kerületben, ahol akkor még fogorvos sem volt, és legalább a szülések miatt nem őket verik fel éjszaka. De a doktorok nem örültek. Ellenkezőleg! Agyon voltak rémülve, s meg is volt a jó okuk a rémületre. Ők ugyanis élénken emlékeztek még néhány kirívó esetre, amikor a braunhaxlerek egy-egy orvosa konzultálni próbált a zsidók orvosával, vagy az akart tanácskozni a keresztény magyarokéval. S arra is, hogy minden ilyen kísérlet csúfos kudarcba fullt. Hosszú időre lesüllyedt tőle a kedélybarométer beteg és orvos, de még orvos és orvos között is, annyira renegát tettnek minősült a cselekedet. És Óbudán nemcsak

24 apámnak nem volt állása. A többi orvosnak sem volt. Óvták hát a magánpraxist, mint egyetlen megélhetési forrást. Tudták ők, hogyne tudták volna, hogy egy képzett szülész perfektebbül beszél a gyerekhordó gölya nyelvén, mint ők. Készséggel át is engedték volna állóhelyüket a szülőágy mellett. Csak egy dagasztotta bennük az aggodalmat, hogy szülni furcsamód minden kaszt asszonyai szültek, és szülész csupán egy volt. Csak nem fog egyik kaszt asszonyaitól a másik kaszt asszonyaihoz szaladgálni? Úristen, micsoda káosz! Még felrúgja ez az egy szem orvos az egész nagy nehezen kialakult rendet, és ki tudja, hogy ez a rebellió miként hat majd az évek nehéz munkájával kiépített, de most már aránylag stabil praxisra? A sok problémanyalábból összeállt, de valahogy mégis bohócati szituáció mindenestre odavezetett, hogy apámnak sokáig két várószobája volt. Egy, amit a betegeknek rendezett be, és a voltaképpeni rendelő, amelyben ő várta a betegeket. De jó darab ideig hiába várta. Még véletlenül sem kopogtatott az ajtaján páciens. Valaminek végül mégiscsak történnie kellett. És történt is. Méghozzá a legváratlanabb. A bábák kezdtek bábáskodni apám felett. Ők karolták fel elsőnek. Kezdetben egyedül nyitottak be hozzá, amúgy tapogatódzni, ilyen-olyan ügyekben tanácsot kérni. Idővel aztán elhoztak a rendelőbe egy-egy beteget is. A hangulat egy csapásra megváltozott. A bába tekintélyén nem eshetett csorba. Ha ő hisz az új doktorban, hihet benne más is, döntötték el a boltíves

25 kapualjakban trécselő hangadók. (Ilyen egyszerű volt az egész.) Most már jöttek az asszonyok. Kíváncsiságból is ellátogattak hozzánk, ha semmi panaszuk nem volt, hát beszélgetni. Az anyám iránti idegenkedés is hirtelen rajongásba váltott. Milyen szép!" - suttozták áhítattal. Mint egy templomi szent." Akkor már csak nagyasszonyoknak szólították. Elterjedt róla, hogy mindenkin segít, aki hozzá fordul. Már-már kicsit sok is volt a jóból. Apámról meg az terjedt el, hogy kedves. S hogy egy orvos kedves legyen, az is szokatlan volt Óbudán. A többi ott praktizáló doktor mind jóval idősebb volt. Legtöbbjük hatvan év feletti. És ezt az orvosgenerációt még úgy nevelték, hogy a beteggel szemben tanácsos a merev, kissé mesterkélt rideg s méltóságtelti viselkedés. Csak ezzel lehet kivívni a gyógyító munkához nélkülözhetetlen tiszteletet. Ettől alakul ki a páciensben az az érzés, hogy az orvos különb ember nála, épp ezért nyugodtan rábízhatja egészségét és önmagát. Apám korosztályánál ilyesmiről már szó sem volt. Így hát nyugodtan viselkedett természetesen. S mivel alapvetően kedves fickó volt, ha úgy tetszik: kedvesen. Úgy tűnt, aránylag rövid időn belül csatát nyert. De ha a praxis nagy döcögve meg is indult, a helyzet még korántsem volt rózsás. Mint klinikai nevelésű nőorvos sehogy sem tudott belenyugodni a néhány területen már nem is biedermeier, hanem egyenesen középkori egészségügyi viszonyokba. Az

26 első beteg, akinek irrigációt írt elő, mintaszerűen elájult, amikor megtudta, hogy az irrigátor micsoda és mire használják. Egy másik, akinek hüvelygolyókra adott receptet, megkérdezte, hogy a golyókhoz való hüvelyt is a patikában árulják-e, mit sem sejtve róla, hogy neki magának van hüvelye. A harmadik meg azért tiltakozott, hogy gyári készítményt írt fel neki, mert, mint kiderült, Óbudán csak a rőf hosszú, legalább húszsoros, úgynevezett magistralis recepteknek van becsülete, vagyis az olyan orvosságnak, amit az ismerős patikus a beteg szeme láttára kotyvaszt és kever, mert ki tudja, a gyár abba az izébe mit tesz bele". Bizony nemcsak a betegeknek kellett megszokni az új doktort. A doktornak is szokni kellett az új betegeket. De miután már megvolt a bizalom, kölcsönös jóindulattal sikerült összerázódní. Ami felkavarodott, lassan le is ülepedett. A hullámzó bizonytalanságok között evezve apámnak szerencsére ott volt anyám. Ő volt az áramforrás. Mellette lehetett feltöltődni, ha lanyhult a hit. És volt még valami, ami erőt adott. A konflison hozott szerelem, amely velük lakott. Elnyűhetetlen szálakból szőtték ezt a szerelmet. Sok vihart kiállt, mielőtt az óbudai fészekbe betelepült. Anyám tornyos kastélyból költözött a penészes falú Fő téri lakásba. Nagybirtokos férjet hagyott el, hogy a peremkerületi orvos hú társa legyen. Apámnak vagyonos menyasszonyt jelöltek ki a szülei, az elől szökött a Veres Pálné utcai albérletbe, ahonnan Óbudára vitt az út. Prüszkölt a dühtől mind a két család. Anyámé is, apámé is.

27 Az esküvőre sem jött el senki, csak a tanúk. A beteljesült szerelem ragyogásában azonban a gondok minden göröngye szappanbuboréknak tűnt. Elég volt ráfújni egy-egy keserű gondolatra, máris szétpattant, semmivé vált. Hiszen olyan szép lett egyszerre a világ! Apám augusztus 25-én született. De hatvan éven át augusztus 8-án ünnepelte a születésnapját, mert ezen a napon ismerte meg asszonyát, és úgy érezte, akkor született meg igazán, csak e naptól él. Hát ilyen volt ez a szerelem. És ilyen is maradt. Érte nyert értelmet az első napokban, és később is minden küzdelem. Amikor befogadták apámat a bábák és a betegek, befogadták a kerületi orvosok is. Ő lett Óbuda első kaszton kívüli doktora. Bekopogtattak hozzá innen is, onnan is. Kihívták, ha baj volt, meghívták, ha ünnepi ebéd volt. S minél jobban megismerték, annál jobban áradt felé a jóleső - jaj, de mennyire jóleső - szeretet. Bőségesen jutott ebből a szeretetből anyámnak is, aki tárt szívvel viszonzta. Afféle lelki tanácsadójává vált a jó szóra szomjazóknak, de szükség esetén asszisztált is apámnak a rendelőben, és ami az akkori

munkanélküliség gyomorra ható nyomorában szintén nem volt közömbös: pohárnyi meleg tejjel vagy egy tányér tartalmas levesre bárki számíthatott nála, aki éhesen betoppant. Apránként elfogadták a humorát is. Megtanultak játszani vele, s vele nevetni, ha csúfolódik. - Be szép ma reggel! - udvarolt egy napon a házbéli hentes.

28 - Mint egy templomi szent - billentett huncutul egyet a szemén anyám. A hentes meg vidáman vigyorgott, hogy érti, miről van szó. Pedig éppen mert értette, pár hónapja még vérig sértődött volna. Eleinte másokat is nyugtalanított, hogy veheti valaki rossz néven, ha templomi szenthez hasonlítják. - Nem engem bánt a hasonlat - nevetett rájuk anyám. - Maguk a templomi szentek méltatlankodnak miatta. És jogosan. Mert amilyen szabadszájú vagyok, sehogy sem illek a soraikba. Volt valami igaza. Abban is, hogy lefaragta a túlzásokat. - Előbb a pokolba kívántak minket mondta. - Most meg az égbe akarnak föllökni. Mi lenne, ha a földön maradnánk, ami még mindig a legbiztonságosabb hely? Így hát visszazártak a földre, barátokozni a hétköznapokkal. Munkás hétköznapok voltak, tevékeny nappalokkal és mozgalmas éjszakákkal. Délelőtt a fekvő betegeit látogatta végig apám, délután odahaza rendelt, s ha lefeküdt végre, többnyire kiugrasztották az ágyból, mert a gólya néni gyakran dolgozott éjszakai műszakban, és a bábák már számítottak rá. De sokszor szaladt nehéz szülészeti táskáját lóbálva a Filatori gáthoz vagy azon is túl a gyéren világított, gidres-gödrös éjszakai utcákon... Busz még nem járt Óbudán, villamos és vicinális is csak nappal. Taxira, fiákerre meg sem az orvosnak, sem a betegnek nem telt. Őszintén szólva efféle

29 luxus eszükbe sem jutott. Gyalog indult a doktor, ha sürgős volt, futólépésben, s ha már orvosért küldtek Óbudán, többnyire sürgős volt. Indult, de hová? Az esetek jó részében bűzös nyomortanyákra, ahol petróleumlámpa, gyertya, esetleg pislákoló olajmécse fényénél kellett dolgoznia, és nemhogy vízvezeték nem volt, olykor még kút is csak jó távol. Hetedhét határból kellett a vizet hozni. S ha víz már volt, nem biztos, hogy tüzelő is volt, amivel felmelegítsék. Kemény teleken fűtetlen szobában feküdt a szülő nő. Nem ágyban, ó, dehogyan. Földre terített pokrócon, szalmazsákon. S persze tömegszálláson. Apám ilyenkor a férjet visszaküldte hozzánk tűzifáért, egy-egy kis fazék sűrű rántott levesért, hisz táplálni kellett a kismamát szülés után, hogy ő is táplálni tudja a kicsit, szoptatni tudjon, erőre kapjon. A higiénianak azonban olykor a legprimitívebb feltételeit is képtelenség volt megteremteni. Félstét földpadlós lyukban, alompiszokban, hidegben kellett komplikált szülések százait levezetni, szükség esetén kisebb műtétet elvégezni, tetszhalott csecsemőket életre kelteni. S milyen rejtélyes defenzívái vannak a szervezetnek! Megint csak nem történt baj, sem gyermekági láz, sem egyéb fertőzés. Legfeljebb a babonák fertőztek. Egy-egy szülésnél összecsődült az egész rokonság. Alig lehetett őket kiharcolni a szobából, ahol az asszony vajúdott. Ijesztő jelenet is adódott némely nap. Egyszer elhívták apámat egy görcsökben fetregő nőhöz. Amidőn benyitott, azt hitte, eltévesztette az ajtószámot. Hogy

30 valami spiritiszta szeánszra vagy mágusok gyülekezetébe került. A beteg ugyanis sötét szobában, meztelen hassal feküdt az ágyon. Köldökére égő gyertya volt ragasztva (ennek kellett volna kiűznie belőle a fájdalmat), s körülötte, a gyertya lángjától kísértetiesen megvilágított arccal, fél tucat asszony mormolta rigmusban a ráolvasás szövegét. Mindez nem évszázadokkal ezelőtt történt, hanem 1923-ban, Közép-Európa Budapest nevű fővárosának egyik kerületében. Volt eset, ami a családi krónikába is bekerült, annyira bensőséges színesedett. Pelyhes állú legényke jött apámért egy újévi hajnalon. A lakás, ahová vitte, mindössze egy helyiségből állt. Az sem volt szoba, csak kamra. A kályhát spór" helyettesítette, amelyen főztek is. Ha volt mit, és volt mivel. Ezúttal nem volt. A férj fél éve munkanélküli. A szoba jéghideg. A sarokban, egy szalmakupacra terített kétes tisztaságú lepedőn feküdt a vajúdo nő, sápadtan, kivérezve, alig tapintható pulzussal. Diagnózis placenta praevia, elől fekvő méhlepény. Szülésnél az egyik legveszélyesebb komplikáció. Hasonló esetben a mentőket nem értesíteni ma súlyos műhiba. Akkor? A lakástól három kilométerre, az egyik téglagyárban volt a legközelebbi telefon. Ágy sehol. A világítást házilag öntött faggyúmecs szolgáltatotta a szürkületben. Vizet a szomszédos ház kerek kútjából hozták, egy rozsdafoltos, kopott bádoglavóiban.

31 A hideg szobában meglátszott a lehelet, de apámról csurgott a veríték. Lábra fordítással és jó adag szerencsével sikerült elállítania a vérzést. Reggelre egészséges fiúcskának adott az asszony életet, s néhány nap múlva felépült maga is. A férj pedig fizetett. Volt egy maga faragta furulyája. Azon eljátszott apámnak egy dalt. Ez volt a honorárium. Ez? Sokkal több! Mert ettől kezdve minden újévkor eljött apámhoz. Minden január 1-én eljátszotta ugyanazon a furulyán ugyanazt a dalt. Vagy tíz évig. Akkor elvitte a tüdőbaj. Nagy volt a szegénység Óbudán. A honoráriumok java része inkább az orvos lelkét táplálta, mint a zsebét. Mégis ment az orvos, ha hívták. Hóviharban, esőben, tűző napon, éjjel és nappal.

Eszébe se jutott, hogy ne menjen. Mindez úgy hangzik ma, mint valami hőstett. Pedig egy orvos sem érezte magát tőle hősnak. Egyszerű rutinmunka volt. Akkoriban mindenki ezt vállalta, aki orvosnak ment. Nem is volt túljelentkezés az egyetemen. És az a mostanság sokat emlegetett kérdés sem okozott gondot, hogy mikor fogadhat el az orvos hálapénzt a betegtől, mikor nem. Gondot legfeljebb az okozott, hogy magának az orvosnak van-e pénze, amit a beteg párnája alá dughat. Mert mit ért a legjobb kezelés, ha nem volt betevő falat, vagy a magas lázzal küszködőt télvíz idején kilakoltatták családotól, betyárbútorostól, úgy, ahogy volt?

32 Elő-előkerültek persze fizető betegek is. Jómódúak, akik szekeret vagy hintót küldtek az orvosért, és fáradozása jutalmaként ropogós bankót csúszttak a tenyerébe. Még egy olyan páciensünk is akadt, aki minden esetben hátslovat küldött apámért, annak nyergébe pattanva vágatott ki hozzá szép hosszú távon. De szegény beteg több volt, mint gazdag. Tán azért is, mert a nyomorúságban minden betegség könnyebben megtelepszik. Anyám annyifelé tudta egyszerre szórni a segítséget, mintha száz karja volna. És azt is tudta, kinek hogyan kell adni, hogy meg ne bántódjék. Mert nincs érzékenyebb lelkű annál, aki igazán szegény. És az érzékenységet tisztelni kell. Óbudán változatlanul nagyszónynak szólították anyát. És ég tudja miért, illet is rá ez a megszólítás. Annál nagyobb bajban volt apám. - Kisztihand, Herr Doktor! - köszöntek rá nagyanyjának beillő tisztos nénikék. Amibe mindig belepirult. De hát nem volt mit tenni. Óbudán az orvosnak kijárt a kisztihand. És mi járt ki neki úgy húsz év múlva ugyane kézcsokokos nénik unokáitól? Egy Hello, doki bácsi!". Mert közben új fejezetet nyitott a történelem. Velünk is sok minden történt. De hát a mi családunk sosem volt történések híján. Babányi gyerekek voltam még, mikor a vályogfalú, dohos kis Fő téri lakásból átköltöztünk egy egészségesebb otthonba. Tágas volt és világos. Itt láttam először fürdőszobát, és itt léptem először vikselt parketre. Hogy nyomban hasra is

33 estem rajta, az csak természetes. Anyám meg nevetett. Kicsit meg is sértődtem feltápaszkodás közben, mert nem tudtam, hogy a boldogságtól nevet. Nagy boldogság volt anyáméknak a lakás. Hisz amióta megesküdtek, most kerültek először emberi körülmények közé. Az új óbudai betegeknek és az új óbudai barátoknak viszont kemény próbatételt jelentett, hogy elpártoltunk tőlük. Mert elpártoltunk csakugyan. A Lajos utca és a Galagonya utca sarkán álló bérház első emeletén volt a lakás. Pont egy sarokkal túl az Óbudaország határának tartott mai Nagyszombat utcán, amit akkor még Határ utcának is hívtak. És az újlakiakat minden óbudai bennszülött megvetette kissé a szíve mélyén. Mert a régi óbudai ember több volt, mint lokálpatrióta. Megszállott volt. Ha rajta áll, tán lasszót dob az égen a napra, úgy tartja kötőféken, hogy másutt ne melegítsen. Tucatszám akadt öreg óbudai polgár, aki sem hajón, sem hídon nem kelt még át a Dunán. Aki sosem látta Pestet. S inkább választotta volna a halált, mintsem áthurcolják oda. Mert számára Óbuda volt az egész világ. És lehet-e kényszeríteni valakit arra, hogy saját világa határán túllépjen? Buda nagyobbik fele is kimaradt az átlag óbudai látóteréből. Már aki a szomszédos Újlakra ugrott át, arra is úgy néztek, mint valami kalandos kedvű világotutazóra. S olyan gyanakodva tapogatták körül, mikor visszajött, mintha legalábbis kannibálok között járt volna. Mindezt anyámék is tudták. De akkor is lakáshiány volt. Nem lehetett válogatni.

34 És törvénytörően megtörtént a csoda. Az óbudaiak megreszkírozták orvosukért azt az egy sarkot. Jöttek változatlanul. Társaságban és külön-külön. Mert volt ezeknek a furcsa óbudaiaknak egy ritka jó tulajdonságuk. Ha egyszer szívükbe fogadtak valakit, azt többé nem hagyták el. És apámat akkor már szerették annyira, hogy egy saroknyit megérjen. Aztán és mégaztánabb történt sok más is. Például átéltünk egy világháborút. Nekem az első volt, apáméknak a második. És átéltünk egy városostromot, amely közben apám hasmánt csúszva, fején rohamsisakkal közelítette meg a betegeket, de ment hozzájuk rendületlenül. Ahogy rendületlenül írta a háború alatt a hamis orvosi bizonyítványokat, mert akkoriban ilyen papírokkal több életet lehetett menteni, mint gyógyszerrel. A pincéből feljövét meg kórházzá rendeztük át a lakást. Gyógyintézetünk remekül szuperált. De szerencsére csak rövid ideig, mert gyorsan helyreállt a rend. Az emberek agyában is sok minden elrendeződött. A városostrom utáni tavasz frissítő szelei mintha elsöpörték volna Óbuda egész múltját. Ennivalót még nemigen lehetett kapni, valahogy mégsem éhezett senki. A kasztok összeolvadtak a tenni akarás nagy igyekezetében. Különbösen is megindult a népvándorlás. Más kerületekben kibombázott családok Óbudán kaptak fedelelet a fejük fölé, néhány fiatalabb óbudai polgár meg minden hagyományt felrúgva máshová költözött. Szóval nagy volt a mozgás. A III. kerület kezdett úgy belesodródni a főváros

35 vérkeringésébe, mint a többi kerület, még autóbust is kapott, a hatost. S habár a régi városatyák azt jóskolták, hogy heteken belül meg fog szünni a buszjárat, mert az óbudaiak ugyan fel nem szállnak ilyen fránya gépjárgányra, bizony nem szűnt meg, sőt első perctől kezdve kifizetődőnek bizonyult. Az

orvosi munkában is sok volt a változás. Az atyámuram ifjú korában még gyerekcipőben járó társadalombiztosítás egyszeriben általánossá vált. Megszűnt a kórháztól való irtózás. Alig volt már asszony, aki háznál akart volna szülni. Apám azért nem unatkozott. Ellenkezőleg, az ő élete is új értelmet nyert. Volt ugyanis a szülészetén kívül még egy szakmai szerelme: az onkológia, amellyel addig csak gondolatban kacérkodhatott ben, amikor onkológiai hálózat Magyarországon még egyáltalán nem létezett, megbízást kapott a III. kerületi rákszűrés megszervezésére. Ez még nem állás volt, csak folyamatos társadalmi munka. De amint belekezdett, tudta, hogy eldőlt a sorsa, újra csatasorba áll. Három év múlva, 1952 februárjában aztán - amikor a hálózat végre beindult - kinevezték négy onkológiai gondozó vezető főorvosává. Mivel 1892-ben született, kereken hatvan éves volt ekkor. Vagyis éppen nyugdíjra érett. És ez volt életében az első olyan fix állása, amelynek jövedelme már biztos megélhetést nyújtott. E tény azonban akkor már szót sem érdemelt. Mert másról és többről volt szó. Túl a hatvanon, ebben az onkológiai munkában teljesült be apámnak minden ifjúkori álma.

36 Végre intézményen belül dolgozhatott, végre támogatták, s nemcsak magára kellett támaszkodnia. Egészen új perspektívák tárultak ki előtte. Megannyi lehetőség, amelyre a perifériára zárt magánorvos, aki maga dacolt az élet viharával, akkor sem gondolhatott, ha minden tétéből rugóként pattant ki a lelkesedés. Hisz a magános tudósok ideje már apám születése táján lejárt, már rég csak teamben, alkotó közösségben lehetett produkálni és előbbre jutni. Az a mondás járja, hogy nyugdíjas korban az ember ne kezdjen új életet, örüljön, ha a régit folytatni tudja. Az édesapám szerencsére nem ismerte ezt a mondást sem. Ő bizony teljesen új életet kezdett hatvanévesen, és akkora időben benne az ifjonti nekibuzdulás, hogy ősz haja tán eszébe sem jutott. Sőt, mivel ismét úttörő munkát kellett végeznie, újra elemében érezte magát. Hatodmagával kezdte kiépíteni Budapest onkológiai hálózatát. Helyiséget csak a szuterénben kapott, műszert sokáig egyetlen darabot sem, így hát saját, otthonról hozott műszereivel rendezkedett be és kezdett dolgozni. Beteg eleinte megint csak elvétve akadt, hiszen a betegek azt sem tudták, mi az onkológia. Miért is tudták volna, amikor az orvosok jó része sem értette, mi a patvarnak nyűzsög, mit akar, és csak nevetett az igyekezetén. Apám vidáman rájuk kacscintott, és visszanevetett. Tisztában volt vele, hogy is ne lett volna, hogy a kollégák nem hisznek a hálózat kiépítésének szükségességében, a rákszűrést afféle humbugnak tartják egyelőre. Hisz még onkológus szakorvos sem volt az országban, ő maga is jóval később lett az, és ami

37 új, az mindig gyanús. De hát a gyanúkkal szemben apám már alaposan megedződött. Dolgozott hát nyugodtan, és sértődés nélkül tovább, mert tudván tudta, hogy jó ügyet szolgál. Mi több, egyre lendületesebben vetette bele magát a munkába. Kellott a lendület, a kedv, hisz maga is tapogatódzott még. Pumpolta a tudást, halomszám falta a könyveket. Nagyon új volt még ez a munka. Nemcsak neki, mindenkinek. Ő volt a legidősebb az első hat pesti onkológus között. De a többi sem volt sokkal fiatalabb. És lobogó lelkű ember volt mind, hittel s tüsszel teli. Emlékszem, hosszú éjszakákat vitatkoztak át a lakásunkon, a szakma már tapasztaltabb tudósaival és professzoraival. Anyám meg én csak főztük nekik literszám a feketekávét, és - bár egyben-másban mi is megedződünk az idők során - bizony olykor magunk is gyanakodva figyeltük őket. Hangzavar, csapkodás, szanaszét szórt könyvek és folyóiratok... Ugyan mi lesz, mi lehet ebből? Hát sok minden lett belőle, és aránylag hamar. Egyszer csak azon kaptuk magunkat, hogy már nemcsak mi figyelünk, mások is kezdenek odafigyelni. Apám egy-egy előadásának már kétezer körüli hallgatója volt. Megtelt a plakátjaira télen a MOM kultúrháza, nyáron a városmajori színpad nézőtere, s a hallgatók kérdeztek, vitatkoztak, egész felforrósodott a hangulat. Hasonlóan jó hírek érkeztek a másik öt onkológustól. Apámat előadásra kérte fel a Rádió, a sajtó érdeklődését is felkeltette a hat deres hajú pionír.

38 Újabb pár hét múlva sorba álltak a betegek az onkológiai gondozók előtt, ahová addig egyenként is alig lehetett őket becsalogatni. A kollégák cinizmusa is felszívódott lassan. Mind többen szállingóztak a gondozók körül, mind többen kértek részt a munkából. Szükség is volt a segítségükre. És szükség volt a beteganyagra, amit küldtek. Mert ez azért még mindig a tapogatódzás korszaka volt. Tanulni kellett, tanulni és megint tanulni. S apám nem restellte ősz fejjel bújni a tananyagot. Egy-két könyvtárat végigböngészni a napi rendes programhoz tartozott. Tanfolyamra is beiratkozott, jegyzetelt, vizsgázott... Voltaképpen minden beteg előtt is mindig újra vizsgázott. A mai onkológusok ezt a korszakot nevezik a magyar rákgyógyászat hőskorának. És micsoda boldogság volt minden korai stádiumban felfedezett rák, minden egyes megmentett rákos beteg! Micsoda boldogság az az egész szent nagy összetartozás, ami ezt a pár embert egymáshoz s az ügghöz fűzte. Így így élt egy orvos Pannóniában. És sok orvos élt így. Bármennyi volt ebben az életben a sötét tónusú gond, színes élet volt. Apám onkológusként kapta az első kormánykitüntést és az első tudományos elismeréseket. De amikor állása már kiemelte

a kerületből, akkor is Óbudán lakott. Akkor is megmaradt óbudai orvosnak. Az a típusú doktor, aki ő volt, napjainkra már kihalt. Sebesebb lett az élet körforgása, megváltozott az orvosi munka ritmusa is.

39 Nem tudom, apám hogyan nyújtotta meg a napot, de betegek számára mindig volt ideje. És nemcsak a beteg betegsége érdekelte. A legkülönbözőbb problémákkal jöttek hozzá, a legkülönbözőbb napszakokban. Doktor bácsi, összevesztem a vőlegényemmel, most mit csináljak?" - nyitott rá az egyik késő este. Főorvos úr, drukkoljon, holnap érettségizik a lányom" - szólt be a másik. Egész dinasztiákat kezelt, dédnagymamától dédunokáig. A kórházban, ahol élete végén dolgozott, három olyan orvos is volt, akit egykoron ő segített a világra. Családok százaiba nőtt bele biztos támaszul, gyógyító munkáján túl sem fukarkodva a baráti szóval, ami mindig szívből jött. És ez valahogy gyönyörű volt. Kicsit még ma is az. Mert most, amikor már évek óta nem él, is sűrűn előfordul, hogy becsenget hozzám valaki egy kis csokor virággal: Tessék odatenni a főorvos úr fényképéhez, hadd tudja, hogy holnap lesz az esküvőm!" Vagy: A főorvos úrnak hoztam, mert kislánvom született, és folyton rá gondoltam a szülőágyon, hogy csak most segítsen..." Anyám születésnapjára is mindig érkezik virág a régi betegek családjától. Néha egymásnak adják az emberek a kilincset, mintha búcsújáróhely volna a lakás. Apránként térül vissza a szeretet, amit apám meg anyám szétosztott. És engem tesz gazdaggá.

40 - Miért pont engem ér ennyi szerencsétlenség? Miért pont és éppen engem? - Vajon ha csupa szerencse érne, akkor is töprengenél, hogy miért pont téged ér? A név Ideje, hogy bemutatkozzam. A nevem Kunitzer Szonja. Azért lettem Kunitzer, mert apámat dr. Kunitzer Istvánnak hívták. És azért lettem Szonja, mert anyáméknak örök példaképe volt Dosztojevszkij Bűn és bűnhődés című regényének Szonyája. Vagyis a keresztnemet egy utcalánytól örököltem. De olyan utcalánytól, akinek a körötte szürkén gomolygó mocsokból patyolatfehéren világít ki a lelke. Akire büszke lehetek. Anyám Andreidesz Gizella Virág néven nyert anyakönyvezést. Sokáig az első keresztnévét használta, de mivel apám Csillagvirágnak becézte, a barátok is Virágnak kezdték szólítani. Így maradt aztán ötven évig Virág mindenkinek. Én viszont közben Kun Erzsébet lettem. Illetve az is. Hisz hivatalos irataimban változatlanul Kunitzer Szonjaként szerepelek. A Kun nevet Gádor Béla, a humorista találta ki nekem írói álnévül. Ugyanis hozzá kopogtattam be - amúgy utcán át, vadidegenül - életem első közlésre szánt írásával.

41 Nagy csodálkozásomra nem dobott ki, hanem leültetett, és elolvasta. Aztán ezt mondta: - Az írás használható. Meg is fog jelenni. De a név, amit aláírt, használhatatlan. - Mit csináljak, ha ez a nevem? - szepentem meg. - Válasszon magának más nevet. Magyaros csengésűt. Mert a Kunitzer név idegen hangzású, és a Szonja is az. - Tudja mit, főszerkesztő úr? - bátorodtam neki. - Legyen a keresztaapám. - Még csak az kéne - nevette el magát. - Hogy aztán magának is köteles legyek karácsonykor csokoládét venni, mint a valódi keresztgyerekeimnek. - Miért ne? - mondtam én, mert akkor már kezdett tetszeni a játék. - Tudok egy olcsóbb megoldást - így Gádor. - Válassza álnévül az édesanyja leánynevét. - Jó, jó. De az sem magyar. - Akkor rövidítsük le a Kunitzert Kunra. - Pompás ötlet. - És milyen keresztnév parancsol a Kunhoz? - Amilyen önnek kedves. - Nekem az Erzsébet kedves. Ez a feleségem neve. Jeles színésznő volt a feleség. Somogyi Erzsébet, a drága Bogyó. Így becézték országszerte, s becézték, szerették nagyon. Nekem meg kedvemre való volt a keresztelő, hisz ekként a keresztapa mellé mindjárt keresztanyát is kaptam. Tartottuk a komaságot, míg csak éltek, híven.

42 És 1956. január 12-én megjelent az a bizonyos cikk, az első, a Ludas Matyiban. Alatta pedig először, de korántsem utoljára, a Kun Erzsébet név. Olyan mámorító érzés volt kinyomtatva látni a saját írásomat, hogy eszembe se jutott, az álnév bonyodalmat okozhat. Pedig hát okozott. Előbb csak aprócskákat. Ültem a szerkesztőségben. Egyszer csak megszólalt valaki a hátam mögött: - Erzsébet, gyere a telefonhoz. Meg sem moccantam. - Erzsébet, nem hallod? Hallottam én, hogyne hallottam volna. Csak azt nem tudtam, hogy hozzám beszélnek. Közel harminc éve voltam Szonja. Erzsébet alig pár napja. Jó darab időbe telt, míg megszoktam, hogy erre a névre is pattanjak. S a bajok csak halmozódtak. Elvégre három néven élek. Van egy asszonynevem és egy lánynevem. Ez a két név áll a személyi igazolványomban. Van egy írói álnévem. Ez a név áll az újságíró-igazolványomban. Hogyne zavarna meg ez a kettősség számos békés intézményt és hivatalt. Mert teszem azt megjelenik egy könyvem. A honoráriumot a kiadó átutalja a kerületi OTP-fiókba. Természetesen Kun

43 Erzsébet névre. Mást nem is tehet, hisz ezen a néven kötött velem szerződést. Ahogy megkapom az értesítést, megyek a pénzért, s igazolásul benyújtom a kis ablakon a szintén Kun névre szóló, fényképes újságíró-igazolványt. - Csak személyi igazolványt fogadhatok el - mondja a tisztviselő. - Én nem bánom - somolygok. - De a maga felelősségére! - És adom. Mármint a személyit. Még csoda, hogy

a sziréna nem szólal meg, akkora a riadalom, ami kitör. Mert mit lehet rólam gondolni ezek után? Hogy különböző nevekre szóló igazolványokat a zsebemben hordó, nemzetközi kém vagyok. Vagy ha nem az, hát fondorlatos csaló, aki más pénzét akarja felmarkolni. Mindenkiről le is rí a megbotránkozás. De attól nem kell tartani, hogy hebehurgyán keresztüllőnek. Mert fegyverük csak a bankrablónak van. A banktisztviselőknek nincs. Az OTP-ben különben is udvariasak az ügyféllel, bárminemű szerzet is legyen. Ennek folytán a következőképpen zajlik le a jelenet: A tisztviselő Elnézést, kis türelmet kérek!" felkiáltással becsukja az orrom előtt az ablakot, és az igazolványaim összehasonlítása okozta sok látványos jeleivel az arcán, sugdolódzni kezd a kollégáival, miközben felém is villant egy-egy mosolyt, dicséretesen palástolni igyekezték izalmát. Majd röpké időre eltűnik, és visszatér a főnökkel. Vele aztán percek alatt tisztázható a helyzet. S azt sem mondhatom, hogy rossz szájjal távozom. Hisz az OTP és minden más intézmény óvatossága hasonló esetben

44 nagyon is indokolt. Volt az én igazolványaimmal bajban már néphadseregünk számos tagja is. A Ferihegyi repülőtéren a határőr, amikor ki akartam menni a betonra", hogy egy külföldről érkező riportert fogadjak. A Parlament előtt álló őr, amikor be akartam hatolni az ország házába. S nekik is megvolt a maguk igaza, amikor gyanakodtak. Elvégre azért állították őket oda, hogy mindenre felfigyeljenek, ami rendellenes. Hivatalból gyanakodniuk kell tehát arra, aki három néven akar át- és behatolni. Valójában persze mégiscsak Szonja vagyok. E néven szólítanak közelebbi munkatársaim is, ami szintén okozott már zavart. Például egy élőben közvetített rádióadásban, ahol Kun Erzsébetnek mutattak be, aztán váltig Szonjaként emlegettek. Nem volt mit tenni: félbe kellett szakítani a beszélgetést, és megmagyarázni, miért. A sok bonyodalom könnyen elkerülhető lenne, ha a kellő engedélyek beszerzése után a személyi igazolványban is Kunra változtatnám a nevem. De túlságosan Kunitzer vagyok ahhoz, hogy csak Kun legyek, semmiért le nem vetném az eredeti családi nevemet, így hát marad a kettősség. Ha játéknak fogom fel, olykor még élvezem is. Mint az egyik kolléganőm, aki ezzel nyitott be hozzám egy ködös novemberi reggelen: - Akartam venni neked valamit Erzsébet napra, de aztán megnéztem a pénztárcámat, és rögtön rájöttem, hogy te Szonja vagy. Eh, mi a név?", töpreng Rómeó Júliája. S azzal vigasztalja magát, hogy élettelen szó csupán.

45 Nekem ez nem vigasz. Viszont, ha jól meggondolom, ebben az ügyben nem is szorulok vigaszra. Tán inkább a szüleim szorultak volna rá, akik kissé nehezen emésztették meg, hogy élemedett korukra lett egy Kun Erzsébet nevű gyermekük. Ugrattak is velem, amikor csak lehetett. Majszolni kezdtem valami pogácsát az egyik szobában, a másikban anyám máris odaszólt fennhangon apámnak: - Mondd meg Szonjának, hogy meg ne egye az egésztest, mert hagyni kell belőle a Kun Böskének! Sanda szemmel nézték azt is, hogy most már csak firkálok, abból akarok megélni. Nem tűnt valami biztonságosnak ez a pálya. - Csalódások, kitérők, próbálkozások - révedt el anyám. - Elég kemény és ellenálló vagy az eltűrésükhöz, te lány? Kérdezett apám is, szüntelen: - Tudod egyáltalán, hogy mit akarsz? Felmérted, hogy meddig futja a tehetségedből? Kaptatós az út. Mi lesz, ha kifulladsz? De míg egyik fél kezük óva visszafogott volna, a másik fél kezük előretolt. Bármin dolgoztam, mindenhez volt valami ötletük, mindent meg lehetett beszélni velük, minden kezdeti bizonytalanságomból ők húztak ki, segítettek lépten-nyomon. Lassan megszokták az új nevemet is. Mi több: én is megszoktam. Amikor egyedül maradtam, immár örökre egyedül, egyenesen örültem neki, hogy több néven élek. Ez is

46 lehetőséget adott a bújócskázásra. És akkoriban semmi mást nem kerestem nagy magányomban, mint búvóhelyet, ahol senki sem zavar. Sikerült is kibérelnem a csendet. Nem napokra, évekre, csak órákra. De nagy tanítómester a csend. Okít és nevel. Az én lomposná váló lelkemben is rendet teremtett pár óra alatt. S nem egy gondolatot megérlelt bennem. Rájöttem például, hogy semmi sem tesz olyan dölyfössé és önzővé, mint a kín. Amint marokra szorítja a szívet, más sem tódul fel az emberben, mint az, hogy én, én, én... - Csak én szenvedek - terpeszkedik szét bennünk a gőg. - Csak én tudom, mi az igazi fájdalom. Csak én ismerem a gyötrelmem örvényeit. Úgy fel tud magasztosítani a boldogtalanság, hogy hirtelen azt érezzük, ember feletti régiókban lebegünk. Ilyenkor kell ám nagyon vigyázni. Mert ami emberfelettinek tűnik, az mindig hamis. A kínban is csak az emberi léptékű valódi. Ahogy vigyázni kell a bezárkózással is. Mindenkinek joga van ahhoz, hogy bezárkózzon önmagába. De csak úgy, hogy közben nyitott marad. Mert bármily sértő is: attól, hogy dül bennünk a bánat, a föld tovább forog. Nem állnak le a villamosok, nem halványul el a nap, nem hal ki másokban az öröm. Magántulajdon a keserűség. Nem kér belőle részt az emberiség. Nincs is hozzá köze. Vagy mégis van? Lényegében igen.

47 Mert azoknak, akik benépesítik a földet, néhány ponton közös a sorsuk. S ha e pontokon tárukozik a lélek, mindig mások lelkébe nyílik bele. Ezért nem magánügyek a magánügyek. Mégsem árasztatjuk

el panasszal a világot. Mégsem kívánhatjuk, hogy ha nálunk törött el a mécses, más ragassza meg. De hát hogyan igazodjon el az ember az igazságok útvesztőjében, ha mindennek, amit végiggondol, az ellenkezője is igaz? Úgy, hogy felteszi az agyára a szűrőt, a szájára a hangfogót. Mert a fontos dolgokat mindig el kell mondani. De nem mindegy, hogy hogyan. Több moralista megfogalmazta már, hogy a panaszkodás untatja az embereket. És azt is, hogy az öröm az egyetlen fogalom, amely megosztva nő. Én szívesen megosztom az olvasóval az örömet, hadd szaporodjon. S az örömről átszűrve talán a panasz is megszínesedik. Nem olyan unalmas már. Furcsa családba születtem bele. Erről a családról szól ez a könyv. S szól mindazokhoz, akik a nagy-nagy világban meg tudják teremteni a saját kis világukat. Ebben a kis világban nem történik semmi dicső és magasztos, csak csupa semmiség. De ezek a semmiségek roppant jelentősek az ember életében. Ezek létmeghatározóak.

48 Fogadják hát tőlem családregény helyett ezt az epizódregényt. Ilyen műfaj ugyan az irodalomban nincs. De az életben van.

49 A SZERETET JÁTÉKAI

50 -Te még mindig hiszel a szeretetben? Őszülő fejjel is várod a csodát? - A szeretet nem csoda - mondtam. - Szeretni természetes állapot. A titán Van egy Prométheusz nevű kavicsom. Egyszerű dunai kavics, szürke és jellegtelen, de lelke van. És ha valaki nem hiszi el nekem, hogy egy kavicsnak lelke lehet, az jobb, ha máris becsukja a könyvet, s jó messzire hajítja magától, hogy még véletlenül se nyithassa ki többet, mert a továbbiakban sem fogja elhinni egyetlen szavamat sem, és aki nem hisz abban, akivel játszik, azzal lehetetlen játszani. Márpedig én játszani szeretnék, kérem. Olyan halálosan komoly dolgokkal játszani, mint az élet, s számomra legfőbb lényege: a szeretet. Ehhez a játékhoz keresek az olvasóban játszótársat. Olyat, aki bármikor képes örömtüzeket gyűjtani a lelkében, szárnyalni velem történelmen innen és túl, abban az időtlen időben lebegve, amelyben a szeretet fogant. És lebukni is képes olyan mélységekbe, amelyeket legalább egyszer már minden élő emberfia bejárt, de zuhanás közben nem törí benne gerincét az emberi méltóság, mert magában viseli a szeretetet, amiben megkapaszkodhat. Kell ez a belső kapaszkodó, hisz a zuhanás is befelé történik, kétségek és kétségbeesések százalú sziklái között, amelyek sötét

51 völgyeiben csak a szeretet szikráival gyűjthetni világot. Mert a szeretet nemcsak kapaszkodó. A szeretet minden. Pislákoló mécs és világokat elborító tűz, puha köpeny, amelybe védőruhaként beburkolózhatunk, és erő, amely megsokszorozza önmagát. Istenem, milyen fellengzősek is ezek a szavak. Pedig a szeretet olyan egyszerű, mint egy pohár víz. Mint egy pohár víz a sivatagban. Nem is kísérlem hát tovább magyarázni a megmagyarázhatatlant. Inkább térjünk vissza Prométheuszra. Szalonnasütés után bukkantunk rá, egy kert tövében, a hamu között. Máig megfejthetetlen rejtély, hogyan került oda. Terméskövel volt borítva a kerti út, azzal rakták ki a szalonnasütőhely gödrét is. Sódernek, folyami kavicsnak, se közel, se távol semmi nyoma. Igaz, a Duna nem volt messzi, de ahhoz eléggé, hogy bármi kóborló kedvű medertöltelék beguruljon a partjáról. Meg aztán magam is buzgón segédkeztem a tűzhöz való ágfa hordásánál, s esküdni mertem volna, hogy amikor rakni kezdtük, a gödörben nem volt semmi. Hisz éber gyerekszememnek csak feltűnt volna egy ónszínű kavics a vörössel erezett, tojásbél színű terméskövön, amelyet még égési nyom sem kormozott sötétre, mert ebben a gödörben akkor sütöttünk szalonnát először. És mégis! Ahogy apám az elhamvadt tűz után megpiszkálta a hamut, a kavics egyszer csak ott volt, egy szakadt láncdarabbal a hátán.

52 - Nicsak - kiáltott fel anyám. - Ez bizonyára maga Prométheusz. Csodák iránt fogékony kisiskolás korban voltam, de az Olümposz magaslataiba még nem hatolt fel a képzeletem, jószérivel azért, mert mit sem hallottam addig a görög istenekről. A titokzatosan ható névtől azonban nyomban kikerekedett bennem az érdeklődés. Szerencsére a mi családunkban sosem kellett kunyerálni a mesét. Megtermett az bennünk magától is, akármikor. Apámtól is csak egyet kérdeztem, máris ömlött belőle a szó. Így tudtam meg, hogy a titánok az antik görög mondavilág rendkívüli tehetségű és hatalmas alkotóerejű óriásai, a legkülönb köztük pedig éppen Prométheusz, aki annyira szerette az embereket, hogy lelopta nekik az égből a tüzet. Ha nem lopja le, tán még ma is fáznánk, és ugyan meg nem sült volna a kertben a szalonnánk. Zeusz, az istenfejedelem mégsem nézte jó szemmel, hogy az ember megtanult tüzet gyűjtani, s úgy megharagudott szegény Prométheuszra, hogy büntetésből a Kaukázus sziklájához láncoltatta, ráküldvén még egy keselyűt is, hogy tépdesse a máját. De hát ezen a világon semmi se örök, a kín se. Így aztán jött Zeusz tulajdon fia, Héraklész, és lenyilazván a keselyűt, kiszabadította Prométheuszt. - Jó, jó! - berzenkedett bennem a szülőbosszantó logika. - De hogy lett belőle a kiszabadulása után kavics? - Erről nem szól a krónika - vallotta be apám, hűen az igazsághoz. - De ha

jobban beleásod majd magad a regékbe, látni fogod, hogy a görög isteneknek és a velük komázó lényeknek semmiség bármivé átváltozni. Így igazán nem

53 látom be, hogy Prométheusz, aki esetleg még mindig fél a haragvó Zeusztól, miért ne gurulhatna kavics képében ide-oda, hogy fel ne ismerjék. Ez érthető magyarázat volt. És mivel Prométheusz, a kavics, akkor már régen a kötényem zsebében lapult, hősi kedv fűtött, hogy megvédelmezzem mindenkitől. Este akkurátusan megmosdattam, és bevittem magammal az ágyba, gondosan becsempészve a párnám alá, hogy valaki el ne ragadja, amíg alszom. Zeusz nem tört ránk ezen az éjszakán, annyi bizonyos. Tán máig sem tudja, hogy én rejtegetem a titánt. Prométheusz különben már másnap családtaggá lépett elő nálunk. Egyszerűen Prominak becéztük, s ő látszólag jól tűrte ezt. Méltó lakást is kapott egy vörös bársonnyal bélelt kis ékszerdobozban. - Ha már titán, meséljünk neki Titániáról, a tündérkirálynőről - javasolta apám. - Vagy Móra Ferenc hősnőjéről, Titanilláról - tromfolt anyám. Regényhősöknek és tündérkirálynőknek akkoriban meglehetősen szabad bejárása volt hozzánk. Ha elveszett a labdám vagy a ceruzám, anyám rögtön tudta, hogy holmi csintalan manócska dugta el, s velem csupán azért zsörtölődött, hogy azt a huncut manót fülön nem csíptem. Ha meglebbent a függöny, nyilvánvaló volt, hogy szélúrfi leleskedik be hozzánk. Vagyis vendégszerető népek voltunk. Ideig-óráig minden képzeletbeli alakot szívesen láttunk. Még a vasorrú bábát is, akit esős napokon egyenesen meghívtunk uzsonnára, hogy az orra az esőtől be ne rozsdásodjon.

54 Prométheuszak azonban mégsem róla meséltünk először, s nem is Titániáról, hanem Orpheuszról, a regék zeneköltőjéről, aki olyan szép muzsikát varázsolt elő a lantja húrjaiból, hogy a kövek is ugrándoztak örömben, ha meghallották. Prominak tetszett a mese, hisz bármilyen kicsi, csak kő a kavics is. - És zenén kívül még mi hat a kövekre? - kérdeztem anyámat, mivel nekem is új volt az Orpheusz-mese. - A szeretet - mondta ő. - Az igazi szeretet még a köveket is meglágyítja. - De hisz én szeretem Promit, mégis kőkemény maradt, mint minden kavics. - Kívülről persze hogy az maradt. Csak belülről lett lágyszívű és csupa jóság. Ahogy az embernek is a lelke nemesedik, ha szeretik, s nem a külseje változik meg a szeretettől. Ebből értettem meg, hogy az én kavicsomnak lelke van. Őrzöm Prométheuszt azóta is. Immár vagy fél évszázada lakik az ágyam mellett. És mivel változatlanul családtag, minden barátomnak bemutatom. A lakásomban megforduló írók és művészek különösen kedvelik. Eddig még senki sem kételkedett benne, hogy valóban titán.

55 Nézett rám, mint aki nem érti a dolgot. - Maga egyedül él? - faggatott. - És nem fél? Soha nem szorong a négy fal közé zárva? - A falak a barátaim - válaszoltam. - Nem engedik benyomulni hozzám a szorongásokat. A boszorkány Ötéves koromban csodálatosan szép nyarat töltöttem a híres-nevezetes dobsinai jégbarlangot körbeölelő erdőben. Több mint fél évszázad múltán olyan tisztán emlékszem még erre a nyárra, hogy a levegő szagát is érzem az orromban, ha rá gondolok. Kis faházban laktunk, az erdő legmélyén, anyámmal kettesben. S bár alig félórára voltunk a civilizált világtól, a vadon ismeretlen erői valósággal rám telepedtek. Ahogy a buja zöld látvánnyal sem tudtam betelni, ami körülvett. Ha kinéztem az ablakon, fák és bokrok zöld koronái bókolnak felém. Ha kiléptem az ajtón, térdig gázoltam a kövéren növő fűben, a magasabbjában majd el is tűntem. Flaszterkoptató városi gyerek lévén, testestől-lelkestől rabul ejtett az eleven természet, amelybe csöppentem. Mámoros ujjongások kavarogtak bennem, úgy szaladgáltam, ugrándoztam, hemperegtem, mint valami megvadult kölyökkutya.

56 De félelmek is szaporán termettek a szívemben. Ha árnyékuk már-már elborított, anyám mindig derűs tekintetében fűröszöttem meg a pillantásomat, s minden tiszta lett megint. Mert anyám kiismerte magát ebben a számomra idegen világban. A tekintete és a keze maga volt a biztonság. És lehet-e élni biztonság nélkül egy olyan erdőben, amely csupa titokzatosság? Mert az erdőnek nemcsak szépsége volt, hanem hangja is. Néha csupa csicsérgés volt ez a hang, máskor ijesztő moraj. És olyan sűrűn nőttek a fák, hogy pár arasznál tovább nem látszott a messzi, de még a közelben is megbújhatott akármi, például a megszemélyesített Félelem. Tejfehér ködből képzett szellemalaknak képzeltem a Félelmet, amely a reggel páráiból kél életre, és alattomosan körülfolyna az embert, megbénítja benne az életet. - Igen! - mondta anyám, mikor a Félelemről meséltem neki. - Ilyen Félelem valóban létezik. Én is találkoztam már vele. De könnyen legyőzhető. Csak ki kell nevetned, és máris elotródik. Mert amíg nevetni tudsz, te vagy az erősebb. - Úgy ám, a nevetés hatalom - mondom én most, érett fővel. De sokszor körülfolyt azóta már a nagy kezdőbetűvel írt Félelem, s ha ránevettem, mindig leapadt. Pedig olykor nem is őt nevettem ki, hanem magamat. Félni különben nálunk kisbetűvel sem volt szabad. Vagy ha éppenséggel szabad volt is, nem volt érdemes. Egyszer jókora barnamedvével találkoztunk a dobsinai erdőben. Két lábon állt, egy bokor előtt, és békésen

57 szedegette róla a málnát. Mikor észrevettük, tán kartávolságnyra lehetett tőlünk, s noha ő is meglátott minket, cseppet sem zavartatta magát. Anyám maga mellé húzott, és intett, hogy ne mocsanjak, ami merőben felesleges figyelmeztetés volt. Nem láttam én addig medvében mást, mint plüssmackót, s most, hogy elibém tornyosult ez a barna bundás óriás, úgy tótágast állt a gyomromban az ijedség, hogy mozdulni se tudtam a rémülettől. Pár perc múltán a medve négy lábra ereszkedett, és kósza brummogásra sem méltatva bennünket, elcammogott, de én még mindig úgy álltam ott, mint egy a fák között felejtett sóbálvány. - Megvárjuk a következő mackót, vagy hazamegyünk? - nevetett rám anyám. - Ez borzasztó volt! - mondtam én. De anyám csak tovább nevetett: - Ha te olyan borzasztónak találtad a medvét, képzeld el, milyen borzasztónak találhatott a medve bennünket. Hisz ebben az erdőben ő a polgár, mi csak betolakodók vagyunk. Fogadni mernék, el is meséli este a kis bocskoknak a medve koma, hogy ráijesztettünk itt az ösvényen. - Itt nem órá ijesztettek - véltem én. - Itt miránk ijesztettek. - Miránk? Ugyan ki ijesztett volna ránk, amikor nem is vagyunk ijedősek? - Én kicsit ijedős vagyok - ismertem be. - És a medve akár ránk is támadhatott volna.

58 - A barnamedve csak akkor támad, ha őt támadják - magyarázta anyám. - Nyugodtan viselkedő emberre soha nem tör rá. Azért is intettelek csendre. Ez kicsit megvigasztalt, de azért nem egészen. Este, villanyoltás után, minden kis zajra összerezzenem. - Ide nem tud bejönni a medve? - sügtam riadtan. - Miért ne tudna? - gyújtotta meg az éjjeliszekrényen a lámpát anyám. - Ha látogatóba akar jönni, szépen bekopogtat, s kinyitjuk neki az ajtót. Tán még lakkcipőt is húz a tiszteletünkre, és cilinder fog billegni a két füle között. Ezen a fején cilindert billegtető medvén olyan jól nevettem, hogy megint csak elszállt a félelmem. De a Félelem az idő tájt még nem hagyta végleg elkergetni magát. Visszavisszabújt belém megint. Például egy zápor verte, fürgeteges napon. Odakint dúlt a vihar. Dörgött az ég, mennykő csapkodott, zuhogott az eső, mintha dézsából öntenek. Én a szobába kényszerülve játszottam Mada nevű babámmal, nem messze az ablaktól, amelyen túl vad táncba vitte az erdő fái a szél. Egyszer csak kipillantottam, és már ott is kalimpált a Félelem a szívemben. - Mami! - visítottam fel. - Mami! Egy boszorkány. - Jé, tényleg boszorkány! - nézett ki anyám is az ablakon. - Hát nem szakasztott úgy fest, mint az a kép a mesekönyvedben? De bizony úgy festett. Az orra bibircsókos, a vállán szakadozott kendő, a kezében kampósbot, az egész anyóka hajlott hátúvá töpörödött. S

59 mivel a boszorkányok nyilván nem tanultak fizikát, pont egy vastag törzsű fa lombja alatt keresett menedéket a vihar elől. - Menj ki érte, és hívd be! - javasolta anyám. - Főzünk neki egy jó tejeskávét, attól majd felmelegszik. Az ötlettől megállt bennem a szusz. - Hogy én hívjam be a boszorkányt? - Te hát, hisz te fedezted fel. - De én félek. - Micsoda? Az én lányom fél? A kérdésnek varázsos ereje volt. Imádságos áhítattal csüngvén anyámon, valóban úgy éreztem, hogy őhózzá méltatlan az én szívemben terpeszkedő Félelem. Indultam hát a boszorkányért. (Avagy nem nálunk uzsonnázott ilyen esős napokon a vasorrú bába is?) Ahogy kiléptem az ajtón, valahogy már nem is féltem annyira. És minél jobban közelítettem a boszorkányt őrző fához, annál kisebbre zsugorodott bennem a félsz. Nagy dolog ám a bizalom. Ha megfogalmazni még nem is tudtam volna, lelkem mélyén már elhatalmasodott az érzés, hogy ahová anyám küld, amire ő biztat, ott nem leselkedhet rám veszély. De jó volna ma is ennyi hittel bízhatni valakiben. Tudván tudni, hogy bizton megvédenek. Ott az erdőben mindenestre visszájára fordult a mese. Mire szembekerültem a boszorkával, inkább ő félt tőlem, mint én tőle. Pedig szerencsém volt vele. Legalábbis annyiban, hogy nem szlovák boszorkány volt, hanem magyar, minden szavamat értette. Mégis aggódva pislogott a ház felé. Kézen

60 kellett fognom és vonszolnom, úgy indult csak neki nagy nehezen, és vonszolva egy boszorkány már végleg nem félelmetes. Különben is feltűnően szelíd boszorkány volt. Amint beértünk az ajtón, csókolgatni kezdte anyám kezét, aztán odakucorodott a kis vaskályhához, amelyben nyár derekán tüzet gyújtottunk a kedvéért, hogy megszártkozzon, és fogatlan ínyével boldogan elmajszolt két szelet vajás kalácsot a tejeskávé mellé. Nagy volt az ínség a hegyekben akkoriban. Bízvást a helybéli boszorkányoknak sem ment valami jól. Ez a miénk is, lám, istenes szóval megköszönte a finom uzsonnát. Lehet, hogy nem is volt igazi boszorkány? Vagy igazi boszorkány volt, csak a belőlünk feléje áramló szeretet mívelt benne csodát? Az efféle kérdésekre bizonyára nehéz lett volna egyértelmű feleletet kapni Dobsinán, ahol állandó mesezajlás volt, s felnőtt fejjel is mesehívó maradt a nép. A városi rangjára módfelett büszke, de fiatalkoromban alig falunyi település a Dobsa patak és a Sajó forráscsermelyének teljesen védett völgykatlanában fekszik, hatalmas sziklahegyek között. Amíg meg nem épült a bánréve-dobsinai vasútvonal, a közlekedés nehézségei miatt szinte el volt zárva a világtól. Eleinte a Rajna és a Mosel vidékéről, illetve Bajorországból és Sziléziából idetelepült német bányászok lakták, akik közé később néhány szlovák és magyar is beszívárgott családotól. A hivatalos nyelv azonban továbbra

61 is a német maradt, lévén egész Gömörben Dobsina az egyetlen német település. Csakhogy ez a német nyelv egyre inkább módosult. Az őslakosság ugyanis eltanulta az újonnan jöttéktől a kemény kiejtést, a zártabb magánhangzók sűrű használatát, a mássalhangzók ropogtatását. Amúgy is különböző nyelvjárásokból összeállt nyelvüket a szlovák és a magyar nyelv muzsikája valósággal áthangszerelte. Ekként alakult ki az a szakemberek által bulénernek nevezett s a nyelvészeknek máig sok gondot okozó nyelv, amelyet sehol másutt a világon nem beszélnek, csak itt. Hisz Dobsina lakói afféle zárt törzsközösségben éltek egykoron. Azokon a sziklákon, amelyek eltorlaszolták őket a világtól, a buléner nyelv is megakadt, nem hatolhatott át rajtuk, nem terjedhetett tovább. Még a népmesék is belterjesen gomolyogtak ebben a völgykatlanban, gazdag táptalajt lévén a regés babonák iránt fogékony bányászok képzeletvilágában. Gyerek és felnőtt egyaránt hitt a hajdani Dobsinán például a kis hegyi manókban, kik a bányászt szerencsésé vagy szerencsétlenné tehetik. Aki kételkedett volna e manók létezésében, azt alighanem kiutasítják a városból. A nagy hatalmú és szeszélyes manócskákat ugyanis kockázatos volt megharagítani, s mindenki tudta róluk, hogy a hitetlenség bőszi fel őket leginkább. De tisztelték a dobsinai polgárok a hegyek tündérét is. Róla az a hír járta, hogy szeme sugarával gyógyíthat vagy ölhet, és oly teljhatalmú úrnő, hogy még a manónép is megsüvegei.

62 Tudtak mesét a dobsinaiak városuk nevének születéséről is. Midőn az első bányászok menedéket találtak itt, elhatározták, hogy nevet adnak új lakóhelyüknek - így a történet. - Mivel épp sztrapacskát főztek, abban állapotok meg, hogy mindenki hallgatásba burkolózzik, és az első szó, ami a csendet megtöri, lesz a település neve. Fertályórát valóban hallgatott mindenki, ám azután forni kezdett a fazékban a víz, és valaki önkéntelen felkiáltott: En Top schál!" (tájszólás nélküli németséggel: in den Topf schau, magyarul: nézz a fazékba). Ilyetén lett a helység neve bulénerül Topschau, s ebből keletkezett volna az irodalmi német Dobschau, majd a magyar Dobsina. A város régi címerében ott is látható a nevezetes fazék a bányajelvények mellett, a tudósok mégis hümmögve fogadják a históriát, de hát ők már ilyen hitetlen fajták. Tán még a bulénerül Knätchennek nevezett sztrapacskát sem tartják fejedelmi éteknek. Pedig maga Mátyás király mondta, mikor áruhában Gömörben járt, hogy annál jobbat még Budán sem evett. A sok mendemondán és mesén túl azonban volt Dobsinának egy kézzelfogható tündérvilága is: a maga nemében világszerte páratlan jégbarlang, amelynek cseppkőszerűen formálódott jégképződményei tündöklő kristálypalotát varázsoltak a föld mélyébe. Még trónszék is volt a természet alkotta jégszobrok között, s a jégtrón felett kis kupola, kitért tenyérnyi nagyságú jégkristályokból, amelyek csüngő csomói a mennyezetről leomló rojtok hatását keltették. Másutt oltárrá dermedt a jég vagy éppenséggel kút

63 alakúvá, az önmagukban is impozánsan hatalmas jégoszlopok között. Az ívlámpák fényében olykor izzó vörösen ragyogtak fel ezek az oszlopok, mintha tűzzé lobbant volna a jég, de távolabbról nézve újra vakítóan fehérré lett minden, csak néhány kristály csillant fel pirosan, mint a hómezőn szétszórt rubin. Oldalvást pillantva meg kékre váltott a kép a fénytörés kápráztató színjátékában. Tündérország eme ideszakadt darabjának közepén tanított júliusi kánikulában korcsolyázni anyám, a pokolnak becézett barlangi mélyjárat bejárata melletti jégpályán. A barlangi pokolban ugyanis kemény volt a fagy, míg odafönt pokoli forróság honolt. A dobsinaiak szerint nem is maradt meg ördög az ő poklukban. Valami száműzött sátánfajzat ugyan meg akart benne egyszer telepedni, de alighogy berendezkedett, úgy elkezdett tüszögni a hidegtől, hogy riadtan elmenekült. - Szegény ördög! - mondtam én. - Sose sajnáld - vigasztalt anyám. - Azóta biztos vidám tűztáncot jár már valami másik pokolban. Odafent azért kellemesebb volt. Anyám megtanított fodros szoknyájú tobozokat királykisasszonnyá öltöztetni, különféle erdei növények terméséből bababútort barkácsolni, lapulevélből álarcot szabni. Harangvirág szárából gyűrűt fontunk, vadrózsából fejre való koszorút, és várat építettünk földből a törpéknek. Olyan anyag egyszerűen nem létezett, ami játékká nem vált mami kezében. - Te hány éves vagy? - kérdeztem egyszer.

64 - Sok! - mondta ő. - És mire az ember sok éves lesz, nem un meg játszani? - A játékhoz való kedv nem gyerekuha, hogy kinője az ember. - A felnőttek mégis ritkán játszanak. - De nem azért, mert kevés a kedvük. Hanem mert kevés az idejük. Olyan jókat lehetett anyámmal beszélgetni. Pöttöm koromban is komolyan vett. Egyenrangú társnak, akivel meg lehet tárgyalni a világ fontos dolgait. A játék ősi ösztönéről is sokat beszélgettünk aznap még a magunk módján. Úgy megcsimpaszkodtak bennem a szavai, hogy máig tudom, a játékkedv az életkedvet táplálja az emberben. És milyen jól táplálja. Aki kopatlanul megőrzi magában a tiszta gyermekkori játék örömét, annak üdék a gondolatai és egészséges marad a lelke. Az megsokszorozva képes felszínre hozni belső palettája színeit, s mindig kapcsolatra kész, ami önmagában elég erőt ad ahhoz, hogy fonákjára fordult hangulatait helybillentse. Valójában a játékos ember egyszerűen képtelen tartósan elkeseredni. Ezért tud jól úszni az életben. Ezért marad

felszínen. A dobsinai barlang jégkristályain évezredek nem csiszoltak annyit, mint rajtam az a dobsinai nyár. S mivel azóta is tapasztaltam egyet-mást: a játékok iránt érzéketlen embert most is gyanakodva figyelem, ha csak tehetem, kikerülöm. Mert aki játékra képtelen, szeretni is képtelen. Lelki nyomorék. Valami hiányzik belőle, valamiről lemaradt. És

65 bármilyen szánandó, eleve reménytelen, hogy gondolataimat átsugározzam belé, hogy valaha is megértessem magam vele.

66 - Miket papolsz te itt? - Nagy érzelmek... Őszinteség! Én néha már azért is hálás lennék, ha valaki venné a fáradságot magának, hogy szépen hazudjon nekem. - Kolduló szívnek az ész ritkán ad alamizsnát - válaszoltam kissé szomorúan. A habos kávé - Mami! Hogy születik a gyerek? - álltam nagy ártatlanul anyám elé egy napon. Minden szülő tudja, hogy egyszer felelni kell erre a kérdésre, tehát készülhetnének rá. Mégis úgy szokta érni őket, mintha derült égből villám csapna a fülükbe. - Kicsi vagy te még ahhoz, hogy megértsd - kínlódjak ki ilyenkor a választ. - Ha nagy leszel, majd megmagyarázom. - Vagy előhozakodnak a rég hitele sincs gólyamesével, még le is torkolván a csemetét, ha kételkedni mer. A mi éttrendünkön azonban sosem szerepelt maszlag. Most sem akartak megegetni vele. - Az úgy van - magyarázta teljesen természetes hangon anyám -, hogy egy férfi meg egy nő valahol találkoznak, és annyira megszeretik egymást, hogy házasságot kötnek, mert egyik sem tudja már a másik nélkül

67 elképzelni az életét. Aztán átölelik egymást, szorosan, mintha eggyé akarnának olvadni, hogy soha el ne váljanak, és a férfi, akinek az a hivatása, hogy megvédelmezzé a gyengébbet: a nőt, átsugározza bele az erejét. Ha mindketten akarják, a szeretetnek ebben a nagy sugárzásában az asszony szíve alatt kinő egy mag. Ebből a magból lesz a gyerek. Előbb incifinci, aztán gombocskányi, és egyre nagyobb. Az anyja meg a szíve alatt dédelgeti hosszú-hosszú ideig, egészen addig, amíg meg nem születik. - És hogy születik meg? - Jön a doktor bácsi, felvágja az anyuka hasát, és kihámozza belőle a gyermeket, mint egy narancsot - így anyám, s megmutatta saját testén a hegét annak a császármetszésnek, amelynek életemet köszönhetem. Szemléletes előadás volt, és világos. Meg is nyugodtam belé. Csak hát volt egy jó meg egy rossz tulajdonságom, amely máig sajátom. A jó, hogy minden titkot sirig megőrzök, erőszakkal se lehet kipofozni belőlem, ha egyszer befogadtam. A rossz, hogy az esetek többségében képtelen vagyok felismerni, mi titok, mi nem, így csak akkor süllyed el bennem a fülembé mondott szó, ha figyelmeztetnek rá - minél harsányabban, annál jobb -, hogy amit hallottam, az titok. Ezúttal nem figyelmeztetett senki. El is fecsegtem az iskolában mindent, amit megtudtam, hisz az osztálytársaimat persze hogy ez a téma izgatta. Épp az ő pusmogásuk hatására pattantam anyám elibe kitudakolni az igazat. A gyerekek tátott szájjal hallgatták az új verziót. Kis híján vállukra emeltek a lelkesedéstől, akkora volt a sikere. Majd, mint akik a tudás fájáról csipegettek, boldogan hazarohantak,

68 elmesélni a szenzációt. Némelyikük egyenesen abban az őszinte hitben, hogy az alapkérdésre oly zavaros válaszokat adó, tehát a lényegről nyilván mit sem sejtő felnőttek maguk is felvilágosításra szorulnak a gyerek születése körüli bonyodalmak tisztázása terén. Két nap múlva a tanító néni behívatta anyámat, és közölte velem, hogy vagy húsz szülő lerohanta, az iskolából való azonnali kicsapatasomat követelve. Errefelé akkoriban búbig merültünk az álszemérembe. Ősz hajú, többgyermekes és sokunokás nagymamák hivatalból lesütötték a szemüket, ha szóba került egy dévaj csók. Hogyne borzolódt volna fel a lélek papákban, mamákban, mikor meghallották a tulajdon lurkójuk szájából az én jól felépített történetemet, amelyből ők egész mást véltek kicsengeni, mint mi, akiket még sosem tépázott meg, sőt derékon sem kapott a szerelem forgószele. Harmadnap apám is bement az iskolába. Addigra már összeült a tantestület. Természetesen én mit sem tudtam a kavarodásról, amit okoztam. Velem csak annyit közöltek, hogy pár napig nem kell suliba mennem. És ilyen örömhír hallatán ugyan melyik épeszű gyerek kérdezi meg, hogy miért? Egyszerűen felszínre bugyborékkolt bennem ama mély filozófiától áthatott érzés, hogy az élet mégis szép. Ujjongó visítással sutba hajítottam könyvet, irkát, és mentem játszani. Játszott apám is a maga módján. A tantestülettel, amelynek érvei legfeljebb humorérzéke csiklandozására voltak alkalmasak.

69 - De hát mi történik itt? - kérdezte végül. - Tényekkel csatázunk, vagy képzeletbeli démonokkal? Abban a történetben, amely ilyen elementáris erővel hatott a kedélyekre, egyetlen obszcén szó, egyetlen a szemérmertlenség határát súroló gondolat sem volt. Csak a szeretetet vitte diadalra, és az anyai önfeláldozást. Erről volna ártalmas beszélni? Hazugsággal és ámitással különben sem lehet gyereket nevelni. Ha feltolul benne valami természetes érdeklődés, annak olyan sodró ereje van, hogy úgymint kiköveteli magának a feleletet. S mindenképp üdvösebb, ha a szülő igazítja el az emberpalántát az élet szövevényeiben, mint ha idegentől csikarja ki kérdéseire a választ. Jó védőbeszéd volt. De az

ítélet meghozatalára a tantestület nem érezte magát illetékesnek. Behívták hát a folyosón ácsorgó szülőket is, akikről hamarosan kiderült, hogy az első sokkon átesve, minden jóban benne vannak, feltéve, hogy az élet ama bizonyos szövevényeiben nem nekik kell gyerekük számára ösvényt vágniuk. Így született meg a furcsa határozat, hogy apám fejezze be, amit anyám elkezdett. Azaz üljön ki a katedrára a tanteremben, az egész osztály elé, és tárgyalja ki a gyerekekkel a nagy kérdést töviről hegyire. Bizonyára fokozta a bizalmat, hogy apám orvos volt, tehát már hivatásánál fogva is efféle kényes feladatok megoldására termett. Csak arra nem számított senki, hogy a kényes feladatot elvitte a cica. Márpedig elvitte.

70 Míg a felnőttek berzenkedtek és vitatkoztak, az osztálytársaim levették a témát a napirendről. Ahogyan ma mondanák: túl volt tárgyalva". Amikor apám megjelent köztük, hasztalan várta a rá záporozó kérdéseket holmi gólyáról, fogantatásról és születésről. Ezek a problémák már senki érdeklődését nem keltették fel. Egészen más izgatta az osztályt. Jelesen az, hogy a városi ember fontosabb-e vagy a falusi?! Az olvasókönyv egyik oldalán ugyanis volt egy párbeszéd, amelynek két szereplője erről vitatkozott. Apám rugalmasan témát váltott, és szépen kikerekítette az igazságot, hogy mind a kettő egyformán fontos. Aztán megnyugodva hazament. Én meg járhattam újra iskolába, álmomban sem gondolva, hogy ennek még örülöm is kéne. A születés csodája iránti érdeklődés viszont belőlem is kikopott. Jócska ideig nem is gondoltam rá. De csak szóba jött megint, és akkor robbant, akár a bomba. Pár év múlva történt, már egy másik iskolában, hogy a mellettem ülő kislány megkérdezte tőlem, tudom-e, hogyan születik a gyerek. - Persze hogy tudom! - legyintettem azzal az elsőprő fölényvel, amire az ember csak csitri korában képes, és el is mondtam, mit tudok. Csakhogy a kislány jóval többet tudott nálamnál, és olyan dolgokat, amikre egyetlen válasz kíváncskozott ki belőlem: - Pfuj, szégyelld magad, ez nem lehet igaz. Am addigra már többen körénk sereglettek, hévvel bizonygatván, hogy bizony igaz. Meg is győztek. Olyannyira,

71 hogy otthagya tanítást, csapatot, papot hazarohantam elégtételért. Úgy rontottam be anyámhoz, mint egy fúria. - Te hazudtál nekem! - támadtam rá. Mert mindabból, ami sebtiben rám zuhant, ez volt a legelviselhetetlenebb. Hogy az én anyám nekem hazudik. Ettől tengelyestől megfordult bennem a világ. Anyám döbbenetesen rám nézett, aztán ezt mondta: - Várj, mindjárt hozom a hőmérőt. - Minek ide hőmérő? Nincs nekem lázam. - Akkor mitől beszélsz félre? - Nem én beszélek félre. Te hazudtál. - Tudomásom szerint nem szoktunk egymásnak hazudni. Meg modortalanok sem szoktunk lenni, egészen mostanáig. Ez az udvarias többes szám kijózanított. Sírni szerettem volna, de nem tudtam. Pedig ott lapult bennem a sírás. A gyomrom és a torkom között fel-le liftezett valami. Úgy támolyogtam, mint akin szárazföldön tengeri betegség tört ki. Épp ideje volt, hogy elmondjam, mitől kerültem ilyen állapotba. Beszélni kezdtem hát. Hol hadarva, hol dadogva, de kíméletlen részletességgel elmondva mindent. - Na és? - kérdezte anyám, amikor a szó-zuhatagom végre elapadt. - Na és mi van ebben olyan megrázó, hogy eleven földrengésként okádod a tüzet? - Az, hogy hazudtál nekem! - mondtam, de most már csak kínomban, mert a meggyőződésemmel valahogy kisiklott arról a röppályáról, ahová első felháborodásom heve lendítette.

72 - Kettőnk közt a hazugság nem él meg - szólt anyám csendesen. - Akkor hát a lányok hazudtak? - Igazat mondtak ők is. Csak másképpen mondták. - Hát hányféle az igazság? - A veleje egyféle. De ha szavakba öntik, sokféle színben tárulkozhat elénk. Vagy nem ugyanazt mondtam el neked én is, mint a lányok? Csak én finoman mondtam, ők durván. És a valóság, ha csontig hántják, olykor emészthetetlen a még keveset élt ember számára. Ezért öltöztette mesékbe már az ősember is. Nem úgy a barátnőd! S lám, mire mentek? Megcsúfolták benned a legszebb emberi érzést, a szerelmet. - Én sosem leszek szerelmes. - Appalapla! Leszel te még többet is, mint kellene. Csak várd ki a sorát. Nem akartam újabb vitákkal megbontani a vihar utáni csend boldogító nyugalmát. De megvolt a véleményem a dologról. És ez a vélemény homlokegyenest ellenkezett anyáméval. Még hogy én szerelmes legyek! Hogy végigéljem mindazt, amiről a lányok oly vihogva beszéltek! Hát nem. Akkor már inkább egyedül maradok, és ragadozókaromat növesztem, hogy mindenkitől megvédjem magam. De hasztalan akartam elhessegetni a szerelmet, csak visszagabalyodott a gondolataimba. És ahogy a szörnyű élmény hatása lepergett róla, a kép megint kitisztult. Úgy ágaskodott bennem a kíváncsiság, hogy majd kibökte az agyvelőmet. Tehát beszélni kellett róla. - Tulajdonképpen mi a szerelem? - faggattam anyámat.

73 - Jó üzlet! - mondta ő. - Üzlet? - Hát ha úgy tetszik, befektetés, ami szépen kamatozik. - Ezt meg hogy értsem? - Adok-kapok alapon. A felcseperedő ember eleinte egészségesen önző. Minden teremtett lény közül önmagát szereti legjobban. De csak amíg hatalmába nem keríti a szerelem, mert

attól fogva a társát már jobban szereti önmagánál. És ha a szerelem kölcsönös, a társa is jobban szereti saját magánál őt. Így kapnak mindketten többet, mint amennyijük volt. És szeretetből kapnak többet, ami a legnemesebb valuta. Próbáltam magamban feldolgozni a szavakat, de újabb kérdések nyomultak elő a fejből, és mintha osztódással szaporodnának, minden kérdés ismét kérdést szült. Utólag visszagondolva, valósággal elképesztő, mi minden érdekel egy a világra rácsodálkozó gyereket. Mit nagyol el, és mit részletez, mikor bicsaklik ki benne egy-egy egyenesen indult gondolat. És elképzelni is rossz, hogy vannak papák, mamák, akiknek épp a legizgalmasabb kérdéseket nem lehet feltenni. Akik semmit sem magyaráznak, de mindent tiltanak. Nálunk nem voltak kényes kérdések. Még kevésbé kényes válaszok. Ami felmerült az emberben, azt nyugodtan kimondhatta. Mégis újabb és újabb problémákkal vívtam árnyékbokszot. És amikor már azt hittem, mindent tudok, akkor eszméltem rá, hogy semmit sem tudok. Kezdték legyeskedni körülöttem a fiúk. Ide hívtak, oda hívtak, megvártak a kapuban. Én meg élveztem a dolgot,

74 gyűjtöttem a skalpokat, de míg a lábam elől táncolt, a merszem hátul kullogott. Csak testben értem nagylánnyá, lélekben nem, s örökösen marcangolt a bizonytalanság: mit szabad már, mit még nem? Otthon nem voltak tilalomfák. Másban sem, ebben sem. - Minden embernek meg kell hogy legyen a maga korához való esze - mondta anyám. - Tőlem ne várd, hogy bármitől visszatartsalak, de azt se, hogy siettesselek. A saját kontódra tervezel. - A saját kontómra legszívesebben habzsolnám az életet. - Persze. Hogy aztán elrontsd a gyomrodat, mint óvodás korodban, amikor válogatás nélkül mindent összeettél. Mert mi jöhet a habzsolás után? Émelygés és csömör. Inkább ingyenként kortyolj az ételből. Apránként kóstolgasd a szerelmet, úgy tisztábban érzed az ízeit. - Tehát sokizú a szerelem? - Csak annyira, mint egy ünnepi vacsora. De az is aperitíffal kezdődik. Ha átugrod az étvágygerjesztőt, vacsora után már nem fog ízleni. - És a szerelemben mi az étvágygerjesztő? A nagy nyitány? - A várakozás az első csókra érett pillanatra. A sok-sok kis remegés, ami ott dobol az ereidben, és felforrósítja a véredet. Aztán az áhítat, ami körüllegi az első tétova csókot, és egy, a hajadon végigfutó kéz simogatása, amelybe belebizseregsz a talpadig... Ha mindezen csak átsiklasz, mint egy lengőajtón, olyat hagysz magad mögött, amit soha meg nem találsz. Hiába keresed majd harmincévesen, amikor asszonyi tudásod tükrében már felismered, hogy érték. Ezeknek az éveknél a

75 hamvas báját többé vissza nem csalogathatod az időből. A nekik fenntartott hely a lelkedben örökre kongóan üres marad. - Mami, benned egy költő veszett el. - Tán el sem veszett. Mert időnként hallani vélem, hogy penget egyet a lantján. De te csak játszd a botfűlűt, ha szégyelled, hogy egy-két húr benned is zenél. Vagy fuss az első próbá szenedély után, és fogd be lepkehálóval, ha tudod. Csak eggyel ne gyere elém soha. Hogy olyasmi történt veled, amiről nem tehetsz, netalán még meg is erőszakoltak, mert akkor felpofozlak. - Szép kis anya vagy, mondhatom. - Mindenesetre olyan anya vagyok, aki nem nyimnyám lányt akart szülni e világra. És jobb, ha már most tisztázzuk, hogy minden tetteért magad felelsz. Lehetsz bármi férfival egy magányos szirt tetején épült kastélyba bezárva, caplathatsz vele ember nem járta vadonban egy lakatlan szigeten, és játszatsz vele egy szál pendelybe öltözve kopogós romit a legénylakásán, a saját ágyában, neked minden helyzetben van akaratod. Tehát vagy vállalod azt a férfit, és tudod, mit cselekszel, vagy tőlem ne számíts a beígért pofonnál több támogatásra. Anyám ügyesen forgatta a szót, és könnyen váltott stílust. Ezért élveztem minden porcikámban már tökmag koromban, s később is az avatlatlanokat gyakran fejcsóválásra ingerlő párbeszédeinket, amelyek kétségtelenül nem illettek bele a korabeli nevelési normákba. A paláver végén elhangzott - sőt csattanásra" élezett - dörgedelmet azonban egyszerű szónoki fordulatra véltem.

76 Ki hitte volna, hogy komolyan kell vennem? Telt, múlt az idő, és egyszer csak valóban szerelmes lettem. De fergetegesem ám. A fiú, akit szerettem, roppant elfoglalt volt. Sokat utazó fiatal művész. Velem töltött ő minden időt, amit lehetett. De keveset lehetett. Vagy első lobogásom mohóságában tűnt nekem kevésnek? Egyszer mindenesetre a Duna-parton sétáltunk. Akkoriban többnyire a pesti korzó táján zajlottak le a randevúk. Délután ötre járt, és este hétkor indult a vonatja. Ki akartuk használni az utolsó perceket. Hisz annyi mondanivalónk volt egymásnak, és annyi simogatás ragadt bennünk mindig, mire búcsúznunk kellett, hogy előre rettegtünk az elválás gyötrelmétől. A fiúnál nem volt óra. Az enyémet nézte, hogy el ne késsen. Semmit sem gyűlöltem akkor jobban, mint az ellenségemmé vált időt, amely felett nem volt hatalmam. Az órák felett viszont volt. Lecsatoltam, és bedobtam a Dunába. A fiú azért persze csak elment. Egy hét múlva azonban visszajött, és anyámmal együtt meghívott a Ritzbe, ötórai teára. Gyakran töltöttük hármásban az időt. Nem mintha gardéra lett volna szükségem. Ennél sokkal önállóbbra neveltek. Anyám egyszerűen kedvelte a fiút. Az meg rajongott érte, ahogy minden későbbi lovagom is rajongással övezte. De hol volt akkor még a többi lovag?

77 Egyelőre az első és egyetlenben összpontosult jövő és jelen. Az az egyetlen meg éppen arról faggatta mamit, elmeséltem-e neki a hőstetemet az órával. Persze hogy elmeséltem. Mint kiderült, a fiú részt vállalt a büntudatomból, és hozott egy másik órát kárpótlásul, csak bent felejtette a szállodai szobájában. - A Hungáriában lakom - magyarázta, mert még vidéki is volt az istenadta, tehát hotelben kellett megszállnia, ha tartósan látni akart. - Mikor véget ér a zene, majd átsétálunk, és lehozzuk. Indultunk is zene múltán mind a hárman. Egyenesen a Hungária recepciójának a pultjához. A fiú elkérte a kulcsot, és invitált minket befelé a liftbe. - Menjenek csak fel maguk ketten - mondta anyám. - Én addig megiszom egy feketét, itt a hallban. Azt hittem, megnyílik alattam a szőnyeg, és a földbe süllyedek. Eladdig eszembe se jutott, hogy én egy tisztességes lány vagyok. Ilyen fogalmakat csak más családokban hangsúlyoztak. A mienkben az ember tisztességes volt, és kész. De most egyszeriben másra sem tudtam gondolni, mint e szólamra, és arra, hogy egy úgynevezett tisztességes lány miként kerülhet egy férfival egy szállodai szobába. Úristen! Mit fog ez az ember rólam gondolni? - szeppentem meg. De szólni persze egy kukkot sem mertem. Rátarti fruska voltam, szekérnyi aranyért se vallottam volna be a gyávaságomat, hát még ingyenbe, s pont az előtt a fiú előtt, akinek a szemében nagylánynak akartam látszani,

78 fölényes felnőtt hölgynek, aki minden nagyvilági dologban jártas. A fiú különben sem volt kíváncsi a véleményemre. Karon ragadott, és vitt magával. A szobaaajtóban már rogyadozott a lábam, de azért hősi elszántsággal átléptem a küszöböt, abban a biztos tudatban, hogy itt a világ vége. A várt vulkáni kitörés azonban elmaradt. A fiú még a kezemet se cirógatta meg. Kivette az órát, rám mosolygott, és már kint is voltunk. Jóval később értettem meg, hogy valósággal megdicsőült anyám bizalmától. Bűnnek tartotta volna, ha akár csak ártatlan ölelésnyire visszaél vele. Nekem viszont még mindig nem állt ki a térdemből a remegés. Adtam volna húsz évet az ellenségeim életéből - főleg a matematika tanárnőméből -, ha elbúcsúzhatom. De a fiú tudta az illetet, és hazakísért minket. Ahogy magunkra maradtunk, ráförmedtem anyámra: - Mi volt ez? - Micsoda mi volt? - nézett rám egy madonna ártatlanságával. - Hát hogy csak úgy engedsz felmenni egy fiúval egy szállodába. Sőt egyenesen magad küldesz a vesztembe. - Nem értelek! - mondta anyám. - Hiszen megbeszéltük már, hogy bárhol vagy együtt egy férfival, csak az történhet, amit magad is akarsz. Most kezdjünk adni a formaságokra? Vagy egy szállodai szoba más, mint a többi szoba? Különben csak egy feketét akartam meginni.

79 Kezdtem szívből szánni a mesebeli királyfikát, akiknek többnyire három próbát kell kiállaniuk. Lehet, hogy kettő még nekem is hátravan, noha koronám sincs? Hát egy mindenesetre még hátravolt. De azt a próbát már nem anyám rendezte. Újabb évek múltán társaságban bemutattak nekem egy garantáltan milliomos prágai bankárt, aki szerfelett felkeltette az érdeklődésemet. Már hogyne, mikor én addig bankárral csak vicclapokban találkoztam, a karikatúrák bankárai pedig visszataszítóan vének voltak. Olyannyira, hogy kezdtem azt hinni, a bankár, akár a kerti törpe, már öregen jön a világra. Erre megjelenik egy elevenen, aki pimaszul csinos és fiatal, s még részleteiben sem akar gúnyrajzbéli társaira hasonlítani. Amazok kövérek voltak, toka csüngött az állukon, pocak rengett zsebórájuk vastag láncja alatt, és petyhüdt ajkaik között örökösen ott fityegett egy jókora szivar. Ez izmos volt, és kisportolt, alakja akár egy szoboré, modern karórárt hordott, s nem szivart szívott, hanem Simon Arztot, azaz finom egyiptomi cigarettát. Mi az ördög lehet a titka? Elhatároztam, hogy utánanyomozok, és úgy tűnt, nem is kerül túl nagy fáradságomba a dolog, mert valami rejtélyes okból az én milliomosom is felfigyelt rám. Egész este nekem loholt frissítőként, jóval többet táncolt velem az illendőnél, s bár nem udvarolt, nem gázsulált, szóval sem mondta, hogy szép a szemem, vagy bármi egyéb tetszik neki rajtam, látszólag pompásan érezte magát a társaságomban. Másnap délre randevút beszélünk meg a Hungária Dunára nyíló teraszára.

80 Úgy látszik, ez a Hungária volt számomra a próbák szállodája, bár útban odafelé ezúttal sem számítottam próbatételre. Igaz, a férfiú nem volt az esetem. Túl látványosan szép, és túl jól olajozott volt ahhoz, hogy tesszen. De hát nem is akartam hozzá feleségül menni. A pénze sem izgatott. Mamival rég átbeszéltük, hogy a sok pénz gond, a kevés pénz még több gond, tehát egyetlen megoldás létezne: az a bizonyos mesebeli Fortunatus-erszény, amiben mindig pont annyi pénz van, amennyi kell, mert minden kivett pénzdarab után újra terem egy, de megint csak egyetlenegy. Mivel ezt az ideálisan kényelmes erszényt a valóság világában még nem találták fel, úgy véltem, anyagi kérdésekkel csak mérsékelten érdemes foglalkozni. Engem ebben az úrban kifejezetten a bankár csigázott fel. Mert hogy valaki jóval alul a harmincon bankár lehet, az az én képzeletemben csak úgy adódhatott, hogy valami adminisztrációs hiba csúszott be a sors könyvébe. El voltam szánva rá, hogy alaposan kifaggatom az emberemet. De aztán mégse tettem, mert minden másképp alakult. Mikor a Hungária teraszára értem, a bankár már várt, s meglátván engem, úgy felsugárzott, hogy fuvallatnyi időre majdnem megszerettem.

A következő percben azonban már a panorámára figyeltem, amely teljesen betöltött. 1943-at írtak. Tombolt a második világháború. De itt a terasz felett csend és béke honolt. Az ég olyan kék volt, mintha egy dél-itáliai úti prospektusból vágták volna ki.

81 Szemben fényben fürdött a bombáktól még érintetlen királyi vár. Az asztalok között patyolatfehér kabátban suhantak a nesztelen léptű pincérek. Karjukon dúsan megrakott tálcákat hordtak, és az arcuk előkelővé dermedt, mint az örgrófi lakájoké a rossz regényekben. A háborúra csak annyi emlékeztetett, hogy itt is jegyre adták a cukrot meg a kenyeret. Jegyük viszont csak a magyaroknak volt, a külföldieknek nem. Épp az eget néztem, és a háborúra gondoltam, mikor felriasztott a mellettem ülő bankár kérdése: - Maga szűz? Úgy meglepődtem, hogy megsértődni is elfelejtettem. Nyílt szerelmi ajánlatokkal növendék lányok életébe tolakodni akkoriban felettébb nem volt szokás. Első lélegzetvételre elgondolni sem tudtam hát, mit akar tőlem ez az ember - foglalkozására nézve bankár - a legtisztább kében tündöklő ég alatt. De nem kellett beleöregednem a töprengésbe, mert már folytatta is. - Ne vegye tiszteletlenségnek a kérdést - mondta. - Már tegnap felbecsültem az eszét, tudnia kell, hogy az őszinteség részéről a legnagyobb hódolat. Különben is szerencséje van, hogy pont velem találkozott. Nem vagyok csirkefogó, sem az a fajta, akit gaz csábítónak szokás nevezni. A szédítés még kevésbé kenyerem. Amit akarok, azt megfizetem. - Megfizeti? - néztem rá bambán. - Csak nem úgy érti, hogy engem akar megfizetni? - És ha úgy érteném? Tudom, maga jó családból való. De azt is tudom, hogy nem dűskál a pénzben. Én viszont gazdag vagyok. És soha nem volt még dolgom ártatlan lánnyal.

82 Csábítsam el? Hazudjak? Higgye meg, szívesen elvinném feleségül, ha ez örömet szerezne magának. Ám még házasságot sem ígérhetek. Nős vagyok, és imádom a két gyerekeimet. Az anyjukat is szeretem. De ő elvált asszony volt, amikor megismertem. Látja? Feltárom magam, nem kertelek. Nekem nem kell más, csak az ártatlansága. Az élmény, ami eddig kimaradt az életemből. És nem olcsón akarom. Nem úgy, hogy átkozzon. Egy ölelés, egy röpke óra csak, akár szeszélynek is nevezheti, de legyen az ára ötvenezer pengő. Mit ötven? Százezer! Vagy akár inkább aranyat? Hisz háború van. Romlik a pénz. Hirtelen marokra fogta szívemet a szánalom. Legszívesebben ölembé kaptam volna szegény milliost, hogy elutujgassam. - Azt hiszi, bármit megkaphat a pénzéért? - kérdeztem fátyolos hangon. - Igen! - mondta ő. - Pénzért minden kapható. Még szabadság is. A németek, amikor bevonultak Prágába, elfogták az anyámat. Pénzért sikerült elintéznem, hogy kiszabaduljon, s a lezárt határokon át Londonba jusson. Most ott van. Biztonságban van. Egy pincér lépett az asztalhoz. Én fagyaltot kértem, a bankárom habos kávéét rendelt. - Itt még valódi tejszínhabbal adják - magyarázta a háborúra célozva. - Jó szálloda ez. Jó és drága. Tudja-e, hogy gyerekkoromban vizet árultam a vásárokon? Az anyámmal éltünk ketten, és néha annyi pénzünk sem volt, hogy kenyeret vegyünk. - Ilyen nyomorban én sosem voltam.

83 - Az baj. Nagyon nagy baj! Mert meg kell ismerni a két végletet. A semmit és a sokat. Ami a kettő között van, talán nem is érdekes. - És arra még sosem gondolt, hogy az életben épp az az érdekes, ami nem vásárolható meg pénzért? - Ugyan mi nem vásárolható meg? Faustnak is megvette egy ékszerrel tömött ládikával Margitot az ördög. - Maga még csak nem is ördög. - De együtt vallom az ördöggel, hogy eladó az egész világ. A pincér jött a tálcával. Ezüstkehelyben hozta a fagyaltot, talpas pohárban a kávé, mellette egy szem csomagolt cukorral. - Kérem, hozzon még egy cukrot! - mondta a bankár. - Két cukorral iszom a kávé. - Van cukorjegye, uram? - kérdezte a pincér. - Nincs jegyem. Nem vagyok magyar. - Akkor sajnós nem hozhatok cukrot. A bankár a szeme sarkából fölényes tekintetet vetett rám, elővett egy százpengőst, és szótlánul a pincér felé nyújtotta. Nagy pénz volt az a száz. Egy kezdő tisztviselő két hónapi fizetése. Nem egy szem cukrot, de sok kilót lehetett szerezni érte a feketepiacon. De a pincér tudhatott valamit, amit mi nem tudtunk. Talán felismert egy háborús ellenőrt, afféle spiclit egy szomszédos asztalnál, aki épp bennünket figyelt az újságja mögül. És mert a kilátásba helyezett bankónál többet ért az állása, kijelentette, hogy száz pengőért sem tud cukrot szerezni. Csoda volt ez az akkori Pesten. De olyan csoda, amilyen az én malmomra hajtotta a vizet.

84 - Látja? - csúfolódtam. - Még egy szem cukrot sem kap azért a híres pénzéért. A bankár arcán végigsuhant egy mosoly. - Minden kávéhoz egy cukor jár? - Igen - mondta a pincér. - Jegy nélkül minden kávéhoz egy szem. - Akkor kérek száz habos kávé. - Tréfálni méltóztatik, uram? - Semmi kedvem a tréfához. Tíz perc múlva vagy a száz kávé legyen itt, vagy a hotel igazgatója. A pincér némán meghajolt. Aztán olyan történt, amit fennállása óta nem ért meg az öreg szálloda. Főpincér, pincér és pikoló, még a liftesfiú is kávé hordott. Három asztalt kellett összetolni, hogy legalább tálca nélkül elférjenek a poharak. Amikor együtt volt már minden, a száz kávé, a száz kanál és a száz szem cukor, a bankár elbocsátotta a felszolgálókat, valami olyan mozdulattal, mint egy győztes hadvezér a katonáit, aztán

hangjában játékos gúnnyal hozzám fordult: - Mit is mondott az előbb? Hogy pénzért nem lehet cukrot kapni? - Száz szem cukrot, látom, vásárolt - válaszoltam, magam is megkockáztatva egy mosolyt. - De azt az egyetlen szemet, amire valóban szüksége volt, pénzért nem kapta meg. - És mert úgy éreztem, diadalmasabb pillanatom e vitában már nem lehet, felálltam az asztaltól, parányival tán emeltebb fővel, mint ahogy egy tapasztalt rendező írta volna elő, ha filmen játszódik a jelenet.

85 De hát nem játszódhatott filmen. Annyira valószínűtlen volt a sztori, hogy semmi forgatókönyvíró nem mert volna a filmgyárba beállítani vele. Egyáltalán van ilyen? - kuncogtam magamban az utcára lépve. - És ha van, miért pont velem esik meg? - Alig vártam, hogy hazaérjek, és kitaláljam a kalandot, hűen felidézve minden fordulatát. Anyám nem kuncogott. Anyámnak a könnyei potyogtak a nevetéstől. - Téged aztán nem kell féltetni! - mondta a kacagástól még mindig fuldokolva. - Csak egy a bökkenő. Hogy most már soha nem tudjuk meg, mitől lesz valaki bankár harmincon alul. - Hát attól, hogy rendkívüli ember. Vagy nem az? - Ejha! A végén még imponál neked ez a milliomos. - Most, hogy legyőztem, miért is ne? - Mert egy-két ember felett neki is győznie kellett ahhoz, hogy a vizeskannától startolva milliomos legyen. Aki háborúban gyorsan meggazdagodik, annak mindig szennyes a múltja. - A jelenét viszont olyan tisztára mosta, hogy már majdnem kísértésbe estem. - Nocsak. És jólesett? - Mi? - Megkísértve lenni. - Persze. Hisz mulatságos játszani a tűzzel. Gondoltam, szép ember, biztosan gyengéd is, jól beleillik abba a pelyhes paradicsomba, amibe bérletet kínál egy órára, és a pénz, amit felajánlott, rengeteg.

86 - Mindig csak egy ponton voltál csiklandós. A fantáziádon. - És mindig szerettem felmérni azt, akivel édelgek. - Ez a partner könnyűnek találtatott? - Inkább a feladat nehéznek, amit rám szabott. Mi a fenét kezdjek én egy idegen emberrel? - Nem volt idegen. Bemutatták. - Épp a bemutatkozás után lett igazán idegen. Hát nem érted, hogy nem tartoztunk össze? - Igen, az összetartozás az egyetlen igazi kohéziós erő - mondta anyám. - Te viszont tapasztalatlan lány létedre undorítóan koraérett vagy. - És nagyon éhes - tettem hozzá. - Mit főztél vacsorára? Beszélgetéseink közepébe olykor betoppant haját simára nagyanyám, de térülte-fordultával ki is rohant. Tán, hogy a stílusunktól égnek meredt haját simára fésülje. Három lánya volt. A legkisebbiket, anyámat, sosem értette. Egész gyerekkoromban arról mesélt, milyen zabolátlan volt, milyen nevelhetetlen, mennyi bajt okozott. Azért mesélt, hogy elborzasszon, és ne akarjak rá hasonlítani? Nem tudom. De egész életemben csak rá akartam hasonlítani. Pedig szeretni való volt a nagymami. Szerettük is. Csak más volt, mint mi. És jól érezte magát attól, hogy más. Szóval minden rendben volt. Egyébként velem is. Koraérett lettem volna? Aligha. Csak mindenre figyelő, csiszolódott szavú gyerek, akit korán megtanítottak gondolkodni. De elültették bennem a játékosságot is, a hervadhatatlan kedvet a bolondozáshoz. Így féltő, hogy

87 későérett sem lettem, vagyis máig éretlen maradtam. A barátaim gyakran a szememre is vetik. Olyan megátalkodott azonban egy sincs köztük, aki a játékból kivonná magát. Anyámmal való évődéseimet felidézve viszont csak egy következtetésre tudok jutni: Szerelmi téren sosem lesz rend ezen a cudar világon. Mikor én voltam fiatal, a legtöbb családban semmiről sem volt szabad beszélni, ami szerelmi fűtőanyag. Most, hogy mások fiatalok, mindenről szabad, ami tabutéma volt hajdan. Beszélnek is. A szexről meg a fortélyairól. De arról senki sem ejt egy szót sem, hogy nemcsak az a fontos, hogyan ölelünk, hanem az is, hogy kit ölelünk. - Igen, az összetartozás! - mondta anyám. - És vajon nem az a lényeg? Az összekapaszkodás az egész világ ellen, a közös hullámhossz bővölete, amelyben mindig ugyanabban a pillanatban mozdul egymás felé két kéz, és a ki nem mondott gondolat is érthető. Vannak nagy egymásra találások, amelyekben már az is mámorító kéjt okoz, ha a másik a szobában matat, mert a jelenléte maga a gyönyör. Mert olyan klímateremtő ereje van, hogy vele a völgyben is érdemes elheveredni a szerelmi csúcsokra való felkapaszkodás lihegése után. És csupán ezek a nagy találkozások érnek valamit. Csak ezekben tartósítható a pillanat műfaja: a boldogság. Akkor hát miért rohanunk el egymás mellett? Miért lett egyszerre minden olyan sürgős, hogy az érzelmi grádicsokat átugrálva gyötörjük a testet, a szellemnek nem engedélyezve kibontakozást?

88 Aki átszáguld az életen, nem észlel belőle többet, mint a gyorsvonat utasa az ablaka mellett elsuhanó tájból. És még a mozdony korma is az arcába csap.

89 - Ez a lakás túl zsúfolt. Ma nagy ára van az antik holminak. Nem gondolt még rá, hogy elad valamit? - A lakásban lévő tárgyak a beszélgetőtársaim - mondtam. - Pénzért nem bocsátom őket áruba. Az örömszoba A villanybojleremnek csodálatos érzéke van a lélektanhoz. De hadd kezdjem az elején! Verőfényes tavaszi nap volt, amikor életemben először ébredtem fel egyedül. Mindig jó alvó voltam, és rossz kelő. Elduruzsoltak a fülembé fertályórát is, míg fél szemmel kipislogtam édes álmomból. Hogy a

másikat kinyissam, újabb időbe telt, s ha nagy nehezen kiráncigáltak az ágyból, még mindig nem voltam magamnál. Kábán tántorogtam, mint a részeg (álomittasnak mondja az illető a magyar), valósággal csoda, hogy iránytű nélkül betaláltam a hálószobámból nyíló fürdőszobába. Ezen a reggelen viszont, mintha varázsütésre pattant volna fel a szemem. Mintha egyetlen lendületes mozdulattal letörölték volna spongyával az agyamról az éjszakai bódulatot. Semmi kótyagosság; tisztán gondolkodó fej. Még fel sem ültem, máris tudtam, hogy soha többé.

90 Hogy soha többé nem lesz, aki cirógatással csalogat ki boldog álmomból. És igazán boldog álmom sem lesz többé soha. Ahogy a reggelről is lehullt a vidámság örökre. Ott maradt pucéran a reggel. Mit kezdjek vele? Gyönyörűen süttött a nap. És én nem értettem, hogy mer sütni. Hát való ilyen díszlet ehhez a reggelhez? A régi reggeleken nálunk akkor is süttött a nap, ha kint beborult. Volt egy japán versünk ehhez az igéhez: Ha kint zord az élet és fekete a világ, akkor bent felveszem a cseresznyeruhát." Törvényerőre emelt házirendünknek ugyanis volt két alapszabálya. Az első így hangzott: Nappal civakodni szabad, este haraggal lefeküdni tilos. A másik: Reggel kell behangolni a napot, mert amilyen a kezdet, olyan a folytatás. Hát mi igyekeztünk vidámra hangolni. Már a reggelizőasztalunkon is vidám színű volt minden. Napsárga az abrosz, narancspiros a teríték. S mindehhez a pirító villanyparaszához támaszkodó kenyérszeletek hívogató illata, a rózsás karéjba sült szalonna meg a csepegtető üvegben aranyló méz... Mi monogramos tojást ettünk reggelire, kérem, mert anyám ráfestette a névbetűinket a lágytojás héjára! És most még annyit sem kap az ember, hogy jó reggelt kívánjanak neki? Bebújtam a papucsomba, és kimentem a fürdőszobába.

91 Soha többé! - visszhangzott bennem. - Többé soha... Senki sem fogja már rám köszönteni a reggelt. És ebben a pillanatban hallottam egy hangot. Alig nesznyit. Csak annyit, hogy: pak. A bojleren kigyúlt a kis piros lámpa. A bojler köszönt nekem. Leültem a kád szélére, és elbőgtem magam. Egyszeri helyzet volt. Megismételhetetlen. De azóta magam köszönök minden reggel a bojlernek. Emberszámba veszem. Bennünket különben is intim kapcsolat fűzött azokhoz a tárgyakhoz, amelyek körülvettek. Bolondok voltunk? Vagy csak játékosak? Azt hiszem, mélyebbre kell ásni a magyarázatért. A tárgyak összetartozásunk zálogai voltak. Már az ősközösségek tagjai ismertek beszédes tárgyakat. Egy-egy, az út szélére helyezett kavicsból vagy letört ágából ki tudták olvasni előttük ott járt társuk üzenetét. Azt, hogy merre ment a vad, hol a nyom, hol a csapás. De a tárgyak beszédét csak az egy közösséghez tartozók értették. Ez adott közösségi tartalmat a tárgyaknak. Ez sugallta azt a boldogító érzést, hogy közös a gondolkodásunk, tehát összetartozunk". Valahogy így tartoztunk össze mi is. Ilyen ősi jogon. Ezért beszéltek hozzánk a tárgyak. S mi értettük a szavukat. Volt egy családi szellemünk is: a Nagy Mezsgyejáró. Kockás nadrágban szokott megjelenni, és kopott zsakettben, amely már kissé szűk volt neki. A fején keménykalap, a kezében nyitott piros ernyő. Azzal egyensúlyozott, amolyan kötél táncosként, a mese és a

92 valóság határán húzódó mezsgyén, amelynek nevét köszönhette. A mezsgye mindkét oldalán apró léggömbök repkedtek. Akkorák, mint egy pingponglabda. És minden léggömbben benne kuksolt egy történet, mint dzsinn a palackban. Amikor jókedve volt a mezsgyejárónak, kinyúlt az egyik oldalra vagy a másikra, elkapott egy gömböt, és kieresztette belőle a történetet. Hol valós volt, hol mesés. Így tanultam meg már pindur koromban, hogy a valóság olykor színesebb, mint a mese. De így tanultam meg a mesét is becsülni, hisz a kettő között néhol oly keskeny a mezsgye, hogy a képzelet áradásakor az egyik a másikba csap. Gondjaim azért persze voltak olykor. - Miért talált ki az ember magának tündéreket, ha igazándiból nincsenek? - érdeklődtem. - Mert jó hinni bennük - mondta apám. - Különben sem olyan egyértelmű a dolog. Mert amilyen igaz, hogy nincsenek tündérek, olyan igaz, hogy vannak. - Hol? - Hát bennünk magunkban. Hisz honnan jön a mese? Az ember fejéből. És mindenből csak az jöhet ki, ami benne van. Tehát minden emberben él egy jó tündér. - Bennem is? - Őszintén remélem. Lám, miket megtud az ember, ha kérdezni mer, és van, aki felel. Ettől kezdve sokáig úgy éreztem, hogy ha szépet mondok, és kedveset, a jó tündér szól ki belőlem. Korán kerültem bizalmas viszonyba a tárgyakkal is.

93 Tán hároméves voltam, amikor megkaptam Josephine Siebe csodálatos Babakönyvét, amely játékpólcon innen és túl átrendezte a világszemléletemet. Ez a könyv ugyanis arról szól, hogy van valahol, ki tudja hol, egy Babaország, amelyben eleven babák laknak. Mozognak a tagjaik, gondolkodik az eszük, pont olyanok, mint mi, csak éppen sokkal kisebbek. És igen jól működő diplomáciai testületük van. Különböző rangú követeik szinte állandóan járók a világot. Az a feladatuk, hogy rátelepedjenek az alvó babatervezők ágyára, és egy varázstükör segítségével bepréseljék a képüket az álmaikba. Reggel aztán a tervező felébred, és rohan a babagyárba, hogy az álomalakot lerajzolja. E rajzok alapján

készülnek sorozatban a játékszerű szolgáló bolti babák, s maga az alkotójuk sem sejtí, hogy eleven baba ült hozzájuk modellt. Csakhogy Babaország polgárai végtére is babák. Így jobban vonzódnak a gyerekekhez, mint a felnőttekhez. Ezért olykor engedélyt kapnak, hogy beüljenek egy játékbolt kirakatába, a gyári babák közé, ahonnan idővel megveszi őket egy anyuka vagy apuka a kislányának. Ilyenkor boldog az élő baba, mert végre játszótársat kap. De inkognitóban kell maradnia, nem árulhatja el, hogy járt tud, bukfacezni, beszélni, nevetni, mert ezt tiltják Babaország törvényei. Hogy milyen kalandokat élnek át az emberek világába kiruccant élő babák, abból kerekedik az alaptörténet köré sok százból szőtt mese, amely gondolatvilágot teljességgel felkavarta. Anyám már kifulladt a felolvasásában, de én csak rángattam, hogy ne hagyja

94 abba. Mindent tudni akartam az élő babákról. Mert nem egy babámat összetörtem, tönkretettem már. S nyomban felfogtam a tanulságot, hogy a babákra ezentúl vigyáznom kell. Mert egy bolti babát cibálni sem dicsteli tett, hát még egy élő babát tépázni. Annak fáj, ha bántom, az belehal, ha szétzúzom a fejét. És mivel nem lehet felismerni, hogy melyik baba milyen, nincs más hátra, mint jól bánni valamennyivel. - Bizony, a babák érzékenyek - bólogatott anyám. - De mondhatok egy titkot? - Mondhatsz! - egyeztem bele. - Akkor hát tudd meg, hogy az emberek is érzékenyek. Érzékenyebbek a babáknál is. Néha elég egy szót hozzájuk vágni, és máris összetörnek bennük valami. Hát ezt szörnyű volt még hallgatni is. Nem elég a babákra vigyázni? Az emberek is törékenyek? Igazán fárasztó az élet! De azért megpróbáltam ügyelni rá, kinek mit mondok. És arra is, hogy nekem mit mondanak. Amikor anyám pár nap múlva leteremtett holmi gyerekes csínyért, nem pityeredtem el, mint szoktam, csak sóhajtottam egy nagyot. - Most összetörtél bennem valamit - mondtam mélabúsan. És egész komolyan aggódtam, hogy a szavak még sok mindent összetörnek bennem, míg végül semmi sem marad belőlem. Immár tudtam, hogy óvni kell embert és tárgyat egyaránt. A mi lakásunkban úgyis élőknek tűntek a tárgyak. Volt nevük és sorsuk. Beszédes kedvükben mesélni is tudtak, persze csak tolmács segítségével. De a tolmácsi tisztet mind

95 anyám, mind apám örömmel vállalta, így apránként megértették magukat velem. Dilamp, az antik gondolalámpa, a régi Velencéről tereferélt szívesen. Tőle hallottam először a dózsékról, a lagúnákról, a gyűrűvel eljegyzett tengerről. Kuruty, a mindössze félkrajcárnnyira nőtt gumibéka inkább ábrándozott. Arról, hogy egy holdfényes éjszakán megcsókolja egy daliás herceg, és ő nyomban királylánnyá változik. Ilyesmi a mesékben semmiség, szimpla rutincsoda. De hát Kurutynak a valóságban sem volt rossz dolga. Egy széles szájú kis orvosságosüvegben lakott, összkomfortos kényelemben. Még létrája is volt, amit egy kétcentis újévi zsenília kéményseprőtől kértünk kölcsön neki, hogy kedvére ki-be közlekedhessen. Meg is ígérte, hogy ha királynővé serken, akkor is nálunk marad. Aztán ott volt Zéger, az öreg zsebóra. Kissé már berekedt a tiktakja, de járt rendületlenül. Neki sok híres ismerőse volt, és mindről tudott valami pletykát. Még egy nürnbergi tojással is együtt lakott egyszer két hetet, valahol Bécs mellett. És személyes barátja volt számos harangjáték. Talán mert imádta a zenét. Maga is eljátszott olykor egy menüettet, bizonyosságul annak, hogy muzsikálni nemcsak a falórák tudnak, hanem a zsebórák is, mármint ha van dallamviláguk. De mesélt a szamovárról is, amikor a faszén parazsától duruzsolni kezdett, és mesélt még sok minden. A villanykörte a barokk facsilárok gyertyáiról, a porcelánkeretű tükör a Muranóból Párizsba szökött üvegfoncsorozókat ért merényletről, a porzós tintatartó a lúdtollról. Annyi régi holmi hevert szanaszét, hogy mindig úgy éreztem, nagy idők

96 nagy tanúi között nővök fel. Hisz sok-sok emberöltőn át szolgál némely tárgy, van miről vallania annak, aki értőmód faggatja. S amiről ennyi ódon tárgy mesél, arra már tudást lehet alapozni. Gyerekkoromban a tárgyak valósággal zárandokoltak hozzánk. Óbuda szegény volt, de hálás. Mivel a pénz vékonyan csordogált, kitalálták az emberek az örömválutát, azzal fizették orvosukat. Nagy múltú családok éltek itt. Majd minden régi familia házában akadt valami becses darab, vagy ha az nem, hát bájos kacat. Hozták kéretlenül is, ha kellett, ha nem. De voltaképpen mindig kellett. Mert ha maga a tárgy semmit sem ért, akkor is sokat ért a hozzá fűződő emlék. Volt egy szobánk, amelyet örömszobának nevezünk. Ebbe kerültek a barátoktól, betegektől kapott olyan csecsebecsék, amelyeknek története volt. Végül olyan lett a szoba, mint valami házimúzeum. Elég volt körülnéznünk benne, máris öröm melengette a szívünket. Erről az örömről nyerte a szoba a nevét. Igaz, némelykor keserű öröm volt, amit éreztünk, s korántsem felhőtlen, mert nem minden tárgy története volt vidám. El-eljárógatott apámhoz például egy öreg néni. Madárcsontú, törékeny, és olyan szegény, hogy a templom egere króznak érezhette magát mellette. A háta kortól görbült, az arca, akár az aszalt szilva, csupa ránc, a szervezetébe több helyen is befészkelte már magát a rák. Csak egyben volt kegyes hozzá a sors, hogy fájdalommal nem bocsátott rá. Alig-alig észlelte a kórt. Többnyire nem is gyógyszerért jött, inkább jó szóért, kis adag biztatásért, mert

97 nem volt senkije. S ahol az orvostudomány már tehetetlen, ott a szó még gyakorta enyhét adó. Megszoktuk a nénit. Bérelt ideje volt már apám privát rendelésein. De persze nincs orvos a földkerekségen, aki ilyen betegről pénzt kérjen vagy akár el is fogadjon. Ám nemcsak orvosi etika létezik a világon. A páciensnek is van etikája. És ha túlcserél benne a hála, ösztöne kél, hogy fizetnie kell. Adni akar, akár a nincsből is. S semmi észérv ki nem öli belőle az érzést, hogy ő adós. A mi anyókánk is érthetően eljutott erre a pontra. Ki tudja, hány éjszakát evickélt át a lelki válságok örvényeiben sodródva, mennyit töprengett és mit állt ki, míg elhatározta, hogy nekünk adja legnagyobb kincsét, de egyszer csak elhozott egy törött nyelű, szakadozott csipkékű legyezőt, amit élete nagy szerelmétől, egy immár régen elporladt huszár kapitánytól kapott, egy mámoros báli éjszaka emlékére. Azóta is őrizgette, öregségében is sűrűn elővette, hogy elandalodjon rajta. És most tessék: elszánt gavallériával felajánlja honoráriumba. Ilyenkor van ám bajban az orvos. Ha nem fogadja el az ajándékot, megsérti a nénit. Ha elfogadja, megfosztja szegényt az egyetlen tárgytól, amely még kedves neki. Szerencsére apámnak segítségére sietett egy ötlet, és talált egy harmadik megoldást. Megállapodott a nénival, hogy egy hónapra megtartja a legyezőt, aztán egy hónapra visszaadja, majd újra megkapja egy hónapra, így folytatódott a játék a vándorhonoráriummal vált legyezővel, míg csak a néni meg nem halt, s a szakadozott báli emlék örökre az örömszobába került.

98 Persze akadt más furcsaság is ebben a szobában. Például a Margó pénze. Margó háromgyerekes fiatalasszony volt, egy minden pénzt elívó férjjel megáldva, akibe szép lassan belerokkant. Gondja temérdek, reménye mind kevesebb, egészsége egyre rozzantabb. Apám, aki kezelte, egy idő után nem is igen tudta eldönteni, melyik panasa lelki eredetű és melyik testi. Ki kellett volna vizsgáltatni. Úgy ám! De hogyan! Kórházba utalásról csak konkrét életveszély esetén lehetett szó, mert nem volt kire hagyni a három apró gyereket. Ambulanter sem ígérkezett könnyűnek a dolog, mert a beteg alig állt a lábán, lelkiismeretlenség lett volna gyalogosan végighajszolni a városon, hogy átverekedj e magát az egészségügyi gépezeten. Taxira meg nem telt neki. Miből is tellett volna? Apámuram gondolt egyet, és a markába nyomott kétszáz forintot. Taxizza el azt. Aztán eltelt néhány év. Margó meggyógyult, a férj is megemberelte magát, s némi ideggyógyászati segítséggel leszokott az italról, szépen elrendeződtek a család körülményei. Túl a bajokon, egy nap megint bekopogtatott hozzánk Margó. Hozott apámnak ajándékba egy képkeretet, amelyben kép helyett két százforintos volt gondosan az üveg alá helyezve. - A főorvos úr nem kölcsönbe adta nekem ezt a pénzt - mondta. - Tehát nem adhatom vissza. De most, hogy már jól megy a sorom, megtartani sem akarom. Kérem, őrizze meg emlékül, így a keretben, mintha festmény lenne. Ha egyszer valakinek annyira nem lesz pénze a családjában, ahogy

99 nekem nem volt akkor, az majd kiveheti. De inkább ne vegye ki senki, meg ne érjenek olyan napokat soha. Így került Margó pénze kerettestől az örömszoba falára. És mivel a kenyérrelalót továbbra is megkerestük, ki sem vettük a keretből. Őrítettük, üveg alatt, ahogy kívántatott. De nemcsak múzeum volt az örömszoba. Afféle kincstár is. Háza, autója, vagyona apámnak sosem volt. Nem is igényelte. Az örömszobában körülpillantva mégis gazdagnak érezte magát. Az is volt világeletemben. Mert olyan kincseket birtokolt, amelyek sosem devalválódnak. Volt még egy szobánk, amelyről tán érdemes beszélni: a duzzogó. Pici helyiség volt. Valaha gardróbszobának szánták. De belefért egy kis hencser, néhány jó könyv, egy gramofon és pár üdén zöldellő növény. Már első pillantásra jókedvre hangoló szobácska volt, vidám színű falakkal, virágos függönyökkel. Eleve úgy rendeztük be, hogy derűs legyen benne minden, ugyanis ebbe a duzzogóba kellett száműznie magát minden idegessé vált családtagnak. Hisz köztudomású, hogy amint bármi társaság egyetlen tagjának vibrálni kezdenek az idegei, a többiek is percekken belül megkompolyodnak, mire az ember észbe kap, már tombol mindenki. Amiből nyilvánvaló, hogy az idegesség fertőz. És a fertőző embert el kell különíteni. Tehát aki elvesztette az uralmát a kedélye felett, bevonult a duzzogóba, könyvvel, zenével kúrálni magát. Pompás lemezek voltak a gramofon mellett, a polcon hasonlóan pompás verseskötetek, a hencseren meg puha párnák és bolyhos plédok. Aki akart, akár alhatott is egyet. S volt még

100 két szék a kis szobában. Egy hintaszék és egy meggyfából faragott, magas támlájú, oroslánkarmos karosszék, amelyet nagyképpen gondolkodószéknek nevezünk. Vagyis teljes volt a kényelem. Amikor az ember a duzzogóban komótosan kiduzzogta magát, pihent kedvvel visszatért a többiek közé. Elvégre ki-ki maga szabta meg, meddig akar bent maradni, és egyikünk sem volt Gyérész király katonája, hogy ne tudja, meddig tart a meddig. Gyérész király azért kapta e nevet, mert gyér ész lötyögött a koponyájában. Csak az szegődött a szolgálatába, aki nagy bambaságában azt sem fogta fel, mi a saját érdeke. Ha gyerekkoromban azt mondták nekem, hogy beadnak Gyérész királyhoz katonának, hát nyomban visszaparancsoltam az elkalandozott eszemet, hogy el ne kövessék valami újabb butaságot. Tudtam én, hogy mi találtuk ki magunknak ezt a királyt. Hogy nem kell a fenyegetést

komolyan venni. De hát önérzete is van az embernek, főleg tíz év alatti korban. És a pusztá feltételezést sem tudtam elviselni, hogy ha élne Gyéresz őfelsége, engem is gyéreszűnek nézne. Egyébként is illett komolyan venni a képzelt alakjainkat. Ha már megteremtettük őket, ennyivel tartoztunk nekik. A Nagy Mezszyejáró a tanúm, hogy álmódzni jó. S a konstruktív álmok nem hátráltatják a valóságot. Inkább előreviszik.

101 - A családtagok a televíziót hallgatják, nem egymást. A művészek sem jönnek össze már inspiráló, áldott tereferékre, mint azelőtt. Elvesztette volna becsületét a szó, hogy a legjobb barátoknak sincs mondanivalójuk egymás számára? - Mondanivalójuk van, csak idejük nincs - válaszoltam. - Pedig nem ártana kicsit fékezni a tempót, hogy a szavak értékét újra felfedezzük. A teapárbeszéd Hogy a patvarba volt képes az ember végigenni azokat a bőségszaruból tállalt régi vasárnapi ebédeket? És mitől volt annyival tartalmasabb a vasárnap régen, mint ma? Vasárnap a pihenés napja volt. Már szombat este kiakasztottuk a hálószoba ajtajára a táblára írt parancsolatot: Csak aki utolsónak ébred, az költetheti a többieket! Mert vasárnap joggá lépett elő az alvás. Tán még az óra is lábujjhegyen járt. De valóban pihentünk mi vasárnap?

102 Anyám ilyenkor tálcán hozta ágyba a reggelit a kisurának meg a lányának. S nekünk percre sem jutott az eszünkbe, hogy ő is lustálkodhatna a paplan alatt valamicskével tovább, ha másítunk az ügyeleti renden, és legalább egy-egy piros betűs napon bevisszük neki a kávéját. De mi azt hittük, hogy ez nekünk így jár. Talán még méltatlankodtunk volna is, ha a kiszolgálás egyszer elmarad. Mert milyen is az ember? Ilyen. Mindig ilyen. Végigdözsölve a sok földi jót, ami a tálcán volt, végre talpra szökkentünk, és életre tornáztuk magunkat. Aztán mentünk világgá. Mármint apám és én. Mert a délelőtt minden vasárnap kettőnknek rendeltetett. Sétát írt elő a protokoll, hogy odahaza ne legyünk láb alatt. Langyos tavaszokon és enyhe őszeiken a kedvenc kirándulólhelyeinket barangoltuk be, ellenőrizve, hogy nyílik-e már az ibolya és a kökörtő, nyeshető-e a papsapka a jól ismert lelőhelyeken. Szemünkkel bekerített birtokunk volt minden környékbeli hegy. Számon tartottuk a vadvirágtermést, de még a rókalyukakat is. Nyáron meg várt a Lukács uszoda, az óbudai Duna-strand vagy a Margitsziget tyúkanyója. Automata tyúk volt őkelme. Ha a hátán bedobott az ember egy húszfillérest, nagy kotkodácsolással tojt egy savanyúcukorral teli fémtőjét. Óriási öröm volt az a tojás! Két hétig is el lehetett henegegni vele a suliban. Mert belépőjegy kellett akkoriban a szigetre, s mivel nagy becse volt a pénznek, ritkán vitték oda az ember gyerekeit. Télen a múzeumokat jártuk, vagy ha dunyhavastagon megmaradt a hó, kibéreltünk egy csilingelő lovas szánt, és röptünk vele sebesen, hóembert építeni. Aki

103 még nem ült prémes takarókba burkolózva ilyen szánon, nem is tudja, mi az élvezet! Bár élvezet volt hazatérni is. Hisz már az ajtóban megcsapta az ember orrát a vasárnapi ebéd fűszeres illata. Hófehér damasztal volt terítve az asztal. Az abrosz közepén kézzel hímzett futó. A szalvétagyűrűkben azsúrozott szélű szalvéta, művészi keményítve, hogy tartása legyen, mégse ropogjon az ember keze alatt. A tányérok mellett raszterlinak nevezett kis fémbak. Ennek rúdjaához támasztották az evőeszközöket, hogy el ne szürkítsék az abrosz fehér mezejét. A poharaktól balra holdsarló alakú csonttányér, s ami egyéni luxus volt: mindenkinek saját sőtartó. Ég tudja honnan, de tucatnyi mókás alakú sőtartónk volt, és valamit csak kellett kezdeni velük. Pedig komplett éttermi patika is állt az asztalon, ecettel, olajjal, borssal, örölt paprikával meg tárkonyos mustárral, s persze sőtartóval. De ehhez a közsóhoz nem nyúlt senki, mert tiltotta a játékszabály. És még mi csodálkoztunk, amikor a barátaink újabb sőtartókkal leptek meg, azt hívén, ez a mániánk. Holott csak a meglevő sőtartóinknak kerestünk szerepet, hogy el ne unják magukat a kredenc sarkában porosodva. De hát nem lehet mindenkitől elvárni, hogy megértse, mennyire fontos egy tárgynak, hogy törődjenek vele. Ha az ember sokat magyaráz, a partner végül ijedten hátrál, és segítségért kiált. Különben sem az volt a lényeg, hogyan és mivel terítünk. Inkább maga a terüljastalkám-szisztéma. Anyám egy bűvész könnyedségével varázsolt elő mindent. Sosem volt kedvetlen, sosem fáradt, hírből sem ismerte az uszályként ingerültséget vonszoló frontbetörést. Csak

104 ideperdült, odalebent, dalolt és nevetett, mintha tillárom haj volna a házimunka, nem robot. Istenem, hogyan csinálta? Fodros kis otthoni ruháin semmi gyűrődés, még a haja sem kócolódott bele a serénykedésbe, úgy teremtett fél kézzel makulátlan rendet maga körül. És micsoda nótákat tudott! Azóta sem hallottam hasonlókat. Cserebogár, sárga csikó, nem kellesz már senkinek. Jobban tetszik manapság már, amit Bécsben füttyölnek. A cigány is húzza egyre, egyre már az operát. Hisz éhen veszne, hogyha húzná, Isten áldd meg a magyart! Hát ilyen nótákon nőtem fel. És olyan vasárnapi ebédeket ettem, amik nem is ebédek voltak, hanem költemények. Minden íz rímelt bennük. Elsőnek a

vasárnap kötelező húsleves került az asztalra, porcelántálban gőzölögve. Fénylően sárga volt, akár az olvasztott arany, és nem is illata volt, hanem bukéja. Hisz sáfrányos szeklicével, a magyar lakodalmi levesek tömjénes fűszerével ízesítette anyám. Főtt benne kevéske gyömbér is, szerecsendió meg szerecsenvirág, és cirokrácson kézzel formált csigatészta volt hozzá a levesbetét. Ha kiürült a tál, simára gyalult fatányéron behozták a leveszöldséget meg a petrezselymes fokhagymával díszített

105 főtt májat. Majd a jókora velős csontokat, pirított kenyérrel. Ezt követte a főtt marhahús. Puha volt és omlós, szinte szétolvadt a szájban. Ecetes torma dukált hozzá, meg krumplis kapormártás. De ezzel korántsem volt vége az ételsornak. Mert hátravolt még a barnamártással leöntött sertéssült, szalmakrumplival, endíviasalátával, és az ebéd koronája: a tejszínes gyümölcsrizs, citronáddal, cukrozott zöldmandulával, kandírozott cseresznyével, pisztáciával. Honnan vette hozzá anyám az időt és a pénzt, hogy mindezt összehozza, az csak akkor görbült bennem kérdőjeles rejtéllyé, amikor magam is gyakorló háziasszony lettem. De utánozni nem tudtam soha. Sem fényűzésben, sem spórolásban. Mert spórolni is veszettül tudott. Képes volt kétfelé önteni egy szem tojást. Feléből galuskát gyúrt, felét elhasználta habaráshoz. Hétköznap kop, vasárnap hopp - ez járta más családoknál is. Mert beosztással kellett élni mindenütt. Hétfőn és pénteken általában térszombat volt, filléres menü. A közbülső napokon főzelék, soványan mért feltéttel. Téli szombatokon suszterfánk, azaz héjában sült krumpli (ó, be szerettük!), nyári szombatokon lecsó. S aztán már ránk köszöntött az újabb vasárnap, amelynek persze nemcsak ételben volt gazdag a programja. Mi magunknak tartogattuk a vasárnapot, nemigen hívtunk hozzá vendéget kibicnek. Hiszen ilyenkor volt igazán együtt a család, ilyenkor jutott idő bensőséges tereferére, olvasásra, zenélésre, hancúrozásra. S a fejedelmi ebéd után sem esett a hangulat.

106 Volt egy úgynevezett szubjektív könyvespolcunk. Arra gyűjtögettük hét közben a vasárnapra szánt szellemi csemegéket, híven a polc nevéhez: szubjektív alapon, azaz minden objektív könyvtárrendezési elvet mellőzve. Volt, amikor egymás kezéből irigyeltük ki a klasszikus irodalmat, volt amikor detektívregényeket faltunk vagy folyóiratokat böngészünk; békésen elfért egymás mellett minden műfaj ezen a polcon, és nem hiszem, hogy a többi, szépen elrendezett könyvespolc lenézte volna ezért. Az osztálytársaim nagy része csak dugiban jutott krimihez. Nekem sosem tiltották, hogy olvassam. Izgatott is, hogy miért. - Azt mondják, hogy aki detektívregényt olvas, az műveletlen marad - kockáztattam meg egyszer. - Tudod-e, ki marad műveletlen? - nevetett rám anyám. - Aki csak detektívregényeket olvas, semmi mást. Mert a műveltséget kétségtelenül más könyvekből szedi össze az ember, de a detektívregény logikai köszörűjén élesre csiszolja az eszét. Feltéve, hogy úgy olvassa a történetet, ahogy kell. Azaz együtt nyomozva a mesterdetektívvvel. Hisz az efféle könyvet a szerzője sem irodalmi műnek szánja, csak amolyan rejtélyes játéknak, amelynek megfejtése közben ki-ki tehetsége szerint fejlesztheti a kombinációs készségét. - És miért van majdnem minden detektívregényben gyilkosság? - Mert gyilkoságnál kisebb bűnre nem érdemes kétszáz oldalt vagy még többet pazarolni. - Egy szimpla bankrablás nem tenné meg?

107 - Már csak azért sem, mert a bankot egy céltól vezérelve rabolja ki a tettes: azért, hogy pénzt szerezzen. A gyilkoságnak viszont számos motivációja lehet. Épp ez teszi a nyomozás rejtélyét izgalmassá. - De hát Dosztojevszkij könyveiben is gyilkolnak. És számos más klasszikus műben. Tulajdonképpen mi a különbség egy irodalmi mű és egy krimi között? - Hogy az irodalmi alkotás valós alakokat és helyzeteket teremt, a kriminek pedig semmi életszaga. Érted már? - Nem. - Akkor mondok egy példát. Tegyük fel, hogy élete virágjában meggyilkolnak egy férfit, aki boldog házasságban él szép és ifjú hitvesével. Ha ez az életben, azaz a valóságban történik, az ifjú hitves elemésztí magát, vagy legalábbis úgy érzi, bánatában utánahal az urának. Sír, gyötrődik, hónapokig, esetleg évekig nem talál megnyugvást, ha talál egyáltalán. - És ha egy irodalmi műben történik? - Akkor az író oldalakon át elemzi a lelkiállapot mélységeit, amelyekben az asszony vergődik, valóságghűen ábrázolva az érzéseket. A detektívregényben viszont sem hely, sem idő nincs gyötrődésre. Az özvegy még gyászruhát sem ölt. Egyszerűen a telefonhoz lép, és felhívja a mesterdetektívet. Mert csak egy a fontos: a rejtély kibogozása. Többet a műfaj nem igényel. - És ki találta ki ezt a műfajt? - Egy írónak is kiváló amerikai költő, Edgar Allan Poe. - Nem szégyellte magát költő létére olyat írni, ami még csak nem is irodalom?

108 Anyám szó nélkül levett a polcra egy Szerb Antal-kötetet, felütötte, és az ölembe pottyantotta. Én meg ámulva olvastam, akkor először, és azóta még sokszor, hogy Poe semmire sem volt olyan büszke, mint józan logikájára, arra, hogy ő találta fel az amatőr-detektívet, aki következetes észjárásával a legbonyolultabb bűnügyeket is kideríti; az ő novelláinak olvasása közben érezték az emberek először azt a könnyű, de izgalmas örömet, amely a detektívregény hatásának egyik titka és a rejtélyfejtés magatartásának közeli rokona..." - Ezek szerint - gondolkodtam el - egy érzékeny ember, akit más

könyvben egy semmi kis epizód megríkat, a detektívregényben azért lapoz közömbösen tovább, ha szíven döfnek valakit, mert míg az irodalmi mű maradandó nyomot hagy benne, az utóbbinál csak a rejtvényre koncentrálok. - Na végre! - sóhajtott anyám. - Ha türelme van az embernek, szép lassan csak megérteti veled a lényegét. - És ha te nem érteted meg, akkor megérteti Szerb Antal - szemtelenedtem el én. De ez inkább cinkosság volt, mint pimaszság. Mert Szerb Antalért mindketten rajongtunk. A délutáni szabadon választott olvasógyakorlatok után még maradt egy vasárnapi öröm: a teaszertartás. Személy szerint jómagam ugyan meggyőződéses ateista voltam. Már csecsemőkoromban kiköptem a teát, ha a számba erőltették, holott minden nálam talentumosabb pólyás kéjjel szürcsöli e nemes nedűt a cumisüvegből. És jellem maradtam. Mert ahogy utáltam a teát pár napos koromban, úgy utálok ma is.

109 De a teaszertartást azt szerettem. Úgy ültük körül a szamovárt, ahogy a falusi fonóban szokták a guzsalyt. Pergett a szó, folyt a játék, és olyan természetességgel buggyant fel egy-egy mese, ahogy a forrás kívánczik felszínre a föld alól. Andersennel csalogattak először a szamovár mellé. Van egy meséje a teáskannáról, amely sebesült öreg harcos korában beleszeret egy nyíló virágba. S amikor törött cserépként a szemétdombra vetik, ott sem hal meg, mint a többi kacat. Mert szép emlékei vannak, és az emlékei életben tartják. Ebből a meséből tudtam meg, hogy a teáskanna módosabb a többi teászedénynél. A teáscsészének van füle. A cukortartónak van fedele. A teáskannának viszont füle is van, fedele is van, és ráadásul pompás csőre. Ezért olyan becses. Szívembe is fogadtam nyomban minden teáskannát. S faggatni kezdtem a mi szamovárunk kürtőjén állót, tud-e ő is mesét. - Tudok! - gurgulázta pincemély hangon a kanna. Vagy talán apám? Nem lehetett pontosan tudni, ki szólt, mert meglehetősen sötét volt. Ugyanis amikor a szamovár alján vörösen felizzott a faszén, mindig eloltottuk a lámpát, hogy csak a parázs világítson az edény ezüstcsipkéje mögül. Így volt romantikus. Ettől vált táborüzessé a hangulat. De akárkié is volt a hang, rákezdte az áhított mesét. - Egyszer volt, sok ezer éve volt, hogy a messzi Kínában uralkodott egy bölcs és jószágos császár, a fényes kegyű Szem Nung. Mivel okosan kormányozta a birodalmat, és jól bánt

110 népével, az istenek rendkívül kegyeltek. Öregkorában, midőn megbetegedett, meg is jelent neki egyikük álmában, és megparancsolta, hogy másnap hajnalban rakjon tüzet a kertjében, aztán ahogy lángra lobban a rőzse, forraljon fel rajta egy csupor vizet. Szegény Szem Nung annyira legyöngült, hogy azt hitte, képtelen lesz teljesíteni a feladatot. De ahogy megvirradt, az istenek elkergették testéről a láz démonait, s izmait feltöltötték új erővel. Frissen és jókedvűen ment ki a kertbe, megrakta a tüzet, beleállította a csuprot, pár perc múlva már forrt is a víz. A császár a köntöse ujjával épp meg akarta fogni az átmelegedett edényt, de még mielőtt hozzáérhetett volna, egy hirtelen szélroham néhány furcsa levelet sodort a vízbe. Ahogy Szem Nung odahajolt, hogy megnézzze, mi történt, orrát bűvös illat lengte körül, amelytől egészen megrészegült, s ámulva látta, hogy a víz színe is megváltozott, aranybarna lett, akár a cserzett bőr. Ekkor eszmélt rá, hogy az istenek varázsitalhoz juttatták. Kortyolt belőle, és alighogy leszaladt torkán a korty, már meg is gyógyult. Az íziben összezsörömpölt udvari tudósok aztán megfajították, a palotakert melyik fájáról fújta a szél a leveleket a csuporba, az udvaroncok meg országshoz hívták a csoda hírére. Ekként ismertették meg az istenek az emberiséget a teacserje őseivel: a teafával, meg annak áldásaival. - És ez igaz mese? - Annyira, amennyire minden rege igaz. Vagyis semennyire. Mert más teamesék is keringenek ám keleten. A buddhisták tealovagja például egy indiai fejedelem Darma nevű fia, aki az ötszáz éves elején vándorútra kelt, hogy

111 közel és távol megismertesse az üdvözülni vágyókkal Buddha tanait. Mivel szentnek érezte a küldetést, elhatározta, hogy útközben egyet sem alszik, pihenés helyett imádkozással tölti az éjszakákat. A kimerültségtől azonban már a harmadik éjjelen elnyomta az álom. Hogy ez máskor elő ne fordulhasson, sőt szemét se tudja egészen lehunyni, szempilláit levágta, és a földbe ásta. Eme szent ember szempilláiból nőtt ki azután Buddha akaratából a teafa, amelynek összesodort levelei ma is szempillára hasonlítanak. Ami szintén szép, kerek rege. Csak egy a baj vele. - Micsoda? - Hogy alig ezeröttszáz évnyi múltat ad a teának. Pedig majd ötezer éve isszák. Már a legősibb kínai műben, a mi időszámításunk előtt 2700 körül keletkezett Pent-Szaóban is szó van róla. - Mivel ragasztasz be ennyi évszámot az emlékezetedbe? - kérdeztem apámat, mert most már határozottan az ő hangján beszélt a teáskanna. - Egyszerűen tapadós a memóriám - mondta. - És ha az ember összeakaszt néhány évszámot, olyan láncot kap, amelyre sok eseményt felfűzhet. - Azt is tudod, hányban volt a bostoni teadélután? - ugratta apámat anyám. - 1773. december 16-án - vágta rá apa. Most rajtam volt a kérdés sora. - Miféle az a bostoni teadélután? - érdeklődtem. - Valami táncos ötőrai tea? - Mondd inkább, hogy fergeteges nyitótánc egy történelmi zsúron - kacskintott rám anyám. - Az Amerikai Egyesült

112 Államok az angol teavámok elleni tiltakozással kezdte a függetlensége kivívásáért indított harcot. És az angolelleses tüntetéssorozat az úgynevezett bostoni teadélutánnal érte el a csúcspontját, amikor a teavám ellen háborgó kereskedők a bostoni-kikötőben három angol hajó teaszállítmányát a tengerbe dobták. Végső soron ennek az eseménynek a következtében tört ki az amerikai függetlenségi háború.

- Roppant érdekes. De ugye ez is csak mese? - Nem. Színigaz. Bizony sok furcsaság szóba került nálunk, ha hármásban körülkerítettünk egy témát. Ezekben a teapárbeszédekben például minden a tea körül forgott, mégis belekeveredett a beszélgetésbe botanika, történelem, irodalom, rege és valóság egyaránt. És évekig bírtuk szusszal, anélkül hogy elakadtunk volna. A szamovárhoz kuporodva tudtam meg, hogy az orosz írók java dolgozni sem volt képes, ha nem gőzölgött mellette a megszokott teája, az angol Katherine Mansfieldnek pedig van egy novellája, amelynek Egy csésze tea a címe. És teapárbeszédem került szóba az is, hogy a kamélia, a kaméliás hölgy kedvenc virága, a teafélék családjába tartozó növény. Meg hogy Körösi Csorna Sándor, amíg Tibetben élt, nem evett-ivott mást, mint árpalisztaból készült puliszkát és jakvajjal dúsított sós teát. Ha anyám azt mondta, tea-duett", én azt mondtam, Lehár, A Mosoly országa". Ha azt mondta, a szívekben varázs, a kandallóban parázs, és a tea a csészékben csak hűl, hűl", én azt mondtam, Jacobi, Szibill", és dalolni kezdtem, hogy Illúzió a szerelem". Mert az operettbeli teákat sem

113 becsültük le. Repkedett a képzeletünk ide-oda, egymás szavába vágunk, trécseltünk, fecserésztünk, dumcsiztunk, diskuráltunk, s élveztük a szót, mintha ajándék volna. Jaj, de szép is volt. És szép volt maga a teaszertartás is. Az alacsony kis asztalon barackszín abrosz kínált olvasnivalót. Teaaforizmákat írt anyám az abroszra ceruzával, aztán kihímezte a betűket, hogy a mosásban el ne tűnjenek. Néhány ilyen hímezett teabölcselemre még ma is emlékszem: Jó teát inni jó, jó teát jó társaságban inni még jobb. Sok víz erősíti a rizst, de gyengíti a teát. Inkább egy vendéggel kevesebbet az asztalhoz, mint egy kanál teával kevesebbet a kannába. Sem a barátság, sem a tea nem jó túl édesen. És végül a legfőbb: Teázás közben nem lehet veszekedni. - Miért nem lehet? - kérdeztem. - Mert a tea élvezetéhez csend és áhítat kell - mondta anyám. - Márpedig csendesen veszekedni nem könnyű. Áhítatosan meg éppenséggel lehetetlen. Többféle teáscsészénk volt, és mind külön egyéniség. Az egész lakásban édes illatot szétárasztó jázmin-teához átlátszóan vékony falú japán porceláncsészét vettünk elő. Elefántcsontszínű arcú gésák voltak ráfestve, magasra tornyozott fekete hajjal, színes kimonóban. A sötétebb színű angol teákhoz viszont Wedgwood-csésze járt. Keménycserépből készült, vaskos volt, de jó fogású, és dekoratív tájkép futott körbe rajta. Ha csáját főztünk, azaz

114 oroszos teát, a csészéknek szabadnapjuk volt, mivel ahhoz podsztakannyik illett, füles fémhengerbe helyezett üvegpohár. De volt rizsszemcsés csészénk is, sima porcelánnak ható, amelyben az áttetsző rizsszememinta csak akkor vált láthatóvá, ha a csészét erős fény felé tartottuk. Ez a titkos mintázatú rizsszemcsés csésze az indiai teát kedvelte. - Szabad embereknek parancsolni! Mondjátok hát: kinek kell úr? Végül egy gazdag korinthuszi férfiú vásárolta meg, tanítól a fia számára, s nyomban fel is szabadította, hogy kedve szerint, ne kényszerből menjen vele. De mondanak Diogenészről sok mást is. Például, hogy fényes nappal égő lámpással járta az utakat, embert" keresve. Az alakját körül folyó mendemondák Nagy Sándor érdeklődését is felkeltették. Elhatározta, hogy megnézi magának ezt a birodalmában élő csodabogarat, és felkereste a filozófust. Diogenész éppen a napon sütkezett, amidőn Sándor, a Nagy, megállt előtte, s leereszkedő hangon felszólította, hogy kérjen valami kegyet. - Az egyetlen kegy, amelyre igényt tartok, hogy menj el a nap elől, mert beárnyékolasz - hangzott a felelet. Állítólag ekkor mondta volna a világbirodalmat maga köré hódító király, hogy ha nem lennék Nagy Sándor, Diogenész szeretnék lenni". Mi igaz mindebből? Valószínűleg semmi. Diogenész után 51 levél maradt. De kiderült, hogy mind hamisítvány. Ahogy hamis a legenda is, ami körülengi.

115 Valahol az elíziumi mezőkön meg ott ül ő maga, és kuncog rajtunk, hogy még mindig a régi pletykákon csámcsogunk. Illik hozzá ez a kuncogás. A kutya" - így becézték életében, mivel a cinikus iskolát alapító Antiszthenész tanítványa volt, s maga a cinikus szó is a kutya görög megfelelőjének származéka. Olyasvalami a jelentése, hogy kutyán. Csúfnévként szánták, de a cinikusok elfogadták, és fennen hirdették, hogy ők az erkölcs házörző ebei. Diogenészt egyébként nem akarta tanítványai közé fogadni Antiszthenész. Bottal támadt rá, amidőn mellé szegődött. A kutya" mégis hű maradt mesteréhez, s vele együtt hirdette, hogy nincs szüksége semmire, mert csak aki semmit sem birtokol, az számíthat üdvre e földön. Platón dicsőítette Szókratészt, aki a gazdagság megvetését, a szellem és a jellem függetlenségét hirdette. De megvetette Antiszthenészt, aki Szókratész tanainak eleven karikatúrájaként hivalkodott mezítlábasságával és rongyos gönceivel. Köpenyved lyukain kandikál ki gőgöd" - gúnyolta, s egyet kell értenem vele. Mert bár a régi cinikusok tiszta szívvel hirdették tanait, amelyek távolról sem hasonlítanak ama fogalomra, amit ma nevezünk cinizmusnak, inkább értek egyet

Platónnál, mint velük. Csak akkor lázadok fel a tiszteletre méltó Platón ellen, amikor őrzöngő Szókratésznek nevezi Diogenészt. Mert Diogenészben nem az a lényeg, hogy cinikus. Diogenészben az a lényeg, hogy Diogenész. Kellott hogy legyen benne valami. Valami mindentől független és egyszeri, amivel évezredek átható hírét kiérdemelje.

116 Rám már gyerekkoromban nagy hatással volt. Egyszer elvesztettem egy majmot. Nem élőt persze, csak amolyan szörmók játék majmot. De szerettem, és egészen nekikeseredtem, hogy többé nem lesz meg. Apám, kisírt szemeimet látva, elmesélt akkor egy történetet. - Élt egyszer egy öreg bölcs, akinek nem volt semmije, mégis boldog volt - mondta. - Úgy hívták, hogy Diogenész. És ezt a Diogenészt, akinek semmije sem volt, meghívta egyszer a házába egy dúsgazdag ember, akinek mindene volt. Volt háza, és volt kertje. A kertben oszlopcsarnoka, az oszlopcsarnokban száztizenhat szobra. Aranytálban hoztak fürge szolgálók kézmosóvizet a vendégnek, ezüstkupába töltötték neki az italt, s bíborszőnyeget terítettek a pázsiton a talpa alá, hogy meztelen lábát a nedves fűvön be ne sározza. Diogenész csak bámult és nézett. Végignézte a lakószobákban felhalmozott kincseket, a kertben elhelyezett műremekeket, az elibe rakott aranyat meg ezüstöt, aztán csodálkozva összecsapta a tenyerét, és felkiáltott: Hihetetlen, hogy én mi minden nélkül tudok élni!" Bizony szörmók majom nélkül is lehetett élni. Pár nap múlva már alig gondoltam rá. Annál többet gondoltam Diogenészre. Ha valami fantasztikus holmi került a házba, amivel senki sem tudott mit kezdeni, biztos lehetett kis családom, hogy kinyilatkoztatom, miszerint enélkül is tudott volna élni Diogenész. A mondás végül szállóigévé vált nálunk, és az is maradt.

117 Már fiatalasszony voltam, amikor valaki megajándékozott egy fekete selyemruhával, amely több kilónyi aranygyönggyel és aranyfényű strasszal volt kivarra. Amint a csomagolásból kihámozva felemeltem, majd leszakadt a súlya alatt a karom. - Enélkül is tudott volna élni Diogenész - nevettem el magam. - Az nem biztos - mondta anyám. - Mert ugyan kin festene jól egy ilyen káprázatos aranyruha, ha nem egy ősz üstökű, meztelbas filozófuson? 1 Valóban szemkápráztató volt az aranyhímzés. Mintha egy mesebeli maharadzsa kedvenc feleségének nászköntöséről lopták volna rá az igénytelen fekete selyemre. - Mindenesetre jól hordható darab - jegyeztem meg. - Már csak azért is, mert aki belebújik, a súlyától menten összeroskad. - Akkor hát ez lesz a boldogságruhád - döntötte el anyám. - A micsodám? - bámultam rá. - Az a ruhád, amit akkor veszel fel, amikor boldog vagy. - És ha soká tart a boldogság? - A boldogság sosem tart soká. Percek alatt tovaful. Így akár percruhának is nevezhetjük az aranyruhát. Ez a név már jobban tetszett. S valahányszor előntött a boldogság, magamra is öltöttem a ruhát. Mivel a boldogság valóban nem stagnáló állapot, eddig még nem kaptam tőle izomlázat. Diogenészhez persze változatlanul vonzódom. Gyerekkoromban jókat játszottunk együtt: ő meg én.

118 Volt egy ügyesen megszerkesztett kis bábszínházam, fadobogóval és igazi bársonyfűggönnyel. A bábukat magam eszközöltam hozzá, papírból, fából, gyurmából, mikor mi akadt. És az előadásra kerülő darabokat is én írtam, gátlás nélkül adván hangot bennük minden gondolatnak, ami éppen foglalkoztatott. Amikor először hallottam Diogenésztől, úgy megtetszett a dallamos neve, hogy a színházat, amit addig sehogy sem hívtak, elneveztem Diogenész Színháznak. És minthogy akkoriban nekem még semmiség volt egy drámát megírni, röptiben összehoztam egy sikerült színművet is, amelynek ő volt a főszereplője. Ettől kezdve bábszínházam világot jelentő deszkáin Diogenész lett a sztár. Az első róla szóló darab tulajdonképpen ismerkedésünk történetét dolgozta fel, természetesen kellő költői szabadsággal. Egy kislányról szólt, akinek az egekig ugró örömpiros labdája behuppant a tóba, ahol egy nagy hal bekapta. Volt labda, nincs labda, a nagy hal alámerült, nem látta többé senki. Sírt a kislány a tóparton, siratta a labdát. Am épp arra sétált Diogenész, és elmagyarázta neki, hogy labda nélkül is lehet élni. Jó darab volt. De megbukott. Nem a közönség előtt. Bennem magamban. Mert tiszteltem Diogenészt, de egyetérteni sosem tudtam vele egészen. Hogy is tudtam volna, mikor ő megvetette a tárgyakat, én meg rajongtam értük. Volt kedvenc cipőm és kedvenc babám. Egy csodálatos üveggömböm, amelyet rázni kellett, s nagy pelyhekben hullni

119 kezdett benne a hó. Kukucskálós tollszáram is volt, amelynek mákszemnyi üveglencsében belesve törpék körtáncát látta az ember. És hány limlom volt még, de hány, ami mind rendkívül fontos volt. Dehogy mondtam volna én le holmi filozófiai eszmékért ezekről a kincsekről. Diogenész látszólag megértette ezt, mert sosem agitált, hogy dobjak el magamtól mindent, és kövessem egy szál réklis rokolyában a tanait. Inkább én szerettem volna megismertetni vele az általa lebecsült tárgyakból eredő örömeiket. Csak azt nem tudtam, hogyan csináljam. A személyi szabadság ugyanis szent volt nálunk. Tartsd tiszteletben mások elveit, hogy mások is tiszteletben tartsák a tiédet", tanított anyám, amiből okszerűen következett, hogy ha Diogenész csak tárgyak nélkül tud boldog lenni, még egy csorba

kanalat se erőszakoljak rá. De hogy lehet boldog tárgyak nélkül? - töprengtem tovább. És mivel mindenáron segíteni akartam rajta, sürgősen írtam egy másik darabot. Mégpedig a nincstelen Diogenésznek a vagyonos embernél tett látogatásáról. A filozófus szakasztott úgy viselkedett benne, mint az anekdotában. Sem az oszlopcsarnoktól, sem az arannyal és ezüsttel fitogtatott pompától nem hatódott meg, csak a könyvtárszobában mélézött el kicsit. Ám midőn vendéglátója neki akart ajándékozni néhány könyvet, nem fogadott el egyet sem, mondván, hogy hordóban lakik, ahol nincs hely ilyesminek, és különben sem akar birtokolni semmit sem. Akkor hát ne vigye el a könyveket, hanem járjon ide olvasni!", javasolta a házigazda. Ez a javaslat már ínyére volt Diogenésznek. El is ment könyveket böngészni, amikor csak tehetett. Így mégis

120 hazavitt valamit a gazdag embertől. A tudást vitte haza. Az ismereteket, amiket a könyvekből a fejébe pumpált. Elkészülvén a művel, kis híján vállon veregettem magam, olyan elégedett voltam a sztorival. Hisz megoldottam, hogy Diogenész rengeteget kap úgy, hogy semmit sem kap. Az sugallta a történetet, hogy leltárt csinálván, mi mindenről kellene lemondanom, ha Diogenészt követni akarom, tüstént eszembe jutottak kedves könyveim. S egyre kevésbé értettem Diogenészt. Élhet-e pohár nélkül egy ókori bölcs? Hát természet dolga! Attól, hogy Diogenész eldobta az egyetlen ivópoharát, még nem dől össze sem a hordója, sem a világ. De élhet-e könyvek nélkül egy ókori bölcs? - Akkoriban még nem az volt a könyv, ami ma - magyarázta anyám. - Bizony a filozófusok legtöbbszörének nem volt házikönyvtára, s maguk sem mind írtak könyveket. Inkább élőszóval terjesztették tanaikat, a szabad ég alatt, ligetekben és piactereken. - Diogenész akkor is olvasni akar! - döntöttem el, és megszületett a darab. De volt még egy gondom: - Élhet-e ember szeretet nélkül? - Diogenész szívében volt szeretet - vigasztalt anyám. - Rajongva szerette a mesterét, Antiszthenészt. - És őt ki szerette? Mert a közeledésére bottal rátámadó Antiszthenész aligha. - Őt a tanítványai szerették. Szaporákat csóváltam a fejemen. Volt itt valami, ami nem tetszett nekem. Én is sok mesteremet, tanáromat szerettem. Némelyiküknek szinte

121 imádatot csüngtem a szaván. De az a szeretet, amit Diogenész körül hiányoltam, valami egészen másfajta szeretet volt. Valami mindent kitöltő, ami belülről fűti az embert, és biztonságot ad. Ilyen pedig mester és tanítványa között nemigen alakulhat ki. Hősömet megmentendő, kénytelen voltam újabb drámát írni, amelyben egy angyalarcú szőke gyermek drága művű szelencét nyújt át Diogenésznek. Ő természetesen visszautasítja azt, mondván, hogy a boldogsághoz semmiféle tárgyra nincs szüksége. Dobd el nyugodtan a szelencét, ha nincs reá szükséged - mondja az angyalarcú. - Csak azt tartsd meg, ami benne van." Így derül ki, hogy a szelencében szeretetet hozott ajándékba a fiúcska. S ha Diogenész bölcs, márpedig az, a szeretetet nem utasíthatja vissza. Zsebre vágja hát az adományt, és ettől kezdve hűvös estéken sem fázik a hordójában, mert köpenyzebében ott a szeretet, és átmelegíti. A darab címe Szelencényi szeretet volt. Nagy sikert aratott osztálytársaim között, akik persze buzgón látogatták bábszínházam előadásait. Nem kellett túl sok idő, s Diogenészt - akit egymás között néha már Diónak becéztünk - pajtásuknak tekintették valamennyien. Apám szívesen tartott mesedélután nekik is Diogenészről, én ontottam a róla szóló színműveket, egyszerűen ő lett az osztály kedvence. Csak az egyik tanárunk járt pórul vele. Valami lyukas órán küldték be hozzánk, hogy felügyeljen ránk. S mivel nem tudott mit kezdeni velünk, azt mondta, egy régi görög bölcsről fog mesélni nekünk, akiről még bizonyára nem hallottunk. A neve Diogenész.

122 No hiszen, kitért a palotaforradalom. Még hogy mi nem hallottunk Diogenészről! Mi, akik nap mint nap együtt vagyunk vele. Szegény tanár csak kapkodta a tekintetét a padsorok között, sehogy sem értvén a láрма okát, míg végül belátta, hogy jobban jár, ha Diogenészről helyette mi tartunk előadást. Mondta is, amikor lecsengették az órát, hogy sokat tanult tőlünk, s nincs nagyobb öröm annál, mint ha valaki a tanítványaitól tanulhat. Mert hát ő is bölcs ember volt. És a világért sem szegte volna kedvünket. Bábszínházam Diogenészt különben fából faragtam. A hordójában eredetileg egy rugós krampusz lakott. De már rég kiköltözött belőle, mert amikor a rugója eltört, beszállásolta magát egy kis zenélődoboz fiókjába. Ő kiválóan érezte magát ott, mivel rendkívül muzikális krampusz volt. A hordója meg jól jött Diogenésznek, mert mindenki láthatta rajta, hogy igazi hordó, tisztán kivehető volt valamennyi dongája. Anakronizmusok persze olykor be-becsúsztak a színdarabjaimba. Apám például, aki ragaszkodott a kritikusok jus primae noctis"-ához, vagyis ahhoz, hogy elsőnek nézze meg a bábjátékaimat, szabályosan kifütyülte az egyik szereplőt, aki azt állította, hogy Diogenésznek a rósejbnit a kedvenc étele. - Ebbe a színházba sem jövök többet! - méltatlankodott. - Mert velem meg lehet etetni a rósejbnit. De azt nem lehet megetetni, hogy Diogenész rósejbnit majszolgatott papírstanicliból az agorán, mert a krumpli

123 ugyebár csak Amerika felfedezése után terjedt el Európában. Szopogasson inkább nádcukrot. Azt épp a vele barátkozó Nagy Sándor katonái hozták be elsőnek Indiából a kontinensre. Vagy egyen fűgét, olajos halat aszalt szilvával, libapecsenyét és kecskesajtot, mert ezt már mind ismerték az ő korában, de a rósejbnéhez valóból csupán az olívaolajról tudtak még a régi görögök. S az is luxuscikk volt náluk. Drágábban mérték, mint a legnemesebb bort. - Hogy egy drámaírónak mi mindent kell tudnia! - ijedtem meg. - Hol lehet mindezt megtanulni? - Megtanulni csak egyet kell - mondta apám. - Azt, hogy minek hol lehet utánanézni. Van itt elég könyv, barátkozz meg velük. Mivel voltak saját könyveim, apámék könyvespolcához addig nemigen nyúltam. De az ajánlat csábítóan tűnt. Így ébredtem rá szép lassan, hogy az élvezeten kívül, amit regények és versek olvasása szerez, még hányféle hasznot nyújt egy jól összeválogatott kézikönyvtár. Voltaképpen ezt a nagy felfedezést is Diogenésznek köszönhetem. S igazán nem ő tehet róla, hogy mégsem lett drámaíró belőlem. Kár volna tagadnom, hogy jöttek később évek, amikor egyáltalán nem gondoltam Diogenészre. De valahol a lelkem mélyén akkor is ott lapult a szelleme, amikor nála fontosabb emberek és dolgok elnyomták. Mert én mindig örök szerelemre szerződöm. Vagyis ha egyszer megszeretek valakit, azt az istenek sem mentik meg attól, hogy mindéig szeressem. Így volt ez Diogenésszel is. Kapcsolatunk intenzitása olykor változott, de iránta érzett szeretetem

124 megbízható maradt. És olybá tűnt, hogy abban az üres hordóban, ahol kuporog, el is kél neki a szeretetem. Vagy inkább én szorultam az ő szeretetére? Pont az övére, aki mindenben az ellentétem volt? Amikor elvesztettem a nekem legkedvesebb enyéimet, úgy éreztem, mindent elvesztettem, ami az életben fontos volt vagy fontos lehet. Most szabad vagy - gúnyoltam magam. - Szabad, és minden ellen felvértezett. Mert aki a legrosszabbat átélte, azt már semmi rossz nem érheti. Annak már minden baj és keserűség bakfitty. Az ember azért fél a nyomortól, mert beleránthatja magával azokat, akik hozzá tartoznak. És azért fél a haláltól, mert sajnálja itthagyni azokat, akiket szeret. Egyedül erős az ember. Egyedül nem kell félnie semmitől. És úgy elszegényedik a lelke, hogy már kifosztani sem lehet. Így igaz, ahogy mondom. Így vallom ma is. És mégsem igaz egy szó sem az egészből. Mert nemcsak az irodalom kedveli a paradoxonokat, hanem az élet is. Hamarosan magam is megszövegeztem egyet. Ráeszméltem arra az alapigazságra, hogy amikor az ember már mindent elvesztett, még mindig rengeteg veszítenivalója marad. Felbecsülhetetlen értékűvé vált a lakás, amiben együtt éltünk. Felbecsülhetetlen értékűvé egy csorba bögre is, ha csak egyszer érintette azok keze, akiké már nem érintheti. Félteni és óvni kezdtem mindent, ami az ő életükből számomra látható maradt.

125 - Ehhez mit szólsz, Diogenész? - kérdeztem, azt hiszem, hangosan. És Diogenész felelt. - Szuverén vagy! - mondta. - Mindig is az akartál lenni. De csak független vagy. Szabad nem, mert a kötelékeid fogva tartanak. És azt hiszem, ez így helyes. - Éppen te mondod ezt? - Éppen én. Hisz csak pajtásod voltam, nem példaképed. Sosem akartál utánozni. És emlékezz vissza rá, hogy mi mindig tiszteltük egymás elveit. - Tehát te tiszteled a tárgyakat, amelyek nekem kedvesek? - A szándékot tisztelem, amellyel beléjük csimpaszkodsz. Én úgy éreztem, hogy csak akkor lehetek boldog, ha minden kötelékből kibújok. Téged a kötelékek tesznek boldoggá. Szőj hálót belőlük magad köré, és megvédenek. Ilyen élvezetes párbeszédet bármikor lehetett folytatni képzeletben a bölcs Diogenésszel. Kissé tébolyult párbeszédet voltak. De épp a tébolytól mentettek meg az egyedüllét első napjaiban. Ami újabb paradoxon. De hát mit csináljak, ha mégis igaz? Persze nemcsak Diogenész beszélt hozzám. Mesélt körülöttem minden. A hamutartó éppúgy, mint a falióra vagy az esernyőtartóban álló sétabot. És ha a világ robajából kitépve magam, ritka percekre bezárkózhattam az emlékeimmel, néha olyan elementáris erővel kezdett harangozni bennem a boldogság, hogy előkaptam és felvettem a percruhát. Hisz sugárzó anyagból gyúrnák a boldogságot. És amikor az objektív valóság már nem bocsát ki sugarat, amely kívülről

126 hatol befelé, a régi boldogságok visszfénye kezd világítani bentről kifelé. S a percruha, amely a boldogság ruhája, jól illik ehhez a bűvölethez.

127 - Még kicsi a lányom, de már most gondot okoz, hogy ha növekedni kezd, hogyan terelem majd a helyes útra. - Nem kell erőszakosan a helyes útra terelned - véltem én. - Elég, ha te azon jársz. A káromkodás kilel a hideg azoktól a konvencióktól, amelyeknek nincsen tartalmi töltetük. Ki nem csúszott még a számon az a két szó, hogy őszinte részvétem". Akinek mondanom kellett volna, azt inkább átöleltem, mert az érintés akkor is erőt visz át emberből emberbe, amikor a szavak már erőtlenséggel lehanyaglanak. A hogy van?" kérdést is csak annak teszem fel, akinek a hogyléte valóban érdekel. Ha meg tőlem kérdezi meg valaki, hogy s mint vagyok, visszakérdezem az illetőt, valóban kíváncsi-e rá, hogy vagyok, mert ha igen, akkor ülünk le valahol, és elmondom. Ilyenkor a partner többnyire bambán

rám vigyorog, aztán faképnél hagy. S neki van igaza. Bennem a hiba. Hisz konvenciókra szükség van. Minden társadalmi érintkezés sutává válna nélkülük. De vajon üres konvenciókra is szükség van?

128 Azt hiszem, igen. Mert ha lazán is, de összefűznek bennünket. S aki nem tiszteli őket, az neveletlennek tűnik, mint adott esetben én. Mégis fejembe tolul tőlük a vér. Mondom: bennem van a hiba. A hogy van?" kérdés olykor különösen ingerel. Van egy régi vicc, amelyben két gondolatolvasó véletlenül összefut az utcán. - Látom, ön jól van, kolléga úr! - örvendezik az egyik. - Na és én hogy vagyok? Akkor szokott eszembe jutni ez a vicc, amikor valahová belép egy-teljesen összetört lelkű ember, akiről minden jelenlévő tudja, hogy a közelmúltban valami nagy csapás érte. Erre mi az első kérdés, amit nekiszegeznek? - Hogy vagy, öregem? Hát hogy lenne? Pocsékul. Van annyira gondolatolvasó a kérdező, hogy erre magától ráérezzen. De azért el nem engedi a kérdést, mert érdeklődni illik, és ő tudja az illetet. Ilyenkor szoktam én kimenni a szobából, úgy érezvén, hogy sürgős szükségem van levegőváltásra. Játszani viszont azokkal a konvenciókkal is szeretek, amelyeket nem tisztelek. Volt otthon egy játékunk, amely épp a hogy van?" körül forgott. Remekül el lehetett szórakozni vele ebéd közben vagy villamosra várva, egyszóval bárhol. Mert nem kellett hozzá semmi játékeszköz, csak némi fantázia és összehangoltság. - Hogy van, William? - fordult apámhoz váratlanul anyám.

129 - Ahogy Angliai Erzsébet hű alattvalója lehet - hangzott a felelet. - Ha már ilyen diplomatikusan válaszol, hadd kérdezzek meg még valamit: nem tudja véletlenül, ki írta az ön által írt darabokat? - Nicsak, Shakespeare úr! - fejeztem be a párbeszédet én. - Hát ön is itt van? Gyakorlott játékosok lévén, gyors egymásutánban követték egymást a jelenetek. - Hogy van, kedves... Bocsánat, nem tudom a nevét! Szóval: mi újság? - Ami újságot tudok, híven bejegyeztem a Gesta Hungarorumba. Olvassa majd el. - Ejnye! - csattant fel bennem a műméreg. - Muszáj nektek pont Anonymust faggatnotok? Megfejteti, hogy ki a vendég, az általában az én feladatomból. Gondolom pedagógiai okokból. De mivel élveztem a játékot, nem tiltakoztam. - Hogy van, nagy jó uram, ott a XIV. századi Magyarországon? - Nem valami jól. Tudja, olyan kihalt a ház... Pontosabban még nem halt ki, de velem kihalt. Legalábbis a férfiága. - Fogadd hódolatomat, III. Endre király - vágtam rá. - A tanárunk már megjósolta, hogy veled hal ki az Árpád-ház. Magukra a dialógusokra nem készült fel senki. Spontán alakultak ki. Olyannyira, hogy olykor az első kérdés feltevője maga sem döntötte el, kivel akar beszélgetni. - Hogy van, mester? - Ez például általános kérdés volt. Invitálás a válaszolóknak, hogy válasszon személyiséget. Ha

130 nem volt kedve eldönteni a játszmát, valami semmitmondót felelt. Például ezt: - Nem valami rózsásan. Tudja, anyagi gondjaim vannak. Ilyenkor a kérdező került bajba. Mert anyagi gondjai ugyebár szinte mindenkinek lehetnek. A partner személyét tehát végül mégis neki kellett meghatározni. Mondjuk így: - Anyagi gondjai vannak? Az ég szerelmére, mitől már megint? Szavamra, ön még a Rajna kincsét is eltékozolná! - amiből már nyilvánvaló lett, hogy Richárd Wagner érkezett hozzánk látogatóba. Leírva mindez kissé bonyodalmas, a valóságban azonban gyorsan peregtek a párbeszédék akkor is, ha az általánosságban feltett kérdésre semmitmondó volt a felelet. - Hogy van, mester? - Köszönöm, fáradtan. - Akkor mi lesz a tizedik szimfóniával? Mire én: - Hangosabban beszéljete, mert Beethoven nagyothall. Könnyebb volt a játék, ha a válaszadó eldöntötte, kivel akar alakítani, és a Hogy van, mester?" kérdésre nyomban így felelt: - Igazán pompásan. Ki hitte volna rikkancs koromban, hogy ennyi találmányom lesz. Alva voltam ébren is, mégis sikerült! - Bizony, Thomas Alva Edison-nak minden sikerült! - bólogattam lelkesen én. De joga volt magának a kérdezőnek is megválasztania, kivel akar beszélgetni, akár nevének is szólíthatta az illetőt:

131 - Hogy van, drága Lev Nyikolajevics? Eldöntötte már, hogy háború vagy béke? - Egyszerre mind a kettő! - Nem lesz az kicsit sok? - Ha sok lesz, a filmesek majd elvesznek belőle. - Több tiszteletet Tolsztojn-nak! - reccsentem fel én, mire anyám rögtön megjegyezte, hogy nálunk ezzel minden rendben, inkább azoknak a bizonyos filmeseknek kellene Tolsztojt jobban tisztelniük. Amiben szintén volt némi igazság. A sok játék között, amit játszottunk, akadt kevésbé ártalmatlan is, mint ez a párbeszéd. Hisz minden emberben ott kuksol egy kis szörnyeteg, s időnként szabadjára kell engedni, hadd fussa ki magát. Amúgy is csak alkalom kérdése, mikor tépi el a pórázt. Bennünk akkor kezdett ficákolni, amikor megismertük Oszkárt, aki nem kaphatott Oscar-díjat, viszont megkapta az Oszkárdíjat. Azaz a betyárbecsületrendet, amelyet kifejezetten az ő tiszteletére alapítottunk, s vélhetőleg, míg tengelye körül pörög a világ, rajta kívül nem is lesz más kitüntetettje. Ő viszont kiérdemelte, mert sosem hagyott cserben. Hogy kicsoda Oszkár? Származását tekintve ember nagyságú bábu, szupertökéletes kivitelben. Minden porcikája mozgatható, még az ujjai is úgy hajlanak, mint az ember ujjai. Általában konfekcióöltönyt visel, puha gallérú inget és szolid nyakkendőt. Lábára jól illik a 42-es férficipő. Van kalapja,

132 sálja, kesztyűje, pecsétgyűrűje. Ha kiöltözik, igazán úgy fest, akár egy dendi. Pályáját egy festőművésznél kezdte mint modell. Mivel szépen kidolgozott teste van, és roppant hajlékony, a műteremben sikerült teljes illúziót keltenie. Keltett aztán még sok mást. Főleg rémületet. De azt már csak minálunk. A festőművész ugyanis egy szép nap nekünk ajándékozta hűséges Oszkárját. Csak úgy becsöngetett vele, bemutatta, és otthagya. Hirtelenjében azt sem tudtuk, hová tegyük. Lefektettük hát teljes embernagyságnyi hosszában az előszobában, és betakartuk valami csomagolópapírral, hogy be ne piszkolódjék. Pár perc múlva újra csöngettek, és belépett egy küldönc. Méghozzá egy feltűnően dadogó küldönc, aki eleinte pirospozsgásnak tűnt, aztán egyre sápadtabbnak, a csomagocska, amit hozott meg úgy ugrált a kezében, mint a kabóca, csoda, hogy megmaradt vibráló ujjai között. - Mi baja van, ember? - kérdezte anyám, aki még semmit sem értett. - Rosszul van? A küldönc a kabócát játszó kis csomaggal Oszkár felé bökött, aztán hangtalanul össze-csuklott az ajtófélfánál. - Ja? - mondta a helyzetet végre felfogó anyám, miután a küldöncöt visszatámogatta egyenesbe. - Ez csak egy barátom, akit meggyilkoltam. Oszkár a neve. - Me-me-meg-ö-ölte? - kerekedett rémülten a küldönc szeme.

133 - Meg! - biccentett rá lezserül anyám, miközben maga is vetett egy pillantást Oszkára, aki - mivel csak cipője lógott ki a papír alól - valóban nett hullának látszott. - És mi-miért ha-hagyja itt he-he-heverni? - Mert még egy férfit meg kell ölnöm ma, és párosával olcsóbb a szállítás. A küldöncnek nem volt humorérzéke, tehát világgá szaladt. Anyámnak viszont volt, tehát nyomban megörült, milyen jó cimborára lelt Oszkárban. S elkezdtek együtt a betyárkodást. Első próbaként anyám a nyitott ablakon könyököltette ki Oszkárt, jobbában szeme elé tartott színházi látcsóval, amelyet a szűk kis utca szemben lévő házára irányított, majd elbújtt, és leste, mi történik. Az elképzelés bevált. Odaát percekben belül észrevették, hogy gukkerozzák őket, és Oszkárt élő embernek nézve, sorra eresztették le az ablakokon a redőnyöket. Csak úgy zúgott a sok egyszerre gördülő eszlingeni roló! Mi meg pukkadoztunk a nevetéstől, ami kétségtelenül gonosz lélekre vall. És ezzel még korántsem ért véget a méltatlan csínysorozat. Pár nap múlva például vendégeket vártunk, és úgy döntöttünk, várja őket Oszkár is. Kezében újsággal s némileg megeresztett öltözékben ráültettük hát Oszkárt egy gyöngyöt ritkán termő kagylóra, abban a helyiségben, ahová a király is gyalog jár. Úgy fertályóra múlva szállingózni kezdtek a vendégek. Jó előre behűtöttünk pár üveg

134 sört, s töltögettük nekik szaporán. Egyszer csak az egyik komának, bár sosem volt király, eszébe jutott, hogy ellátogat az Oszkár megszállta helyiségbe. Be is nyitott, de látván, hogy ott már ül valaki, azt mondta: Pardon!", és becsukta az ajtót. Szakasztott így jártak sorra a többiek, bár a megátalkodottabbak többször is próbálkoztak közülük. Már mindenki enyhe rángógörcsben izgett-mozgott, mikor anyám végre rászánta magát, hogy megkegyelmez... Hogy mit szölkáltak a vendégek, amidőn kiderült, hogy egy bábutól kértek folyton bocsánatot, azt még a legmodernebb irodalmi műben sem nyomtatnák ki. Pedig hát nem illik csúnya szavakat mondani. Még ilyen helyzetben sem illik. Ezt az embernek már gyerekkorában megtaníjták. Persze nem minden családban. Nekem például nem tiltotta senki a csúnya szavak használatát. Mint a legtöbb gyerek, én is az iskolában tanultam meg az első szitokszavakat, s kezdtem őket alkalmazni odahaza, kajánul lesve, mit szólnak hozzájuk. De semmit sem szölkáltak. Annyira bosszantott a dolog, hogy elhatároztam, kiugratom a nyulat a bokorból. - Ezek csúnya szavak! - hívtam fel rájuk magam a figyelmet. - Valóban csúnyák - mondta apám. - De ha neked sem tetszenek, minek mondogatod őket folyton? - Csak úgy próbaképpen. Hogy szabad-e őket kimondani. - Ezeket szabad. Csak egy szót ki ne ejts a szádon, mert az már tényleg nagyon csúnya.

135 - Ezeknél is csúnyább? - Sokkal csúnyább. - És mi az a szó? - Sternocleidomastoideus. Nem volt éppen könnyű szó. De percek alatt megtanultam. És ettől kezdve hosszú évekig csak ezt mondtam, ha meg akartam valakit botránkoztatni. Még ragoztam is. S nem maradt el a hatás. Mert akihez hozzávágtam a szót, úgy elhűlt, hogy percekig nem kapott levegőt. Már gimnazista voltam, amikor megtudtam, hogy amivel én oly buzgón trágárkodok, az egy egyszerű muszкли neve. Vagyis hogy a fejbiccentő izmot hívják musculus sternocleidomastoideusnak, s legfeljebb az a csúnya benne, hogy huszonkét betűs szókigyóként gyötri a nyelvet. De azért ha valaki méregbe gurít, még ma is odavágom neki, hogy azt a sternocleidomastoideusodat!". Akadt már ember, aki úgy megsértődött rajta, hogy alig tudtam egy orvosi szótár felnyitásával kibékíteni. Káromkodni viszont anyámtól tanultam meg. Már nagy múltú kisiskolás voltam, rég megbirkóztam azokkal a bizonyos csúnya szavakkal, sőt rég le is szoktam rólok, amikor egyszer csak szöget ütött a fejemben valami. - Miért mondják nekünk gyerekeknek, hogy káromkodni illetlenség, amikor maguk a felnőttek is káromkodnak? - Mert káromkodni valóban illetlenség - mondta józanul anyám. - De néha jólesik. - Csak a felnőttek esik jól? A gyerekek nem? - A gyerekek illedelmesebb, mint a felnőtt, épp ezért rosszabbul áll neki, ha káromkodik.

136 - És mitől illedelmesebb a gyerek? - Attól, hogy csak szépre meg jóra tanítják. Mindaz, ami ocsmány, csupán felnőttkorában férkőzik közel hozzá. Aztán ha túl sok gond és baj forralja már benne az indulatot, akkor kinyitja a szelepet, és kiereszt rajta egy káromkodást. Néha még cifrázza is. - Mert addigra elfelejti a sok szépet, jót, amit gyerekkorában tanult? - Sem szépet, sem jót nem lehet elfelejteni. Ha olykor rájuk is telepszik valami kellemetlen élmény, felszínre bukkannak megint. Mert a jó erősebb a rossznál. Nem emlékszel, hogy a mesében is mindig a jó diadalmaskodik? - De a mesében nem káromkodnak. Az életben viszont igen. - Meg akarsz tanulni te is? - Mit? - Káromkodni. - Nem kell tanulnom. Azt hiszem, tudok. - Én meg nem hiszem, hogy tudsz. Vagy ha mégis, legfeljebb mosdatlan szavakkal. - Miért? Megmosdatott szavakkal is lehet? - Épp azokkal művészet. Kanyarítsak el neked egy káromkodást? - Kanyaríts el bizony, de jó zaftosat. - Azt a tizenhárompróbás hortobágyi betyár mindenségét ennek a cifraszűrű világnak! - Nem is rossz. El tudod mondani még egyszer? - Akár huszonegyszer is. Hát annyiszor nem kellett, mert harmadikra már fújtam.

137 Aznap egész délután káromkodtunk. Teringette, de jól mulattunk azon a sok zagyvaságon, amit összehordtunk. S persze örökre belém ragadt minden káromkodás, amit anyám hirtelenjében kicirkalmazott. Hasznát is vettem. Mert amint rákezdtem egy vita hevében, hogy "Árgyilus penicilusa essen a rézfánfütyülő kartácsukba", olyan ijedten elhallgatott mindenki, hogy nagyobb csendet obszcén szavak egész zuhatagával sem tudtam volna teremteni. A kistafírozásom ellen mindenesetre nem lehetett kifogásom. Jól megrakták otthon a batyut, amit útravalóul adtak. Került bele mindenféle, még arra való recept is, hogyan káromkodjak. Csudamód megértettük egymást, az tagadhatatlan. És egymáson keresztül mintha az egész világot is jobban megértettük volna. Van az emberi létnek egy titka, amibe nem minden halandó van beavatva. - Mi bölcsek vagyunk! - nyilatkoztatta ki egyszer anyám. - Nocsak! - kapta fel anyám a fejét. - És ez miből tűnik ki? - Abból, hogy ismerjük a nagy titkot. Azt, hogy az élet nem évtizedekből, hanem félórákból tevődik össze. És ügyesen hámot kötünk az idő nyakába, hogy ki is használjuk ezeket a félórákat.

138 - Hogy fogok elszámolni az idővel, amit kaptam, ha egyszer számon kérik rajtam? Hamarosan ötvenéves leszek, és azóta a félszázad óta, amióta élek, még semmi értelmeset nem cselekedtem. - Hát a fiad, akit felneveltél? Hát a fa, amit a kertedben ültettél? - kérdeztem vissza. - Valami jót mindannyian dobunk az élet perselyébe. És ezektől a kis adományoktól nagyon gazdag lesz az élet. A harangszó - Akiért a harang szól, az az én édesanyám! - szoktam mondogatni, ha déli tizenkettőkor harangszóval jelzi a pontos időt a rádió. S ha a fogalmazás túlzó is, annyi tény, hogy van valami közünk ehhez a harangszóhoz. Íme a történet: Egyszer, úgy az ötvenes évek második felének elején, nálunk vacsorázott egy országgyűlési képviselő, aki épp világfájdalmas kedvében volt. A magánélete összezavarodott, a munkahelyén egy csomó kellemetlenség érte, ráadásul a parlamentben sem tetszett neki a hangulat. - És még azt akarják, hogy felszólaljak! - méltatlankodott, miközben újabb derekas adagot vett tányérjára a töltött káposztából, mert a gondok felszaporodása szerencsére

139 nem ártott az étvágyának. - Hát kérdem, miről interpelláljak én ebben a helyzetben? Miről? - A harangszóról! - mondta anyám. Gyurka, azaz a vendég kezében megállt a kanál. - Miféle harangszóról? - kérdezte döbbenet. - Hát arról, ami a rádióban elnémult. - Tényleg! Már évek óta nem harangoznak a rádióban. Miért? - Ezt szeretném tudni én is. Azelőtt ugyanis a magyar rádióban mindig harangoztak délben. Aztán valaki kitalálta, hogy a harang bimbamja klerikális, és az egyik napról a másikra a harangszó elmaradt. - Ostobaság. Hisz az a harang épp nekünk kong. Az egész világon a mi Hunyadi Jánosunk nándorférvári diadala emlékére harangoznak délben. - Szóval interpellál? - De még mennyire! Végre egy ügy, amit tiszta szívvel lehet képviselni. És az interpelláció elhangzott. Pár nap múlva, egy reggel megszólalt a telefon. Gyurka hívott, hogy kapcsoljuk be délben a rádiót. Rég volt ennyire együtt a család. Úgy ültük körül a készüléket, mint valami varázsdobozt. És pont tizenkettőkor felkondult a hangszóróból a harangszó. - Ach, mein Gott, hott mei Grossmutter gasogt! - sóhajtott fel ékes buléner nyelven anyám, és könnybe lábadt a szeme. - Hogy micsoda? - kérdeztem csodálkozva. - Ah, Istenem, mondta a nagyanyám mindig, ha delet harangoztak - fordított mami készséggel, bár feleslegesen,

140 mert természetesen értettem bulénerül. - Tudod, ahogy most meghallottam a harangszót, minden gyerekkori emlékem eszembe jutott. Persze mi is meg voltunk hatva. Valahogy lágyon a saját ügyünk lett az a harangszó. És büszkék voltunk anyámra. Mert az már mégiscsak valami, hogy a töltött káposztája mellől hatni tud a parlamentre. Szó, ami szó, mindig híres volt a káposztája, de ekkora karriert nem jósoltunk neki. - Sokat olvastam már róla, hogy a nők a háttérből irányítják a világtörténelmet - csúfolódott atyámuram. - Mondd, te mit tervezel még? - Savanyú tojáslevest ebédre

- válaszolta anyám. - Máris kezdhettek teríteni. Vagy elfelejtettétek volna, hogy a dél nemcsak a harangszó, hanem az ebéd ideje is? Holmi hétköznapi dolgok azonban korántsem tudták tompítani bennünk a családi büszkeséget. Kitartott az még a következő napokban is. S mert nálunk mindenből játék lett, kitaláltunk ehhez is egyet. Bárhol voltunk azontúl, minden délben felhívtuk anyámat, s barátságosan ráköszöntünk a harangszóra: - Ach, mein Gott, hott mei Grossmutter gasogt! Ez volt a mi harangjátékunk". Balga fejjel csak arra nem gondoltam, hogy a különböző szerkesztőségekben, ahol megfordulok, előbb-utóbb feltűnik, mitől bolondulok meg minden délben, miért ugrok az órára nézve a telefonhoz, és mormolok a kagylóba valami mások számára érthetetlen ígét. Csak akkor kezdett gyanússá válni, hogy felkeltettem a figyelmet, amikor az egyik szerkesztőt keresve a titkárnője így informált:

141 - Be kellett mennie a minisztériumba. De félórával Grossmutter után már biztosan itt lesz. Hogy a környezetemben Grossmutternek kezdték becézni a delet, az a játék folytatását persze cseppet sem akadályozta. Hamarosan maguk a kollégáim is részt vállaltak belőle. Ha idők múltán elfelejtkeztem a harangozás idejéről, már ők hozták a telefont, hogy kezdjem a szertartást. Pedig sosem beszéltem nekik arról, hogy mi közöm van ehhez a harangszóhoz. írni is most írok róla először. Ám a tollforgatók többsége játékos lelkű ember, és mert az, mások játékát is tiszteli. Éppenséggel megmagyarázhattam volna nekik furcsa viselkedésem okát. De valahogy sehogy sem fűlt hozzá a fogam. Viszonyunk a haranghoz amolyan családi titok volt. Vele kapcsolatos büszkeségünk is csak családi méretű. A kérdés meg játék csupán. Hisz véletlenül kerültünk bele a harangtörténetbe, komolyandiból nem volt mit hencegni vele. Legfeljebb azzal dicsekedhettünk volna, hogy Hunyadi János is véletlenül került a harangtörténetbe. Mert a déli harangszó korántsem holmi célprémiuma volt a nándorfehérvári csatának. Nem is Hunyadinak szánták jutalmul. III. Calixtus pápa, az iszlám előretörésétől rettegő egyházfejedelem 1456. június 29-én adta ki nevezetes bulláját, a Bulla orationumot, amelyben elrendelte, hogy a szokásos reggeli és estéli harangszó a délivel kiegészíttessék, ezáltal jel adtván minden hívőnek, a török ellen harcolók üdvére szóló imához. S csupán e bulla megszövegezése után

142 három nappal, július 2-án kezdődött meg Nándorfehérvár ostroma, amely azután három hétig tartott. A bulláról közben csak Rómában tudtak. Ott másolgatták jámbor szerzetesek a szövegét, hogy lovas futárokkal majdan szétküldhessék. De komótosan folyt a munka, nem volt sürgős senkinek. Hunyadi négyszeres túlerő felett aratott győzelmének híre viszont futótűzként terjedt. Igaz, korabeli futótűzként, így maga a pápa is csak augusztus 6-án értesült róla. Akkor viszont nyomban elrendelte, hogy a déli harangszókor kötelező imák egyben a hálaadás imái legyenek. Ekként történhetett meg, hogy az itáliai Bolognában augusztus 9-én már a nándorfehérvári diadal öröme kongatták meg a harangokat, míg a bullát csupán augusztus 22-én hirdették ki hivatalosan. Hogy Hunyadi a véletlent is tudta irányítani, arra az életében több példa van. Hogyne lett volna diadal számunkra az ő diadalát harangszóval újra megfogalmazni a rádióhullámokon. Hogyne lett volna nagy öröm nekünk a kis szerep, ami ebben az ügyben anyámnak jutott. Később aztán apámnak is lett egy halhatatlan érdeme. Ennek története azonban annyira különbözik anyám harangos történetétől, hogy legfeljebb furcsasága miatt rokonítható vele. Ugyanis a barkochbajátékhoz kapcsolódik, amelyet a hozzá fűződő mondák szerint egy a valóságban megesett rémtett ihletett. Bár Kochba, a zsidó nép Hadrianus korában élt hadvezére elé hoztak egyszer egy száználmasan megcsonkított embert. Kezét levágták, nyelvét kitepték, így sem írni, sem

143 beszélni nem tudott - szól a rege. - A bölcs vezér, hogy megtudja, ki a szerencsétlen atyafi, és kik azok, akik ilyen cudarul elbántak vele, a vallatás egy újszerű módját eszelte ki. - Tudsz bölintani - mondotta. - A fejedet is tudod még csóválni. Tehát olyan kérdéseket teszek fel neked, amelyekre elég e két mozdulat feleletnek. Helyes? - Igen! - bölintott a férfiú. - Akkor hát kezdjük. Az első kérdésem, hogy idegenek támadtak-e rád? - Nem! - jelezte a fejcsóválás. És így folytatódott a kihallgatás, míg kiderült, hogy saját testvérei törtek rá az emberre. Majd az ábécé betűin végighaladva, a bölintásokból összeállt a férfi neve is, tehát megkeresvén a tettes családtagokat, szerét lehetett ejteni az igazságtételnek. Valószínűsíthető, hogy az egész történet csak kitaláció. A hagyomány mégis úgy tartja, hogy e vallatási módszer adta az ötletet a Bar Kochbáról elnevezett barkochbajátékhoz, amelyben kérdésekkel kell a feladvány, vagyis egy adott szó megfejtéséhez közelíteni, a kérdésekre viszont csak igen" vagy nem" lehet a felelet az ősi játékszabály szerint, amelyet nálunk is betartottak évszázadokon át. A szűkszavú válaszok ugyan alaposan nehezítették a megfejtést, s a játékot is jócskán elnyújtották, de eleinknek bőven volt idejük, amit ilyesmire fecséreljenek. A több óra hosszát tartó barkochbaparti még századunk harmincas éveiben sem számított ritkaságnak. Ha valaki késő estig nem tudta megfejteni a feladott szót, a társaság legfeljebb lefeküdt

144 aludni, és másnap folytatódott a találgatás ott, ahol előző nap abba hagyták. Aztán felgyorsult az élet. Lúktetőbb lett az irama. S a lassú barkochbajáték kiment a divatból. De nem örökre. Mert 1970-ben a Televízió elhatározta, hogy Kicsoda? Micsoda?" címmel felújítja. Mint a játék első zsűrielnöke, jómagam már az előkészítő munkákban részt vettem, mit tagadjam, nem kis riadalommal. Ugyanis rengeteg volt a probléma. Még a képernyőre sem kerültünk, máris így csúfolódott velünk az egyik hetilap: A mai ember általában rohan. Olykor a fejéhez kap, és kétségbeesetten felkiált: - Azt sem tudom, fiú vagyok-e vagy lány? - Vagyis a nagy rohanásban néha saját személyiségünket is nehéz meghatározni. Mi lesz velünk, amikor megindul a tévé új játéka, amelyben mások személyét kell kitalálnunk?" Ami csak tréfa volt. Bennünket azonban komolyan szorított a műsoridő. Ha a régi barkochbajátékosok órákig bíbelődtek egy-egy feladvány megfejtésével, hogyan érjük el, hogy a mi feladványainkat percek alatt oldják meg a stúdióban? - ez volt a fő kérdés, amely valamennyiünket izgatott. Mivel a megbeszélések egy része a lakásomon folyt, kibicként néha apám is bekapcsolódott. S midőn szóba került, hogy a barkochba játékszabályai már nélkülünk is módosultak valamicskét, mert vagy harminc éve az igen" és a nem" mellett bizonyos esetekben elfogadható válasz lett az is", csendesen megszólalt:

145 - Be kellene iktatni egy negyedik választ is. Azt, hogy nem jellemző". Ez talán lendítene valamit az iramon. Közfelkiáltással elfogadtuk a javaslatot. Majd befogadták a két szót a nézők is. Vagy egy év múltán, amikor már rég nem voltam zsűrielnök, és a stúdióbeli játék is módosítva pergett, egyszer csak felfigyeltem rá, hogy a játszótéren is kezdik nem jellemzővel" játszani a barkochbát a gyerekek. - Hallod-e, te halhatatlan szavakat alkottál! - nyitottam be apámhoz a hírrel. - Amíg világ a világ, és játék a barkochba, ezek már benne maradnak. - Csak el ne terjeszd, hogy tőlem erednek - nevetett rám. - Mert még bekerülök egy szállóige-gyűjteménybe függeléknek. - Ha egyszer száll az igéd, miért is ne? - Mert nem hiszem, hogy ez a nem jellemző" jellemző lenne rám. Hogy épp ezt kellene átörökítenem az utókorra. - Hát mit akarsz átörökíteni az utókorra? - kérdeztem csúfolódva. - Téged! - mondta ő, és homlokon csókolt. Feladtam a meccset. Egyszerűen már nem győztem ripsztrá. De azért jó örülni mindannak, ami volt és van. Jó anyámra gondolni, amikor a rádióban megszólal a harang. És jó a barkochba-párbeszédekben apám szavait visszahallani. Ahogy múlik az idő, mind több rés támad az életben. De ha az ember frissen tartja az emlékeit, nem száradnak be. Lehet belőlük annyi tapasztóanyagot dagasztani, ami a leg-

146 veszélyesebb rések betöméséhez elegendő. És amíg be tudjuk tömni a réseket, addig nem süllyedünk el. A furcsa csak az, hogy a múlt valami elvarázsolt kastélyban lakik, amelynek csalóka képet mutató tükreiben olykor terebélyesnek tűnnek a kis emlékek, a jelentősek meg jelentéktelenné vékonyodnak. A képzelet optikai játéka ez. És azt hiszem, megbocsátható. Hisz amint szóvá formálódik a gondolat, úgyszólván helyére billen újra minden, és a világ egyensúlya megmarad.

147 - Most már olyan bombákat is gyártanak, amelyek csak az embereket pusztítják el, az épületekben, a szobrokban, az örök értékekben nem tesznek kárt. Olvasta maga is a hirt? - Persze hogy olvastam - válaszoltam. - De azt is olvastam valahol, hogy egy elaggott koldus koponyája többet ért, mint a Szent Péter-dóm kupolája. A példamutató Abban a korban, amikor a tizenéves lányok táncdalénekesekbe és filmszínészekbe szerelmesek, én szerelmes voltam Nansenba, Einsteinbe és Diderot-ba. Az ilyen csitrisz rajongások persze mindig bolondosak kicsit. Bennem is furcsán kezdtek csapongani. Nansennal még csak rendjén volt a dolog. Azért zártam a szívembe, mert segítő kezet nyújtott az első világháború után hontalanná váltaknak. Ami életmentő tett volt, joggal ébreszthetett rajongást bárkiben, aki felfogta, hogy hontalannak lenni mit jelent. De a másik két úrba egy-egy ruhadarab miatt szerettem bele, jószerivel anélkül, hogy bármit tudtam volna róluk. Einstein nevével például egy anekdotás-könyvben találkoztam először.

148 A róla szóló adoma szerint, midőn még Németországban lakott, meghívott magához egy amerikai professzort, akivel már hosszabb ideje levelezett. A tudós kolléga át is kelt a tengeren, hogy két hetet ifjú barátjánál töltsön az öreg Európában, és el volt ragadtatva Einsteintől. Csak az hökkentette meg kissé, hogy házigazdája egy kopottas lüszterkabátban fogadta, s másnap meg harmadnap, mikor városnéző sétákra vitte, még mindig ugyanaz az ócska kabát volt rajta. Eleinte a kötelező udvariasság visszatartotta attól, hogy szóvá tegye a dolgot, de amint jobban összemelegedtek, felbátorodott a faggatózásra. - Nem restelli magát folyton ebben a viseltes kabátban mutatkozni az emberek előtt? - tette fel a kérdést egészen nyíltan. - Elvégre egy jól szabott zakót csak csináltathatna magának! - Minek? - vont vállat Einstein. - Hisz ebben a városban úgyszólván mindenki tudja, hogy ki vagyok. - S kísérgette a vendéget tovább ugyanabban az elnyűtt lüszterkabátban, amíg az haza nem utazott. Vagy két év múlva

aztán viszonznia kellett a látogatást, és ő ment Amerikába. Meg is érkezett szerencsésen, a régi lüsterkabátban, amely közben valamivel még kopottabbá vált. - Az ég áldja meg! - mérte végig a washingtoni professzor. - Hisz ez még mindig ugyanaz a kabát! Nem vehetett volna legalább az útra egy zakót? - Minek? - vont vállat Einstein. - Hisz ebben a városban úgyse tudja senki, hogy ki vagyok.

149 Ennyi volt az anekdota, és nem több. De ennyi tökéletesen elég is volt ahhoz, hogy Einsteinbe egy életre beleszeressek. - Igen, így kell ezt csinálni! - mondogattam magamban. - Fűtülni minden külsőségre. - De micsoda belső erő kell ahhoz, hogy az ember fűtülni merjen! - És határozottan éreztem, hogy bennem ilyen belső erő még nincs. Hogy szükségem van példaképekre, csak őket utánozva izmosodhat meg az akaratom. Másnap, iskolába készülődvén, elővettem a régi, már kissé kinőtt télikabátomat. - Agyonnyúztál egy új kabátért - csodálkozott el anyám. - Most miért nem azt hordod? - Mert én olyan vagyok, mint Einstein - válaszoltam. - És azt akarom, hogy az egyéniségemért, ne a kabátomért szeressenek. Most már apám is felfigyelt. - Milyen vagy te? - kérdezte. - Olyan, mint Einstein! - ismételt meg, a nyomaték kedvéért dacosan felvetve a fejemet. - Ahá! - mondta apám, mint aki beletörődött. És nyugodtan tovább lapozott az újságban, amelynek olvasásában Einsteinné alakulásom megzavarta. Ebédre halászlé volt, aminek kanalazása közben nemigen tanácsos beszélni. De utána túrós csusza következett, szálla nélkül, így amellet már felélénkülhetett a társalgás. - Einstein megfogalmazta a relativitás elméletet - szólalt meg váratlanul apám. - Te mit fogalmaztál meg? - Ma éppen semmit - ismertem be. - De mi az a relativitáselmélet?

150 - Van róla egy könyvem, ha akarod, odaadom. Igazán szórakoztató olvasmány. És odaadta. Vagy félóra múlva dühösen benyitottam a szobájába. - Én ebből nem értek egy szót se! - Nem te vagy az egyetlen, aki nem érted - próbált vigasztalni. - Akkor miért mondtad, hogy szórakoztató? - Mert ha olyan lennél, mint Einstein, akkor valóban szórakoztatna. - De hát én olyan vagyok. - Miből gondolod?, - Abból, hogy a lüsterkabátot viszont értem. És hogy ő is értse, elmondtam neki az anekdotát. - Hát, ha irodalmi ruhásszekrényről van szó, az más! - nevette el magát. - Abba az ócska lüsterkabát mellé beakasztatunk egy ócska hálóköntöst is. - Azzal a könyvespolcra nyúlt, és a kezembe adta a Sirámok ócska hálóköntösöm fölött című, alig százsoros eszmefuttatást, amelyben Diderot ama sorscsapás felett kesereg, hogy régi, megszokott köntösét újra kellett felcserélnie. Mert milyen volt a régi köntös? Puhán testéhez simuló, alkalmazkodó és áldozatkész. Ha gazdája előkapott egy könyvet, és annak fedele porosnak tűnt, a régi köntös ujja mindig kész volt letörölni. Az író tollat meg keblébe fogadta a köntös, úgy tisztogatta, ha megsűrűsödött benne a tinta. Ez a köntös ugyanis büszkén viselte a tintafoltokat, megszépült tőlük szinte. S más folttól, szikrától sem kellett félteni. Lehetett benne enni, inni, tűzhöz heveredni, szabadon mozogni.

151 Az új köntös ezzel szemben nem simul a testhez, mert posztója még gyűretlen volt és merev. Ráadásul hivalkodóan skarlátvörös volt a színe, s viselőjét csak feszélyezte. Folyton óvni kellett. Félteni még a vízcsepptől is. Miért is nem őriztem meg a régit? - bánkodik Diderot. - A réginek ura voltam, ennek az újnak rabszolgája vagyok." Az írás végére érve egész ellágyultam. Diderot a szívemből beszélt. Jól emlékszem még ama nyomasztó délutánokra, amikor vendégségbe vittek, s jó előre kiöltöztettek afféle cukorbabának, fodros, pasztellszínű ruhákba, aztán mást se hallottam, mint hogy ehhez ne nyúljak, azt ne fogjam meg, mert összepiszkítom magamat. Kész kinszenvedés volt egy ilyen nap. - Diderot felnőtt volt, amikor azt a hálóköntöst kapta? - incselkedtem apámmal. - Bizony az! - bólintott rá. - És a felnőttek is összepiszkítják magukat, ha nem vigyáznak? - játszottam tovább a választ önmagában hordó kérdéssel. - A felnőttek sem üveg mögött élnek. Főleg Diderot nem csücsült volna szívesen vitrinben. - Hogyhogya főleg? - Úgy, hogy volt egy jelmondata. - Mi? - Inkább elkopni, mint berozsdásodni. - Ezt biztosan az agyára értette. Mert ha nem forognak az agyában a kerekek, akkor berozsdásodnak, viszont ha forognak, akkor elkopnak. - Tudod, én azt hiszem, ez azért nem egészen ilyen egyszerű. - Mert az életben semmi sem egyszerű - állapítottam meg egy öreg filozófus bölcsességével.

152 De akkor már tudtam, hogy Diderot-t is előléptetem példaképemmé. Így alakult ki az én példaképeim szentháromsága, amely aztán egészen 1959-ig tartotta magát. Igaz szívvel persze az ember csak növendék lány korában lehet három emberbe egyszerre szerelmes. S hamarosan arra is rá kellett döbennem, hogy az igazi szerelem más, mint ami engem ezekhez az urakhoz fűz. De azért hú maradtam hozzájuk, sok cselekedetemet irányította, amit tanultam tőlük, és ha megkérdeztek, vannak-e eszményképeim, mindig felsoroltam mindhármuk nevét. Pedig akkor Nansent már csak irigyeltem, Einsteint már csak csodáltam, egyedül Diderot volt az, akihez érzelmi szálak is kötöttek. Vele akkor újult meg a kapcsolat, amikor már elég érett voltam ahhoz, hogy Voltaire műveiben elmerüljek.

Voltaire-ből nem lehetett példakép. Ehhez túlságosan gonosz volt, és túlságosan fölényes. De már ahogy barátkozni kezdtem vele felfogtam - mert ki nem? -, hogy minden gonoszságát és minden fölényét bevilágítja az értelem. Mérheterlenül élveztem! Nemegyszer ért tetten valamelyik könyve fölé hajolva a pirkadat. Úgy elkápráztatott gondolatai tűzijátéka, hogy még fáradtságot sem éreztem. Vegetáriánus tigris - írtam róla a naplómba. - A megtestesült képtelenség. Felfoghatatlan!" De minél többet olvastam az arisztokrata Voltaire-t, annál jobban szerettem Diderot-t, a késes fiát. És ez így volt rendjén. Mert Voltaire nem igényelte a szeretetemet. De Diderot, aki rendíthetetlen hittel bízott az ösztönös emberi jószágban, mindig szeretetre éhes volt. Akkor is, amikor tagadta. Szatírlábú Platónnak nevezték a barátai, és csapodár szellem volt csakugyan. A gondolataim a szajháim - vetette oda hetykén az utókornak. - Hálók velük, de nem veszem

153 őket feleségül." Noha épp az ellenkezője igaz. Minden gondolatával szétbonthatatlan házasságban élt. Amit egyszer végiggondolt, abból nem engedett jottányit sem, és védekezésül sűrűn kilőtt sziporkái mögött örök kispolgár maradt, sikerei teljében, rajongóktól övezve is imádnivalóan esetlen, de gyenge sosem. E sokféleség elegye teszi azzá, ami. Ettől lehet eszményíteni, kései utódként is rajongva követni. Míg csak más, valóságosabb eszményképe nem akad az embernek. Nekem akadt. 1959-ben anyámat beszállítottuk a János-kórházba. Élet és halál között lebegett, lyukas petágot sem kockáztattak volna érte az orvosok, hogy magához tér. Lehetőség adatott, hogy éjjel-nappal mellette maradjunk. Haza sem mentünk öt napig. A betegek már mind ismertek, s még a folyosón is lábujjhegyen jártak el az ajtó előtt. Tudván tudták, mit érezhetünk, hisz csak lopott félórát szunnyadván, sápadtan és kialvatlanul imbolyogtunk, mint valami gyűrt arcú kísértetek. De szóba nemigen elegyedtünk. Nem volt miről. Egyszer aztán, az ágy melletti posztolásom közben, bejött értem az egyik nővér, hogy a szomszéd szobában egy beteg beszélni akar velem. Persze átmentem. Csontig soványodott fiatalasszony fogadott. Összezsugorodott kis arcában könnyek lakkjától fénylő, nagy fekete szemek. Párnáján szétterülve a legcsodálatosabb ébenfekete haj zuhatag, amit valaha láttam. Egész valószínűtlen jelenség volt az a sok haj és az a kicsivé töpörödött asszony a fehér párnák között, amint könnyein át rám mosolyog. Mintha távolról jött volna a hangja is. Köze-

154 lebb kellett hajolnom, hogy biztosan tudjam, jól hallom a szavát. De amikor már hallottam, akkor sem tudtam, értem-e. - Nekem végem van - mondta. - De a maga édesanyja meg fog gyógyulni. És továbbra is mosolygott. Majdnem derűsen. - Rákom van - mondta. - Utolsó stádium. Meg kellett tanulnom, hogy elviseljem. - Hogy mi? - kérdeztem dermedten és kissé hülyén, mert sehogy nem tudtam felfogni, mi folyik itt. Halálosan kimerült voltam magam is. Minden maradék erőmet összpontosítva igyekeztem figyelni. Megtudni, mit akar tőlem ez az idegen nő, ebben az idegen ágyban, miért hívatott. És csak egyet éreztem: ez nem lehet igaz. Ilyen nincs. Saját elgyötört képzeletem öltöztet fel bennem meztelen gondolatokat, amelyeket szavakba pólyálva sem lehet kimondani. A nő az éjjeliszekrényén álló két fényképre mutatott. - Nézze! Ez a kisfiam. Most hétéves. Ez meg a férjem. Remek ember. Gondját fogja viselni a gyerekeknek. És talán már én sem szenvedek sokat. Szerencsém van. Jól bírom a morfiumot. De maguknak még drukkolok. Mert magukon még lehet segíteni. Higgye el, hogy jobban lesz az édesanyja. Ezt én kiimádkozom. - És még mindig mosolygott. Könnyezve mosolygott. Sugárzóan, mint a nap, ha esőben felragyog. Úgy mentem vissza anyám mellé, mint egy holdkóros. És estére anyám visszanyerte az eszméletét. A csoda persze nem ez volt. A fekete szemű asszony volt a csoda. A haldokló, akinek az önmagával vívott tusában még értünk aggódni is volt ereje.

155 Másnap ismét belátogattam hozzá. - Hallom, jobban vannak! - villantotta rám mosolyát. - Kifaggattam az alorvost. Ő mondta. - És igazat mondott - próbáltam visszamosolyogni rá. - Itt az ideje, hogy viszonzzuk a drukkolást. - Drukkolni ott kell, ahol még van remény - mondta hirtelen elkomolyodva. - És valahol mindig van remény. Csak felül kell emelkedni önmagunkon, hogy meglássuk. Aki más örömének örülni tud, olyan helyzetben is boldog lehet, amilyenben én vagyok. - Miből gyúrták magát? - kérdeztem, és alig tudtam visszaszorítani a könnyeimet. - Milyen anyagból van? - Emberanyagból - mondta. - És ez romlékony anyag. De senkinek sem szabad úgy eltélnie a maga szenvedéseivel, hogy más kínjára ne figyeljen oda. - Más örömei és más kínjai? Valóban teljessé tehetik ezek az életet? - Ha az embernek saját jövője már nincs, akkor biztosan. De közben is, amíg még van. Hisz senki sem él egyedül ezen a bolygón. És annyi az aggódni- meg az örülnivaló, hogy megtelik vele a nap. - Pompás teremtés maga. - Pompás? - kérdezte. - Ugyan miért? Nem hiszem, hogy többet nyújtanék annál, mint amennyi bármely embertől elvárható. Később megismertem a kisfiát meg a férjét is. Azt hittem, a szívem belészakad. De ő csak mosolygott rám biztatón. - Most az a dolga, hogy örüljön - mondta. - Hamarosan hazaviheti az édesanyját.

156 Már akkor anyám is bejárt hozzá. Bemenni könnyű volt. Kijönni szinte elviselhetetlenül nehéz. Mire valóban hazaengedtek bennünket, már nem élt. Huszonhat éves volt. És én sohasem fogom elfelejteni. Mióta megismertem, minden más példaképem elhomályosult. Pedig igaz volt, amit mondott. Csak annyit tett, amennyi minden embertől elvárható. Az emberek többnyire mégsem ilyenek. S mivel a személyes élmény mindig hatékonyabb, mint az írott szó malasztja, az örök példakép most már a fekete szemű asszony marad. Értékítéleteimbe azonban beleszólnak még a régi eszményképek is. Einstein lüszterkabátjának és Diderot hálóköntösének köszönhetem például, hogy számos nővel ellentétben, engem nem hoznak izgalomba a divat változásai. Soha nem is értettem, miféle jogon írhatná elő nekem bárki Párizsban vagy Londonban ülő ismeretlen, hogy milyen hosszú szoknyát hordjak és milyen színű kalapot viseljek. Meglehet, hogy szükség van ízlésformáló divatdiktátorokra. De nekem ne diktáljanak. Imádom a már behordott, kényelmes ruháimat, és utálok az újakat, amelyekkel még nem szoktam össze. Imádom öltözködni, de semmivel sem érzem magam különbnek egy nercbundában, mint abban a bekecsben, amit egy öreg parasztasszony hímzett nekem Mezőkövesden. Bizonyára van, aki másképpen gondolkodik. És aki másképp gondolkodik, annak is lehet igaza. De Einstein és Diderot az én pártomat fogná. S nekem ma is fontos az ő véleményük.

157 Amikor beléjük szerettem, az osztálytársaim egy énekes színészbe: Sárdy Jánosba voltak szerelmesek. Kislány koromban ő volt a bálvány. Érte rajongott szinte minden bakfis. Én ebből a divatból is kimaradtam. Talán azért, mert ez a más csitrik számára megközelíthetetlen bálvány hetente egyszer eljárt hozzánk sztrapacskát enni, s még vöröspecsenyét is játszott velem, ami egy bálványtól merőben szokatlan. Diderot viszont nem evett nálunk sztrapacskát. Nansen és Einstein sem. Így ők megmaradhattak nekem bálványnak. Bár sosem tudtam képeiket oly szenvedéllyel csókolgatni, ahogy osztálytársaim csókolgatták Sárdy Jancsinak azokat a fotóit, amelyeket tőle kunyerálván én vittem nekik. Lehet, hogy hasonló szenvedély híján végül is én maradtam szegényebb?

158 - Mindig olyan derűs vagy! Belül hordod ezt a jókedvet, vagy csak külső ruhád? És mi ösztökél rá egyáltalán? - Örökségbe kaptam a derűt, és belül hordom, persze hogy belül - nevettem rá a kérdezőre. - Ami pedig az ösztökélést illeti, hát nyomorú kedv az, mit ösztökélni kell. A lángocska Nagyobbacska kislány koromban csúnyán megharagudtam az egyik osztálytársnőmre. Az iskolában veszünk össze, de még mikor hazaértem is, dübörgött bennem az indulat. Nem győztem méltatlankodni, mennyire alávaló az a lány, mennyire becstelen, hitvány, elvetemült, jellemtelen és gálád. - Azonkívül komisz, sötét lelkű, gonosz és gyalázatos - segített készséggel anyám. - De biztos, hogy csak csupa rosszból áll az a kislány? Semmi jó tulajdonsága nincs? - Még egy fél se. - Az baj. Nagyon nagy baj. Gyűjtsd csak meg a kincskereső lángocskát. Hátha annak fényénél rábukkansz benne valami jóra. Lehuppantam a földre, és gondolkodni kezdtem. - Ő a legjobb matematikus az osztályban - böktek ki rövidke idő múlva, némi vonakodással.

159 - Vagyis észlány - mondta anyám. - Ez már valami, de még nem az igazi. Hisz nem tudást vagy tehetséget keresünk, hanem szívbeli jó tulajdonságokat. - Tavalgy egyszer, amikor otthon felejtettem a tízórait, megfelezte velem az övét. - Hát még? - Megvédett, amikor szidtak. - És másokat is meg szokott védeni? - Igen, meglehetősen segítőkész. S nem is irigy. Inkább olyan adakozóféle. De hát mire jutunk így, hogy a csuda vigye el? - Csak az igazságra. Most már elfújhatod a lángocskát. El is fűjtam. De valahogy világosság maradt utána a fejemben. Akkora világosság, mintha még mindig égne. Mert varázslatos volt az a lángocska. Varázslatos helyről is származott. Egyenesen egy tündérmeséből loptuk ki. Abban egy szegény csizmadialegéynek mutatta az utat, hívogatóan ugrándozva és libegve a göröngyök között, egészen a kilencfejű sárkány kincseskamrájáig. Annak közepén aztán rászállt egy öklömnyi rubinra, amiből a kis csizmadia rögvést tudta, hogy ez az a drágakő, amelyért kiválthatja a sárkány fogságából szerelmes mátkáját. Magához vette hát a rubint, s üzent a kilencfejűnek egy kis cinkével, hogy nála van a sárkánypalota kincsesházának legszebb ékessége, vissza sem adja, míg a palota gazdája a lányt szabadon nem ereszti. Hoci-nesze, létrejött az üzlet. A sárkány kikísértette két kobold szolgájával a törekeny szüzet arra az erdei tisztásra, ahová éjfélkor pihenni jár a holdsugár, a legény meg visszanyert kedveséért cserébe odapottyantotta a rubint a koboldok elibe. Most már nem volt más hátra, mint köszönetet mondani a szerelmesek segítségére szegődött

160 kincskereső lángocskának. De azt ugyan hiába keresték. Eltűnt, meg sem találták többé. Persze hogy nem találták, mikor addigra már nálunk volt. Anyám csente ki észrevétlenül a meséből, hogy házi szolgálatra idomítsa. Rejtett kincs ugyanis mindenkiben van. Nemegyszer rubinnál értékesebb. Csak némelykor nehéz rábukkanni. Ezért jó háziszolgának egy kincskereső lángocska. Az ember a gondolataiból épít neki fészket, abban ellakhat, akár el is alhat, hogy egy újabb gondolat majdan ismét

lánggra lobbantsa. Elvégre ki tagadná, hogy léteznek gyújtó hatású gondolatok? Egy mesében született lángocskával különben is könnyen boldogul a képzelet. A bennem lakó pajkos volt, de alkalmazkodó. S ha életre keltem, oly tisztán láttam magam előtt, mintha a tenyeremben táncolna. Nemcsak az osztálytársnőmben lapuló jó tulajdonságokra világított rá, amelyeket elhomályosítottak kigyúlt haragom kénköves gőzei. Sok minden másra is megtanított. Ez a lángocska világított előttem azokon a kalandos utazásokon, amelyeket barátaim lelkében tettem. Ez villantotta fel az élet kincseit, mikor a lét koldusának éreztem magam. És ez tanított meg koncentrálni, hisz csak addig égett, míg összpontosítottam rá a gondolataimat. Azt hiszem, az utóbbi volt a kincskereső lángocska varázserejének titka. Ha az ember képessé válik arra, hogy a gondolatait egy pontra tömörítse, azon az egy ponton fel kell bukkannia a kincsnek. Az élet, s benne az ember, valóban tele van kincset érő lehetőségekkel.

161 És bármit könnyű elérni, amit az ember igazán akar. Akarni viszont roppant nehéz. Mármint úgy akarni, hogy mindent félreteljünk, mindenről lemondjunk, csak egy célért éljünk. Pedig csupán az ilyen akarat vezet sikerre. Csupán a minden erőnk mozgósító akarat, amely nyílegyenesen visz előre, és nem engedélyez kitérőket, mellékutakat. Ennyire akarni persze csak szakaszosan lehet. Nem egyfolytában, egy életen át. Mert az akarat is kifárad. Szüksége van pihenőkre. De kellene újabb és újabb célok, amelyekért akarni érdemes. És kell a kincskereső lángocska, amely lámpásként jár előttünk, úgy mutatja az utat. Hogy mindezt már süldő lány koromban megtanultam, az anyám szuggesztivitásának köszönhető. Ha kivett fél maroknyit a semmiből, az nála mindjárt valami lett. Láttuk, ha nem láttuk, akkor is. A lángocskát eredetileg önmagának lopta ki a meséből. De én persze elirigyeltem tőle. Kicsit kérte magát. Aztán nekem adta. És adott mellé használati utasítást is. - Ha meggyújtod a lángocskát, bárkibe belelálthatsz - mondta. - Csak figyelned kell. Figyelned erősen. Aki igazán figyel arra, amit mondanak neki, annak mindig kitérülnek az emberek. És van-e izgalmasabb felfedező út, mint bebarangolni valaki gondolatait? Ma már tudom, hogy igaza volt. Hogy felfedezni egy embert valóban izgalmasabb, mint egy új földrészt felfedezni. De másban is csodálatos ötletei voltak anyámnak. Ha csöstül jött a csip-csup bosszúság, veszekedtünk, elrongyolódott a hangulat, egyszer csak felpattant, s hozta be a konyhából a seprűt.

162 - Várjatok csak! Kiseprem én innen a gonosz szellemeket - buzdult neki, s még veszekedett is az ebadtákkal. - Hess, te kócos! Hess, te bandzsa! Eleget rontottátok itt a levegőt, mars kifelé! - Azzal már nyitotta is az előszobaajtót, és akkorát lódított a seprűn, hogy kis híján a lábtörő is utánarepült a kiakolbólított szellemeknek. Tette pedig mindezt olyan mókás bájjal, hogy mikor huszadszor láttuk is, ellenállhatatlanul kitört belőlünk a nevetés. S mivel nevetve sem bosszankodni, sem veszekedni nem lehet, a marakodásnak ezzel befellegzett. Ha ránk parancsolnak, sem tudtuk volna újratekenni. Kisebb csetepaténál még seprű sem kellett. Anyám egyszerűen behozott egy üres flaskát, belenyúlt a levegőbe, elkapta a bajt szító szellemet, és belegyömöszölte a palackba. Aztán akkurátusan benyomta a dugót, hogy a fogoly ki ne szabadulhasson. - Hány szellem fér egy ilyen üvegbe? - érdeklődött apám. - Egy! - hangzott a felelet. - De ilyen hevesincs civakodásnál több nincs is jelen. - És mi lesz az üveggel? Ha tele van szellemmel, ugyan vissza nem váltják a boltban. - Amúgy sem váltják vissza, mert csorba. Azt hiszem legjobb, ha iderendelek egy dzsinnt, és elküldöm a palackot Seherezádának. - Minek ez a dzsinndarab? Inkább tartsuk meg az üveget. Idővel kiszabadítjuk belőle a szellemet, és akkor hálából teljesíti a három kívánságunkat. Anyám hátrált két lépést, aztán gyanakodva végigmérte apámat. - Mondd, hány évig akarsz te élni? - Százhuszíg.

163 - Kevés. Az ilyen szellemek ugyanis ezer évig vidáman bírják a fogságot, csak azután sokallják meg, s kezdenek fűt-fát ígérni annak, aki kiszabadítja őket. Nem emlékszel rá, hogy az Ezeregyéjszaka mesében minden emberi szolgálatba szegődő üvegezett szellem már több ezer éve csücsül a palackjában? Egész szomorúak lettünk. Mi hasznunk belőle, hogy anya ilyen ügyesen palackoz szellemeket, ha még egy aranypalotát sem varázsoltathatunk velük ide Óbudára? De hát nemcsak szellemeskedésből állt az élet. Amíg be nem nőtt a fejem lágya, azaz felnőtté nem értem, holmi veszekedést szító rossz szellemekről nálunk szó sem esett. Mert olyan a gyerekember, hogy mindent komolyan vesz. Ami másnak tréfa, neki ríogatás. Elzárták előlem még a kegyetlenebb fajta meséket is, nemhogy maguk találtak volna ki szellemalakokat a rémítésemre. Persze azért ment a játék, csak másképp. Ha morcos voltam és rosszkedvű, ha sírtam, obégattam, anyám a fiókokat kezdte húzogatni, mint aki keres valamit. - Elveszett a jókedv, sehol sem találok - panasolta. - Nézz csak be a zsebedbe, nem csúszott bele? Nem? Akkor talán az ágy alá gurult. Vagy ellopta valaki? Éppenséggel meg is szökhett. Mindenképpen elveszett. Három almát adok a becsületes megtalálónak, aki visszahozza, s ráadásul egy diót meg egy felet. Mi az? Te nevensz? Hát hogy tudsz nevetni, amikor elveszett a jókedv?

- Nem veszett el, megeltem! - éltem bele magam a játékba. - Ott duzzogott a sarokban. - Hogy duzzogott, mikor a jókedv nem is tud duzzogni? - Tud, ha akar, maskarásan.

164 - Micsodásan? - Úgy, hogy maskarát ölt, és felveszi a rosszkedvet álarcnak. - Nagy kópé ez a jókedv! - mondta anyám. - Bizony huncut! - bólogattam, észre sem véve, hogy közben rólam is leesett a rosszkedv álarca. De hát fordulandó a kedély. Néhány nap múlva nekibúsultam megint. - Mi bajod? - kérdezte anya. - Bánatom van! - mondtam én. Volt egy kis kovácsoltvas vödörünk. Előkapta, és elem tartotta. - Dobd bele! - biztatott. - Mit dobjak bele? - néztem értetlenül. - Hát a bánatodat. Vagy szükséged van rá? - Nincs. - Akkor dobd bele! Odanyúltam a keblemhez, levettem róla a bánatot, és beledobtam. - Csak úgy nyekkent! - csettintett anyám. - Jó nagy bánat lehetett. Ettől kezdve ez a vödörcske lett a lelki szemetes vödörünk. Amilyen kicsi volt, olyan feneketlen. Bele lehetett hajigálni kínt, fájdalmat, gyötrelmet akár mázsaszám, sosem telt meg. Hamarosan a barátaink is tudomást szereztek a régi kis vödör új tisztségéről. Próbálgatták is szaporán, milyen messziről lehet beledobni a boldogtalanságot. De csak tréfás kedvükben voltak jó céldobók. Ha valami bajuk volt, inkább maguk mellé tették, úgy szórták belé a panaszt. Hogy komolyan vették-e a játékot? Természetesen nem. Azahogy igen. Valahogy úgy voltak vele, mint az egyszeri királykisasszony, akinek az egyik szeme sír, a másik nevet. És szó szerint értem, hogy sírtak is, nevettek is egyszerre. Ha

165 valamelyikük puhán beleejtette magát a karosszékebe, és révetegen körülnézett, hogy hol az a híres vödörcske, anyám mindenestre úgy intézte, hogy a vödör mellé egy üveg konyak is kerüljön, lévén az szintén bevált szer a mélabú s minden komorkórság enyhítésére. A kúra többnyire hatott. Tán mert anya nemigen túrt maga körül fancsali ábrázatot, s mindig kitalált valami érvet vagy bohóckodást, ami végül felpeszítette a lekonyult kedvet. Emlékszem, egyszer vendégeink voltak vacsorára, és az egyik fiatalasszony szeles mozdulattal felborította a poharát. Vörösbor volt benne, alig kétkortynyi, de abból a fajtából, amely kivehetetlen foltokat hagy a fehér abroszon. Mindenki felugrott. A tettes halálra sápadt. Nagy értéket tulajdonítottak akkoriban minden gyolcsnak, hát még a damasztnak. Úgy megfagyott a hangulat, mintha jóvátehetetlen lenne a kár. És ebbe a nagy dermedtségbe anyám egyszer csak gyöngyözve belenevetett. Fogta a vörösboros kancsót, és zsupsz, felborította a pohár mellé azt is. Egy hölgy a ruháját féltve felsikított, a többiek a hasukat fogták, úgy kacagtak. Az abroszon piros kis patakocskákban csörgedezett a bor, és piros bortavacsokák képződtek hirtelen összefolyt apró piros pocsolókból. - Hát nem gyönyörű? - kiáltott fel anyám. - A piros az öröm színe, miért ne örvendeznénk? - S áradó jókedvéhen a nevetés trilláit máris nótára váltotta fel. - Vörösbort ittam az este, angyalom, ragyogóm, szeretem a bort. Másnap kidobtuk az abroszt. De hát egy abrosz még nem a világ. És ilyen jól sikerült esténk régen volt.

166 - Csak kétféle problémát ismerek - mondta egyszer anya. - Az egyik fajta arra való, hogy másra hárítsa az ember, a másik arra, hogy maga oldja meg, de röptiben, ha lehet. Dédelgetni egy problémát, és addig siránkozni felette, míg fölhízik, az nem az én műfajom. Ami azt illeti, soha meg sem engedhettem magamnak a lamentálás luxusát. Időmilliomosnak kell lenni ahhoz, hogy az ember üresjáratban sopánkodjon. - Hogy így beszéljen valaki, ahhoz viszont erősnek kell lenni! - nevettem rá. - Nem vagyok én erős, csak makacs. Bizonyos koron felül az ember nem hagyja magát, mert ha feladja a küzdelmet, ha engedi, hogy lebírják a gondok, akkor vége. És komolyan gondolta, amit mondott. Nemcsak hogy nem hagyta magát, bennünket is arra nevelt, hogy kacagjunk bele a világba akkor is, ha mennydörög és villámlik felettünk. - Nem is tudod, milyen szerencsés vagy! - mondta egyszer a szomszédnőm, aki hivatásánál fogva sokat foglalkozott korosodók szociális problémáival. - Két idős emberrel élsz egy lakásban, mégsem tudod, mennyi nyúggal jár az öregség. Anyám és apám valóban nem engedték, hogy koruk elhatalmasodjon rajtuk. Életük utolsó percéig vibrált bennük minden iránt az érdeklődés. Bármilyen játékban benne voltak, új munkára is fogékonyak. Aki idegen betoppant a házba, alig tudott betelni velük. Anyám már tisztos matróna korban volt, de még mindig minden udvarlóm kicsit szerelmes volt belé. Csak egészen kicsit, de azt nagyon. Ugye, anyádat is hozod?" - kérdezték, ha vacsorázni hívtak. Színházba három jegyet vettek, hogy ő is jöhessen, és több virágot kapott tőlük, mint én. Remek partner volt egy-egy estére. Egyszerűen megunhatatlan.

167 Akadt hű lovagom, aki midőn ő meg én már rég leszoktunk egymásról, akkor is visszajárt hozzám. Hasonlóképpen korróziómentes maradt apám. Jóval túl a nyolcvanon is megőrizte viselkedése hódító eleganciáját. De munkakedvét is. És bármilyen fárasztó nap volt mögötte, vidáman telt vele az este. A szemében mindig ott táncolt a belső látásnak valami szinte pajkos derűje. Fanyar humora olyan friss volt és olyan természetes, hogy a húszévesek társaságából is kicsilllogott. Valósággal csüngtek rajta a fiatalok. Hogy mindezt nemcsak én láttam így, annak néhány éve csattanós bizonyítékát kaptam.

Rapcsányi László kétrészes rádióműsort csinált a családomról. Akkor már egyedül éltem. S hogy meglegyen a kellő hangulati aláfestés, a lakásomon kezdett a riportozás. Éppen elkészült a felvétel, és kezdtük visszahallgatni, hogyan sikerült, amikor benyitott a házmeister néni. Mivel évtizedek óta egy házban laktunk, s rajongásig szerette a szüleimet, persze érdekelte a dolog, leült hát hallgatni ő is. - Fantasztikus egy család! - állapította meg Rapcsányi nagy megelegedéssel, amikor kikapcsolta a magnót. - Bizony fantasztikus! - mondtam. - Anyám csodálatos asszony volt, apám remek ember. Hozzájuk viszonyítva én sajnos csak selejt vagyok. Az udvarias Rapcsányi már nyitotta a száját, hogy önkritikámat valami ilyenkor szokásos bókkal közömbösítse, de megszólalni nem tudott, mert a házmeister néni közbevetéssel: - Bizony, ez így van!

168 - Borzasztóak az emberek. Megbízhatatlanok, erőszakosak, gorombák, tapintatlanok. Te mit szedsz ellenük? - Semmit! - nevettem fel. - Próbálom szeretni őket úgy, amilyenek. Az oktatómanó - Maga pontosan tudja, hogy meg kell hálnom - mondta a fiú. - Miért nem kedvesebb hozzám addig, amíg még lehet? A postán izgő-mozgó sor hirtelen állóképpé dermedt. A várakozók arcán grimasszá torzult a döbbenet. Őt-hat emberrel előttem állt a fiú, a postaablak mellett, és olyan volt, mint egy görög isten. Erőtől duzzadó izmok, széles váll, nemes arcél. A bőre napbarnított, a haja angyalszőke, a szeme derűskék. Mint az élet megelevenedett szobra, úgy állt ott. S a halálról beszélt, a saját haláláról a postáskisasszonynak, aki az imént ráförmedt, mert rosszul állított ki valami feladóvevényt. Csak pillantást váltottunk, szót nem, mégis egyféle gondolat motoszkált valamennyiünkben: Ez az ifjú, akár a megtestesült egészség. Tán a húsz éven sem fordult át még. Miféle alattomos kór pusztíthat benne, hogy ilyen gondolatokat darál ki az agya? A postáskisasszony tért magához elsőnek. Felállt, s a pultja üvege fölé magasodva végigmérte a fiút. - Maga tényleg beteg? - kérdezte.

169 - Nem vagyok beteg - mondta a fiú. - Tehát csak bolondozott? - Nem bolondoztam - mondta a fiú. - De hát arról beszélt, hogy meg fog halni! - Meg is fogok. És maga pontosan tudja, hogy meg kell hálnom. Hogyha hosszú életű leszek is, csak néhány rövid évtizedig élhetek. Ha már ilyen rövid az élet, miért nem kedvesebb hozzám? Miért foryan fel olyan semmisségen, hogy rossz helyre írtam egy címet, ahelyett hogy rám mosolyogna, és segítene? Az állókép ismét mozgókép lett. - Igaza van, fiam! - szólalt meg egy néni. - Úgyis annyi a tőlünk független baj. Minek még fokozni olyannal, ami elkerülhető? - Úgy ám! - biccentett rá egy férfi. - Ha kedvesek vagyunk egymáshoz, mindjárt egyszerűbb minden. Remekül exponált jelenet volt. - De kár a sok veszekedés, vigyázz, mert az idő kevés - kezdte rá valaki a régi slágert, és aki tudta a szöveget, vele énekelt. Pár taktus után aztán ment minden tovább. Csak hátul a sorban kérdezte néhány újonnan jött, mi történt voltaképp, de nemigen tudtuk elmagyarázni nekik. Hogy is értették volna meg, hogy csúcsidőben a kis postán negyedórára megállt az élet, és senki sem méltatlankodott amúgy pestiesen, hogy ne szórakozzanak már ott elől, mert sosem kerülünk sorra", hanem mindenki magába szállt, mintha templomban lenne, hála egy húszéves alkalmi filozófusnak, aki jókor és jól adagolta a szavakat. Nem tudom, másutt milyen hatása lett volna annak, amit mondott. Hisz amit mondott, abban nem volt semmi új, semmi meglepő.

170 Azt sem tudom, bennünk mi játszódott le, hogy az ügyesen komponált rögtönzéstől egyszeriben megjámorodtunk. De azt tudom, hogy akik ott voltunk, emlékezni fogunk arra a fiúra, amíg csak élünk. S valahányszor eszünkbe jut, kicsit átmelegedik a szívünk, kicsit jobbak leszünk. Ha nem tovább, fél percre. De félpercnyi jószág már megmenthet egy helyzetet. Amikor minden különösebb ok nélkül goromba velem valaki, vagy én üvöltök rá egy ingerült pillanatomban érdemtelenül valakire, magam is a fiúra gondolok, és sosem sajnálom az időt, hogy a jó felé rángassam, ami rosszba fordult. Hisz könnyű bűvészkedni a szóval. És mindig érdemes. Ezt jól tudta Dzsó is, aki egyike volt a nálunk otthonosan mozgó szellemalakoknak. A házi diplomata tisztét töltötte be. Ha harag fészkelődött belénk, durva szavak ostromoztak a szánkából, mindig közénk állt békíteni. De idegenekre is hatott. Neki köszönhetem például, hogy pár éve, egy zimankós hétvégén nem fagytam meg a saját odúmban. Egy pénteki napon, a kora délutáni órákban, hirtelen felmondta a szolgálatot akkor már huszonhárom éve hibátlanul szolgáló olajkályhám. Miután láttam, hogy hiába rimánkodom neki, nem melegít, természetesen felhívtam a szervizt, ahol feljegyezték a címetem, és közölték, a telefonomat követő hét szerdáján kiküldenek egy szerelőt. - Addig én jégcsappá válok, uram! - ijedtem meg. - Nem jöhetne az a szerelő esetleg még ma?

171 Az emberem begorombult. Azzal kezdte, hogy mit képzelek?! És kiokított, hogy péntek van, már-már víkend, nekik szükségük van a pihenésre, mert ők dolgozók. Majdnem azt mondtam, hogy én meg a részvényeim kuponjaiból élek, mint afféle henye milliomos, de kint hóvihar dúl, és mínusz tíz fok van, amin sem vita, sem kupon nem segít, csak a fűtés, ám nem jutottam szóhoz a szidalmak áradatától,

amiket a fejemre zúdítt. Mert, lám, milyen emberek vannak, olyanok, mint én, akinek semmi sem szent, aki senkire sincs tekintettel. Felfoghatatlan, mi baja volt a világgal és velem, de úgy belelovagolta magát a méltatlankodó monológba, mintha sosem akarná abbahagyni. Épp bele akartam kiabálni a telefonba, hogy pukkadjon meg. Dzsoj azonban azt súgta, ne tegyem, és azt is megsúgta, mit mondjak. - Halló! - szóltam a kagylóba. - Tartsunk egy perc fegyverszünetet, és nézzen a szívébe. Hisz maga szeret engem. Ismeretlenül is szeret. Egész ideig sugárzik, hogy mennyire. A vonal túlsó végén hirtelen csend támadt. Aztán megszólalt ugyanaz a hang, de most sokkal halkabban: - Magam megyek ki. Félóra múlva ott vagyok. Estére a kályhám már ontotta a meleget. Trópusi klímából figyeltem az ablakon át, mint kavarja kint a havat a szél. Hogy milyen volt a szerelő? Korántsem szörnyeteg. Inkább szerencsétlen. Aznap hagyta el a felesége. És úgy kihűlt a lelke, hogy a fizikai hideg érdekelni sem tudta. Keserű volt és harapós, legszívesebben mindenkibe belemart volna. - Megérti? - kérdezte. - Meg! - mondtam. - Meg én. Hisz ezért nem lettem orvos. Mert az orvos sosem marhat bele a betegeibe. Akkor sem, ha

172 épp csalja a babája vagy hascsikarása van. És bennem is természetesen áramlanak az indulatok, nemigen tudom fékezni magam. Még a figyelmem is elkalandozik, ha bánt valami. Ami így nem nagy baj, mert ha figyelmetlenül dolgozom, legfeljebb rossz lesz, amit írok. Abba még senki nem hal bele. Viszont ha az orvos dolgozik figyelmetlenül, az könnyen a beteg életébe kerül. És hasonló okból nem lennék gépkocsivezető vagy patikus. Mert azok sem figyelhetnek mellé, csak arra, amit csinálnak. - És ha én figyelek mellé? - kérdezte a szerelő. - Ne tegye! - mondtam. - A végén még felrobban az olajkályha. Mert ha nem tudná, maga is orvos. A kályha orvosa. Diagnózist állapít meg, kezel és gyógyít. Amikor van idő beszélgetni, mindig kigömbölyödik egy kapcsolat. Bármilyen rossz volt a start, a szerelő és én is összebarátkoztunk ezen a délutánon. Máig ő tartja rendben a kályhát. És bár a kályha máris matuzsálemi korban van, még huszonöt évet jósol neki. Vagyis kincs ez az ember. De ha akkor megsértődöm - tán nem is alaptalanul -, és lecsapom a kagylót, ezt sosem tudom meg. Dzsoj értett az emberekhez, és értett a szituációkhoz. Tőle tanultam meg, hogy ha valaki mérgében kiabálni kezd, nem szabad visszakiaabálni vagy kikérni magamnak az alpári hangot. Épp ellenkezőleg: szeretetre méltóan rá kell mosolyogni az illetőre. Mert ha kiabálásra kiabálás a válasz, az csak szítja a civakodást, míg a kedvesség szelídít és fékez. A partner elszégyelli magát tőle, és észbe kapva bocsánatot kér. Minden komponista tudja, hogy a hangnemváltás olykor rendkívül hatásos. Használjuk ki a hétköznapi beszédben.

173 Hisz a szónak is van zenéje, pianissimo és forte lehet vele játszani. Ami a fortét illeti, kár kérni az üvöltözőt, hogy hagyja abba az ordibálást. Ha fejébe tódult a vér, úgysem engedelmeskedik. Jobb, ha egy váratlan mondattal meghökkentjük, s a meglepetéstől fullad bele a hangerő. Egyszer egy kollégám - amúgy is rabiátus ember - nyílt színen dührohamot kapott. Ordított, tajtékzott, csapkodott, visszhangzott tőle az egész titkárság. Dzsoj azt súgta, tapsoljam meg az erőfeszítését. Meg is tettem, és elragadtatva felkiáltottam: - Ez igen! Micsoda tűz. Micsoda temperamentum. Imádom a szenvedélyes embereket. A kolléga, aki mindent várt, csak elismerést nem, ijedten elhallgatott, és tágult pupillákkal úgy meredt rám, mintha rajtam tört volna ki a roham, amelynek lendületéből épp ő esett ki. Aztán sarkon fordult, és hang nélkül kirohant a szobából. Dzsoj, aki mindig megsúgta az embernek, mi a megfelelő szó és a megfelelő gesztus, anyám fejéből sétált ki egy este, és földet érve nyomban betelepedett egy bergére-be. Keresztbe vetette a lábát, körülnézett, és azt mondta ejnye". Sokáig Ejnye Dzsojnak is neveztem emiatt. De ez később volt. Akkor hirtelenjében csak az érdekelt, miért méltatlankodik. És faggatni kezdtem, mi nem tetszik neki. - Az nem tetszik, hogy nyafi estébe pottyantam bele - válaszolta. - És nemcsak az este nyafi, te is úgy nézel ki, mint aki mindjárt nyafogni akar. - Az ilyesmit nem illik észrevenni, Dzsoj - mondta anyám. - Lehet, hogy nem illik - vélte Dzsoj. - De ha észreveszem, az mindenképp hasznos. Ugyanis semmit sem unok annyira, mint a nyafogást, és úgy látom, itt már órák óta azt

174 gyakorolják. Épp ezért hopp kalap, hopp kabát, jobb ha máris elmegyek. - Nem fogok nyafogni - ígértem. - Csak maradj. És Dzsoj maradt. Így lett szép este a nyafi estéből, amit bizony én nyafogtam tele. A szellemek, amelyeket befogadtunk, általában betöltötték hivatásukat. Ahogy betölti egy mai szellemes szerkezet is: a nevelőbaba. Küllemre közönséges játékbaba ez, de a fejébe be van építve egy parányi URH-adó, amelyen keresztül a mama irányíthatja a gyereket. Ha a csemete a körmét rágja, a baba nyomban rászól: - Veszed ki az ujjadat a szádból! Ha itt a lefekvés ideje, a baba ásítozni kezd, és panaszkodik, hogy álmos. - Menjünk aludni - nyöszörgi -, mert leragad a szemem. Pszichológiai vizsgálatok egész sora igazolja, hogy a babának, még ha a mama hangján szólal is meg, sokkal szívesebben engedelmeskedik a gyerek, mint magának az anyjának. Hisz a gyerekek életeleme a

játék, így ha játékosan hatunk rá, eleve nyert ügyünk van. Ám az én gyerekkoromban még nem volt URH-adójuk a babáknak. Akkor bennünk magunkban volt adó-vevő készülék, mondhatni tökéletes. Még egymás gondolataiban is tudtunk olvasni vele. És ezen a készüléken át beszéltek hozzánk a tárgyak meg a képzeletünkben testet öltött jó szellemek. Dzsójjal is pompásan el lehetett csevegni. Pedagógus és filozófus volt egy személyben, némileg lelki rokona a postai fiúnak, akit évtizedekkel később ismertem meg.

175 - Ugye te nagy emberismerő vagy? - kérdeztem egyszer Dzsójt. - Mondjuk inkább úgy, hogy szeretem az embereket, és kijövök velük - válaszolta. -A baráti kapcsolatoknak ugyanis van egy titka. - Micsoda? - Múltányolni a különbségeket, amelyek mások és köztünk vannak. Mert egy ember sem egészen olyan, mint mi vagyunk. És mindenkinek joga van olyannak lennie, amilyen. Épp ezért, ha megszeretsz valakit, tárd fel neki önmagad, és próbáld őt is megismerni, minél alaposabban. De megváltoztatni ne akard, mert az alaptermészetét kiforgatni úgysem sikerül. - És ha sok hibája van annak, akit szereted? - Akkor szeresd a hibáit is, hiszen azokkal együtt kedvelted meg. Hibátlan ember nincs, akit barátodul választasz, azt mindig hibáival és erényeivel együtt kell elfogadnod. S még az is lehet, hogy a hibáit könnyebben viseled majd el, mint az erényeit. - De hiszen ez ellentmond minden józan észnek. - Bizony a világ tele van ellentmondásokkal. És kiegyensúlyozott lélek csak az lehet, aki együtt tud élni ezekkel az ellentmondásokkal. Ha bármi eleven felnőtt próbál belém plántálni ilyen elméleteket, bízvást oda sem figyelek, vagy felében elunom. De Dzsó az más volt. Őt tátott szájjal hallgattam, és gondosan ügyeltem rá, hogy amit mond, abból egyetlen szó se guruljon ki az emlékezetemből. Hasonló jó viszony volt köztem és a többi nálunk bókászó szellemalak között. Akadt belőlük jócskán. Közük egy rendkívül virgonc: a Hahota manó.

176 Jókedvű ipse volt, nem vitás. De nem holmi csörgősapkás udvari bolond. Inkább elmélyült tudóstípus, aki a nevetés mikéntjét és miértjét kutatja, s ha rábukkan valahol a lényegre, örömeben nagyokat kacarász. Már ennyiből is látható, hogy meglehetősen különös figura volt, számos ellentétes jellemvonásból állt össze az egyénisége. Beszélgetni persze ő is szeretett. Tőle tudtam meg, hogy valamennyi élőlény közül az ember az egyetlen, aki nevetni képes. De az ember sem tud mindjárt nevetni, amint világra jön. - Születésekor a csecsemő csak sírni, nyöszörögni tud - magyarázta. - Mosolyogni öt-hat hetes korában kezd. Nevetni azonban csupán élete hatodik vagy hetedik hónapjában. - Beszélni pedig még később tanul meg - mondtam én. - Igen, igen - helyeselt a manó. - De hát a nevetés ősbibb is, mint a szó. Arcjátékkal és mosollyal az emberek valószínűleg már akkor kifejezték az érzéseiket, amikor értelmes beszéd még nem létezett. - Mi magyarok mindig becsültük a mosolyt és a nevetést - vette át a szót apám. - Nevet is találtunk rájuk több mint tucatot. Van, aki kuncog, somolyog, bazsalyog, vigyorog, van, aki kacag vagy - elnézést! - röhög, röhögcsél. És akik tájnyelven beszélnek? Azok mosolyintanak, hahognak, pisolyognak, piczorognak, visolyognak, retyegnek, hincároznak... - Esetleg kacarásznak, mint a mi manóink - szoltam közbe. - Vagy hahotáznak - mondta Hahota, aki a nevére roppant büszke volt.

177 Apa arról is gyakran mesélt, hogy a szívből jövő nevetés felér egy kiadós tornával, mert az egész szervezetet megmozgatja. De ezt hittem is, nem is. Pedig hát igaz volt. Hogy mennyire igaz, azt akkor tudtam meg, amikor már felnőtt fejjel kezembe került egy a humor és a nevetés pszichológiájával foglalkozó könyv, amely részletesen leírta, hányféle mozgás megy végbe bennünk, miközben kacagunk. Meg nem állom, hogy le ne írjam, legalább vázlatosan, annyira meglepő. A rekeszizom, miközben nevetünk, percenként mintegy tizenhatszázszor összerándul. Az arcizmok többsége összehúzódik. A száj felső része felemelkedik. A százug is felfelé húzódik, megmozdul a felső szemhéj, a két szemöldök közti bőr és az ajak is. A külső szemzugok megjellegzetes ráncba futnak. Ugyanakkor az orrlyukak kitágulnak, és megnyúlnak fölfelé. Az orcák kikerekednek. A nyelv elől kissé szétlapul, a fej hátravetül. Az alsó állkapocs rengeni kezd, vagy valahogy megfeszül, nyilvánvalóan azért, hogy minden lehető levegőt megkapjon a kitáguló tüdő. A nevetés elsődleges komponense ugyanis egy hirtelen, erőteljes kilégzés, amely bárhol megszakíthatja a normális légzési ciklust. A törzs közben kiegyenesedik, teljesen hátrafeszül, s így is marad, egészen addig, amíg a rekeszizom és a járulékos hasizmok kimerülése folytán keletkező fájdalom erőteljes hajlításra nem kényszerít. Az egész arteriális érrendszer kitágul, a bőr kipirul, és elektromos vezetőképessége átmenetileg megváltozik, a szívritmus, de bizonyos hormonok kiválasztódása is fokozódik.

178 Csoda-e, hogy mozgáskultúrát propagáló korunkban egyre többet írnak arról, hogy bizonyos betegségekből az ember egyszerűen egészségesre nevetetheti magát? Persze mozgásba jön a hahotázástól a szemgolyó is. Kissé kidülled, működésbe lépnek a könnyimirigyek, s ha nagy ívú a

nevetés, az egész test ütemesen rázkódik belé. Szinte hihetetlen a mozgáslista! De hát nem holmi kitaláció, amit a kisujjam begyéből ráztam ki hirtelen. A könyv tudós szerzője, Séra László írja így, aki a téma elismert szakértője. És ha az ember nem is tudományos szinten nevet, van abban valami felemelő, hogy a nevetést a tudomány is értékeli. Hasonlóan becses érték a mosoly, amelynek immár lovagjai is vannak. Lengyelországban ugyanis 1967-ben Mosolyrendet alapítottak, amely felett hamarosan védnökséget vállalt az ENSZ nemzetközi gyermeksegélyezési alapja, az UNICEF. Egy beteg kisfiútól eredt az ötlet, s Wanda Chotomska író nő közvetítésével vált világmozgalommá. A rend lovagja csak az lehet, aki mosolyt képes varázsolni a gyerekarokra. Ilyenek szerencsére mindig vannak, így néhány év alatt több mint kétszáz mosolylovagja lett a rendnek, amelynek vigyori napot ábrázoló jelvényét is gyerek, a kilencéves Ewa Chrobake tervezte. Hahota manó biztos örült a mosolyrendnek. Mert ő aztán igazán tudta, hogy a gyerekarcon ragyog fel legfényesebben a mosoly. Nem is tűrte, hogy megszálljon a bánat. - Mi hasznom belőle, ha bőgsz - mondta -, amikor én nem tudok sírni, mert nevetősnek születtem? - Megtánítsalak bőgni? - kérdeztem udvariasan.

179 - Inkább ne! - rázta meg a fejét. - Hát nem jobb, ha együtt nevetünk, és a kacagástól potyognak a könnyeink? - azzal már bele is kezdett a maga kacagó áriájába, és olyan jóízűen nevetett, hogy mire észbe kaptam, már vele nevettem én is. Hahota manónak apám mutatott be. Mint mondotta, ők ketten régi pajtások voltak. És lehetett benne valami, mert apának is mindig mosolygós volt a szeme, s akár csinált gondja volt az embernek, akár valódi, mindig kipattant rá a fejéből valami megoldás. Gyerekkorom óta vonzódtam a lovakhoz, és személyes sértésnek vettem, amikor kitiltották őket Pest belvárosából. - Netán épp most akartál végiglovagolni a Váci utcán? - érdeklődött apám. - Miért is ne! - durráskodtam. - Akkor vennem kell neked egy Pegazust. Az is ló, de szárnya van. Így, ha megállít nyergében a rendőr, egyszerűen felrepülsz vele a levegőbe. Mert a levegőből egyelőre még nincsenek a lovak kitiltva. - Jó ötlet! - ismertem el. - De még nem láttam lókupecet, aki pegazuscsikót árult volna a vásárban. Akkor meg honnan veszed? - Mivel a Pegazus a költészet lova, beszélék néhány poétával. Tán csak találok köztük egyet, aki a magáét eladja. - És mivel fizetsz érte? - Természetesen lírával. Az a költészeti valuta. Hahota manó tapsikolt örömeiben, annyira tetszett neki a párbeszéd. Ő ugyanis közénk tartozott, és értett minket, ami idegenebb manótól nemigen lett volna elvárható. Pompás fickó volt Hahota. Erős, bölcs és állhatatos. Egyszer megkérdeztem tőle, mi az ars poeticája. - Hogy iszapban terem a gyöngy - válaszolta. - Csak vigyáznunk kell, hogy mikor a gondok hínárja éppen lehúz,

180 be ne csukjuk a szemünket, mert akkor nem látjuk meg. - És mivel tetszett neki, ahogy fogalmazott, jutalmul kacarászott magának egyet. Azt már a dobsinai erdőben megtanultam, hogy aki nevetni tud, amellől elkotródik szorongás és félelem. Igazán nevetni viszont Hahota manótól tanultam meg, itt Budán. Pedig Hahota nem nevetett állandóan. Inkább csak szünetjelként, két gondolat között. Szemére is hánytam, hogy ez a Hahota névhez bizony kevés. - Aki örökké vigyorog, az a fakutya! - nézett rám morcosan. - A manók értelmes lények, tehát a nevetésük sem lehet értelmetlen. Mi oktatómanók meg különösen nem nevetünk bele hebehurgyán a világba. Hová lenne a tekintélyünk, ha okkal, ok nélkül heherészni? - Hát nem mindegy, hogy az ember hogy nevet, ha már nevet? - Persze hogy nem mindegy. Az igazi nevetés belülről jön, és előbb a szemem csillog ki, aztán terül szét a szájon. - És a mosoly? Az is mindig őszinte? - Nem. A mosoly olykor egyszerűen udvariassági formula. Keep smiling, mindig mosolyogj, tanácsolja az angol, mert a mosolygós arc bizalmat kelt. De alkalmas a mosoly az érzelmek leplezésére is, lévén egyesek szerint még mindig a mosoly a legelegánsabb formája annak, hogy a fogunk fehérjét kimutassuk. - Elég volt az oktatásból - vettem gátat a szónak. - Inkább kacarászunk. Hisz van reá okunk. - Ugyan micsoda? - Hát hogy egymásra találtunk. Vagy te nem örülsz neki? - De örülök - mondta Hahota. - Mindig is örültem. Aznap egész este nevetgáltunk. És reggel korán keltünk. Frissen. Boldogan.

181 - Hittél te valaha is tündérekben, angyalokban? - Persze hogy hittem. És amint szükségem lesz rájuk, rögtön újra fogok hinni bennük. A drótpofa Szent volt a játék. Komolyan is vettük. Olyannyira, hogy manócska-ügyben egyszer tudományos kutatómunkát is folytattunk. Az alapproblémát egy festő barátunk vetette fel. - Mi a manó? - kérdezte. - Miféle szerzet, és honnan ered? Hetek óta keresem erre a kérdésre a választ Óperencián innen és túl, de sehol sem találok rá megnyugtató feleletet. Persze nem az volt a bökkenő, hogy nem írnak eleget a manókról. Már hogy a manóba ne írának? De nagyon ellentmondásosak voltak az adatok. A régi lexikonok szerint a manó ördögféle gonosz szellem, aki zsákban viszi el az ember gyerekeit. Hogy hová, az rejtély. Mert a pokolba semmiféle manóuraságnak nincs bejárása, tehát a zsákban vállára kapott embert oda nem viheti. Ő maga többnyire faodúban lakik, azt sem oszthatja meg társbérletben az elrabolt emberrel. Tán emberevő lenne? Ugyan! Inkább vegetáriánus, füveken, bogyókon él. Akkor meg minek kapja vállára az embert, aki hozzá képest óriás?

Netán sportból? Elszalad vele az első kilométerköig, és ott ledobja? Hja, a mesékben sincs mindig logika. Elhatároztuk, hogy keresztres hadjáratot szervezünk a manók becsületének megvédésére. De a hadjárat elmaradt. Ugyanis az újabb kiadású lexikonok is gonosznak mondták

182 kis pártfogoltjainkat, s a gonoszért indított keresztres háború anakronizmus. Olvastunk, kutattunk tehát tovább. Utánakerestünk még a Manó személynévnek is. Tudják, mit jelent? Velünk az Isten. (Isten bizony!) Mikor a manóskodásba már belefáradtunk, átprofilíroztuk" magunkat a törpékre. Sikerült is megtudnunk róluk, hogy főleg bányákban és kovácsműhelyekben dolgozó szorgos, jó szándékú kicsiny emberek. Ellentétben a szintén törpe természetű koboldokkal, akik ingyenélők, és kizárólag az emberek bosszantására teremtődtek. Borsot törnek minden jóra való atyafi orra alá, amikor csak lehet. Mert voltaképpen a koboldok is manók, csak az átlagmanóknál csintalanabbak, élvezik, ha bármely élőlényel ingerkedhetnek. Szóval tetszenek érteni? A törpét szeretni kell, a manótól félni kell, a koboldtól óvakodni. De miért? Azt hiszem, rájöttem a megoldásra. Állítólag a bányászatban és kohászatban igen járatos, de a földjüket később meghódító népek fiainál jóval apróbb természetű csudokról, azaz ősfinnekről mintázták a törpék alakját az európai meseköltők, s a parányiságukkal ható mesehősök hamarosan népszerűek lettek. Csak mesét írni róluk lehetett mind nehezebb. Hiszen a mesében a jónak mindig diadalmaskodni kell a gonosz felett, s min diadalmaskodjon a jó kis törpe, ha nincs gonosz? Igaz, megküzdehetne, mondjuk, a boszorkánnyal, de sokkal méretarányosabb, ha a saját törpetársadalmában is akad bitang. Ez a bitang lett a manó. S a nélkülözhetetlen konfliktusok megteremtésével ő biztosította a törpemesék maradandóságát.

183 Tetszetős elmélet, nem? El is meséltem apámnak. Ő azonban tudományos manóügyek eldöntésére nem tartotta magát illetékesnek, és Kótyát kezdte szólomatni. Kótya a hozzánk betelepült manónéphez tartozott, s azért kapta e nevet, mert meglehetősen kelekótya volt. Ráadásul valami kobold is lehetett az ősei között, mert szintén szerette bosszantani az embert. Ha gyerekkoromban eltűnt a rádióm vagy a fél pár zoknim, anyám csak rajta kereste, s többnyire meg is lelta nála. Hol az ágy alá bújt vele, hol a papucsomba, de végül mindig előadta, mert tulajdonképpen engedelmes manó volt. A hívásra most is azonnal megjelent. - Hallod-e, Kótya - kapta kérdésvégre apám. - A manónépről mindenféle pletyka terjeng. Dobsinán még csak a hegyi manóktól félt a nép. Pest-Budán már a szobamanóktól is retteg. Most mondd meg nekem, de őszintén, gonosz a manó vagy sem? - Laló, az roppant különös lény - csettintett Kótya jókedvűen. - Fekete koromból való. S ez nem csoda, hiszen Laló egy kéménylakó gonosz manó. Rémm gonosz manó! Fekete pemzlin lovagol. Vigyázat, pajtikák, hahó! Egy hetvenhét próbás manó! - Hát te mit szavalsz itt? - gurultam méregbe. - Simai Mihály Laló manó című verséből idéztem pár sort - mondta Kótya. - Bocsáss meg, ha esetleg nem egész pontosan, de amit mondtam, az a versben mind benne van. - Tudod mit? Ha te idézel, idézek én is. Felidézem neked Bálint Ágnes Mazsolameséjének Manócskáját, akit Erasmus is tisztelt volna, annyira humanista. Vagy Csukás István Pom-pom meséjének golyókapkodó manóját, aki ugyan hozzád hasonlóan kelekótya, de mindig segít, akin tud.

184 - És csuromjó Batta György A töklámpás című mesejátékának almafamanója is - tromfolt Kótya. Mondott volna talán még mást is, de apám megunt a irodalmi műveltségünk fitogtatását, és ránk szolt: - Vers és mese nem felelet. Az alapkérdésre válaszoljatok! Gonosz a manó vagy jó? - Emberszabású - vont vállat Kótya. - Ez meg mit jelent? - Hogy jó is lehet, gonosz is lehet, akár az ember. Hisz róla mintázták, s a tulajdonságai is ijesztően emberiek. Épp ez adja a manómesék tanulságát. - A manók királyának makkos koronájára mondom, igazad lehet! - szolt apám. Kótya meg egy újabb jókedvűt csettintett, és visszabújt a szőnyegrojtok közé, ahonnan előmászott. Mikor elmondtuk a barátainknak, mire jutottunk, pezsgőt akartak bontani örömeükben, de mivel nem volt otthon más, csak bodzaszörp, megelégedtek azzal is. Az én elméletem éppúgy sikert aratott körükben, mint Kótyaé. Így bár egy választ kerestünk, kettő lett belőle. Félbe is szakítottuk a manó kutatási programot, nehogy megfogalmazódjék egy harmadik is. Mert olyan a manójáték, akár a rulett. Abba kell tudni hagyni idejében. Szecessziós jellegünk, amely főleg a bizarr témákhoz való vonzódásunkban és az életünk előterében kirajzolódott játékos kontúrokban mutatkozott meg, látszólag vonzotta az embereket. Lakásunk amolyan nyilvános ház lett. Jöttek, mentek benne a vendégek, szinte reggeltől reggelig. A rendelőben ki-be jártak a betegek, a lakószobákban a szomszédok, barátok, néha akkora volt a forgalom, hogy elkélt volna egy közlekedési rendőr a küszöbön.

185 Jó volt az életnek ebben a pezsgésében tapodni a napokat. Magunkról beszélni és másokat hallgatni. Megismerni új világokat, amelyek az emberekben feltárulkoznak. Hiszen minden ember belső világának más a klímája, más a gondolati töltete. És a maga nemében minden ember egzotikum. Ha

alá tudunk merülni mások gondolataiban, és mások agyának fényszórójával megvilágítva látjuk a gondokat, örömeiket, önmagunkat is jobban megismerjük, néha át is értékeljük. Lehet, hogy az is valami szecessziós cikornya volt bennünk, de minket érdekelték az emberek. Bárki ügyét azonnal magunkévá tettük, és elvártuk, hogy a mi ügyeink is szívügyévé váljanak mindenkinek. Mikor sok-sok év múlva arról olvastam a lapokban, hogy a Patyolat Vállalat fiókjaiban dolgozók számára kötelezővé tették a köszönést, azaz hivatalosan elrendelték, hogy a belépő ügyfélnek köszönni kell, a posta meg mosolytanfolyamot indított a náluk dolgozók számára, s katedráról oktatja az ügyfelek barátságos kezelését, azt hittem, ugrat a cikkíró. Hát három év alatti gyerekek dolgoznak a Patyolatnál, akiket eddig még nem sikerült ránevelni, hogy köszönjenek? És depressziós idegbetegek tevékenykednek a postán, akik elfelejtettek mosolyogni? Jézus Mária! Hol élek én? Magyarországon éltem, és nem is rosszul. Ha beléptem egy boltba, köszöntem, és visszaköszöntek. Ha rámosolyogtam az eladóra, visszamosolygott rám. Vajon ki felejtett el először köszönni és mosolyogni? Aki belépett vagy aki már bent volt? Hisz a régi magyar faluban

186 még az idegenül odatévedttől sem sajnáltak egy Adjonistent!"-t, ha az utcán szembejött. Egyszer a buszra, amin utaztam, felszállt egy öreg néni. A mellettem ülő fiatalember felpattant, hogy átadja a helyét, a néni azonban közölte, hogy átmelegedett helyre nem ül. - Akkor üljön a jegesmedve tomporára - tanácsolta a fiatalember, és mindenki nevetett, csak én nem. Én ugyanis arra gondoltam, hogy ez a fiatalember soha többé nem fog udvariaskodni a buszon senkivel, mert arra következtet, hogy nem érdemes. Pedig attól, hogy egy szem néni kerget, attól még érdemes. Mindig voltak visszataszítóan viselkedő emberek, mindig lesznek is, fiatalok és öregek között egyaránt. Nem körülöttük pörög a világ. A morált a többség tartja egyensúlyban. És a többség a jó mellett szavaz. Hiszek benne, hogy mindenben. Ha valaki nem köszön nekünk, az még nem ok rá, hogy mi se köszönjünk másnak. Ha valaki otromba velünk, az még nem ok rá, hogy magunk is otrombává legyünk. Felül kell emelkedni a kínos helyzeteken. S ha nem engedjük, hogy letöröljék arcunkról a mosolyt, ez nem is nehéz. Mert egyet nem szabad elfelejteni. A világ önmagában nem rossz és nem jó. A világ olyan, amilyenné mi tesszük. Senki ember nem mondta nekem ezt. De hasonló hasznos frázisokat tucatjával pufogtattak körülöttem a nem emberi lények. Például Filo, az írástudó kutya, aki axiómákat költött és aforizmákat gyűjtött. Ilyeneket: Nem a póráz teszi a kutyát hűségessé. Bizonyos körülmények között a szájkosár kötelező.

187 Csak az morogjon, aki harapni is tud. Van ember, aki hiába ugat, kutyába sem veszik. Akinek van egy rá örökösen rajongva néző kutyája, jól teszi, ha tart magának egy macskát is, amely rá sem hederít. Filo barna plüsszacskó volt, s tacsakószokás szerint ráncolta homlokát, amit mi a gondolkodás jelének véltünk. Ezért neveztük el a filozófus szót lerövidítve Filónak. Nomen est omen. Amint meghallotta a nevét, nyomban bölcselkedni kezdett. De volt nekünk egy láthatatlan bölcsünk is: Hátborzong, a drótpofa. - Hátborzongatóak az emberek - szokta mondogatni. - Igazán hátborzongatóak. És ha már belekezdett, általában kifejtette azt is, miből jutott erre a következtetésre. - Az arányok a legfontosabbak - hozta fel érvül egyszer. - De az emberek nem látják be ezt, és nem élnek arányosan. - Ugyan, hogy kell arányosan élni? - kérdeztem érdeklődve. - Hát te például szeretsz szórakozni - mondta. - De ha egész nap szórakozol, nem mész semmire. Viszont azzal sem mész sokra, ha egész nap dolgozol, mert kifáradsz, és holnapra nem marad erőd. Tehát arányosan el kell osztani a napban a munkát meg a szórakozást, és még hagyni is harmadnyi időt. - Mire? - Pihenésre. De így van ez a pénzzel is és még sok mindennel. - A pénzzel például hogyan van? - Arányosan kell beosztani. Ha túl sokat költesz belőle, mindig híjával leszel. Ha túl keveset, akkor meg nem tudod élvezni az élet örömeit.

188 - De oly nehéz megtalálni a helyes arányt! - Bizony nehéz okosan élni. De bután élni sem könnyebb, csak veszélyesebb. Máskor meg azért tartotta hátborzongatónak az embert, mert sosem a jelenben él. Vagy a múltban réved el, vagy a jövőben járnak a gondolatai, ahelyett hogy kihasználná a márt. - Aki elfelejti a múltját, az elveszti a gyökereit - tiltakoztam. - S üres a jövője annak, aki nem veszi számításba, mi vár rá. - Persze hogy szükség van az emlékekre - bólogatott. - És arra is szükség van, hogy építsük a jövőt. De a jelent azért nem lehet átugrani, mert boldogság csak a jelenben van. Aki az adott perc vagy óra örömét nem tudja fenéig üríteni, mert ahelyett hogy a kínálkozó szépségben merülne el, a jövőtől fél vagy a múlton kesereg, az sohasem lesz maradéktalanul boldog. Holott a boldogság az élet két célja közül az egyik. - És mi a másik? - Hasznossá tenni magunkat. Mert senki sem hiába született erre a földre. Mindenkinek javítania kell a világon. Ha nem többet, egy fikarcnyit, hogy adómentes örökséget hagyjunk az utókorra. - Fontos az utókor egyáltalán? - Hogyne volna fontos, mikor adósai vagyunk. Elődeink örökébe lépve kaptuk a batyut, jól megtömvé mindenféle tudással. De csak haszonélvezetre. S úgy kell sáfárkodnunk a tudással, amit őseink szedtek össze, hogy ne fogyjon, hanem nőjön, mire továbbadjuk. - Miféle törvény ez? - Az élet törvénye. A fennmaradásé. - És az élet

titka mi? - A megújulási képesség. Vajon mi volt az a varázs, ami az öreg Faustot megfiatalította? - Nem mi, hanem ki. Hisz Mephisto varázsolta ifjúvá.

189 - Ördögöt Mephisto! A saját kíváncsisága fiatalította meg. Látni akart, tudni akart, újra és újra megújulni, mert érdekelte a világ. A kíváncsiságnak ez a fausti szelleme minden emberben ég. Aki nem oltja el idő előtt, az örökifjú marad. - És ha baj éri is, könnyedén talpra szökken? - De még milyen könnyedén. - Mondjuk, sikeres ember vagyok. Ott állok a csúcson. Egyszer csak letaszítanak... - Merő szerencse. Hisz a csúcsról nem vezet út újabb magasságba. Míg ha lelöktek, nekivághatsz egy új hegynek, amelyről tán még szebb a kilátás. - És ha elhagy a szerelmesem? - Örülhetsz, hogy újra szabad vagy, tiéd a világ. Hiszen az a város tele van remek emberekkel, akiket hű szived eddig észre sem vett. Csak körül kell nézned, csak válogatnod kell, s a régi szerelem hamvából kinő egy új virág, tán pompásabb, mint amilyet képzeleted eddig öntözött. - Ez aztán csuda életszemlélet, hallod! - Hátborzongató, hogy még mindig nem érted a lényegét. - Hát mi a lényeg? - Hogy az ember nem hagyja magát. Mert száz köpönyeg van a kedvén. Ha levedli az egyiket, mint a kígyó megújulásakor a bőrét, még mindig marad kilencvenkilenc. Hátborzong villanydrótból formálva tekeredett ki a gondolatainkból. Így nem ártott neki, ha megrázták az indulatok áramai. Borzonghatott, amennyi jólesett. Jópofa drótpofa volt csakugyan. - De hogy lehet, hogy mindig a ti hangotokon beszél? - kérdeztem anyámat. - Úgy, hogy eredetileg csak drótul tudott, emberül nem - mondotta. - Ezért végül mi tanítottuk meg beszélni, akárcsak

190 Csúcsút, a törpepapagájt, aki szintén a mi hanglejtésünket utánozza. Világos magyarázat volt. Nem is szálltam vitába vele.

191 - Vajon igaz-e, hogy az egyedüllét torzízza a személyiséget? - Persze hogy igaz - bólintottam rá. - De eltorzíthatja a személyiséget az is, hogy az ember többedmagával él. A hüvelykmari Öngyilkosnak kéne lennem. Nem mintha különösebb okom lenne rá. Pusztán rendszeretből. De hát nem vagyok öngyilkostípus. Mindig is megvettem azokat, akik önkezükkel vetnek véget az életüknek. Az ember nem arra született, hogy feladja. Az ember arra született, hogy küzdjön és diadalmaskodjon. Csak a felelősség nyomaszt. Aki egyedül él, és váratlanul hal meg, mindig káoszt hagy maga mögött. Holott rend a világ lényege. Miért is nincs valahol egy hivatal, ahol húszforintos okmánybélyeg ellenében kiadnak egy papírt, meddig élek? Amíg tudatomban felcsillan a holnapok ígérete, képtelen vagyok felszámolni mindent. Felrúgni azt, ami e világhoz köt. S végül majd összekuszálódik az idő. A végrendeletben nem hiszek. Csak olyan rendeleteket érdemes hozni, amelyek betartását ellenőrizni lehet. Különben sincs vagyonom. Nem is volt soha.

192 De valóban nem volt? Hiszen én gazdag vagyok. Nagyon gazdag. Csupán az a baj, hogy amim van, csak velem együtt ér valamit. Úgy érték, ha a gondolataimmal együtt örökítem tovább. Van például egy seszínű Gallé-vázám. Csúf barnás tömeg az anyaga. De ha erős fény felé tartom, élni kezd benne egy varázsos táj. A háttérben lágyan vonalazott hegyek, előttük dús lombú erdő, s egy tócsányi tó, amelynek partján soha senki sem jár. Számomra mindig ez volt az álmok tava. De aki utánam jön, tudja-e majd, hogy a vázában benne van a tó? Elmélyül-e az üvegben, hogy a seszínű felszín mögött a szépséget észrevegye, vagy kopottas barna színét látva a vázát a szemébe veti? Mennyi érték hullt már a szemébe az évek sodrásában. És az igazi értékek nem is ezek, hanem az emberrel sírba szállók. Miért nem örökíthetem át fél évszázad tudását, tapasztalatát egy ma született csecsemőbe? Miért kell neki mindent újra megtanulnia, újra kezdenie? Ha megkérdeznék tőlem, ki Itália legnagyobb festője, azt válaszolnám, hogy nem Raffaello, nem Leonardo, és az sem, aki a jövő században születik, hogy Raffaellónál is nagyobb legyen, hanem Cimabue. Mert ő volt az olasz festészet első nagy alakja. Önmagából teremtett képet, nem voltak még előtte példák. Valamiben mindannyian elsők vagyunk. Valamiben nekünk is más a látásmódunk, mint a többi embernek. De kevés a kiválasztott, akiből hátra is marad valami az utána következők okulására. Kosztolányi megfogalmazta Halotti beszédében, hogy minden ember egyedüli példány. Megszületik, mint senkihez sem hasonló, s a jövőben sem

193 lesz hozzá hasonló, mert szegény a forgandó szerencse ahhoz, hogy e csodát újólá megteremtse. E csodát, vagyis az egyént, akinek homlokán ott tündököl a jegy, hogy milliók, sőt milliárdok között ő az egyetlen. Önmagát az ember nem tartja csodának, inkább esendőnek. De akit szeret, abban meglátja a soha nem ismétlődő csodát, az egyetlen és egyszerit. Ezért elviselhetetlen elveszteni azt, akit szeretünk. Ezért nem lehet betölteni utána az űrt. Az élet sorozatban bizonyítja, hogy minden ember pótolható. Legbelül mégis tudjuk, hogy minden ember pótolhatatlan. Mert, aki a helyére áll, sohasem az lesz, aki ő volt. Egy szűrő kellene. Egy szűrő, amin minden fennakad, ami az emberben eredeti. Tán nem is lenne ez több, mint egy almamag. De ezt az almamagnyi utánozhatatlant konzerválni kéne az

idők végéig. És továbbültetni újabb emberekbe. Micsoda világ lenne itt! Micsoda világ? Unalmasan tökéletes. És fejlődésképtelen. Ha átlátnám a pár órás csecsemőbe az ötven év alatt bennem felhalmozódott tudást és tapasztalatot, elsatnyulnának saját magával hozott értékes tulajdonságai. Az örökség túlon túl kényelmessé tenné az életét. Ha már félnapos korában folyékonyan beszél, ír, olvas, és egy ötven-egynéhány éves szemével lát, később minek strapálja magát? Sajnos mindenkinek újra kell kezdenie. Önmagából kell kibontakoznia. Mennyi pocskéba ment energia! És az élet mégis úgy jó, ahogy van. Csak tudnám, mit kezdjek vele. Mások vajon tudják, mit kezdjenek a sajátjukkal? Anyámról sokáig azt hittem, mindent tud. Hisz mindenre tudott magyarázatot.

194 Paradicsomi egyszerűségben telt vele az élet. Amit cselekedtünk, annak célja és értelme volt. Amit gondoltunk, annak veleje. Boldogok voltunk, és - mily nagy tudomány! Mi tudtuk is, hogy boldogok vagyunk. A furcsa csupán az, hogy egyedül élve sem vagyok boldogtalan. Akkor adag életörömet lehettek belém, hogy holtomig kitart. Csak a felelősség nagyobb, ha az ember egyedül él. A felelősség, hogy ne pazarolja el, amit kapott. Hogy másokkal is megossza az örömet. És időben ossza meg. Amíg még osztóképes. De melegedhet-e más a bennem gyúlt örömtüzeknél? Ha szeret, akkor igen. Ezért keresem a szeretetet. És nem hasztalan keresem. Mégis sarkall a vágy, hogy tenni kéne még. Sokat. Például a hozzám közel álló tárgyakkal. Mert a tárgy nem ember. A tárgy megmarad. De meddig? Bárkire bízok valamit, csak rövid emberöltőnyt őrizheti. És aztán? Ötven-száz évnél; messzebbre már a képzelet sem hatol. Miért csimpaszkodik az ember annyira a számára felfoghatatlan öröklétbe? Miért akar mindenáron hátrahagyni valamit? Fontos-e, hogy ha befogadott a nirvána, egy gondolatom vagy egy vázám emlékeztessen rám? Ugyan már! Hogy volna fontos? Anyám mindig arra tanított, hogy emelkedjek felül önmagamon. - Ha felmész a hegytetőre - magyarázta -, többet látsz a városból. Ha felülemelkedsz magadon, többet látsz az

195 életből. Mert magasból nézve eltörpül a torony, de az ember is. Csak a látkép egésze a fontos. - És ha lejövök a hegyről? - kérdeztem. - Mindig le kell jönni ahhoz, hogy az ember a magasságot újra értékelni tudja - mondta. - Meg azért is le kell jönni, mert a részleteket csak lentől lehet élvezni, és a részletek nagyon fontosak. De aki egyszer már megmászta a hegyet, az meg tudja mászni másszor is, és mind könnyebben kapaszkodik fel. Voltam én azon a hegyen. Sokszor voltam. S másnak, mint törpének, nem is látom magam. Csak akiket szerettem, nőttek óriássá a halál nagyításában. Vagy azok voltak élve is? Amikor az első halottamat temettem, még nem hittem a halálban. Poe Hollójának szavában sem, hogy soha már. Abban hittem, hogy csodákra vagyok képes. Hogy minden misztikum nélkül elevenen meg tudom őrizni azt, aki már nem látható, hisz szelleme lobog, nem hűlt ki. De most már rossz az arány a túlpárt s az innenső között. Aki velem együtt itt akarta fogni a holtat, szintén már az elíziumi mezőkön lovagol. Magam maradtam itt, csupa gyalogdolattal. Szörnyű még leírni is, de ahhoz is meg kell érni, hogy az ember a halál tényét felfogja. Azt hiszem, én még el sem jutottam odáig. Még mindig nem. - Bele kell törődni - mondták a temetésen. Hát nem kell beletörődni. Nem is lehet. Addig ember az ember, amíg lázad a halál ellen. Amíg tovább akarja gombolyítani, amit a halál elszakított, hogy úrrá legyen az elmúláson. És én ezt akarom. Erre is idomítottak. Csak az ember hal meg. A szeretet soha.

196 Az átsugárzik a halálon, és sugárzásának nincs felezési ideje. Nem kókad, halványul, nem enyészik el. Megőrizhető és továbbadható, hogy másban éljen tovább. Az én halottaim azért elevenek, mert ami bennem érték, az belőlük egy darab. Lélegző és valóságos. Ez is egy hétköznapi csoda, mint az ember maga. Annyira hétköznapi, hogy csodajellegére többnyire fel sem figyelünk. De hát olyan a csoda természete, hogy ha nem vesszük észre, akkor is csoda marad. Vajon akik asztaltáncoltatásban keresnek vigaszt, miért nem ismerik fel végre, hogy a szellemidézéshez nem kell semmi emberfeletti képesség? Hogy nagyon is emberi tulajdonságokkal él bennünk mindazok szelleme, akiket szerettünk? Ha én szellem lennék, ugyan meg nem nyilatkoznék egy spiritiszta szeánszon. Csak nem fogok intimitásokat elfecsegni idegenek előtt? Értelmes ember akkor beszélget a halottaival, amikor egyedül van. Akkor választ is kap tőlük a kérdéseire, hisz ismeri a gondolkodásmódjukat, és pontosan tudja, mire mit felelnének. Én is pontosan tudom, hogy ha megkérdezném anyámat, érdemes-e öngyilkosnak lennem azért, hogy mindent időben szétosszak, elrendezzek, azaz a múltamat tisztára takarítva hagyjam itt e sárgolyót, anyám egy szót sem szólna, csak felpofozna, hogy a nyakleves okozta rázkódástól helyrebillenjen a fejem. Most hogy magyarázzam meg neki, hogy nem érdekel, ki viseli majd azt a gyűrűt, amely évek óta az én ujjamon van, de megőrülök a gondolattól, hogy az ő gyűrűjét más húzza az ujjára? A buddhistáknak igazuk van, amikor azt mondják, el kell szakadni a földhözragadt gondolatoktól. Anyámnak is igaza volt, amikor nembuddhistaként prédikálta ugyanezt. De én

197 nem vagyok alkalmas a felmagasztosulásra, én legszívesebben magammal vinném azt a gyűrűt a túlvilágra, és visszaadnám neki. Akár élve, akár halva, csak azt lehet könnyű szívvel szétosztani, amiért az ember maga dolgozott meg. S jól tudom, hogy anyám gondolatai is a földön jártak. Ő sem szívesen válna meg egy emléktől, amelynek őrzőjéül rendeltetett. De hát az emlék egyre több, s az idő, mi hátravan, egyre kevesebb. Épp csak arra elegendő, hogy az ember bebizonyítsa: különb tud lenni önmagánál. De tud-e? S ha igen, hogyan? Oly sok mindent megfogadunk, ha buzog bennünk az indulat. Én egyszer azt fogadtam meg, hogy jó leszek. Jobb az emberekhez, mint azelőtt. - Igen? - kérdezte anyám. - És hogy csinálod? Hogyan leszel jobb? - Azt még nem tudom - méléztam el saját szándékomtól meghatottan. - Bizony nem könnyű dolog - mondta anyám. - Legjobb lesz, ha bemutatlak Tennikőnek. - Az meg kicsoda? - Amolyan hüvelykmari. Azaz még Hüvelyk Matyinál is kisebb. Pontosan akkora, hogy be lehessen ültetni bárki fülébe. - Netene! Aztán minek? - Hát, hogy idejében szóljon, ha tenni kő. - Hogy mi a kő? - Ne idéetlenkedj! Jó? Tennikő az Alföldön született, és tájszólásban beszél, ezért mondja tenni kell" helyett azt, hogy tenni kő". De ami a fő, mindig tudja, hogy mit kell

198 tenni, és bele is duruzsolja idejében annak a fülébe, akiében ül. - Ettől lennék én jó, sőt jobb? - Ettől. Mert a lelke mélyén mindenki jó akar lenni. Tán még a rablógyilkos is. De mire tette kéne váltani, gellert kap a szándék, ha Tennikő nem szól idejében, hogy tenni kő a jót, nemcsak beszélni róla. - És hogy kell tenni a jót? - Apránként. Hisz világmegváltó jóságra ritkán nyílik alkalom, s ahhoz is kevés az erőnk, hogy szívünk billentyűin az örömdát zongorázva az egész emberiséget átöleljük. - Már megint Beethoven! - sóhajtottam fel. - És pont a kilencedik szimfónia meg az örömdát. - Kérlek! Megkaphatod Ludwig úr első szimfóniáját is. Annak lírai gyengédsége tán jobban illik az ellágyulásodhoz. Akkoriban sokat vitatkoztunk zenéről. Hetente háromszor is voltunk koncerten, s minden hangverseny után nagy sétákon szellőztettük a lelkünket. De most bennem magamban muzsikált valami, és nem találtam hozzá a kottát. - Tehát cseppenként adagoljam magamból a jóságot? - kanyarodtam vissza a vesszőparipámhoz. - Inkább kortyonként - mondta anyám. - Vagy nem szomjoltónak számod? - De annak! - nevettem el magam. - Állok egy homokbuckán, és csurgatom a jóságot az élet sivatagában eltikkadt vándorok csajkáiba. - Gyönyörű! - vidult velem anya. - Csak kijöjjön az az áldott nedű a palackból. Mert a csupán szavakban élő jóság olyan émeletítően édeskés, hogy már ragacsos. - Jöjjenek hát a tettek! - egyeztem bele. - Ma este mindenesetre én mosogatok el helyetted.

199 Hogy eme nemes cselekedetnél többre is futotta-e aznap a jóság iránti vágyamból, arra már nem emlékszem. De hosszú idő után a minap ismét eszembe jutott Tennikő. Késő este volt, az utca már teljesen néptelen, mikor lefeküdni készülvén be akartam csukni az addig nyitva tartott ablakot. Ahogy hajtom az üvegtáblát befelé, hallom ám, hogy odalent siránkozik két fiú meg egy leány. Mégpedig azon, hogy elfogyott a cigarettájuk, s lám, a velem szemben lévő presszó is bezárt már, hát most hol vegyenek? Nem mindig ismerek fel első hallásra egy tragédiát, de magam is erős dohányos lévén, itt nyomban felfogtam, hogy egy tragédia akaratlan fültanúja vagyok, és átfutván a másik szobába, előhoztam egy doboz cigarettát. Majd kihajoltam az első emeleti párkányon, s lekiáltva, hogy hello!", már dobtam is. - Mit hajítottak le? - kérdezte az egyik fiú a társától, aki a csomagért lehajolt. - Cigit! - válaszolt az röviden. - Te hiszel Istenben? - ujjongott fel a másik, néhány lépést hátrálva, hogy fellásson. De mivel nálam nem égett a villany, legfeljebb körvonalakat foghatott fel a szeme. - Persze hogy hiszek! - válaszoltam. - Avagy rátok nem fentről hullt az áldás? - Alleluja és háromszoros hurrá! - szállt föl feleletül lentről a hozsanna. Bennem meg felötlöttek anyám hajdani szavai, hogy apránként kell jót tenni. - Valahogy így gondolhatta - döntöttem el magamban. S keresni kezdtem Tennikőt, de nem találtam egyik fülemben sem. Lehet, hogy a cigarettával együtt ledobtam őt is?

200 A jelenet mindenesetre tündéri volt. Élveztem nagyon. Bár valami örömröntő kisör-dög igencsak mocorgott bennem, hogy kedvemem szegje. Mert lássuk csak! Hogy is van ez? Az ember jóságos és nagyvonalú, ha semmiségekről van szó. Egy-egy filléres gesztussal könnyen sikert arat. De vajon, ha azt hallgatom ki odafentről, hogy valaki az utcán fázik, ledobom-e neki, no nem a bundámat, csak a kötött kiskabátomat? Valahogy a fogadalmak is túl könnyen születnek. Az ember megfogadja, hogy ha földrajzból megússza a felelést, vasárnap nem eszik süteményt. Aztán hirtelen nagyon fontos lesz az életében egy szemüveges fiú, és megfogadja, hogy ha az a fiú este telefonál, akkor két hétig minden reggel egy órával korábban kel fel. De vasárnapra az ember elfelejti, hogy pénteken félt a földrajzórától, és eszébe sincs visszautasítani a süteményt. A fiú meg hiába telefonál azon az estén akár háromszor is másnap reggel az ember akkor is elalszik, h a vekkert még a fogadalomhoz állította be. Hasztalan fogadtam jóságot is. Jottányit sei lettem tőle jobb. - Tudod mit kéne megfogadnod? - kérdezte anyám. - Azt, hogy nem teszel több fogadalmat. Mert addig van az embernek becsülete, amíg ér valamit a szava. Amíg betartja az ígéreteit. Azokat is, amelyeket önmagának tesz. Való igaz. Nem fogadkozni kell. Tenni

kő. De tenni sem mindig egyszerű. Ha az ember spontán és indokolatlanul jó valakihez, nyomban gyanússá válik holmi hátsó gondolatokra.

201 - Hát ennek mi baja? - kémelek a felebarátok. - Mitől ilyen adakozó, kedves és segítőkész? Jobb elhúzódni mellőle, mert biztos készül valamire! Egyszer késő este csejgetett a lakásomon a telefon. Mire kiderült, hogy téves a kapcsolás, a néni a vonal túlsó felén már rég kiöntötte a lelke felét. Öreg volt, beteg volt, egyedül volt. Pokolian megsajnáltam. Ígértem, segítek, amit tudok. Viszek valami enivalót, gyógyszert is. Erre úgy megijedt, hogy lecsapta a kagylót. Azóta sem tudom, ki volt. Másszor egy kollégát sikerült kihúznom a pácból, némi áldozatkészség árán, véletlenül és váratlanul. Fertályóra múltán a büfében már többen gratuláltak a húzásomhoz. Így derült ki, míg a meleg szendvicsem sült, hogy a legény, akit pártfogásomba vettem, egy miniszterhelyettes lányának udvarol. S bár az egész ügyről eladdig fogalmam sem volt, még engem faggattak, komoly-e a dolog, lesz-e belőle házasság, és miért pont ehhez az államférfiúhoz kell nekem összeköttetés. Mert az lehetőségként sem jutott eszébe senkinek, hogy esetleg érdek nélkül is segíthetek egy bajba jutott emberen. Pedig én mindig érdek nélkül segítek. És rajtam is segítettek már érdek nélkül sokan. Úgy látszik, nem a szereplőkben van a hiba, hanem a statisztákban. Azok sem okoznak túl sok kárt. Hisz bármennyit papolnak, prézsmítálnak, mindig akad, aki mentőövet dob a bajban fuldoklónak. És amíg így van, az ember nem veszi el a hitét. Persze ha nem akkora a baj, hogy az ember fuldokoljon tőle, csak bokáig ér, akkor ne reméljünk segítséget, mert

202 pocsolányi bajért egy árvízi hajós sem bont vitorlát. Még a kezét sem nyújtja senki, hogy könnyebben lépünk át a pocsolán. Pedig olykor nem is egy pocsoló van, hanem töméntelen. Mocskos kis ügyek között evickél az ember, kellemetlenség kellemetlenséget ér, mintha el lenne átkozva egy-egy nap, hogy aprítva vonzza a bajokat. Játshatunk velük szimultánt vagy állhatunk ki egyenként ellenük, de mindenképp egyedül kell megbirkózunk velük. Kis bajokra az emberiség oda sem figyel. Ha mégis, legfeljebb azért, hogy kinevesse azt, akire záporoznak. Mert a kis bajok árnyékában gyakran bukfeneczik a komikum. Ha valaki tojással teli kosarat cipelvén az utcán, hirtelen megcsúszik és hasra esik, azon az ember például óhatatlanul nevet, noha a látványban semmi neveléses nincs, hisz aki felbukott, akár kezét, lábát törheti. - Nem mindenben lehet az emberiségre számítani - mondogatta anyám. - És kár megsértődni ezen. Mert az emberiség sem számíthat ránk mindenben. Néha persze az ember úgy érzi, hogy nem bírja tovább. S pont olyan napokon érzi ezt, amikor nem történt semmi különös. Ilyenkor legszívesebben kiállna az utca közepére, és segítségért kiáltana. Segítségért, akárkihez. Aztán mégsem megy ki az utcára, és mégsem kiabál. Inkább bezárkózik, és egészen picire összegömbölyödik egy sarokban. Rövid életű kudarcok ezek. Elmúlnak maguktól, ahogyan jöttek. Mert Tennikő egyszer csak megcsiklandozza az ember fülét, és amint valamit tenni kell, az élet újra értelmet nyer.

203 - Reális emberekre szüksége van a világnak. De vajon szüksége van-e álmodozókra is? - Igen, szüksége van - válaszoltam. - Mert a realisták viszik előbbre a világot, de szebbé az álmodozók teszik. A ballonkabát Aminek színe van, annak van fonákja is. Így aztán gyakran előfordul, hogy amit az ember egyszer megél, fordítva is osztályrészül jut. Ennek az oda-vissza játéknak a mikéntjét én nagy szerencsémre már iskolás koromban kitanultam. S oly alaposan, hogy azóta sem bírom el magam. Az elemi Óbudán végeztem, ahol irigyelt kislány voltam. A gimnáziumot Pesten, ahol lenézett kislány voltam. Közben persze semmi sem változott bennem és körülöttem. Maradtam, aki voltam, a társadalmi ranglétra ugyanazon fokán csúcsulva, amelyen születésem óta máig ülök. Eleinte nem is értettem a dolgot. De anyám megmagyarázta. - Mindenki csak viszonyítva mérhető - mondta. - Ha egyedül lennél a világon, nem volnál sem szép, sem csúnya, sem okos, sem buta, mert nem volna kivel összevetni. De álljon melléd akár csak egy másik gyerek, mindjárt kirí, melyiktek a különb. S bár a látszat nemegyszer csalóka,

204 kialakul valami vélemény, ami akár helyes, akár helytelen, mégiscsak vélemény. Érted, ugye? Értettem hát. Sőt azt is megértettem, hogy viszonyítva" az óbudai iskolában valóban irigylésre méltó volt a helyzetem. Az osztály többsége szegénygyerek volt. Ez a fogalom, így, egybeírva, napjainkra már kikopott a köztudatból. Legfeljebb kettéválasztva használják. Szegény gyerek beteg - mondják, írják. - Vagy: szegény gyerek túl van terhelve, csökkenteni kéne a nyelvóráit. Azaz, ha a szegény gyerek kifejezést használjuk, mindig maga a gyerek az, aki sajnálatra méltó. A szegény gyerekek viszont sajnálatra méltó volt az egész családja. Lakása nyomortelep, apja állástalan. Őneki magának télen sem volt cipője, és tízóraisomagot sem hozott az iskolába soha. Miből is hozott volna? Ilyen társaságban én, az orvos lánya, afféle Dáriusznak számítottam a lakkcipőmmel meg a táskámban lapuló szalámis

zsömlével. S tartozott az elithez még rajtam kívül öt-hat úgynevezett úrilány. A szegénygyerekek meg voltak vagy húszan. Mai ésszel nehéz elhinni, de azért megvoltunk valahogy. Holmi rangkülönbség még nem zavart. Mindenki mindenkivel barátkozott, leszámítva a megváltozhatatlannak tűnő bajokat, pompás volt az osztályban a hangulat. Éppenséggel szegénygyerek volt az én legjobb barátom is. Klárinak hívták, és gyönyörű volt. A haja ébenfekete, a szeme olyan valószínűtlenül kék, mintha a pupillája körül egy lenvirágot préseltek volna szét, a bőre hibátlan fehér. És zsarolt a bestia. Ahogy valamihez nem volt kedvem, amihez neki igen, rögtön rákezde: - Persze, mert én csak egy szegény kislány vagyok!

205 Engem meg úgy elfogott ettől a száanalom, hogy majd elbögtem magam, és ész nélkül teljesíttem minden óhaját. Legalábbis a barátkozásunk kezdetén. Mert aztán csak beleuntam az állandóan egyforma duzzogásba, és amikor vagy tizedszer fújta el a mondókát, olyan méregbe gurultam, hogy lekentem neki egy pofont, amely természetesen nem maradt viszonzatlan. Tán tíz percig cibáltuk, ütöttük egymást, aztán összecsókolódtunk, és mivel tudtuk már, mit várhatunk egymástól, szövetséget kötöttünk a jogegyenlőség jegyében. Több veszekedés nem is esett köztünk, amíg együtt jártunk. Kijöttünk egymással remekül. A tízóraitam mindig megosztottam Klárral, ami nem volt különösebb áldozat, mert anyám ismervén barátságunkat, eleve úgy csomagolt, hogy kettőnknek elég legyen. De hát minden gyereket egy tízórával mégsem lehetett végigvetetni, és sokan voltak az osztályban éhesek. Engem meg váltig birizgált a gondolat, hogy legalább egyszer óriási lakomát rendezzek, amelyen ki-ki kedve szerint jóllakhat, csak azt nem tudtam, hogy kezdjek neki. Hisz otthon is beosztással éltünk, nem volt mit eldorbézolni. Töprengtem, töprengtem, míglen véletlenül adódott egy páratlan alkalom, hogy megvalósítsam a tervemet. Apám egy beteget két hízót vágott, s a fel-füstölt kolbászból jókora kosárnyit küldött nekünk is. No hiszen, volt öröm. Sem előtte, sem utána ennyi kolbász nem lógott még a kamránkban. Gyönyörűséges volt a látványa is, hát még az illata. Ahogy megszimatoztam, rögtön elhatároztam, hogy viszek belőle a gyerekeknek. Arról, hogy egyben lopjak el egy páros szálát, sajnos szó sem lehetett. Anyám nyilvántartott mindent a házban,

206 megszámolta a kolbászt is, ha leakasztok belőle, biztos észreveszi. Kieszelttem hát hétéves fejfel a tökéletes bűnyüget. Éjszaka kilopódtam a spájzba, és egy éles késsel, amelyhez nappal nyúlnom sem volt szabad, levágtam minden szál kolbászból egy bakarasnyi darabot. Számszerűen így ugyanannyi kolbász maradt, amennyi volt, csak mind rövidebb lett valamivel. Minthogy sosem vágtunk malacot, kolbászt sem igen tartottunk otthon, bamba eszemmel zseniálisnak tartottam az ötletet. Fel sem merült bennem, hogy ha valamennyi kolbászvég eltűnik, az feltűnik. A reggelt szerencsésen megúsztam. Tornazacskómba gyömszőlve sikerült kicsempésznem a zsákmányt a lakásból, még mielőtt bárki benyitott volna a kamrába. Spórolt pénzem is volt annyi, hogy felvásároljam pedellus bácsi árulta sós kiflik jó negyedét. A mi osztályunkból aznap senki sem ment éhesen haza. Délben aztán azzal fogadott anyám, hogy egy macska bemászott a spájz ablakán, alaposan megdézsmálta a kolbásztunkat. - Átkozott egy macska - mondtam én, repesve az örömtől, hogy nem engem gyanúsítanak. - Csakhogy furcsa macska volt az, hallod - szaladt fel egy ránc anyám homlokán. Késsel vagdosta a kolbászt, ami cicáéknak nemigen szokás. Kezdtém kényelmetlenül érezni magam. - Na mindegy! - sóhajtott anyám. Este úgyis kinyomozom, hogy s mint esett. - Azzal faképnél hagyott. Persze hogy félóra múlva önként bevallottam mindent.

207 A várt jelenet azonban elmaradt. Se hangos szó, se szemrehányás. Anyám csak nagyon szomorú lett. Olyan szomorú, hogy úgy éreztem, beleszakad a szívem. - De hát értsd meg, hogy muszáj volt vinnem abból a kolbászból - pityeredtem el. - Olyan éhesek bent a gyerekek, és olyan sok az a kolbász, amit kaptunk. Anyám azonban nem szánt meg. - Lehet, hogy vinni muszáj lett volna - mondta. - De te nem egyszerűen vittél, te loptál. És lopni meg hazudni ebben a házban sohasem muszáj. Mert ebben a házban megértik az embert. Főleg akkor, ha igaza van. - Szóval igazam volt? - örültem meg. - Igazad lehetett volna! - javított ki anyám. - Ami nagy különbség. Az igazát ugyanis csak az tudja megvédeni, aki becsületes úton jár, és emelt fővel vitatkozik. Tulajdonképpen hol osztottad szét a gyerekeknek azt a kolbászt? - A végében - vallottam be. - Hogy ne lássa senki se. - Ez aztán szép. És méltó a dicső hőstetthez, amit kiterveztél. Emlékszel még, mi történt azzal a sonkával, amit vagy fél éve kaptunk? - Odaadtad a felét Kelemen néninek. - És vajon miért? - Mert öt gyereke van, és hetek óta nem láttak húst. - Meg zsírt se. Egy darab szalonnabőr volt a kamránkban, azt mártogatta bele Kelemen néni a csupa víz levesbe, amit főzött, hogy legalább a tetején ússzon pár zsírfolt, mire betálalja. Aztán ha öt-hatszor bemártogatta, felakasztotta a szalonnabőrt megint, tartaléknak a következő leveshez. - Így élnek sokan az osztályban is - mondtam. Anyám bólintott.

208 - Tudom. És aki rászorul, azon segíteni kell, ha van miből. De nem lopva, a vécében, hanem nyílt szívvel és természetesen. Ha Kelemen nénitől nem irigyeltem a sonkát, miért gondoltad, hogy a te osztálytársnőidtől irigylem a kolbászt? Jó lecke lehetett, mert soha többet nem hazudtam otthon. Maradt bajom még így is elég. Az iskola már a nagybetűs Élet egy grádicsa volt, meg kellett tanulnom közlekedni a hétköznapiakban. Problémákat egyedül megoldani, ríposztolni, ha kell, embereket kezelni, pénzzel bánni, bizony még verekedni is. Kisiskolás koromban híresen jó verekedő voltam, s ez rendkívül hasznos volt. Nálunk ugyanis nem volt koedukált osztály. A fiúk az iskola egyik felébe jártak, a lányok a másikba. Két elkülönített ellenséges tábor, külön-külön bejárattal. Útközben, hazafelé aztán gyakran kitört a csíhi-puhi. A fiúk meglesték a lányokat, cibálták a copfjukat, ijesztgették őket. A lányok visítottak, rúgtak és karmoltak. Amikor először jöttem bőgve haza, anyám nem vállalt velem közösséget. - Amit egymás között kezdtek, intézzétek is el egymás között - jelentette ki. - Ha eszed van, megvéded magad. Én legalábbis nem szeretném hallani, hogy a lányom bárkitől engedte elagyabugyálni magát. Ha nem érdemes sírni, az ember abba hagyja. Felszárítottam hát könnyeimet. Egy barátunktól, aki értett a dzsiu-dzsiu-hoz, megtanultam néhány egyszerű fogást, s napok alatt eljutottam odáig, hogy a nagyobb fiúkat is fél kézzel földhöz teremtettem.

209 Ettől kezdve tekintélyem volt az iskola túlsó felén, nem kezdett ki velem senki sem. Inkább afféle cinkos pajtáság szövődött köztem és a fiúk között. Némelyikük olykor még mellém is szegődött, hogy hazakísérjen és vigye a táskámat. Ami viszont a lányok szemében növelte a tekintélyemet. A siker annyira a fejembe szállt, hogy kezdtek rajtam kiütközni egy krakéler legszebb jellemvonásai. Anyám, aki észrevette ezt, idejét látta hogy elvigyen fagyaltozni. - Hallom, az iskolában most már erősnek tartanak, vagyis inkább ügyesnek - piszkál ki könnyedén egy magot a citromfagyaltjából. - Csak aztán jól vigyázz. Mert aki már nagyon erős, az nem kötekedhet, nem kezdeményezhet verekedést. Tisztességtelen dolog lenne a gyengébbekkel kikezdeni. Mire átbeszélgettünk még egy adag mogyorófagyaltot meg egy adag pisztáciát helyreöztyent bennem az egyensúly, sőt e Stendhal-mondás is a fejembe vésődött. Így hangzik: Tisztelem az erőt, de ama erőből, amely tisztelek, a hangya ugyanannyit mutathat mint az elefánt. - Egy izomkolosszusnak egy zsák búza felemelni semmiség - ragasztotta a mondáshoz a magyarázatot anyám. - Vállára kapja a zsákot, mintha pihe volna. Egy cingár ugyanebbe a munkába beleizzad, de azért is nekigyürkőzik, ha kell. S cseppet sem kevésbé tiszteletreméltó azért, mert meggörnyed a súly alatt. Hisz elsősorban nem az erő az, amit becsülni kell, hanem az erőfeszítés. Az az igyekezet, hogy a meglevő erőnk valami jó ügy érdekében összpontosítsunk. De Stendhal ezúttal csak mellékvény volt. Visszakanyarodtunk hát tőle az eredeti témához.

210 - Tudod, az életben fő szabály, hogy az ember ne hagyja magát - mondta anya. Hogy védekezzen, amikor támadják. Szavakkal, s ha másként nem megy, ököllel is. De a jó verekedőt nemcsak az jellemzi, hogy bárkit maga alá gyűr, hanem az is, hogy tudja, mikor nem szabad verekednie. Semmi sem alakul ki oly nehezen az emberben, mint a lényeglátás. Csak szisztematikus edzéssel fejleszthető. Nekem jó edzőket adott az ég, ám roppant szigorúakat. Második elemistaként kaptam az első zsebpénzt. Ünnepeyes pillanat volt, és jókora összeg. Körülbelül háromszorosa annak, amit a nagyon gazdag szülők gyerekei kaptak. Anyám elmagyarázta, hogy már elég értelmesnek tart ahhoz, hogy bizonyos dolgokról magam gondoskodjak. Ebből a pénzből tehát nekem kell fedeznem ezentúl a váratlan iskolai kiadásokat, például megvennem azt, ami a színelőadásokhoz, kirándulásokhoz kell. - Óva intlek, hogy egyszerre elnassold az egész összeget - figyelmeztetett még. - Mert tőlem következő elsejéig egy fillérre sem számíthatsz. - De hát ki vette komolyan az ilyen intelmeket? Egyik fülemben be, a másikon ki! Az örömmámor, hogy pénzem van, teljesen hatalmába kerített, s két nap sem telt bele, nyakára hágtam a kis vagyónkának. Újabb két nap múlva a tanító néni közölte, hogy előadunk az iskolai színpadon egy mesejátékot, s rám osztotta benne a tündérkirálynő szerepét. Nagy kitüntetés volt ez. Rohantam haza dicsekedni. - Kell vinnem két tekercs krepp-papírt hadartam. - Abból lesz a ruha. És egy ív kartont a koronának, meg egy zacskó csillámport, amivel csillagokat szórunk a papírszoknyára. - Hát csak vedd meg! - bólogatott anyái - Van rá pénzed.

211 - Nekem nincs. - Hogyhogy nincs? Hisz azért kaptál több pénzt, mint bárki az iskolában, hogy beoszd és gazdálkodni tudj. - De én nem gazdálkodtam. Én kiadtam. - Ha így van, az a te gondod, kislányon A saját pénzed mindenki úgy herdálja el vagy spórolja össze, ahogy akarja. Én figyelmeztettelek. A többihez semmi közöm. Úgy éreztem magam, mint akit gyomorszájon vágtnak egy péklapáttal. - Akkor most mi lesz? - Ne félj, nem dől ki sarkából a világ. Ha nincs pénzed krepp-papírra, más lesz a tündérkirálynő, és kész. Hasztalan apelláltam, sírtam, könyörögtem. Anya hajlíthatatlan maradt. Pedig még a tanító néni is felkereste, hogy meglágyítsa a szívét, hisz jó tanulásom jutalma volt

a szerep, amolyan alaposan kiérdemelt pedagógiai kegy. De anyámat a tanító néni sem tudta meghatni. Így végül valóban más lett a tündérr királynő helyettem, ami csak azért szomorú, mert azóta sem volt alkalmam tündérr királynőnek lenni sehol. Viszont ez után az eset után olyan vadul elkezdtem spórolni, hogy hozzám jöhetett kölcsönkérni a család, ha megszorult. De hát anyámat nehéz volt kielégíteni. Neki ez sem tetszett. - Attól, hogy fogad is van, garasod is van, még nem kell a fogadhoz verni a garast - mérgelődött. - Tanulj meg néhány újabb alapszabályt. Az ember senkitől sem hagyja kihasználni magát, de mindenkihez szeretetre méltóan gáláns és gavallér, főleg azokhoz, akik közel állnak hozzá. És bárhogy takarékoskodik, önmagától sem von meg mindent.

212 Jaj, az az arany középut! Be nehéz is megtalálni az élet őserdejében. Különösen egy gyereknek, akinek az apró esze ki sem látszik a tilalomfák sűrűjéből. A tanító néni különben attól félt, hogy tündérr királynői trónfosztásom elveszi majd a kedvemet a tanulástól. De ebben tévedett. Végig osztályelső maradtam. Úgy jó harminc év múlva aztán úgy hozta a sors, hogy immár riporterként, Kun Erzsébet néven ismét fel kellett keresnem a régi iskolát. S csodálkozva hallottam, hogy tartanak ott egy úgynevezett aranykönyvet, amelybe közel száz éve bejegyzik minden kitűnő tanuló nevét. - Jé, hisz akkor abban én is benne vagyok - kiáltottam fel. - Miért nem mondták meg nekünk annak idején, hogy ilyen könyv létezik? A tanárok nevettek, aztán újabb emberek jöttek-mentek, és másról kezdtünk beszélgetni. Egyszer csak eléem állt az igazgató, és az ujjával tréfásan megfenyegetett. - Nagy huncut maga! - mondta. - Mit dicsekszik itt, amikor nincs is benne az aranykönyvben? Az egyik kollégával megnéztem. Nem volt Kun Erzsébet nevű kitűnő tanuló. - Tudja, írni lehet álneven, tanulni nem - nevettem rá. - Hát ez a Kun, ez álnev? - Az. - És mi a valódi? - Kunitzer Szonja. Így már megtaláltak a könyvben, az iskolaigazgatónak viszont olyan gyanús lettem hogy el nem hitte, én vagyok én, amíg összes igazolványaimat elibe nem raktam. Fiatal volt a tanári kar, s hogy kiderült, e falak közt tanultam a betűvetést, többen érdeklődtek, milyen volt az élet itt azelőtt. Én meg meséltem szívesen. De hogy milyen volt

213 szegénygyereknek lenni, azt sehogy sem akarták megérteni. Micsoda? Hogy télen nem hordtak cipőt? De hát miben jártak? Rongyokba csavart lábba! Ugyan! A rongy átázik. Ilyen nincs. Pedig sajnos volt ilyen. Nem is kevés ideig volt, s túl Óbudán, még sokfelé ebben az országban. Csak Dickensünk nem volt, aki megírja ezeknek a gyerekeknek a sorsát. De talán nem is baj, hogy a fiatalok már nem érik fel ésszel a nyomornak ezt a fokát. Vajon mit szólnának, ha Nusiról mesélnék nekik, aki iskolába jövet egyszer annyira fázott, hogy bepisilt, és mire az osztályba lépett, a pisitől keményre fagyott rajta az agyonfoltozott kis bugyi? - Végig kitűnő tanuló volt? - riasztott fel álmodozásomból az igazgató, akit látszólag ez érdekelt leginkább. - Á, nem! - válaszoltam. - A gimnáziumban, ahová innen kerültem, az első félévben kis híján elbuktam. - Miért? Miért is? Hát mert a gimnázium más volt. Ott én lettem a szegénygyerek. De szegénygyereknek lenni is más volt. Mert Óbudán senki sem nézte le a szegényeket, a gimnáziumban viszont engem pár nap múlva kiközösítettek. Átíratásom kissé felborította a családi költségvetést. Nem a tandíj, hanem a kötelező ruhák miatt. Hétköznapra sötétkék rakott szoknya kellett, csíkos matrözblúzzal, ünneplőnek sötétkék zsinóros bocskai" a téli diákstaffirungba. A nyárba pedig egybeszabott csíkos és fehér matrözruha. Mindehhez úgynevezett boykabát és egyensapka. Eladdig meglehetősen üres szekrényem egyszeriben tele lett. Hogy privát célra is kellene új ruha, mert a többit idestova kinőttem, senkinek eszébe nem jutott, még nekem sem.

214 Szeptember elején úgy tűnt, rendben megy minden. Tanítás alatt kifogástalan matrőzeleganciával feszítettem a padban, az órák közti szünetekben pedig ismerkedtem az új osztálytársakkal, akik közül néhányval már barátkozni is kezdtem. Olyannyira, hogy Zsuzsi, egy nagykereskedő lánya, meg is hívott a születésnapjára. Mentem szívesen. Mégpedig az iskola ünneplőbe, az új..bocskai" öltözve, nem lévén más, az alkalomhoz illő ruhám. - Stréber! - kiáltotta az egyik vendég kislány, amikor beléptem. Érdeklődve körülnéztem, hogy ugyan ki itt a stréber, mire kiderült, hogy én. Éspedig azért, mert iskolai egyenruhában jelenek meg a bulin. Olyan vád volt ez a stréberség, amit az ember nem szívesen hagyott magán száradni. Elmondtam hát őszintén, hogy nem holmi iskolarajongásból viselem én a bocskait", pusztán azért, mert ez most a legjobb ruhám, ezzel akartam megtisztelni a házat. Erre aztán a lányok ujjal mutogattak rám, és a hasukat fogták a nevetéstől. - Viccelsz? - kérdezte az egyik. - Dehogy viccel! - felelt helyettem a másik. - Hát nem tudod, hogy Óbudáról jön, ami majdnem falu? Az ottaniak nem hordanak olyan ruhákat, mint mi. Tényleg nem hordtunk olyanokat. Hímzett organdiruhákban és suhogó taftban voltak a lányok. A kézelőjük csupa csipke, a szoknyájukon csupa fodor. Tán nem is láttam még ilyen parádét. - Aranyláncod van? - kérdezte a házikisasszony.

215 - Van - mondtam, és kihúztam a ruhám alól. Vékony kis lánc volt, parányi medálon kis Krisztus-fejjel. A keresztanyámtól kaptam féléves koromban. - Nézzétek, milyen hercig! - hívta oda Zsuzsi a többi lányt. S hogy szembeűnő legyen a kontraszt, az enyém mellé tette a saját csavart aranyláncát, amely ujjnyi vastag volt. Az uzsonnánál már mindenki engem lesett, nem veszem-e a számba a kést. Másnap aztán elterjedt az osztályban, hogy én valami ágrólszakadt vagyok. Ami ebben az iskolában annyit jelentett, hogy leprás. Ettől kezdve csoda volt, ha a folyosón megállt velem valaki beszélgetni. Anyira bántott a dolog, hogy teljes apátiába süllyedtem. A tanulás sem érdekelt. Csak egy vágyam volt, elkerülni ebből az iskolából. Otthon azonban nem szóltam egy szót sem. Sehogy sem tudtam elrendezni magamban, ami történt. Mert volt az én környezetemben szegény meg gazdag addig is, de abban a közegben, amiben éltem, senkit nem néztek kevesebbnek azért, mert kevesebbje volt a másíknál. Az új szellem, ami körülvett - s csak számomra volt új, mert a világ nagy részét jellemezte -, teljesen megzavart. Akkora szégyen volt a méltánytalanság, ami ért, hogy el sem tudtam volna mondani. De hát nálunk sokáig nem lehetett eltitkolni semmit. Legkevesbé az ilyen látványos kétségbeeséseket. Az arcom megnyúlt, alig ettem, egymás után hoztam haza az intőket. - Téged kicseréltek valahol - mondta anyám. - Feladok egy hirdetést, hogy cseréljenek vissza. - Már nem lehet - feleltem egy minden halálra kész ember elszántságával. - Számomra bevégeztetett.

216 - Csak nem? - De. Örökre. - Most már csak egyet nem tudok - vágott töprengő arcot anyám. - Hogy orvost hívjak-e vagy felpofozzalak. - Hidd el, hogy egyik sem segít. - Hát mi segít? - Csak egy. Ha kiviszek az iskolából. - És szép lassan mégis kitaláltam a históriát. - Hogy te milyen buta vagy! - csapta össze anyám a kezét. - Hisz ez egyszerű megoldás. Kutyaharapást eb szőrével! Jövő héten mi rendezünk egy zsúrt. - Minek, mikor úgysen jön el rá senki? - Még versengeni is fognak érte, hogy eljöhessenek, ha ügyesen hívjuk őket meg. Olyan helyről, ahol így bánnak az emberrel, nem menekülni kell. Térdré kényszeríteni az ellenséget, az most a feladat. Aztán ha már behódoltak, lehet választani, megy-e az ember vagy marad. De kivonulni csak diadalmasan szabad, nem lesunyított fejjel, gyáván megfutamodva. Szavamra, rád se ismerek! Másnap anyám értem jött az iskolába, és megszólította a padoszomszédnőmet, Jutkát, akivel már az első napokban összeismerkedtek. - Csütörtökön zsúrt rendezünk - mondta -, láthatatlan ételekkel és láthatatlan játékokkal. Te olyan ügyesnek látszol! Nem jönne el nekem segíteni? - Láthatatlan ételek lesznek? - csodálkozott el Jutka. - És láthatatlan játékok! - bólintott anyám. - Eljössz? - Hát nem is tudom! - bizonytalanodott el az én osztálytársnőm. - Meg kell kérdeznem otthon. - Csak kérdezd. Aztán ha jönni akarsz, üzenj. Jutka persze akart jönni. És vele együtt a fél osztály. Mert híre kélt a zsúrnak, és izgatta a gyerekeket, milyen lehet.

217 - A láthatatlan embert is meghívtátok? - csúfolódott az egyik. - Vagy a vendégek láthatóak lesznek? - Ugyan, ez valami tréfa - legyintett a másik. - Be ne ugorjatok. - De nem Szonja mondta - bizonygatta Jutka. - Hanem a mamája. Ez az érv hatott. Most már mindenki komolyan vett, és határozottan az érdeklődés középpontjába kerültem. Alig tudtam eldönteni, kiket hívjak meg. Anyám ugyanis csak tíz gyereket engedélyezett. A zsúrra egyik saját muszlinruháját szabta át nekem. Tündéri lett, csak úgy lebegett. S már ránk is köszöntött a jeles nap. Kezdték szállingózni a vendégek. Félóra múlva leültünk az ebédlőben a szépen terített asztalhoz. Volt rajta abrosz, tányér, csésze, evőeszköz, minden, csak étel nem. - Azt ígérted, segíteni fogsz! - fordult anyám Jutkához. - Ott áll egy kis indiai gong, üss rá egyet, jeléül annak, hogy kezdődik a lakmározás. - Nálatok mindig megütik a gongot, ha itt az étkezés ideje? - kérdezte egy másik lány, Tiszai Mari. - Mindig! - hazudtam folyékonyan. - Hát akkor kiöntöm a kakaót - mondta anyám. És ezzel megkezdődött az uzsonnabalett. Felvett az asztalról egy nem létező kannát, s önteni kezdte belőle a semmit a csészékbe. - Mi az? Nem isztok? - szólt ránk. - Aki elsőnek hörpinti fel a magáét, kap jutalmul egy szelet csokoládés kuglófot. A lányok kezdték érteni a játékot. Megfogták a csészéjük fülét, és nagy buzgalommal kortyolták belőle a levegőt. - Én már kész vagyok! - szólt pár perc múlva az osztály legjobb tanulója, Kati, aki elsőnek fogta fel éles logikájával,

218 hogy egy láthatatlan kakaó elfogyását csak úgy lehet észrevétni, ha aki megitta, bejelenti. - Bravó! - dicsérte meg anyám, és benyúlván a kredencbe, kivette neki az ígért kuglófot. - Jutka, szeletelnél a tortából? Jutka riadtan körülnézett. De torta bizony nem volt sehol. Viszont meglátta a tortaszeletelő lapátot. Felvette hát, és mintha az asztal közepéről magához húzná a tortát, elkezdett szeletelni. Anyám egy másik tortalapáttal mellé állt, és a láthatatlan szeleteket szépen rakosgatta a többi gyerek által nyújtott tányérokra. - Ki tudja megmondani, hogy milyen tortát eszünk? - kérdezte. - Diótortát - tippelt a furcsa nevű Fabiola. - Dehogy - mondta anyám. - A diótorta ilyen! - és kirakott a kredencből egy szelet valódi diótortát Fabiola tányérjára. - Még mázlija is van! - kuncogtam magamban. - Ugyan mit csinált volna, ha Fabiola narancstortát mond, ami nincs a háznál? - Ám tudtam, hogy akkor is kitalált volna valamit. Különféle leleményekkel a vendégek apránként hozzájutottak szendvicshöz,

csokoládékávéhoz, fagyalalthoz, málnaszörpöz. Még a lassú képzeletűek is hamar átvették a tempót, annyira élvezték a mókát, amely végső soron egy gyermeklélektől sem idegen. Hisz a legtöbb kislány etetett már úgy babát, mintha finom falatok volnának a kezében, mikor nem volt benne semmi sem, ahogy a fiúcskák is nyakigláb óriásokkal vívnak csatát, mikor fakardjukkal megrohamozzák a levegőt. Ments ég az olyan lurkótól, aki fantáziáját nem tudja megnyergelni, mert azzal felnőtt korában sem lehet mit kezdeni. Anyám ötlete tehát lélektanilag meg volt alapozva. De azért tett még egy próbát. Úgy az uzsonna félideje táján leejtett egy kést.

219 - Látjátok, ez a bosszantó - kiáltott fel. - Téblábol itt körülöttünk egy huncut manó, aki időnként mindenfélét kiver a kezünkéből. - És milyen szép piros sapkája van! - tapsikolt Mari. - Tessék nézni, most fut ki az ajtón. Nyert ügyünk volt, tagadhatatlan. Pedig az igazi játék még hátravolt. Csak uzsonna után került rá sor. Anyám maga elé rakott egy darab papírt. Jutka elé meg tett egy másikat, ceruzával. - Írd rá a nevedet, azt, hogy Jutka - mondta. - Ti meg vizsgáljátok meg a másik papírt, mert szerintem azon is rajta van Jutka neve, csak más betűkkel és láthatatlanul. De majd elővarázsoljuk. - Hogyan? - kérdezte Mari. Anyám kezébe fogta azt a papírt, amire Jutka ráírt, és egy gyufával meggyújtotta. Aztán elfújta a lángot, és a pernyével dörzsölni kezdte a másik lapot, amelyen szép tiszta betűkkel egyszer csak kirajzolódott a Jutka név. A lányok visongtak a mutatványtól, annyira tetszett nekik. Pedig hát régi trükk volt. Az óbudai iskolában mindenki ismerte. Az ember radírral felírt valamit, aztán lefújja a radírport, és nem látszik semmi. Ám ha valaki bekormolja a papírt, a betűk íziben előbújnak. - Más is szeretné elővarázsolni egy üres papírról a láthatatlan nevét? - kérdezte anyám. Mint várható volt, többen is jelentkeztek, hogy igen. - Akkor az lesz a legjobb, ha mindannyiótok nevét egyszerre varázsoljuk elő. Azzal hozott egy gyertyát, meggyújtotta, és utaztatni kezdett a lángja felett egy újabb papírlapot.

220 Csodák csodája! Sorra előtűntek rajta a nevek, minden jelenlévőé, egytől egyig. - Hát ez hihetetlen! - néztem a lányok ámuldozását. - Ezek még azt sem tudják, hogy milyen pompás tinta titkosíráshoz a citromlé. Ír vele az ember, s mire megszárad az írás, újra hótisztának tűnik a papír, mintha nem lenne rajta semmi sem. Meleg fölé tartva a lapot viszont a citromtinta megbarnul, s olvashatóvá válik, amit írtak vele. Játszottunk, bolondoztunk, észre sem vettük, hogy múlik az idő. Este tíz óra felé kezdtek telefonálni az aggódó mamák és papák, hogy ugyan mi van a csemetéjükkel. De az én osztálytársnőim akkor sem igen akartak hazamenni. - Soha sehol ilyen jól nem éreztem magam - mondta pofátlanul Zsuzsi, aki a saját zsúrjáról legszívesebben hazazavart volna. Mari búcsúzaskor összevissza csókolt. Jutka örök barátságot fogadott. Hát igen. Anya csodálatos volt. Más mama az ő helyében, ha meghallja, mi történt, felháborodva berohan az iskolába, vagy a szülőkhöz ront be, kikérve magának az ilyen viselkedést. Ő a gyerekeket hódította meg. És ezzel lényegesen többet ért el, mintha akár a pápáig szalad. Engem a zsúron történelemből legjobban a lányok butasága lepett meg. - Miért nem tudnak ezek a pesti lányok semmit? - kérdeztem anyámat, amikor végre egyedül maradtunk. - Miért nem ismerik még a citromtintát meg a radírírást sem? Itt Óbudán szegényebbek a gyerekek, de sokkal okosabbak. - Nem ész kérdése ez! - simogatta meg a fejemet anya. - Az új osztálytársaid elkényeztetett kis majmok. Mindent

221 megkapnak, amit akarnak. És a millió játék között, ami olyan sok, hogy már nem is öröm, hanem teher, elsatnyul a kezdeményező kedvük. Ti, mivel kevesebb játékszeretek volt, kénytelenek voltatok magatok kitalálni játékokat. És a kitalált játék nemcsak szórakoztatóbb, mint a készen vett, de jobban is csiszolódik rajta az agy. - Ezek szerint a gazdagság valóságos átok? - Azért ki lehet bírni valahogy. - Most már csak azt mondd meg, miért kell nekem olyan gyerekekkel járnom, akiket magad is elkényeztetett majmoknak nevezel? - Mert jó iskolába kell járnod. És a jó iskolákban manapság sok az ilyen majmocska. De utánoznod nem kell őket. Inkább utánozzanak téged ők. - Miben? - Mondjuk tanulásban. Ha az elemiben első voltál, csak nem akarsz itt utolsónak kullogni? Másnap, amikor benyitottam az osztályterembe, épp a zsúromról folyt a szó. Többen gratuláltak a jól sikerült murihoz. Sőt a lakásunkhoz is. Ha nem is állt nálunk vékaszám a pénz, mint Zsuzsiéknál, és még néhány lánynál, közelről korántsem tűntem már olyan ágrólszakadtnak, mint messziről. Vagyis a lányok végre befogadtak. A tanulással már nehezebben ment a dolog. Hónapokig tartott, míg be tudtam hozni a lemaradást latinból, ami új tantárgy volt. S még tovább, amíg a tanárokat meggyőztem, hogy bár rossz tanulónak könyveltek el, én tulajdonképpen jó tanuló vagyok. Félév táján még két tantárgyból bukásra álltam, év végén már jutalomkönyvet kaptam az osztályfőnöktől.

222 Ettől kezdve nem volt velem különösebb baj. Harmadikban tanulmányi versenyt nyertem, negyedikben első lettem az irodalmi pályázaton, közben zsúrokra jártam és zsúrokat rendeztem, mint a többiek. De igaz barátnőre, amilyen az elemiben Klári volt, nem leltem ezek között a lányok közt, és

szívemből kedvelni sem tudtam ezt az iskolát soha. Az a ruhaügy is túlon túl megfeküdte a gyomromat. Még évek múlva is visszaböfögött. Míg jött egy újabb ruhaügy, amely kigyógyított. A negyvenes évek elején divat volt Pesten a tiszta selyemből készült ballonkabát. Mint a legtöbb kislánynak, nekem is fájt érte a szívem. De mint a legtöbb kislánynak, nekem sem volt rá pénzem. Szó sem lehetett róla, hogy megvegyem. Egyszer aztán a Margit hídnál randevúm volt egy fiúval. Már messziről láttam, hogy vár rám. S a karján micsoda? Egy selymballon. Alighogy köszöntöttük egymást, máris nagyozni kezdtem. - Pont ilyen ballonom van otthon - mondtam. - De szakasztott ilyen, mint ez. - Igen? - kérdezte a fiú minden különösebb érdeklődés nélkül. És azt javasolta, hogy menjünk sétahajózni. Mentünk. Én meg kis híján tengeri beteg lettem a Dunán. Nem mintha kitört volna a vihar. A lelkem hullámzott úgy a restelkedéstől, hogy émelyegtem és szédültem. Miért kellett hazudnom? - töprengtem gyötrődve. - Miért? Hát több vagyok én, különb vagyok én, ha van egy selymballonom? Hogy miért kínzott meg annyira a dolog, máig sem tudom. Annyi azonban bizonyos, hogy ez óta a sétahajókázás óta senkitől nem irigylek semmit. És ott a Dunán tanultam meg

223 vállalni önmagam. Mert néha érthetetlen kis semmiségek faragják és alakítják az ember jellemét. Istenem, azok a ballonkabátnyi vágyak! Akadt belőlük az életemben jócskán. Gyerekkoromban legfőképpen egy kis porcelánrókára vágytam. Ott állt a vitrinünkben. Szerettem volna, ha babusgathatom, játszhatok vele. De nem adták a kezembe, mert antik darab volt. Értékes és törékeny. Ma már megfoghatom, akár földhöz is vághatom, nem kapok ki érte. Most jobb? Pénzem azóta sincs sok, de annyi bőven van, hogy vehetnék selymballont, akár hármat is. Most jobb? Apródonként fizettem nagy árat a tudásért, hogy nem a porcelánrókák és a selyeméi ballonok boldogítanak.

224 - Most már egyedül vagy, élhetnél gond nélkül. Miért vállalsz annyi munkát s veszed a nyakadba még félidegenek gondjait is? - Mert nem tudok zsigerre zsugorodott lélekkel élni - válaszoltam. - Kell valami, ami értelmet ad annak, hogy reggel az ágyból felkeljek. A függőkert Takarékoskodni kell az energiakészletekkel, mert kifogyófélben vannak az energiaforrások. Erre figyelmeztet a rádió és a televízió, erről folyik szó sűrűn már a magánbeszélgetésekben is, hisz így vagy úgy mindenkinék húsába vág a gond: mivel fűtsön, mennyit hajtsa az autóját, mihez használjon áramot. Az ember energiájáról kevesebb szó esik. Azt még lehet pazarolni úton-útfélen. Küldözgeti is némely hivatal az ügyfelet hatfelé olyan ügyekben, amelyeket parányi szervezéssel és odafigyeléssel helyben meg lehetne oldani. Végeztet az emberrel felesleges munkát a főnök, várakoztatja hiábavalóan az orvos, a villanszerelő, tán még a búr is azzal a bizonyos búrkalappal. Bizonyára nem ok nélkül. Távolbaszakadt hazánklánya, a minden filmllexikonban szereplő, de kevés filmben szerepelt Gábor Zsazsát, aki már

225 legalább fél tucat férjet hagyott faképnél azért, hogy egy másik úr karján libbenjen tova, ezzel szemben e század legnagyobb állatbarátjának vallja magát, egyszer meginterjúvolta egy újságíró. - Rengeteg időt, pénzt áldoz rá művésznő, hogy megmentse a kihalófélben lévő állatokat, és törődjön velük - mondta. - Azért viszont egyetlen lépést sem tesz, hogy az elhagyott férjeit megmentse. Nem is törődik velük. Vajon miért? - Mert ellentétben az ön által említett állatokkal, az elvált férjek nincsenek kihalófélben - válaszolt nemes egyszerűséggel a szép Zsazsa. Így lehet ez valahogy az emberi energiával is. Ellentétben az olajjal meg a szénnel, még nincs kifogyófélben. És ha folyton újatermelődik, miért ne pazaroljuk? Igaz, az emberi energia bányái is kimerülnek. A fiatal szervezet még lassan fárad, és gyorsan töltődik fel új energiával. Az öreg már gyorsan fárad, és lassan termel friss energiát. De a használhatatlanná kopott idősök helyébe készséggel lépnek az ifjak, és ugyan kit érdekel, hogy kimerült egy régi bánya, ha mellette ott tárulkozik egy újabb, a kiaknázatlan kincseivel? - Attól tartok, még sincs itt rendben minden - magyarázgtam egy barátomnak. - Lassan a fiatalok sem fogják bírni az iramot. Akkora rablógazdálkodás folyik az ember energiájával, és úgy pazarolják, hogy azt már büntetni kéne. - Ezt pont te mondd? - nevetett fel. - Te, aki minden kis vacak feladat megoldásának akkora energiával futsz neki, mintha hegyeket kellene elmozdítanod? - Hát lehet másképp is? - csodálkoztam rá. - Otthon mindig arra tanítottak, hogy amit csinálni érdemes, azt jól csinálni is érdemes. Ha akár csak egy rántottát sütök, de nem azzal a

226 szándékkal kezdek hozzá, hogy én most a világ legjobb rántottáját készítem el, akkor ne süssek rántottát. - És ha mégsem sikerül az a rántotta, akkor mit csinálsz? Főbe lövöd magad? - Túl kényelmes megoldás volna. Ha az ember már feltétlenül főbe akarja lőni magát, akkor tegye, amikor elvégezte a feladatát. Tehát pisztoly helyett előveszek két másik tojást, és újra megpróbálok megbirkózni a rántottasütés nagy horderejű feladatával. Ha kell, akár huszonhétszer is, míg egyszer csak sikerül. - Ez nem energiapazarlás? - Nem. Mert az embernek nem spórolni kell az energiájával, hanem gazdálkodnia kell vele. Cseppnyit sem pazarolni el belőle feleslegesen, de bőven belefektetni belőle mindenbe, ami

fontos. - Maradjunk a rántottánál. Az fontos? - Ha rántottát akarok sütni, akkor fontos. - Fontosabb, mint mondjuk a rák gyógyszerét felfedezni? - Adott esetben igen. - Tyúha! És ezzel a tétellel te kiállnál a nyilvánosság elé is? - Ha van, aki meghallgat, örömmel. - Én meghallgatlak. Kezdd el. - Inkább a közepébe vágok. - És mi az elméleted közepe? - Hogy mindig a pillanatnyi feladatra kell koncentrálni, különben semmire sem jutok az életben. Ha rántottát sütni a feladat, nem gondolkodhatom azon, mi lehet a rák gyógyszere, mert odaég a tojás. Ha a rákgyógyszer előállításán fáradozom, viszont nem süthetek rántottát, mert elterelődik a figyelmem a lombikról, amivel dolgozom. Mindenkinek ott kell helytállnia, ahová a talpát letette. És a rák gyógyszerét éppen olyan ember fogja felfedezni egyszer, akinek a maga

227 helyén a rántotta is fontos volt. Aki lasszóval fogja be az elbitangolt gondolatait törpényi feladat megoldásához is, mert mindenben teljességre törekszik. - De hát valamennyien tudjuk, hogy a teljesség elérhetetlen. - Megközelítése mégis fő hajtóereje az embernek. - Te például már alkottál valami világfelforgatóan nagyot? - Magad is tudod, hogy nem. És rajtam kívül még sok milliárd ember nem alkotott nagyot. De rántottányi feladata mindenkinek van. És aki nem sajnálja az energiát arra, hogy ezeket a feladatokat jól megoldja, annak kijár e földön a mennyei üdvösség. Hogy kinek mi a testre szabott üdvössége, az persze igény és vérmérséklet dolga. Néha elég az üdvösséghez egy kis kert is. De nekünk sosem volt kertünk. Pedig vágyódtunk a szabad ég alá. Főleg apám. Alig kezdett incselkedni kora tavasszal Budán a nap, már lódult is hegyre, dombra friss fűvet lesni. Még azt is tudta, hol tart alkonytájt koncertet a környék legtehetségesebb fülemüléje. Kiült hozzá a rózsadombi padra, ha csak tehetne, afféle estéli áhítatra. Aztán jöttek tavaszok, amikor nem mozdulhatott itthonról. Hogy mégis legyen egy darab ege, csináltunk hát neki egy kertet. Ez lett a Gangez-parti Semmi Ramis, amelynek a neve később egyszerűen Ramisra rövidült. Meglehetősen gyenge szójáték szülte az elnevezést. - Semiramis függőkertje sem lehetett szebb - kiáltottam fel én lelkesen, a kertépítő munka közben. Mire anyám: - Semmi Ramis! Gang ez. Merthogy a függőfolyosón létesítettük a kertet, azaz a gangon. Annak is az L alakú végében, ahová a lakásunk nyílt. De azért mesés szép kert volt, legalábbis nekünk.

228 Zsinórokat vezettünk a fölöttünk lévő emeletre, azokon futott fel a hajnalka, lugasszerűen összebörülő leveleivel eltakarván szemünk elől a szomszédos ház tűzfalát. A folyosórácsra fehér műanyag ládák kerültek, beléjük ágaskodó muskátlik, és kövér virágaikkal a rácsra boruló petúniák. A sarokban egy datolyapálma és két vízipálma kapott nyári szállást. Mellettük hófehér hordóban három rózsató, s jókora négyszögletes cserépben sárga bársonyvirág. A maradék helyet meg kitöltötte a kis porcsinrózsák tarka virágszönyege, melynek színskálájában a hiányzó kéket néhány tö bojtocska pótolta. A növények között kerti szék állt az apám számára. Hadd gyönyörködjön, hisz volt miben. Minden virág tudta a dolgát. Nyíltak és illatoztak a rózsák, virágzott még a kaktusz is, mintha értette volna az az illúziónyi kert, milyen fontos akkor és ott, olyan pompában tárulkozott, hogy az egész környék s minden barátunk csodájára járt. Alig lett meg a kert, lett hozzá fülemüle is. A madártani intézettől kaptuk ajándékba. Persze nem őt magát, csak a csattogását, magnószalagon. Szép hosszú volt a műsora. Kitartott estélig, ha apám délután kiült a Ramisba. S olyan élethűek voltak a trillái, mintha az eresz alól dalolna. Tudod-e, hogy az óperzsa virágregék szerint túske sebezte fülemüle vére festette pirosra a rózsát? - kérdezte apa. - Nem nagyon tudom - válaszoltam diplomatikusan, azaz ahogy a családi etikett megkukulás esetére előírta. - Őszintén szólva azon sem gondolkodtam még, volt-e már rózsza az ókorban. - Volt bizony. A görög regék szerint Erósz természetette az első rózsákat, titkon, egy ligetben. Istentársai közül is csak egynek adott belőlük, Harpokratésznak, a tegnapi napot feledtető hajnali Nap védnökének, aki másodállásban a hallgatás megszemélyesítője volt.

229 - És miért pont Harpokratészt lepte meg a rózsáival? - Mert meg akarta vesztegetni, hogy el ne árulja az embereknek Aphrodité titkos beszédeit, amelyek a halandókat túl sok gyönyörrel ismertették volna meg. - Szent Erinnüszek! A hallgatás istene pletykás volt? - Úgy ám! Az antik görög istenek erkölcsé sosem állt valami szilárd alapon. - És aztán? - Aztán ami bevált az isteneknél, átvették az emberek is. Elsőnek Püthagorasz és tanítványai. A titkok kódéba burkolt püthagoraszki iskola jelvényeül használt ötágú csillag ugyanis eredetileg a rózsza öt kehelylevelét jelképezte. - Vagyis a rózsza, bármilyen nyílt volt, a titkok virága lett. - Harpokratésznak hála, sokáig az is maradt. A szimbólumot annyira komolyan vették, hogy évszázadok múltán is rózsát festettek, véstek a tanácsstermek vagy gyóntatószékek fölé, figyelmeztetésként arra, hogy ami a titkok virága, a rózsza alatt elhangzik, annak titokban is kell maradnia. E hit emléke a su rosa kifejezés, amelynek mai jelentése titkok, titokban, bizalmasan, szó szerinti értelmei viszont az, hogy a rózsza alatt. - Remek! - kiáltottam fel. - Amint les valami titkom, kihozlak a Ramisba, és itt rózsák alatt fogom neked elmesélni. A rózsáinkra különben is büszkék voltunk Mindenki azt mondta, nem fognak megmaradni a gangon, ha mégis, satnya virág nyílik

majd rajtuk, és kevés. De hát a növény is megérzi, ha szeretik. Tele lettek hatalmas rózsákkal a tövek, ámulhattak rajtuk kedvük-re a hitetlenek. Büszkélkednivaló persze akadt más is a kertben. Egy nap azzal ébresztett anyám, hogy az egyik muskátlit meglátogatta a sógora. - Ne mondd! - néztem rá érdeklődve,

230 abban a reményben, hogy azért csak elmondja. Már mint azt, hogy mi történt voltaképp. Hát az történt, hogy ama bizonyos muskátli mellett megjelent egy számunkra idegen, nyuszifülű levél. Meglátszott rajta, hogy a muskátlinak nem vérrokona, ebből következtette ki anyám, hogy a sógora. - Ez csak valami gyomnövény! - próbáltam kiábrándítani. - Hát aztán? - védte ő. - A pipacs is gyomnövény, mégis milyen szép színfolt a mezőn. Így hát pályolgatni kezdtük a nyuszifülű sógort, s ő meghálálta a gondoskodást, egymás után hozta a leveleket. Ősszel, mikor már egész kis bokorra terebélyesedett, átültettük a ládából egy cserépbe, és behoztuk a szobába. Sógor az új lakását is hamarosan megszokta. Nőtt ablakon belül tovább. A leszármazottai még ma is itt élnek velem. Hogy mi a nevük, a fajtájuk, soha nem kérdeztem meg senkitől. Egyszerűen félek a választól. Mert ha kiderül, hogy a nyuszifül a muskátlinak nem a sógora, akkor az egész mesének fuccs. És miért legyek én egy mesével szegényebb? Legfeljebb magamban töprengtem néha, nem valami gaz-e, amit itt évek óta szobanövényként dédelgetek. De voltaképpen ez a kérdés sem lényeges. Mert ha gaz, sem vehetem szemére gazságát, olyan kulturáltan viselkedik. Kis kertünk egyébként sűrűn termelt csodát. Régi mondás, hogy betonba ültetve meghalnak a fák. Téglába és habarcsba ültetve viszont látszólag élnek. A hajnalkáinkon túli tűzfal tetejéből legalábbis kinőtt két kis ecetfa. A törzsük alig ujjnyi vastag volt, a lombjuk bőbitája azonban már dús. Szépen bólogattak vele felénk, ha táncba hívta őket a szél. - Csak egy kis kertet akartunk, s lassan erdőnk is lesz - nevetett anyám. - Az erdőben meg medve, róka, őzike - ábrándoztam én.

231 - Igen, igen - bólogatott anya. - Méghozzá idomított cirkuszi medve, hogy egyensúlyozni tudjon a tűzfal peremén. De a medve csak nem akart megjelenni a Ramis rengetegében. Annál gyakrabban látogattak el a kertbe a méhecskék meg a lepkék. - Honnan kerülnek ide? - faggattam apámat. - Csak nem az óbudai flaszterről? - Inkább a Kecskégyről - vélte ő. - Az légvonalban olyan közel van, hogy még egy motor nélkül repülő pillangó sem fárad el, míg az oldalából ideszáll. - Tudod, mi a pillangó? Repülő virág! Aki nagyon szépet álmodik, biztos tarka lepkéről álmodik. - Vagy azt álmodja, hogy ő maga pillangó, mint Dsuang Dszi. - Ki az a Dsuang Dszi? - Egy kétezer éve élt bölcs, aki egyszer lepke volt álmában, s mikor felébredvén is meglátott egy lepkét, úgy összezavarodott, hogy képtelen volt eldönteni, a lepke álmodta-e őt, vagy ő álmodta a lepkét. - Íme egy kétezer éves tudathasadás. - Ez nem tudathasadás. Ez költészet és filozófia. - S te mindezt kitől tudod? - Szabó Lőrincről, aki megírta Dsuang Dszi álmát. - Vajon baj, ha az álmok összemosódnak a valósággal? - Az attól függ, színtartó festékekkel színezték-e az álmainkat. Mert ha az összemosásnál ereszt a színük, kivehetetlen foltokat hagynak a valón. A rózsáink bizvást jókat kuncogtak az ilyen beszélgetéseken. Őket csak a napfény érdekelte, meg az eső, melynek cseppjeit olyan eleganciával viselték szirmaikon, mint egy dáma a gyémántjait. Engem viszont érdekeltek a rózsák is.

232 - A nyíló rózsza szebb, mint a rózsabimbó véltem. - Miért tartja a legtöbb ember égis a bimbót vonzóbbnak? - Mert az ígéretesség izgalmasabb, mint a beteljesülés - mondta anyám. - Meg tán azért is, mert vázába téve a kinyílt rózsza hamar lehullajtja szirmaiát, a bimbó tovább tart. - Viszont nem mindig nyílik ki. Mert minden rózsza volt bimbó, de nem minden bimbóból lesz rózsza. - Ahogy minden öreg ember volt fiatal, de nem minden fiatal éri meg az öregkort. - Bizony, a virágok élete sokban hasonlít az emberéhez. - Gyűlölöm az elmúlást - fakadtam ki. - Miért kell elmúlnia mindennek, ami szép? - Hogy új szépségek termelődjenek. - Legalább olyan lenne az ember, mint némely növény. Ha előregszik, levágok belőle egy ágat, és új cserépben új életre kel. De az emberről, mikor hervadni kezd, hiába vágom le a kisujját, hogy elültessem, úgysem folytatódik az élete. - Az emberkertészetet még valóban nem találták fel. De azért az élet így is csodálatos. Nézd, a hajnalkák hogy törnek az ég felé, futnak föl, mindig csak föl. A pletykák szárai meg mind lefelé futnak, mintha a föld vonzerejétől szabadulni sem akarnának. Sokféle a világ, és amit befogadunk belőle, az mind a miénk. A gang-kertet mindenestre befogadtuk. Kitágult vele tavasztól ősziig a lakás s a program is. Reggel, amint felkeltünk, rohantunk ki a folyosóra lajstromba venni, hány hajnalka nyílt tölcsérré a nap első sugaraitól, és milyen a termés. Ugyanis volt egy paradicsomfánk is, vagy másfél méteres, amelynek már korán piroslott a gyümölcse, és termeltünk cserépben körömnői paprikákat a virágok között. Kicsik voltak, de

233 olyan csípősek, hogy a legfűszeresebb szegedi halászlé sem bírta el belőlük félnél többet. - No, hogy fizet a birtok? - nézett át olykor a szomszéd lakó. - Ne imádkozzok egy kis esőért? Ha üresen állt az

egyetlen kerti székünk, szívesen beletelepedett pipányi időre ő is, hogy élvezze a virágok tobzódását a folyosórácson. Mi meg hoztuk neki a frissítőt, szalmafonatú pohárban, mintha igazi kertben lenne a vendégünk egy nyári délutánon. De mit is beszélek, hisz igazi kert volt az valóban. Örömben kamatozó, sok energiával épített kert. Két-három éven át az hozta házhoz apámnak a tavaszt meg a nyarat. És teljes illúziót keltett, mert a szeretet teremtette a gang végébe oda. Mi pedig szerettük a szeretetet. Minden megnyilvánulását és fajtáját szerettük. De legfőképpen azt a szeretetet szerettük, amely velünk lakott.

234 - Az ember folyton féligazságokba és igazságtalanságokba botlik. Te nem félsz azoktól, akiknek kifícamodott az ítélőképessége? - A filozófusok szerint boldog lélek, akinek csak attól kell félnie, hogy az emberek igazságtalanok - mosolyogtam rá. - Bajban inkább az van, akinek már attól is félnie kell, hogy igazságosak. A tárgyalás Szeretnék valami rosszat írni a szűkebb családomról. Ha tudnék valami rosszat írni róluk, hitelesebbnek tűnne a jó. Gyötörtem is az agyamat, hogy találjak valami ellenpéldát, ami dramaturgiai helyrebillenti a mérleget, de hasztalan facsartam a múltunkat, nem csepegett belőle semmi sötét lé. Voltak persze kisebb-nagyobb veszekedéseink és kisebb-nagyobb kibéküléseink. De nemcsak a békülés szétömlő derűjében, veszekedés közben is tudtuk, hogy összetartozunk, ezért szélhordta volt minden harag nem tudott bennünk megkötni a keserűség. A múltat faggatva - s faggatom sokat - próbáltam már az emlékezés tükre mögé is belesni. Feltenni magamnak például azt a kérdést, vajon hűség volt-e egymáshoz a szó hétköznapi értelmében apám meg anyám.

235 És nem az volt a baj, hogy nem tudtam válaszolni a kérdésre, hanem az, hogy amint kérdéssé fogalmazódott bennem a probléma, máris éreztem, hogy nincs jelentősége. Anyámat mindig körüludvarolták a férfiak. E derék szeladonokkal azonban sosem titkon találkozott. Bejáratosak voltak a házba. Hozták a virágcsokrokat, a bonbonos dobozokat s a szerelmes verseket, amelyeknek aztán apám lett a lektora. Anya oly szép volt, hogy abban a korban, amelyből még nem kopott ki egészen a lovagiasság, valahogy kijárt neki a hódolat. Apám gyönyörűséggel szemlélte udvartartását, tán meg is sértődött volna, ha szép hitvesébe valaki időnként bele nem szeret. Kapott szerelmes leveleket gyakran ő is. Hisz minden orvos életében törvényszerű, hogy szerelemre gyúl iránta egy-egy beteg. A rendelőben kinyílnak a szívek és kitárulkoznak a lelkek. Nemcsak a ruháit veti le a beteg, lemezteleníti a gondolatait is. S a minden testi gyógyomóddal óhatatlanul együtt járó lelki gyógyomód, az orvostól sugárzó megértés és vigasz olykor összezavarja az érzéseket. Ilyenkor lesz szerelmes a beteg, ilyenkor ír leveleket, mert a fehér falú rendelő ahhoz túl tiszta és túl rideg, hogy szerelmét szóval vallja meg. Az apámhoz írt szerelmes leveleknek természetesen szintén volt nálunk egy lektora: anyám. Van az összetartozásnak és a bizalomnak egy foka, amelyen már merő anakronizmus a féltékenység. Nem úgy a féltés. Mert az igazi tragédiáktól a szeretet páncélja sem tud megvédeni. Anyáméknak már énelöttem volt egy gyerekük. Egy Lea nevű szőke kislány. Mikor megszületett, még pincétlen, vizes falú házban laktak. Féltették is a dohos levegőtől a kicsit.

236 Három és fél éves volt Lea, mikor végre összegyűlt annyi pénzük, hogy szigeteltessék a falat. Csakhogy a gyerek roppant élénk volt, a felfordulás meg nagynak ígérkezett. Keresni kellett hát egy biztonságosnak tűnő helyet, ahol a kislány a tatarozás idejére meg húzódhat. Ez a biztonságosnak tűnő hely a vidéki nagymama háza volt. Levitte hát apám a lányt oda. Három nap múlva jött a távirat. A gazdasági udvarban paradicsomot főztek be télire. Nyílt tűzön, óriási kondérban rotyogott a leve. És Lea beleesett a kondérba. Mire anyámék leértek, épp utolsót pislákoltt benne az élet. Aztán vége. És úgy érezték, vége mindennek. A falubelieket annyira megrázta az eset, hogy alig tudtak felocsúdni. Anyám valami néma tébolyba esett. Járt-kelt, fehér arccal, mint egy kísértet, mindenki számára megközelíthetetlenül. A temetés után jött az ideggyógyász. De az sem boldogult vele. Anya nem sírt és nem jajgatott. Csak átmosolygott rajta, mintha a doktor üvegből lenne, s túl az üvegen révedne valahová a szeme. Ekkor a doktor begorombult. Üvöltött, ordított, hogy a gyerek tévedésből halt meg, úgy érkezett a mennyországba, hogy senki sem számított jöttére, épp ezért játékot sem készítettek neki. Most odafönt, ahol minden gyerek játszhat, csak sír, és tördeli a kis kezét, hisz neki nem ad és nem is fog adni játékot senki, mert aki tévedésből halt meg, annak nem jár égi játék, annak vissza kell jönnie a földre, újra meg kell születnie. Az ideggyógyász jó orvos volt. Jól ismerte anyámat is. Tudta, hogy nem tébolyult meg még egészen, csak a téboly szélén tántorog, s aszerint, hogy merre lökik,

237 esik bele a tébolyba vagy huppan vissza a valóságba. Tehát a téboly oldaláról lökött, hogy az ellenkező oldalra lendítse. És a csel bevált. Anya nem hitte el a mesét. Tán fel sem fogta egészen. Csak egy ragadt meg benne, a legfőbb lényeg, hogy a gyerekek újra meg kell születnie. Így esett teherbe velem. S ahogy szíve alatt kalimpálni kezdett az új élet, lassan visszabillent benne minden a helyére.

Tervezni kezdett újra, megtanult megint dalolni, nevetni, bízni is. Pedig a bizalom még kissé korai volt. Mert ahogy arcára visszatért a pír, és virulni kezdett a kedve is, az orvosok nyomban lecsaptak rá, hogy ne szülje meg a gyereket, mert nem bír ki még egy szülést. Abszolút medenceszűkülete volt, csak császármetszéssel hozhatott világra gyereket, s akkoriban a császármetszés még nagyon nagy műtétnek számított. Már mikor Leát kihámozták belőle, megmondták a doktorok, hogy nem lehet több gyereke. Most meg azt mondták meg, hogy ideggyógyászati terápia volt a terhesség. Végre eszéhez térve, csak nem akar újra megtébolyni és szülni, azaz egy bizonytalan életért (a gyerekéért), kockáztatni egy biztosat (a sajátját)? De anyám akkor már igenis kockáztatni akart. És foggal-körömmel védte a magzatot. Még apával szemben is, aki akkor még érthetően csakis az ő életéért aggódott, és a szüléssel együtt a kilencedik hónapban is abban reménykedett, hogy az utolsó percben sikerül jobb belátásra bírnia. Már a szanatóriumban feküdt anyám, jó pár napos túlhordással, de még bízva benne, hogy a szülőfájások

238 megindulnak, s tán történik valami csoda, amivel a műtőasztal elkerülhető, amikor pár percre elszenderedvén, félálomban meghallotta, hogy a szülész az ágy mellé lépve, odasúgja latinul apámnak: - A gyerekszívhangok hála Istennek gyöngülnek! Ám a szülész tévedett. Mert a szívhangok ugyan valóban gyöngültek, de anyám értett latinul, az orvosi nyelvből pedig, mint orvosfeleség, kiváltképp sokat kapiskált. S még el sem haltak a levegőben a szavak, már talpon volt. - Vagy egy órán belül megoperál, vagy azonnal feljelentem - szegezte neki a doktornak az ultimátumot. Pedig nemcsak orvosa volt a szülész, régi barátja is. Apám évfolyamtársa, aki nem egy estét kvaterkázott már át nálunk boldog derűben. Most őrjöngött, s vele együtt apám. De ilyenkor a jövődő anyát illeti a döntés joga. Fellebbezésre tehát nem volt mód. - Netán engem is feljelentesz? - érdeklődött apám. - Téged is! - ígérte vidáman anya. S kezdett készülődni a műtetre, elsőnek az én ruháimat rakván ki, amelyeket majd rám adjanak. Került a rékli meg a főkötő mellé kis fülbevaló is, aranyból, csöppnyi korallal. - És ha fiú lesz? - nevetett fel a szülésznő. - Ha fiú lesz, akkor büntetésből fúrják ki a fülét - mondta anyám. - Ennek a gyereknek ugyanis lánynak kell lennie. (Valami csodálatos képessége volt hozzá, hogy akkor legyen a legvidámabb, amikor baj fenyeget. És ez a juszit is derű nála mindig természetesen hatott, felpörgött tőle a mersz másokban is.) Félóra múlva, mikor az ultimátum még le sem járt, már a műtőasztalon aludt. Aztán megszülettem én, és ő tovább aludt. Közel két napig nem tudták magához téríteni. De

239 ahogy kinyitotta a szemét, a régi volt megint, csak éppen valamivel sugárzóbb tekintetű, mint fertályévvvel azelőtt. - Ha valaki agyon akar csapni, ne kisbaltát hozzon, hanem szekercét - mondogatta. - Mert nehéz belőlem kiverni a szuflát, túléltem én még az orvosi elméleteket is. Aki végleg nem heverte ki az esetet, az a szülész volt. Műtét közben úgy reszketett a keze, hogy görbe lett a hasfalón a vágás vonala, s mit örök szégyenének mondott, bent felejtett a méhben egy fascia-tűt. Igaz, hónapok múltán a görbe kis tű spontán kijött, de sosem bocsátotta meg anyámnak ezt a tűt, ahogy irántam is táplált mindétig valami, már játékból kötelező haragot. Ez az a lány, akiért majdnem gyilkos lettem" - mutatott rám ujjal még akkor is, amikor már rég menyasszony voltam. S váltig állította, hogy anyám hipnotizálta őt, azért vállalta az operációt. Mert a műtéthez ragaszkodni joga volt anyámnak, de pont hozzá ragaszkodni, épp vele csinálni ezt, nem volt joga. Ki hallott már olyat, hogy az ember a barátjával akarja megöletni magát, mikor egy csomó idegen orvos is téblábol a szanatóriumban? De azért minden születésnapomra eljött, hozott valami ajándékot. És ő is kapott anyámtól ajándékot minden születésnapomra. A családi krónika szerint apámnak is csak akkor mertek a kezébe adni, amikor anya már magához tért. Addig nem is érdeklődött irántam, mintha el is felejtkezett volna róla, hogy ehhez az egész kavardóhoz egy gyerek is tartozik. Mikor végre feleszmélt, hogy lánya van, felkapott, a levegőbe emelt, és megrázott: - Falhoz kenlek, te vacak! Ezek voltak hozzám az első szavai. A rémült bába ragadott ki a markából, pedig hát nem akart bántani. Csak boldog volt.

240 Júliusban születtem. Ez a hónap volt a korabeli lapoknál az eseménytelen uborkaszézon. Minden újdondász szenzációk után szimatolt, s valamelyikük neszét vette a históriánknak. Meg is írta azon nyomban, Egy anya hőstette" címmel, szépen kiszínezve. - Szamárság! - mérgelődött anya. - Az hát - mondta apa. - De még mindig jobb ez a cikk, mint ha a műtét után csak egy hír jelent volna meg a halálozási rovatban. Körülöttük is, bennük is lassan csitult az érzelmi vihar, amit az elmúlt esztendő eseménysorozata kavart. Fárasztóan sok volt a kis szanatóriumi szobában a látogató, a virágoknak a bába már lavort hozott, mert ami mozgatható váza volt a házban, az első nap megtelt. Mikor hazaértek velem, akkor is zárandokoltak még a barátok, immár az óbudai Fő térre. Pedig anyám és apám elsősorban meghítt csendre vágytak, mert egymással is tisztázniuk kellett az elmúlt hónapokat. A Lea tragédiáját követő időszak volt az egyetlen az életükben, amikor az összekapaszkodásban sem leltek vigaszt. Az áramszolgáltatás, amely biztosította, hogy egymás kezét megfogva mindig új hittel

töltődjenek fel, ezúttal szünetelt. A később felgyorsult események sodrásában is csak keringtek egymás körül, mint két kóbor csillag, amelyet valami ismeretlen erő tart fenn, hogy le ne zuhanjon. Legfeljebb az zavarta e költői képet, hogy nem köröztük, bennük magukban volt az űr. Betölteni az űrt, nyilvánvalóan annak a pályának a feladata volt, aki én voltam. S nyilvánvalóan be is töltöttem ezt a feladatot. Hogy az érzelmek zűrzavarából mit szívtam magamba már az anyatejjel, azt soha senki sem fogja tudni megmondani. De

241 könnyen lehet, hogy egymáshoz kötődésünk szálait a szülői házon ekkortájt átfújó szelek gubancolták szorosra. Leáról mindenestre sokáig nem beszéltek nekem. Már jócskán iskolás voltam, amikor anyám először vitt ki a temetőbe, és megmutatta a gyerekparcellában a kis sírkövet, amelyen egyetlen szó állt: Galambunk". Aztán otthon megmutatta Lea fényképét is. Amikor felfogtam, hogy Lea volt és ki volt, hirtelen nagy hullámokban előtört a szeretet. Megírtam életem első versét, hozzá címezve és neki. Áhítva játszottam a gondolattal, hogyan lehetne visszavarázsolni közénk újra, míg lassan tudatosult bennem, hogy sehogy. Akkor - ugyancsak hirtelen - féltékeny lettem rá, mert úgy éreztem, a róla rögzült kép különbet mutat, mint amilyen én vagyok. És azt is megéreztem, hogy halottakkal nem lehet megküzdeni. Hogy tehetetlen vagyok. Lea alakját akkor már köd burkolta otthon. Ha beszéltem róla, apám mindig másra terelte a szót. De én tudtam, hogy képlékeny anyag a köd, csak a látóteret homályosítja el, nem zár le semmit sem. Új gondolat volt számomra a halál is. Először hallottam róla. Nem tudtam megemészteni. - Te ne halj meg! - könnyörgtem anyámnak. - Nem akarom megérni, hogy itthagyjál. - Butaságokat beszélsz! - mondta anya. A világnak az a rendje, hogy az anyák meghalnak, és a gyerekek életben maradnak. Ha a gyerek hal meg korábban, az a szörnyű, mert természetellenes. - Nem úgy van! - kiáltottam. - Mert a gyerek pótolható. Neked is itt vagyok én. De ha te meghalsz, hogy szüljek magamnak egy másik mamát?

242 - Kicsi még ez a buksi! - simogatott végig a hajamon anyám. - Kicsi még benne az ész is. Megvárjuk, míg benő a fejed lágya, addigra csak megszorodik. Jó volt tudni, hogy összetartozunk. Hogy védettséget ad mindannyiunk számára a családban a másik pusztá léte. Hisz bajt, gondot adott az élet eleget. Néha nem is akármilyet. 1938 egy délutánján például megjelent apámnál két rendőrségi nyomozó, hogy felelősségre vonja egy pomázi asszonyon végrehajtott tiltott műtétért, amelynek vérmérgezés lett a következménye. Apámnak kikerekedett a csodálkozástól a szeme. Sok nőgyógyász vállalt ilyen műtétet, ő soha. Vajon mi ütött a detektívekbe, hogy pont hozzá kopogtatnak be? - Az asszony mondta, hogy önnél járt - magyarázta készséggel az egyik detektív. - A főorvos úr címét is ő adta meg. - Kérhetem, hogy szembesítsenek vele? - Természetesen. Ha kívánja, akár máris indulhatunk. Apám kívánta, mert ártatlannak tudta magát. A detektívek meg lekasztották a fogasról a keménykalapjukat meg a botjukat, és indultak vele a rendőrségi kocsinhoz. Mire Pomázra értek, az asszony már haldokolt. És a halálos ágyán a szemébe mondta az apámnak, hogy ő csinálta a műtétet. Megindult a büntetőeljárás. Mi meg kapkodtunk fűhöz-fához értetlenül. - Kellott volna adni a detektíveknek pár száz pengőt - mondta egy ismerős orvos. - Mindenki így csinálja. Akkor eltussolják az ügyet.

243 - Mi? - üvöltött fel apa. - Hogy én megvesztegessen két rendőrségi nyomozót? Hát neked végleg elment az eszed. - Mondom, hogy mindenki így csinálja - Vont vállat a doktor. És mint jóval később kiderült, igaza volt. Mindenen túl maguk a detektívek elismerték, hogy fejenként száz pengőért elkenték volna az egészséget. Még tanácsolták is nagy barátián, hogy ha újra bajba kerül apám, kezdje mindjárt ezzel, de az elején, mert ha beindult a gépezet, már ők sem tehetnek semmit sem. De hát egy ártatlan embernek hogy jutna eszébe ilyen? Apám különben sem volt bűnöző alkat. Ha ments ég, lett volna még egy ilyen ügye, akkor is képtelen lett volna megfogadni a tanácsot. Megint a bárd alá dugta volna a fejét. Egyszerűen hitt az igazságban. Pedig sokáig úgy tűnt, hogy elpártolt tőlünk. Mármint az igazság. Eleinte még nem tanította ki senki, azt sem tudtuk, mibe kapaszkodjunk. Anyám eladta a lánykori ékszereit, és az árukból fogadott egy ügyvédet. De az is csak ímmel-ámmal vállalta az ügyet, annyira reménytelennek látta a halálos ágyon tett vallomás miatt. Kérlelte is apámat, hogy legalább neki, a védőjének mondja meg őszintén az igazat. De hát folyton azt mondta szegény. Ha hitte az ügyvéd, ha nem, csak az igazat. Azt, hogy sosem látta azt az asszonyt, nem is volt a betege, ott ismerte meg Pomázon közvetlen a halála előtt. Mit mondjon még ha valóban így volt? Anya volt az egyetlen, aki nem vesztette a hitét. Kiutazott Pomázra, végiglátogatta - kérdezgette a szomszédokat, köztük egyetlen tanút, a közben meghalt nő komaasszonyát, aki az első jegyzőkönyv felvételekor azt vallotta, kísérelte meg a betegnek. Ő hozta fel apámhoz, ő is kísérelte haza. Kitarzott ennél a vallomásnál anyával szemben is. De a

244 szobában, ahol beszélgettek, anya észrevett valamit. A hatalmas keresztet a falon és mellette a szentképeket. Meg az éjjeliszekrényen a Bibliát. Másnap felkereste a már kitűzött tárgyalás tanácselnökét, és megkérte, ezt a tanút a Bibliára és a feszületre eskesse meg, hogy igazat mond, mielőtt újabb vallomást tesz. - Mindez merőben szokatlan - mondta a tanácselnök. - Hisz nem vagyunk a középkorban. De szokatlan már maga az is, hogy a vádlott felesége idejön a tárgyalás előtt, és befolyásolni akar. - Befolyásolni? - kérdezte anyám. - Ugyan mivel és mire? Vagy önnek nem érdeke, hogy egy tárgyaláson az igazság derüljön ki? A tanú nagyon vallásos. Ha meglátja a feszületet, igazat fog mondani. - Maga igencsak bízik a férjében, ugye? - Benne is meg az igazságban is. A bíróság a kettő közül csak az egyikben hihet, tehát én vagyok előnyben. - Bravó! - nyúlt előre a tanácselnök, és megcsókolta anyám kezét. - Üzenem az urának, hogy őszintén irigylem őt. Pedig apám még igazán nem volt irigylésre méltó. Folyton úgy érezte, hogy ártatlanul bár, de a mi életünket teszi tönkre. Mert ha őt lecsukják, ugyan mi lesz velünk? - Elmegyek szakácsnőnek! - nevetett rá anya. - Amilyen ízletes a gömöri főztöm, bérházat veszünk, amire kiszabadulsz. - De a magánnyomozásáról Pomázon és a tanácselnöknel tett látogatásáról nem szólt neki egy szót sem. Apám valahogy mégis bízott. Nagyon igaza volt, tán az adott neki erőt. Meg anyám jókedvének kútja, amelyben meg-megmártózhatott. Mindig megvolt bennünk a hit, hogy amíg egymás kezét fogjuk, nem eshet bántódásunk. De azért nehéz hetek voltak ezek, és nehéz napok.

245 Az ügyvéd olyan gyászos arccal jelent meg a tárgyaláson, mintha legalábbis őt akarnák elítélni. Széles arcáról csak úgy sütött az aggodalom. Elsőnek a férjet hallgatták ki. Vallotta, amit addig, hogy a feleségének egy orvosa volt, az apám. Ő vállalta és végezte el a tiltott műtétet is. Aztán jött a komaasszony, s hetykén odaállt a tanúk pulpitusára. Először életében volt bíróságon, úgy tűnt, élvezi, hogy személye ilyen fontosságot kapott. Anyám szeme a feszületet kereste a bíró asztalán. De nem látta sehol. Rajta feküdt a Biblián, csak akkor állították fel, mikor eskütételre szólították a tanút. Az asszony olyan látványosan megremegett, hogy moraj futott végig a hallgatóság sorain. Aztán összecsucsklott egy sírógörcsben, és anélkül hogy bármi esküre rá lehetett volna venni, kitálalt mindent, szinte eszelős hévvel pergetve a szót. Olyan ijesztő volt a jelenet s az, ahogy rázkódott, hogy az egyik hivatalos orvost szaladt. Csak a tanácselnök maradt nyugodt. Szemével végigpásztázta a termet, s anyámra lelve küldött felé egy félmosolyt. Aztán újra a tanúra figyelt, aki elmondta rendre, hogy a meghalt komaasszonyt az utca végén lakó sógornője szúrta fel egy kötőtűvel. Meg is indult a vérzése szépen, de aztán belázasodott. És akkor azt mondta a sógornő, hogy bármint essen, el ne árulják senkinek, mi történt, mert ez büntetendő dolog, és el fogják árverezni a gyerekek feje fölül a házat. Mondják inkább, hogy orvos csinálta. Amerre ő munkába jár, kint van egynek a táblája, majd leírja róla a nevét. Aztán vegyék be a dologba a komaasszonyt is, mert annak tekintélye van a faluban a sok földje miatt. Ha ő vallja, hogy maga kísérte a beteget a doktorhoz, elhiszi majd mindenki.

246 Hívő lélek volt az elvérző asszony is. Ő a sógornőben hitt. És úgy féltette a gyerekei vagyonát, hogy még a halálos ágyon is bátran apám szemébe hazudott, csak megmaradjon a családnak a ház. - De hát magának a házat még szóval sem fenyegette senki - mondta a tanácselnök. - Akkor miért vállalta a hazugságot, amiből semmi haszna sem volt? - Hát komaságból! - mondta a tanú csendes pityergéssel. Mert hogy túl volt a vallomáson, kissé már megnyugodott. - Hisz az én keresztgyerekeim annak a meghalt asszonynak a gyerekei. Csak meg kell őket védenem, akár hazugság árán is. A jó szándékú hazugság vétke alól, ha meggyónom, feloldoz a pap. De a feszületre már nem esküszöm meg senki kedvéért. Inkább íratok egy új házat azokra a kölykökre, semmint elkárhozzam. Tiszta volt a tanú nagy magyar lelke, akár a patyolat. Segítő szándék vezérelte, semmi más. Fejemet rá, hogy fogalma sem volt róla, apámat mibe rántja bele. Nem is haragudtunk rá. Csak a korra, amelyben ennyire fertőz a butaság. Meg a sógornőre, aki magát védve azt sem bánta volna, ha ennen bűnéért mást lök a vérpadra. A tárgyalás után a Belvárosban, az Apostoloknál ebédeltünk, hogy valamivel megünnepeljük a napot. Intim kis boksok voltak ott. Ezek egyikének félhomályában végre bevallhatta anyám a csínytevéseit. - De hát miért nem mondtad el eddig, hogy jártál Pomázon és a tanácselnöknel? - meredt rá csodálkozva apa. - Mert fantasztának tartottál volna - mondta anyám egy csirkecomb mögül. - Pedig én tudtam, hogy a tanácselnök hisz nekem, és azt is tudtam, hogy jól ítélem meg a komaasszony jellemét.

247 - Te értesülve voltál róla, hogy anyád merre jár? - fordult most hozzám apa. - Persze hogy értesülve voltam - bólintottam rá. - Pomázra ki is mentem vele, csupán a házba nem vitt be. Pár méterrel arrább vártam rá egy padon. - Csak nőkkel ne kezdjen az ember! - mondta apám boldogan. - Így ebéd után sok nekem egyszerre két összeesküvő. - Pedig az összeesküvéshez legalább ketten kellenek - vélte anyám. - Mert hogy esküdjön össze az ember egyedül? Hosszú idők óta aznap aludtunk először gondtalan, nyugodt álmot. - Milyen jó is egy ilyen bűnügyi tárgyalás! - sóhajtott fel másnap reggel nagyot

nyújtózva anya. - Arra jó, hogy az ember, ha túl van rajta, mindjárt szebbnek látja az életet. - Fogadni mernék, hogy nektek sem kell szidolozni a kedveteket, mert magától fénylik. - Akárcsak az ég! - nevettem fel. - Nézd, milyen sugaras és kék! - Akkor is tudnod kell, hogy csupa azúr, amikor beborul - ölelt át anyám. - Mert akárhány felleg is gomolyog, a felhők felett mindig kék az ég. - Igen! - hajtottam a vállára a fejem. - Azt hiszem, ezt épp most tanultam meg.

248 -Vettem a gyerekeknek egy mesekönyvet, és amikor otthon lapozni kezdtem, úgy magával ragadott, hogy megfélemedkezvén ősz fűrtjeimről, fél éjszaka azt olvastam. Hát normális vagyok én? - Sose szégyelld felnőtt fejjel vállalni a mesét - nevettem rá. - Hisz nincs a mesénél valóságosabb műfaj! Vagy minden valóságok közül nem az a legelfogadhatóbb, hogy a jó győz, és a rossz elbukik? Az egyetem Az első kutyámat dr. Kapucinernek hívták. Egyébként drótszőrű foxi volt, Szusznak becéztük, és Szomoró Dezsőtől kaptam ajándékba. Szomoró - aki korának talán legkülönösebb embere volt - meglehetősen furcsa módon keveredett a portánkra. Meglátta a 7-es villamoson anyámat, szíve azon nyomban lángra lobbant iránta, és titkon követte hazáig. Aztán a házmestertől megtudakolta, ki is a hölgy, azt is, hogy ki a hites ura, s a megközelítés legegyszerűbb módját választva, még aznap délután bekopogtatott apámhoz a rendelőbe, hogy közölje vele, ő bizony halálosan beleszeretett a feleségébe. - Nézzen rám, főorvos úr! - mutatott színpadias pózzal végig magán. - Hajlott hátú, horpadt arcú, belül már zörgő ember vagyok. Nem akarok semmi mást, csak rajongani. És senki sem tud úgy rajongani, mint én, hisz minden mondat,

249 amit leírtam eddig, merő melódia - és sírni kezdett, mint mindig, amikor meghatotta önmagát. (Híresen szépen sírt, az örök szerepjátsszók nagy nekibuzdulásával.) Aki már hallott Szomoróról - és akkoriban sokat lehetett róla hallani -, nem csodálkozott el túlzottan az önimádat efféle kitörésein. Ő mindig ajnározta és ajnározhatta magát. Túlfinomult lelkével, mely szinte életképtelenné tette, csak így tudott talpon maradni az élet viharában. Apámban természetesen lelkes partnerre talált. Nagy híve volt Szomoróknak, örült, hogy megismerhette, és minden ceremónia nélkül bemutatta anyámnak, aki estig haza sem engedte. Ettől kezdve Szomoró szabadon járt ki-be nálunk. Amit azért is könnyen megtehetett, mert velünk átellenben lakott. És bár anyámnak udvarolni jött, végül az egész családba beleszeretett. Mi meg őbelé, hogy teljes legyen a kör. Halomszám hozta az anyának és apának dedikált könyveit (apámnak még egy kefelevonatot is dedikált). Nekem meg más írók mesekönyveit hozta, saját ajánlásával az első lapon, mindig hozzátéve, hogy amíg az én könyveimet is megérted majd, mert akkor már azokat kapod". Hamarosan külön könyvespolca volt nálunk. Azon gyűjtöttük a műveit. Néha lekapta innen egy-egy könyvét, elvitte, és drága selyembe, brokátba kötve hozta vissza, hogy méltóbb legyen a köntöse. Mert mindent dédelgetett, a könyveit is. S amint volt pár pengő a zsebében - sajnos ritkán volt -, nagyi kedvvel öltöztette őket. Örömmel minden kötetét ma is, más Szomoró-relikviákkal, fotókkal, levelekkel együtt. Néhányat már közzé is tettem közülük az idők során. Ha valahogy elvesznének, hadd maradjon legalább valami nyomuk. De remélem, nem vesznek el, ahogy semmi más sem, mi érték, és megmaradt.

250 Hálából a sok könyvért, anyám visszaszoktatta Szomorót a jófajta házikosztra, amit - agglégény lévén, és igazi békebeli bohém - már régen nélkülözött. Kedvenc ételéből, a töltött borjúhúsból, még haza is csomagolt neki, mert hidegen szeletelve szerette leginkább. Szomoró meg hagyta magát kényeztetni, s Muttinak, anyácskának kezdte szólítani anyát. Annak is hívta aztán végig, ami valami otthonosságot kölcsönzött jelenlétének. Hogy hogyan nőtt bele az egész lényétől idegen családi klímába, az így, felnőtten visszagondolva, számomra is teljesen érthetetlen. De tény, hogy remekül érezte köztünk magát, és mi is élveztük, ha jött, kitörő örömmel fogadtuk, valahányszor megjelent. Egyedül én barátokoztam meg nehezen vele. Illetve nem is vele, hanem a kezével. Szomoró több mint húsz évvel volt idősebb anyáméknál. A harmincas évek elején, mikor először toppant be hozzánk, mindazonáltal korántsem olyan öreg, mint amilyennek lefestette magát, hiszen alig hagyta el a hatvanat. Amit önmagáról mondott, abban mégis alig volt túlzás. Az egykor megkapóan szép ifjú, aki a nehezen ellágyuló Jászai Marit arra ihlette hogy Legszebb szeretőmnék" felirattal párnát hímezzon neki, mire én megismertem már megfakult. Pergamenszínű arca csupa ránc. Szeme fénytelen, ajka lefityedt, hosszúra nyúlt alakja vállban megroggyant, ruhája rojtos és kopott. Hajdan gyönyörű kezén csont-bőrré aszalódott hosszú és jéghideg ujjak. Ha megsimogatta velük az arcomat, szinte megdermedtem. Le kellett szoktatni a simogatásról, hogy megszeressem. De aztán már jóba lettünk nagyon. Csodálatos meséket tudott, amelyekkel teljesen elkápráztatott. S ahogy beszélt, úgy átszellemült, hogy szinte megszerpült. Elültem volna akár

251 napokig a lábához kuporodva, hogy szájátva hallgassam. Kapucínerral, a kutyával, mely saját két foxijának kölyke volt, meg végleg lekenyerezett. Sosem ismert boldogságot hozott az életembe az az eleven szörgomolyag. Pedig eleinte nem is ugatott, csak szuszogott. Ezért kapta a Szuszu becenevet. Persze, ahogy senki sem születik doktornak, ő sem annak jött a világra. Úgy kezdte, mint minden becsületes eb. S bizvást úgy is folytatta volna, ha Szomory nem mesél nekem Caliguláról, aki konzullá nevezette ki Incitatus nevű lovát. Ez a dolog azonban szeget ütött a fejembe. Ha lehet konzul egy ló, miért ne lehetne az egy kutya is? De a gondolat nem tetszett meg eléggé. Mert mit kezdjen az ember egy római konzullal, a huszadik században, Óbudán? - Hát csináljunk neki egy követséget, és legyen konzul ott - ajánlotta Szomory. - Szép kis kutyakomédia lenne! - mondta anya. - Hiszen ahogy egy macska útlevelet kérne tőle, máris kitörne a diplomáciai bonyodalom. - Akkor hát ne legyen konzul - egyeztem bele, mert az egész konzulságtól már úgyis elment a kedvem. - Inkább adjunk neki nemességet. - Az meg stílustalan lenne - ingatta a fejét Szomory. - Hisz a nemesi oklevelet kutyabőrre írják, s egy jó érzésű kutya sem kívánhatja, hogy megnyúzzanak érte egy másik kutyát. - De hát akkor mit csináljunk? - csüggedtem el. - Fogadjuk doktorrá! - javasolta anya. - Igen ám! De hogyan, mikor nemhogy egyetemre, még óvodába sem járt?

252 - Majd díszdoktorrá avatjuk. Ahhoz nem kell diploma, csak érdem. Ezt a tippet végre közfelkiáltással elfogadtuk, így lett Szuszu, alias Kapucner, a Galagonya Lajos Meseegyetem díszdoktora. Az egyetemet természetesen az ő tiszteletére alapítottuk szerény lakóházunkban, amely a Galagonya utca és a Lajos utca sarkán állt. De úgy éreztük, ennyihez jogunk van, mert valóban magas tudományos szinten folyt nálunk a meseoktatás. Szuszu meg nyilván büszke volt rá, hogy dr. Kapucínernéven mutatjuk be az idegeneknek, bár szerénysége tiltotta, hogy büszkeségét ki is mutassa. Szomory mindenestre nem nevezte többé nevén a kutyát. - Hol van a doktor? - kérdezte, ha a szobába lépve nem látta Szuszut. S ha a kutya a teázóasztal mellett cukorért kunyerált, már-már tárgyalásba bocsátkozott vele. - Ne egyen annyi édességet, doktor! - szólt hozzá nagy komolyan. - Hisz jól tudja, hogy az édesség árt magának. - Persze az az ötlet is tőle eredt, hogy ha doktor egy eb, kijár neki a magázás, mert a tegezést még lekezelésnek veheti. A foxinak mindez szerencsére nem okozott gondot. Hamar megszokta, hogy három neve van. Ha valaki elkiáltotta magát, hogy Doktor, éppoly vidáman odaszaladt, mint amikor a Szuszu vagy a Kapucínert hallotta meg. - Ez a kutya illik a családukba - mondta anya. - Minden játékban benne van. - Ami korántsem véletlen - toldotta hozzá Szomory. - A kutyára ugyanis hat a gazdája. Néha elég ránézni egy ebre, s az ember máris tudja, milyen jelleme van annak, akihez tartozik.

253 Ha már megalapítottuk a Meseegyetemet, fejleszteni is kezdtük, mindenféle feladatokat tűzve tudományos kára, azaz magunk elé. Kitaláltuk például a tárgyra mesélést. Valamelyikünk rámutatott a szobában bármilyen tárgyra, és kimondta a bűvös kezdőmondatot: - Mese-mese-meskete, ez meg hogy került ide? S akihez a kérdés szólt, máris rá kellett hogy kezdje a mesét a villanykörtéről, a fogpiszkálóról, a ventilátorról vagy bármiről, amire a mutatóujj irányult. A játéknak persze volt egy trükkje. Mivel a felszólításra azonnal meg kellett csapolni a mesefát, s gondolkodási idő senkinek sem adatott, mindannyian tartottunk készenlétben az agyunkban olyan előkéket", amelyekkel a mesét, akár miről is szólt, kapásból elkezdhetjük. Teszem azt anyám rámutatott egy szem kockacukorra, én már mondtam is: - Túl Cegléden, Szegeden meg innen, élt egyszer egy kisfiú, aki minden este mesét álmodott. Történt egyszer, hogy azt álmodta, szappanbuborékot fúj, de nem akármilyet ám, hanem akkorát, mint egy dinnye. És ami a legfurcsább volt, ez a nagy-nagy buborék belül nem volt üres, amint ezt egy szappanbuboréktól joggal elvárná az ember, hanem egy szem kockacukor lebegett a közepén. Mire a kisfiú észrevette, a buborék - mert azért csak buborék volt az - már szét is pattant, s a cukorszem belepottyant az ölébe... Mire az ember idáig ért, eltelt egy kis idő. Azalatt már össze lehetett kombinálni, miről szóljon a tulajdonképpeni mese, azaz hogyan szökött meg az egy szem cukor a cukortartóból, és miért ment világgá.

254 Ha bicskáról kellett volna mesélnem, az lett volna a buborékban, de ugyanúgy lehetett volna benne porcelánkacsa, ceruzahegysző, hajcsat vagy öngyújtó, hisz a jó előke mindenhez idomult. Viszont egy előkét csak egyszer lehetett felhasználni, mert minden mesének másként kellett kezdődnie. Így az ember igencsak törhette magát, hogy állandóan új indításokat eszeljen ki. De hát épp a fantázia edzése volt a cél. Másik mesés játékunk a körmese volt. Egyikünk elkezdett egy történetet, aztán valahol az események zajlása közben felkiáltott: - Hopp! Elszakadt a mesefonál! - Mindjárt összezecsomózom - mondta kötelességszerűen a mellébe ülő, és folytatta a mesét a maga szájze szerint. Ha nála is elszakadt a mesefonál, segítségére sietett a játék harmadik résztvevője, s ez így ment körbe-körbe, míg csak egyikünk el nem kötötte", azaz be nem fejezte a mesét. Csuda történeteket kerekítettünk ekként

egymásnak dobva a szakadós fonalat. Gyakran sajnálom mostanában, hogy le nem írtam azon melegében egyiket, másikat. De játszottunk mi éppenséggel antimesét is. Olyan mese volt ez, mint a többi, csak aki mondta, bizonyos pontokon felrúgta a meseszabályokat. Az őt figyelő többi meg igyekezett megjegyezni, hányat rúgott", hogy mire a mesélő befejezte a mondókáját, a fejére tudja olvasni vétkeit. Közbeszólni ugyanis nem volt szabad, mert ez rontotta volna a mesélés örömét. Komoly memóriapróba volt a játék. Mert felismerni könnyű volt a hibákat, de megjegyezni és sorrendben felsorolni őket már korántsem bizonyult könnyűnek. Tanúságul íme egy rövid antimese: Az Óperenciás-óceánon túl, ahol a kurta farkú vakond túr, volt a Palackhegy tövében egy góyalábon

255 forgó kastély. Abban lakott a Kalácskirály, öt szem mazsola fiával. Történt egyszer, hogy gyöngülni kezdett a király, erősítőre lett volna szüksége. Elküldte hát a legkisebbik mazsolát élesztőért. De a vásott lurkó felmászott egy virsliből font kerítésre, ott megsédült, és beleesett egy ásító egér szájába, aki ijedtében majdnem lenyelte. No, menesztette a király a második fiát. Az meg lusta volt, lefeküdt az útra, egy gyerek majdnem eltaposta. A harmadik fiú beletévedt egy túros palacsintába, majdnem megsütötték. A negyedik találkozott a rézorrú bábával, aki bibircsóknak nézte a kis mazsolát, és majdnem feltűzte az orrára. Így aztán mind megrémülve, üres kézzel tértek haza, s útnak eredt élesztőért a legidősebb fiú. Azt felkapta a forgósél, de belekapaszkodott a gyermekláncfű levegőbe fújt termésébe, s mint egy ejtőernyővel, leereszkedett vele a földre, épp egy királylány lába elé. Mivel tudta az illetet, a királylányt íziben békává varázsolta. Jótett helyébe jót adj!" - mondta az, s hálából a varázslatért odaajándékozta a fiúnak a gyémántos tarisznyájában őrzött élesztőt, amivel hamarban sült kenyeret akart dagasztani. A mazsolalegény meg szaladt az élesztővel haza. Egy dekát kért az apja, de bár egyet mondott, három lett belőle. Mind a három dekát meg is ette a jó Kalácskirály, és olyan erőre kapott tőle, hogy még az erős bogyszlói paprika is hódolattal fejet hajtott előtte. Hát eddig a mese. Igazán nem hosszú, mégis tizenkét rúgás, mármint szabályfelrúgás van benne. Sorolom: 1. Óperenciás-óceánról nemigen beszélnek, csak Óperenciás-tengerről. 2. A mesékben nem kurta farkú vakond, hanem kurta farkú malac túr.

256 3. Egy üveg nevezhető palacknak, de a mesebeli Üveghegy nem nevezhető Palackhegynak. 4. Miért góyalábon forog a kastély? Miért nem kacsalábon? 5. Rendes mesebeli királynak nem öt fia van, hanem három. 6. A legkisebbik fiúnak szokott sikerülni minden, nem a legnagyobbak. 7. Az Óperencián túli iparosok csak kolbászból vállalnak kerítésfonást, nem virsliből. 8. A Vasorrú bába ismert mesealak. De ki hallott már rézorrú bábáról? 9. Békákat illik" királylánnyá varázsolni és nem fordítva. 10. A jótétről szóló mondás helyesen: jó tett helyébe jót várj. 11. Hamuban sült kenyér nincs a meseéltapon, csupán hamuban sült pogácsa. 12. Egyet mondott, kettő lett belőle - szól a mesés ige. Itt viszont egyből három lett. Kellott némi gyakorlat, hogy az ember fejben rögzíteni tudja az efféle listát, s a mese végén hibátlanul felmondja. Ám gyakorlás lehetőségben nálunk nem volt hiány. Garmadával ontottuk a hasonlóan kacifántos történeteket, mesélő kedvünk szinte kiapad hatatlannak tűnt. De azért folyt a mi Meseegytemünkön tudományos munka is. Egy időben például hatalmas igyekezetté nyomoztunk a mesebeli fogalmak eredete után, és merem állítani, a világon elsőnek hirdettük ki, hogy nem egy magyar tenger van, hanem kettő: a Balaton meg az Óperenciás-tenger. Tagadhatatlan, hogy az utóbbi magyar, hisz itt találták ki, csak a honi népmesékben szerepel, egyetlen hulláma sem csapott át külföldre. Nem is volt nehéz kikutatni, hogy elnevezésének eredete az Österreich ob der Enns tartománynev. E felső-ausztriai

257 tartomány volt ugyanis hajdan az osztrák hadsereg magyar alakulatainak egyik legtávolabb eső, a korabeli közlekedés mellett egyenesen mesebelien messzinek látszó állomáshelye. Aki innen tért haza, bátran háryjánoskodhatott, szavait nemigen lehetett ellenőrizni. Vissza is éltek ezzel a lehetőséggel alaposan a leszerelt katonák. Így születtek meg az első mesék ob der Enns"-ról, amely a magyar ajkakon előbb Óperencché torzult, majd az akkoriban dívó latinós végződéssel Óperencia lett belőle, a tartományból meg birodalom. Ehhez a birodalomhoz kapcsolt azután tengert a népi képzelet. Mindez világos volt, és szépen levezethető. De ha megoldottunk egy problémát, nőtt a nyomában ezeregy. - Mi az a hamuban sült pogácsa? - vettem fel, túljutván az Óperencián. - Hát mi lenne? - vont vállat apa. - Pogácsa, amit hamuban sütnék. - De miért hamuban sütik? Miért nem tepsiben? - Mert a népmesék legtöbbször ősi eredetű. Abban az időben fogant, amikor az ember még nem ismert semmiféle tepsit. S ha ezek a mesék vándorlásuk közben alakultak is korról korra, alapmotívumaik megmaradtak. - Amikor az ember még nem ismerte a tepsit, akkor mit ismert? - A tüzet, az agyagfazekat, és néhány gabonanövényt, amelynek magvait két őrlő között liszté tudta porlasztani. - Ebből a lisztből gyúrta a pogácsát? - Gyúrni még eszébe sem jutott. Viszont aránylag hamar megtanult híg levest főzni.

Felforraltta a vizet, beledobált zöldségféléket, gyökereket, talán még hagymát is. Ínycsiklandó illatú volt a leves, ízlett is neki, de hát jól nemigen lakott vele. Rágcsált hát hozzá gabonamagvakat. Aztán

258 feltalálta a lisztet, és mivel nemigen tudott mit kezdeni vele, megpróbálta azt is beleszórni a levesbe. És csodálkozva látta, hogy a liszt pempővé sűríti a lét. - Olyasmi lehetett ez a pempő, mint a tejbegríz. - Pontosan olyan, mint a tejbegríz tej és gríz nélkül. De azért a pempő óriási találmány volt. Hosszú évezredekig le sem került őseink étrendjéről. - És hogyan lett belőle pogácsa? - Véletlenül. A kőkorszaki család körülülte a már hamvadó tüzet, s rajta a lábost, hogy egyen és melegedjen. Ahogy kavarták, kanalzták a pempőt, néhány csomócska a hamuba esett belőle. Nyomában pára szállt fel, majd eloszlott. A pempőcsomóból a még forró hamuban pogácsa lett. - Jóízű? - Bizonyára. Mert még a hellének is kedvvel eszegették. Az ő hamuban sült pogácsájuknak maza volt a neve. Borral, mézzel ízesítve készítették a régi görög asszonyok. - Vagyis a hamuban sült pogácsa a valóságból került a mesékbe? - A valóságból hát. De a mesékben vált örökbecsű fogalommá. - Te meg úgy beszéled el mindezt, mintha magad is ott kanalztad volna a pempőt a kőkorszaki agyagfazékból - nevettem el magam. - Olvasni szoktam - mondta apa. - S aki sokat olvas, az előtt nemcsak a világ tárul fel, hanem a múlt is. - Tényleg! - csapott a homlokára anya. - Ha már van egy háziegyetemünk, csinálhatnánk hozzá egyetemi könyvtárt. Csináltunk is. Nem kellett hozzá nagy hely, csak egy hosszúra nyúlt, vályú alakú könyvtartó. Hisz mesekönyv sok van, mesét

259 magyarázó mű kevés. De abból a kevésből is sokat lehet tanulni. A vályúkönyvtárból tudtam meg, hogy a Vasorrú bába szláv népmesékből vándorol bele a mieinkbe, Csipkerózsika története réges-régi álmosság elemeiből állt össze. Hamupipőke cipellője meg a huszonhat évszázada született Rhodope-regéből pottyant mese későbbi változatába. E rege szerin Rhodope, a naucratoszi hetéra, egyszer szabadban fürdőzvéen a parton hagyta topánját és testét takaró lepleit. Ám jött egy sas, csőrével felkapta a két topánka közül az egyiket, s elrepült vele egészen Memphisig, ahol leejtette a fáraó elé. Annak meg annyira megtetszett a kecses női lábbeli, hogy kerestetni kezdte a bele való lányt, és amint odahozták elibe, feleségül vette. Csakúgy, mint Hamupipőké a herceg, aki szintén fél topánkával kezében indult választottja keresésére. Hamupipőke gonosz testvéreinek és magválogató feladatának egyik őse meg hol bukkantam rá? Apuleius Az aranyzamárn című regényében. Foltozószabók munkálkodnak a népmesén. Ha kopottas már néhány eleme, kifordítják, felgőzölik, mindjárt újnak hat. És attól népmese, hogy ilyen. Attól igazi. Kijártam a Meseegytemet, én csak tudom. S éppen mert tudom, ma is szívesen barangolok a mesék kanyargós országútján. Igaz, már nem hétmérföldes léptekkel, csak cammogva.

260 - Mostanában folyton bölcsességeket köpködsz, nagyon szerencsétlen vagy? - Nagyon! - ismertem be őszintén. A számarköhögés Sajátszerű világot teremtettünk magunk körül. Tündérbirodalmat, amelyben vaskosan valóságos volt minden. Nálunk természetesnek tűnt, hogy megszólal egy csésze vagy előbújik egy manó a zsámoly alól. De minden apró csodának funkcionális szerepe volt. Egyetlen ábrándunkban sem lehetett megfenekleni, valamennyi előbbre vitt. - Ahogy rátok nézek, kezdem elhinni Pál apostolnak, hogy a szeretet útja a legjárhatóbb út - mondta egy barátunk egyszer. - Lépj rá velünk - invitálta anyám. - Szívesen magunkkal viszünk. Még világítunk is előtted, hogy el ne tévedj. Tudtam, hogy az ajánlat csak félig tréfa. Mert valahogy úgy termelődött nálunk a szeretet, hogy mindig maradt belőle másokra pazarolható felesleg. Volt tehát mivel világítanunk. Valami belső lámpása lehetett Pál apostolnak is, aki a korinthusbeliekhez írt első levelének a szeretet dicséretéről szóló részét e két-strófányi sorral kezdi: Ha embereknek vagy angyaloknak nyelvén szólok is, szeretet pedig nincsen énbennem, olyanná lettem, mint a zengő érc vagy pengő cimbalom. És ha jövődöt tudok is mondani, és minden titkot és minden tudományt ismerek is; és ha egész hitem van is,

261 úgyannyira, hogy hegyeket mozdíthatok ki helyökről, szeretet pedig nincsen énbennem, semmi vagyok. Költői szépségű szavak. A Bibliából kiragadva tovább élnek. Még a legújabb magyar szállóige-gyűjteményekbe is bekerültek. De ha kivetkőztetjük őket a szépségből, amellyel a költészet ruházta fel őket, meglátjuk köntösük alatt a póre prózát, mely sűrítve is kifejezhető: Szeretet nélkül üresen kong minden, s eltörpül, mi hatalmas lehetne az emberben. Hogy is írta Pál apostol?... (ha) minden titkot és minden tudományt ismerek is - szeretet pedig nincsen énbennem, semmi vagyok. Marconi nem tudott szeretni. Viszont ismerte a titkokat és a tudományokat. Feltalálta a drót nélküli távirót. Vállalatokat alapított, és kutatócsoportok szervezett. Alig harmincéves volt, és már egész világ harsogta a nevét, alig harmincöt éves, és Nobel-díjat kapott. Ömlött hozzá a pénz, elárasztotta a dicsőség. Mégis szerencsétlenül élt, és szerencsétlenül halt meg, az örök depressziósok lelki nyomorában tengődve, mert nem tudott szeretni. Legkedvesebb lánya, Gioia mondja róla ezt. Nem annyira neheztelve, mint

inkább szánakozva. Rideg és merev embernek írja le az apját ez a legkedvesebb Gioia. Olyannak, aki körül még a levegő is megdermedt, ha megjelent. De többnyire meg sem jelent. Bezárkózva ült a dolgozószobájában, egyedül, s tudták, nem áhítja, hogy bárki rányisson. Végül tétlen magányba süppedt. Már a munka sem érdekelte. Ha nagy ritkán mégis elvegyült a családban, érezhetően nem volt jelen. Kétszer nősült, és négy gyereke

262 volt, de nem tartozott senkihez. Barátai sem voltak soha, csak ismerősei. Így alakult ki az az abszurd dráma, hogy ő, aki rádiószignáljaival összekötötte távoli óceánok partjait, és szikratávírójával kapcsolatot teremtett a tengerek vándorai meg a szárazföldi nép között, saját személyében nem tudott elmélyülni kapcsolatba kerülni senkivel. S az úrrét, mi tátongott benne, nem kárpótolta sem hírnév, sem pénz. Sikertől övezett élete sikertelen maradt. Mert nem tudott szeretni. De legalább Marconik lennének mind a szeretettagadók. Legalább alkotó agyúak, elhivatottságtól fűtöttek. Ám a Marconik kevesen vannak, a szeretni tehetségtelenek meg sokan. Vajon Kovács Margit szerette volna-e a szeretni nem tudó Marconit? Ha ismeri, biztosan. Mert Kovács Margit csak szeretni tudott. Embert, növényt, tárgyat, mindent, mit szeme és agya befogadott. És szeretett, ha nem remélt viszonzást, akkor is. Egyszer egy fába szeretett bele. Ez a fa ott terebélyesedett a Margitszigeten, de nem hozott lombot, nem hajtott friss levelet már hosszú évek óta. Göcsörtös törzsével, messzire kinyúló s kusza őserdei indák módjára egymásba könyöklő ágaival mégis fenséges látványt nyújtott, mint a természet nagy öregje. Kovács Margit rajongott a fák e matuzsáleméért. Valahányszor a szigeten sétált, mindig elzarándokolt hozzá. Félórát is elnézte gyönyörködve. De a fák sem élnek örökké. Egy nap Kovács Margit is hiába kereste a szigeti fáját. Kivágták, alig bakarasnyi csonk maradt a helyén. Nem nyugodott bele! Napestig lótot-futott. Kinyomozta, hová vitték a fát, kirimázkodta, hogy ne aprítsák fel,

263 engedélyeket szerzett, pecsételtetett. És megvalósította a lehetetlent. Felszállította az óriásfát a Pozsonyi út 1-be, az ötödik emeleti lakásába. Amikor nekem bemutatta a fát, az már otthonosan érezte magát új azíliumában. A lakáson túli padlástérben kiépített magánmúzeumban állt, olyan természetesen, mintha ott nőtt volna ki a padlóból. - Néha beleülök vastag törzsének valamelyik idő korhasztotta mélyedésébe - mondta Margitka. - Olyankor úgy érzem, mintha az ölében ülnek. Aki ennyire tudott szeretni egy halódó fát, hogye szerette volna az embereket is, az eleveneket. S az életet magát. Amikor már megjárta a kín poklának minden bugyrát, akkor is mindig kész volt a játékra, hogy felvéve a mesebeli királyfi mezét, legyőzze a hétfejű sárkányt: a betegséget. - Meglátod, tavaszra meggyógyulok - ígérte élete utolsó telén, és mókás fintorral rám kacsintott. Mert csak testét bírhatta le a kór. Lelke egy darab maradt, nem szakadozott. Tudta-e, hogy gyógyíthatatlan beteg? Erre a kérdésre a legközelebbi hozzátartozói is hiába keresték a feleletet. Félelmetesen okos volt, minden kis részletből következtetni tudó. De rendkívül diszkréten volt okos. Ha többet tudott másoknál, sosem árulta el. Vajon színházat játszott, amikor maga vigasztalta aggódó barátait? Sójajait mindenestre kurtára szabta, nevetéseit hosszúra. És kis kuncogásai vagy a szája szélén fodrozódó mosolyok éppúgy őszintének hatottak, mint lekottázhatatlan kacagása, amely olyan elemi erővel tört fel belőle még a betegágyon is, mint a szökőkútból a víz. - Hidd el, minden boldog percem egy fricska ennek az én nyavalyámnak - mondta. - És ha sokat fricskázom, majd csak elkotródik.

264 Komolyan hitte? Talán igen. Mert szívesen hitt a csodákban. És hitt minden szépben. A naivsáig lemeztelenített szeretetben, a világon szétterülő jóságban, az elpusztíthatatlan derűben. - Ha olyan fonnyadt levél leszek, hogy lehullok a fámról - mondta egyszer egyik barátjának -, vidám gyászbeszédet tartsal majd felettem, mert én hótombban sem akarok szomorú embereket látni. Ez a jóbarát - maga is jeles szobrász - búcsúztatta a sírnál. És a búcsúbeszéd után elszállították a temetőből a mentők. Szívinfarktussal. Aztán már csak annyi történt, hogy posztumusz kiállításán, amelyet Sopronban rendeztek meg, öngyilkos lett egyik kedvenc figurája, a kis Pegazus. Leugrott a polcra, senki sem értette, hogyan, és darabokra tört. Tán úgy gondolta, nincs többé szükség rá. Hisz Kovács Margit, az agyag poétája már végleg célba ért, s a Pegazus csak felfelé viszi a poétákat. Senki, aki nyergébe száll, nem válhat retúrjegyet. Nagyon tudott szeretni Kovács Margit. Annyira tudott, hogy nemcsak az életén, a posztumusz létén is átfénylik a szeretet. Ez a szeretet árad felénk a szobraiból, immáron örökkön-örökké, s olyan erővel, hogy aki rájuk néz, kénytelen viszonzszeretni őket, ha sosem lakozott a szívében szeretet, akkor is. A legsikerültebb művét, őt magát, sajnos nem tudta megőrizni az idő. Istenem, de szerettük! És micsoda játszótársat veszítettünk el benne. Már rég Kossuth-díjas, s ég tudja, még hányféle díjas, nemzetközileg elismert művész volt, túl a hetvenen, de még mindig kész volt kergetődni az asztal körül vagy alábújni

265 négykézláb, ha úgy kívánta a játék. És minden porcikájában élvezte a bolondozást, a felszabadult kedvnek azt a ballaszt nélküli örömét, amely könnyűvé teszi a lelket. Most a szobrai élnek körülöttem. S a szekrényben lapul néhány levele. Vajon készített már valaki statisztikát arról, hány barátot kell eltemetnie annak, aki meg akarja érni a hatvan-hatvanöt évet? Ez az, amit átlagéletemnek neveznek. De mennyi benne a temetési átlag? És lehetni egyáltalán átlagban beszélni a halálról? Kérdések és újra csak kérdések. De az élet nem hagyja faggatni magát. Csak addig adakozó, amíg válogatás nélkül fogadjuk az adományait. Az ember mégis filozofál és válogat, mert azt hiszi, így kerekedik felül. Ember se volna tán, ha feladná a harcot. S jól teszi, hogy nem adja fel. Mert az élet, ha megunta a nyaggatást, ismét ad valamit. Valamit mindig ad. De nem mindegy, hogy mit. Igaz barátot például ritkán ad. Idősebb korban szinte már soha. Pedig kell a barát. A megértő társ, aki hibáinkkal együtt szeret, s ha fojtogat a magány, hozzánk tapad, de nyomban leválik, mikor újra magányra vágyunk. Mert mindent érez és mindent tud, ami számunkra fontos. Az érintése maga a biztonság, amikor megfogja a kezünk. S jelen van akkor is, ha távol van. Mert az a fő jellemzője, hogy van. Hogy létezik, és bármikor feléje nyúlhatunk! Amennyiben elképzelhető valami, ami szent ezen a földön, a barátság biztosan az. De ezt sem tudja mindenki. Csak az, aki fel képes magában srófolni annyira a bizalom lángját, hogy a barátság benne is fényeljen. Aki maga is barát tud lenni, odaadó és önzetlen. Annyira önzetlen, hogy az már önzés, mert önmagában hordja a viszonzás jutalmát.

266 Persze sokszínű valami a barátság, és nemegyszer áruhában jelenik meg. Az sem ritkaság, hogy olyanban, amit mi magunk adunk rá. Én például hosszú ideig barátomnak éreztem Vázsonyi Endrét, az író, akit soha életemben nem láttam. Barátomnak éreztem pusztán azért, mert olvastam *Lacrimae rerum* című novelláját, amely egy Lilibulinak becézett fogkeféről szól, meg egy szintén beceneven szólóingatott kispárnáról, és az a Babits-sor a mottója, hogy sírnak a tárgyak, bárha nincsen szavuk". A fogkefe ebben az igencsak felnőtteknek írt elbeszélésben - amelynek ő a főhőse - beszél, ravaszodik, egyszóval él, akárcsak azok a tárgyak, amelyek engem vesznek körül. Hogyne éreztem volna hát lelki rokonomnak az író, aki szóra bírta. Ahogy barátomnak éreztem egyszer egy Birkl László nevű numizmatikust is, mert ellágyulva pillantott egy gyűrött Kossuth-bankóra, mely engem is meghatott. Az ilyen barátságok nem igazi barátságok. De alkalmasak arra, hogy percekre vagy napokra megszépítsék az életet. Hisz a bennünk élőkhez hasonló gondolatokra bukkanni egy idegen emberben mindig öröm. S be kell gyűjteni az ilyen örömeiket, mert kevesen gondolkodnak velünk egy hullámhosszon, nem érthet meg bennünket mindenki, aki velünk egy időben bolyong e földtekén. Néha nüanszokon múlik az egész. Vázsonyi fogkefeje például első olvasásra kevésbé hatott rám, mint az ugyanebben a novellában szereplő kispárna. Mert a fogkefémmel nekem sosem volt intim viszonyom, a kispárnámmal viszont már igen. Hiszen hálótársam és elaltatom. Ha kezemmel fejem alá nem gyűröm, aludni sem tudok. Neve is van. Úgy hívják, hogy Top. Ami a libatop rövidülése. Ugyanis libatoll van az anginjában, s mivel lúdnak vagy gágának mégsem nevezhetem, e szemnek

267 kedves gyomnövényt választottam névadójául, csak a neve végét tartva meg, hogy zokon ne vegye a párna, ha lelibázom. Mert a kispárnák roppant érzékeny lelkűek. Éppen mert kicsik. Az ember tudja ezt, és tutujgatja őket. Mindig őket tutujgatja, nem a tekintélyesre dagadt hatalmas dunyhákat, amelyek alatt eltűnik, aki alájuk bújjik. Tán el is sülyednénk a pelyhesen süppedő nagy ágyban, ha meg nem kapaszkodnánk a kispárnában, mely készséggel támaszt ad, s egész éjszaka fejünk alá simul. Lehet, hogy még álmodik is. Puha felhős egekről, amelyekben tollszárnyon repül. De miről álmodik egy sörtésszűrő fogkefe? Újra elolvassván a novellát, belém mart a lelkiismeret, hogy talán az én fogkefém is beszélget olykor, csak nem figyelek rá, azért nem hallom meg. De akárhogy biztattam a szóra, akárhogy lestem, füleltem, bizony nem szólalt meg. Nekem nem. Belenyugodtam, hogy nem bennem van a hiba. Hisz nem minden tárgy beszél mindenkihez. Sőt olyan tárgyak is vannak, amelyek némák, nem tudnak beszélni senkivel. Ahogy emberek is vannak, akik egyetlen tárgy szavát sem értik meg, mert hiányzik belőlük az a belső antenna, amellyel a tárgyak hangtalan hangját felfoghatnák. Én mindig azokhoz vonzódtam, akik nem botfülűek a tárgyakhoz, s a fű növéseinek hangját is meghallják, ha hanyatt vágják magukat a mezőn. Hiszen magam is közéjük tartozom, bennük bízom, és nekik hiszek. Vázsonyi Endrének is elhittem, hogy találkozott egy beszélő fogkefével, amelynek lelke volt. És szerettem őt azért, hogy megértette a fogkefe lelkét. Tudván tudtam ebből, hogy az én lelkemet is bármikor megértene. S cseppet sem csodálkozna azon, ha bemutatnám

268 az ócska papucsomnak, amelyben múltam egy darabját őrzöm, mit benne tapodtam át. Inkább dicsérné azt a papucsot, hogy olyan hú volt, és udvariasan meghajolna előtte, ahogy hősök előtt szokás, ha elmondanám neki, e papucs a lábamon miket élt át. De éppenséggel azon sem sértődnék meg, ha valaki kinevetné a papucs iránti vonzalmamat. Mert mi ilyenek vagyunk, mások meg mások. S attól,

hogy nekünk igazunk van, még nekik is maradhat igazuk. Ki-ki csak maroknyit őriz az igazságból, noha igazság ezerféle van, s egyiknek sem hamis a fénye. A barátaim között is akadt már, aki gyanakvó pillantásokkal méregetett, amikor a tárgyaimat dédelgettem. - Nem szeretnéd inkább az embereket? - kérdezte. - Hiszen szeretem őket - mondtam. -A tárgyakat is rajtuk keresztül szeretem. Emberekhez fűznek, attól kedvesek. - Hiszel abban, hogy a tárgyak élnek? - Hiszek abban, hogy túlélnek engem. - És miben hiszel még? - Az álmokban. - Mindig szépeket álmodsz? - Nem mindig. Vannak visszatérő rémálmaim is, amelyek megbénítanak. Mikor felébredek belőlük, szinte mozdulni sem tudok. - Kikről vagy mikről álmodsz ilyenkor? - Egy kisfiúról, akit kosztos diáknak adtak Vácra, és szamárköhögést kapott. Szemben laktak a szülei, Tahitótfalun, de zajlott épp a Duna, és nem vállalták az átkelést. A kisfiú meg köhögött és fuldokolt és várt, és megint köhögött, és még mindig várt. De hiába várt. Nem jött az anyja, nem látogatta meg az apja sem. A köhögésből

269 idővel kigyógyult, de azontúl gyógyíthatatlanul egyedül maradt. Nem hitt többé a szeretetben. Nem hitt többé senkiben. - Van még néhány ilyen álmod? - Csak egy. - Egy másik kisfiúról? - Nem, egy medikusról. Az is vidéki fiú volt, szegény szülők gyereke és pénztelen. A helybéli pap meg a helybéli tanító intézték el, hogy felkerüljön tanulni Pestre. Itt aztán akadt egy pénzes cimborája, aki megtudván, hogy sosem kóstolt még bele az éjszakai életbe, magával vitte egy orfeumba. - Hallod-e! Mikor élt ez a te medikusod? - A század elején. - Vagy úgy. És tetszett neki az orfeum? - Nem is annyira az orfeum, mint a kaszírno. Halálosan beleszeretett, s hogy meghódítsa, meg akarta játszani a világfit. Egy csokor ibolyát vett, drága orfeumi ibolyát, ráment a heti ebédpénze, amit másnap kellett volna befizetnie a menzán. És ezt az ibolyát, amiért aztán napokig éhkoppon maradt, pirulva s remegve átnyújtotta a kissé már ittas hölgynek, akinek épp egy öreg iparmágnás kurizált. Nézte a kaszírno a csokrot, megnézte a fiút is. Aztán kacéran ránevetett az iparbáróra, és ajkát lebiggyesztve, behajította az ibolyát a pezsgősvödörbe. Az iparbáró felnyerített, úgy tetszett neki a vicc. A fiú sírva fakadt, és sírt még másnap is. - Úristen, micsoda álmok! És milyen álmokban hiszel te? Tán meg is fejtetted őket? - Magamat fejtem meg belőlük. Mert az álmokban csak az vetül ki, ami bennünk van. - A század elején te még a világra se jöttél. Hogy élhetne benned egy akkori medikus?

270 - Apám mesélt róla. Meg a szamárköhögés kisfiúról is. S az álmaimban ők most már összetartoznak, mert mindkettőjüknek adós maradt szeretettel az élet. - Gondolod, hogy amivel nyolcvan éve adós maradt az élet, azt te most kifizetheted? - Nem, azt nem gondolom. Az ember különben sem szerethet más helyett. Még álmában sem. De kellene nekem ezek az álmok kontrasztnak. Hogy tisztán lássam, mennyire fontos a szeretet. Tudjam és hirdessem. - Mint az ígét a pap? - Én nem vagyok pap. A szeretet papja sem. Csak az élet hepehupái között csetlő-botló, tanulatlan gyalogos, akinek prédikálni semmi joga. De hát nem is a szószékről beszélek, hanem innen a poros útról, ahol valamennyien járunk, és valamennyien szeretetre éhesen. - Csillapítható valamivel ez az éhség? - Olykor egy kiskanálnyi szóval is. - De te nem kanállal méred a szót, hanem dézsával zúditod. - Miért is ne? Ha kell, akár köteteket tudnék írni a szeretetről. Mert nekem az egész életemet betöltötte. És át akarok belőle menteni minél többet a jövőnek, mely szeretet nélkül reménytelen. - Én meg azt hittem, a szüléidről akarsz írni. - Ha a szeretetről írok, róluk írok. Igen, igen. Ha bennem köhög a szamár akkor Vácra, anyámék átkelnek a zajló Dunán, vagy átrepülnek felette indán, mint két dunakanyari Tarzán. Akárhogyan is, de átjutnak, nem hagynak egyedül. És ha én vagyok a kaszírno abban az orfeumban, az a fiú nem fakad sírva. Mert amennyiben biztató mosolyt nem küldhettek felé, legalább rászának egy hálás félmosolyt.

271 Aki becsüli a szeretetet, az minden megnyilvánulását becsüli, és nem tépi ki gyökerestől a jó szándékot a szívekből. - Tulajdonképpen hogy terem a szeretet? - kérdeztem egyszer anyját. - Magról vetik - nevetett rám. - És honnan szerzik hozzá a magot? - Nem kell azt szerezní. Belőlünk magunkból pereg. S megfogam a tenyér simogatásában, a szem pillantásában, minden ölelésben. - Öntözni nem is kell? - Dehogynem. Jó szóval. - Nem könnyel? - Ments ég. A könny sós, és a só kimarja a kis szeretetpalánta hajtásait. - Hát palántázni kell a szeretetet? - Palántázni bizony. Elültetni még a szikes talajba is. Mert ha nem terem szeretet, kihűl a föld. - Úgy értem, hasztalan a nap heve, ha belülről nem fűt semmi se? - Igen, így értem, mert emberközpontú világban élek, és emberként gondolkodom. - Vajon lehet definiálni az érzéseket? - Többféleképpen is. - Elsősorban mi hát a szeretet? - Biztonság. Ha szeretnek és szeretsz, mindig van szövetségeseid. - És mi a szeretet másodsorban? - Erő. Ha feltöltődsz vele, könnyebbnek érzed a batyut, mit az élet a válladra rakott. - Szeretni mégsem mindig boldogság. Néha gyötrellem.

272 - Az élet már ilyen. A mohamedán szőnyegszövők, ha elvétik a mintát, meg sem kísérik kijavítani a hibát, mert tudják, hogy csak Allah tökéletes. - Mégis érdemes szeretni? - Csak azt érdemes. - Pedig van, aki kifejezetten rondán szeret. Rácsimpaszkodik a másakra, tönkreteszi az életét. - Óvakodj az ilyen embertől. Az ő szeretete nem természetes, mesterségesen korbácsolja a lelkét habosra. - Ettől a habtól olyan tapadós és émelyítő? - Ettől hát. Míg más szeretete felemel és szabaddá tesz, az övé lehúzó és megbéklyó. - A féltésével? - Az önzésével. Mert miközben azt mondja, téged félt, nem félt senki más, csak önmagát. - A természetes szeretet, az igazi, az milyen? - Olyan, mint a levegő. Észrevétlen marad, de nem lehet élni nélküle. Valóban nem lehet. Ha visszatér rémálmaimba a szeméremű kosztos diák vagy az a bizonyos medikus, tisztán érzem ezt. Holott sosem álmodom végig a történetüket. Csak villanásnyi képeket látok belőle. Az ibolya ívét, amint a pezsgősvödör felé repül, a fiú arcát, amint a fuldoklástól elkékül. De ennyi is elég, hogy felriadjak. S míg újabb álomba nem zuhanok, fogadkozom, hogy jobb leszek. Jobb mindenkihez. Aztán mikor fényes lándzsáival rám tör a reggel, elfelejtem, amit az éjszaka sötétjében fogadtam, és minden marad régiben. Pedig munkálkodik bennem az álom. Ha nem lenne eleven, nem térne vissza olyan gyakran.

273 A kortól van-e, vagy az egyedüllétől? De a régi beszélgetéseinkre is emlékezem. Úgy tűnik, minden szavukat rögzítette az agyam Olyan pontosan, hogy szinte gombnyomásra reprodukálhatók. Tán mert fontosak voltak nekem ezek párbeszédetek. Valamelyikünk feldobott egy témát. S ha leestem, körbejártuk. Megvilágítottuk minden oldalról. Játék volt ez is. Nagyszerű játék, ha jók voltak hozzá a partnerek. Érdekes, hogy mindig fekete-fehérben álmodom. Az ábrándjaim viszont színesek, többdimenziósak és szerfelett hétköznapiak. Mostanában például a piacról ábrándozom. Gyerekkorom piacról, ahová néha elkísérhettem anyát kora hajnalban, amikor bevásárolni ment. Micsoda ünnep volt, ha magával vitt! Hisz tele volt bábáskodnivalóval az a piac. S izgalmas kalandok ígéretével is tele volt. Már útban odafelé repesett tőlük a szív. Szatyrot nem hordott akkoriban senki sem. Kosárral mentünk mind a ketten. Anyám nagy kosárral, én kicsivel. Hajnalban csípős volt a levegő még nyáron is. De én sosem fáztam, mert úgy fickándozott bennem az öröm, hogy a lábam is kalimpált tőle. Nem győzött rám szólni anyám, hogy ne ugráljak már, mint a bakkecske, lépjek rendesen. De hát kinek van lelkiereje komótosan járni, mikor csodák elibe siet? Már maga a nyüzsgés magával ragadott. Lovas szekerek jöttek, mentek. Sokszoknyás parasztasszonyok kínálták az árujukat a vásársoron. Derekukra kötve fényes klottkötény, jókora zsebbel. Abból dagadt ki a hatalmas buksza. Sokáig azt hittem, nincs is náluk

274 gazdagabb. Azért van a nagy erszény, hogy szórhassák belőle a pénzt, mint a mesebeli király a lánya lakodalmán a népnek az aranyakat. Pedig hát nem szórta a pénzt senki azon a régi piacon. Kevés volt belőle árusnak is, vásárlónak is, akár kis bugyellárist hordott, akár nagyot. Még a fillér sem gurult könnyen. Két krajcárért akár fertályórát alkudtak. Mert azon a piacon még lehetett alkudni. Meg sem becsülték, aki hebehurgyán vásárolt. A vásársortól balra voltak a bódék. Pirospozsgás arcú, pergő nyelvű kofák árultak bennük, hangos szóval kínálva magától is kínálkozó portékájukat. Engem főleg a görögdinnyéből épített piramisok csábítottak. Aranyfogú Pista - akinek a szájában hordott két villogó aranyfog szerzett nevet és megbecsülést - a piramisok csúcsára helyezett dinnyék héjába mindig belevéselte a Kossuth-címet. Mert tudvalevő, hogy hiába nevezik a görögdinnyét görögnek, magyar nemzeti színekben pompázik az. Piros a bele, fehér a héjának belső fele, kívülről meg zöld. Persze korántsem Pista volt az egyetlen piaci szobrász. Működtek ott művészelkek többen is. Legfőképp télen. Mert a tünékeny alkotásoknak a hideg kedvezett. A hentes fagyos disznózsírból készítette szobrait. Rénszarvasok húzta szán lett keze alatt a zsírból, töpörtyűkucsmás mokány haj tóval a bakon. S a szán mögött fehér falú házikó, amelyen piros celofánpapírból voltak az ablakok. Ott álltak a kirakatban a műrecek, megbámulhatta azokat mindenki, este még villanyfényénél is.

275 Egyszer összegyúrta Beethoven mellszobrát is zsírból. Esküszöm, majdnem hasonlított. A piaci cukrász kirakatában meg fagyaltból volt csendélet. Csokoládéparféból készült platón, amelyet fagyasztott tejszínhab csipkéje keretezett, ott sorakozott a sok gyümölcs, alma, körte, narancs meg banán, szép élethűen kiszínezve. S természetesen minden gyümölcs fagyaltból volt. Sózott jégen állt a kompozíció, nagy üvegbura alatt, hogy el ne olvadjon. Ez a formázott fagyalt a kis cukrászda téli specialitása volt. Szállították házhoz is, kétfülű dézsában, a kirakatban már bevált sózott jég között. S volt rá rendelés, mert aránylag nem volt drága, és más kerületből érkezett vendégek körében újdonságával mindig sikert aratott. Be sem csukta az ember a száját a piacon, annyit kellett tátani. Amikor feltűnt tél végén az első hónapos reték, szakadtra rángattam anyám szoknyáját, hogy vegyen. De kincs volt az alma, a naspolya is. Hát még a sült gesztenye vagy az árpacukor. A bazáros pultján tollszoknyás babák balettoztak, kezükben nyitható és csukható pirinyó papíreernyővel. Mellétük labdák, kereplők s bégető dobozok, amelyeket csak fejre kellett állítani, máris megszólalt belőlük a soha bennük

sem volt, jó torkú birka. Potom pénzért mennyi varázslat! A sarkon kukoricát pattogtattak, a lacikonyhán sült a pecsenye, s nyárson forgott a kürtöskalács. Nyáron főtt kukoricát lehetett enni papírból, télen gőzölgő sült tököt. S ha megenni, megvenni, hazavinni nem is lehetett minden csodát, valamennyi szemközében volt a piacon. Ezért volt gyönyörűség kijárni oda, s este

276 mesélni róla apának, aki persze a piacokról is többet tudott, mint én. Tőle hallottam először az antik görög városok piacteréről, ahol népgyűlések zajlottak, és agg bölcsek virágoztattak fel ifjú tanítványaikkal filozófia-iskolákat úgy, hogy közben a piac elsősorban mégis piac maradt. S tőle hallottam a latinok többszintes vásárcsarnokáról is Rómában. S arról, hogy a lacikonyhát Dobzse László királyunkról nevezték el, aki olyan szegény király volt, hogy a vásári pecsenyesütőtől hozatta magának a húst, attól is adósságba. A piac téma volt. És nemigen pottyant be nálunk ajtón, ablakon olyan téma, amely ne adott volna pár estét kitöltő beszélgetnivalót. Hisz csak meg kellett beszélni a zsírszobrokat is. S azt, hogy mi a giccs. - Persze azért tapsikolhatsz a kirakat előtt, ha kedved tartja - mondta apa. - Csak tudd, hogy minek tapsikolsz. - De hát miért tapsikoljak? - vigasztaltam magam. - A zsír végül úgyis elolvad. - Nem ezen múlik! - ingatta apám a fejét. - Michelangelo hóból csinált szobrot a firenzeiek szórakoztatására, az is elolvadt. - Azt hiszem, most már értem - bólintottam. Pedig hát dehogyis értettem. És apám tudta ezt. De azt is tudta, hogy elűtettem bennem valamit, ami idővel majd beérik. Mert érik az ember. Nem marad örökké zöldfűlű. Még szerencse, hogy érett fejjel is támadnak éretlen gondolatai. Különböznék mi csábítaná újabb szellemi csíny tevésekre, amelyek az élethez végső soron nélkülözhetetlenek?

277 - Hogy tudsz mindenkiben megbízni? - kérdezték tőlem. - Sosem csalódtál még az emberekben? - Néhányukban már csalódtam - mondtam. - De makacs az emberbe vetett hitem, és eddig jól kamatozott tőkeként a bizalmam. A páternosztter Engem mindig bedobtak a mély vízbe. Többnyire képletesen. De egyszer valóságosan is. Anyám látszólag megelőzte a korát. Alig nőttem ki a földből, elhatározta, hogy megtanítat úszni, amit ma mindenki helyeselne, akkor azonban abszurd, egyenesen hajmeresztő gondolatnak tűnt. Az úszómester, aki minden nyáron kopaszra nyíratta a fejét, nem mereszthette a haját. Ő a szemét mereszthette. - Ezt a falat gyereket tanítsam én meg úszni? - nevette el magát végül. - Hisz ha beküldöm a medencébe, úgy elvész benne, hogy meg sem lelem. - Majd szemüveget vesz, hogy jobban lásson - mondta anya, és nem hagyta a szándékától eltérítetni magát. Így aztán rákerült a tömzsi derekamra egy parafaöv meg egy gurtni. A gurtni egy kötélhez volt kapcsolva, a kötél túlsó vége egy póznához, amit az úszómester tartott, mint valami óriási horgászbót. S ficáncolhattam boldogan, mint alkalmi halacska, épp csak a számban nem volt horog. Azt hiszem, ma már nem ilyen szerkentyűn tanítják úszni a gyerekeket. Legalábbis sokan írtak róla, hogy a horgászbotos

278 módszer avítt, nem helyes. De én akkor még nem tudtam olvasni. Elméletek sem érdekeltek. Csak élveztem a biztonságos pancsolást, s lelkesen tempóztam a vezényszavak ütemére: E-egy, kettő... E-egy, kettő... Behúzni a hasat, ki a vízből a fejet... Tehetséges tanítványnak bizonyulhattam, mert már harmadnap megengedték, hogy parafaövvel ugyan, de kötél nélkül és egyedül lubickoljak a vízben. Akkor már szabályosan úsztam, kéz- és lábmunkám úgyszólván hibátlan volt. De azért naponta egyszer ráakasztottak a horgászbotra, mert tíz-tizenegy lecke után lehetett csak úszóvizsgára jelentkezni. Így írta elő a szabály. Ám hasztalan tartottuk be az előírásokat. A vizsgán bizony csekély híja volt, hogy megbukjам. Úsztam én remekül. Dedós szinten majdhogy olimpiai formában voltam. De csak parafaövvel voltam hajlandó úszni. Ha levették rólam az övet, rá sem mertem feküdni a vízre. Sírтам, üvöltöttem, míg vissza nem adták. Úgy ragaszkodtam ahhoz a parafaövhez, mint az anyját vesztett kismajom a pótmamául melléje rakott szőrpamacshoz. Tapodtat se nélküle. Márpedig vizsgázni parafaöv nélkül kellett. Minden segédeszköz nélkül végigúszni a medencét oda-vissza. Ennyiből állt a vizsga. A part mentén volt egy kis padka. Azon sétálva kíséerte a vízben tempózó delikvenst az úszómester. Kezében jókora bot. Annak boldogabb végét dugta kapaszkodónak a vízbe, ha a vizsgázó fuldoklani kezdett. Hisz gyerekeket tanított leginkább. Azokból meg gyorsan kimosta a mély víz a merszet. Számítani kellett mindenre. De aki akár egyetlenegyszer megfogta a botot, az nem kapta meg a szabadúszó-bizonyítványt. Kezdhetette a tanulást előlről.

279 Újabb tíz lecke, újabb tandíj, a szegényről már nem is szólva, hisz a bukás az uszodában is bukás, nem lehet szépíteni. Velem kicsit másképp alakult a helyzet. Én nem fogtam meg a botot. Én el sem mertem indulni. Anya persze megkísérelte, hogy okos szóval jobb belátásra bírjon. Minden hangnemmél próbálkozott. Esdekelt, fenyegetett, magyarázott. Megígérte, hogy vesz egy új babát, és megígérte, hogy agyoncsap. De én csak álltam a félelemtől dideregve. Csóváltam a fejem, hogy nem és nem. Aztán keservesen sírni kezdtem, csak úgy rázkódtam belé. A jelenetnek egyre nagyobb közönsége volt, s a

nézők körében már-már kialakult valamiféle lincshangulat. Nem engem akartak meglincselni persze, hanem a kegyetlen anyát, aki nem átallja vízbe taszítani rettegő gyermekét. Unta a cirkuszt már az úszómester is. - Mondtam én, kérem, hogy ez nem fog menni - tárta szét a karját. - Kicsi a gyerek, a medence meg nagy. Kár erőszakolni. - Meglátjuk, valóban kár-e! - kiáltott anya. Azzal felkapott, és nagy ívben behajított a mély vízbe. - Ússzál, vagy megfulladsz! - üvöltötte utánam. És én úsztam. Előbb kapkodva és kétségbeesve. Aztán szép tempósan, mert láttam már, hogy megy ez, nem süllyedek le. Azt persze már nem láttam, hogy anyám is fejest ugrott utánam a medencébe, és titkon követ. Csak akkor vettem észre, Hogy ő is ott van, mikor elértem a falat, s a korlátba kapaszkodva megfordultam. De addigra már minden bánatom elszállt. A félelmem is. - Fincsi volt? - kérdezte anya. - Fincsi! - nyugtáztam én. És kezdtünk úszni együtt, nagy békességben visszafelé.

280 Még az emeleti napozóból is lejöttek csodát nézni, úgy elterjedt a mutatvány híre. Az úszómester meg félméztelenül rohangu a parton, hogy bármikor utánunk vethesse magát. Akkortájt ugyanis hosszú nadrágos, köpenyes formaruhában jártak az úszómesterek. Csak ha menteni kellett valakit, vetkőztek neki. A miénk meg szentül hitte, most kell menteni, s hogy nem volt kit, egész összezavarodott. Negyedóra múlva levizsgáztam szabályosan is. Egy hossz oda, egy meg vissza, most már semmi sem okozott problémát. A bot száraz maradt. Rá sem hederítettem. Inkább ellenkezőjére fordult a baj. Kijönni nem akartam a medencéből. Még a beígért sonkás zsolmlére sem. Pedig már korgott a gyomrom az éhségtől. Persze megkaptam rendben a szabadúszó bizonyítványt is, mely röpke negyedszázaddal később számos hecc alapja lett. A sajtóban ugyanis a semmilyen szerkesztőséghez nem tartozó - azaz fix állással nem rendelkező -, de sok lapnak rendszeresen dolgozó újságírókat szintén szabadúszónak nevezik. Az lettem s maradtam jó ideig magam is, hisz nem szerkesztőségből startoltam, utcán át" kezdtem írni. Tíz hónapig újságíró-igazolványom sem volt. Mitől is lett volna, mikor azt sem tudták, ki vagyok? Ekkoriban, ha egy fogadáson vagy bemutatón egy idegen kolléga megkérdezte, melyik újságtól jöttem, mindig fennen meglöbögtem a régi szabadúszó-bizonyítványt, mit kifejezetten erre a célra kapartam elő egy fiók mélyéből. Ritka becsú okmány volt, s nagy derűt keltett, valahányszor felmutattam, mivel a fiatalabbak még sosem láttak hasonlót, és az idősebbeknek is épp csak rémlett valami, hogy az úszóvizsgákon egykor osztogattak ilyet. Úgy látszik, én voltam e honban az egyetlen, aki megőrizte ezt a papírt, mi voltaképp haszontalan jószág volt, hisz semmire fel

281 nem jogosított. Nekem is csak annyi kései hasznom volt belőle, hogy a kollégák kineveztek igazolt szabadúszóvá. Ilyen státus ugyan nem volt, annyi rangot mégis adott, hogy mikor másodszer találkoztunk, emlékeztek rám, és belevigyorogtak a képembe. Márpedig akire ránevetnek, azt befogadták, ami nagy kitüntetés egy kezdő újságíróbikficnek. Vissza is éltem vele, ahol lehetett. Csupán a név volt itt is a bökkenő. Én akkor már Kun Erzsébetként dolgoztam, a szabadúszó-igazolványt meg Kunitzer Szonja névre állították ki. De hogy magyarázni kellett a bizonyítványt, az csak fokozta a hatást, így végül hasznomra fordult ez is. Anyámmal viszont még sok bajom volt gyerekkoromban az uszodai eset után is. Ha inamba szállt a bátorság, ha féltém valamitől, nem számíthattam kegyelemre. Valósággal rettegtem például a páternosztérnek nevezett lifttől. Szinte láttam, amint egyszer kitöri a tetőt, löki magát az ég felé, s a forgósél tölcserét is láttam, amely darabokra töri. Dehogy akaródzott nekem beszállni ebbe az örökmozgóba. Azt sem értettem, mitől mozog. Anya ezúttal is először az eszemre próbált hatni. Elmagyarázta, hogy a fülkék végtelenített láncra erősítve mozognak. Elmondta, hogy a latin páter noster szavak magyarul azt jelentik, hogy mi atyánk. - És ez a lift miért a mi atyánk? - kérdeztem, hogy időt nyerjek. - Ez hosszú mese - mondta anya. - Amikor még nem ismerték a szivattyúkat, egy a mai páternosztérhez hasonló vödörrendszerrel víztelenítették a bányákat. Azaz az aknáknál lebocsátott és csigán átvett végtelenített kötélre vödöröket erősítettek, s ezekkel meregették a bányavizet. Miközben az egyik oldalon a tele vödöröket felhúzták, a másik oldalon az

282 üres vödörök lefelé haladtak, így a mellettük dolgozó munkás a vödöröket morzsolva" olybá tűnt, mintha egy óriási rózsafüzér egyik szemét leengedve, másikat megmarkolva Miatyánkot imádkozna. Ha már eszükbe jutott a bányászoknak a hasonlat, el is nevezték a vödörös láncot Páter nosternek. És mivel e felvonó hasonlít rá, páternosztér lett ez is, immár kis p-vel, és a magyarban sz-szel, ékezettel. Tetszett a magyarázat. De meg nem vigasztalt. Féltém a páternosztértől továbbra is. - Nincs más hátra, megyünk keringőzni! - mondta anya, és mire észbe kaptam, már vitt is. Egyenesen egy páternosztéres épületbe. Ott aztán belékött az egyik fülkébe, utánam ugrott (elvégre utánam ugrott a medencébe is), és kezdődött az utazás. Mentünk fel, egy döccenés, és máris lefelé vitt az út, újabb döccenés, irány felfelé. Könnyörögtem, hogy szálljunk ki, de süket talált minden szavam. Pedig ott volt a tábla, hogy utolsó emelet - tessék kiszállni", de mi nem. Anyám szorosan markolta a kezem, én meg bújtam hozzá, hunytam be a szemem, hogy ha már jön a vég, legalább ne lássam. - Mit sunyítasz? - mérgelődött anya.

- Inkább nézz körül, figyeld, hogyan vált át ez a doboz, amiben állunk. Ha fent vagy lent elfelejtesz kiszállni, akkor sincs baj. Hisz láthatod: döccen egyet, és megy tovább. Hol fel, hol le, mint a vurstliban. Vagy az ötödik keringőt jártuk a láncon, a portás a földszinten már integetett, azt hitte, játszunk, mikor végre sliccet nyitottam a szememen. Anya egy darabban volt, én is, a fülke egykedvűen mozgott tovább, úgy tűnt túl lehet élni, ami itt folyik. Fel-le. Aztán megint fel, és megint le. Jé, ez egész muris.

283 - Magadhoz tértél végre? - nevetett rám anya. - Hát hogy lehet egy ilyen függőleges ringlispíltől félni? - Te sosem félsz semmitől? - Dehogynem. Sok mindentől félek. - És akkor mit csinálsz? - Igyekszem legyőzni a félelmet. Mert már a régiek is megmondták, hogy nem az a bátor, aki nem fél, hanem az, aki fél, és mégis mer. - Akkor nem baj, ha én is félek néha? - Az önmagában még nem baj. Ahogy az sem baj, ha beleesel egy pocsolóba. De ha jól érzed magad a pocsolóban, amibe estél, és kéjjel hemperegsz benne, az már baj. - Vagyis ha beleesek a félelembe, próbáljak kikecmeregni belőle? - Úgy ám. - És még? - És még a sarat is mosd le a lelkedről, amit a félelem rád fröcskölt. - Hát maszatos a félelem? - Csupa maszat. Egészséges lélekkel nem is lehet élni benne. Utáltam a sarat és a maszatot. Nagyon igyekeztem hát, hogy bele ne botoljak valami újabb félelembe. S azt is elhatároztam, ha mégis elibém kerül, legyőzöm. Le én. Már csak anya kedvéért is. Mert érte hőstettekre is képes voltam. Legalábbis az álmaimban. Milyen furcsa is az élet. Minden ember önző dög. A legnagyobb humanisták is azok. Az ő számukra is a saját személyük a legfontosabb, önmaguk körül forognak.

284 És mégis! Akármilyen önző lény az ember, akármennyire menthetetlenül önzésre teremtett: tenni valamit, különösen nagyot, csak másokért tud. Élőkért, holtakért, eszmékért, elvekért. Aki bezárkózott, és nem akar tudni semmiről, senkiről, csak önmagának él, annak hamarosan minden mindegy, életereje elvékonyodik, kedve keserűre vált, s ha bármiről kérdezik, lagymatagon legyint. Dolgozni, alkotni csak akkor érdemes, ha van kiért, ha van miért. Az apa azért hajítja magát, hogy a családjának jobb legyen. A művész azért alkot, hogy másokat új látásmódra buzdítva legalább a világ egy maroknyi darabját megváltsa. A tudós mások kedvéért tanít és szerkeszti tételeit. A szerelmes azért akar előbbre jutni az életben, hogy imádottjának imponáljon. Az író, ha íróasztalfiókja számára ír, oly művet, mit meg sem akar jelentetni, akkor is reménykedik titkon, hogy művét egyszer valaki felfedezi, elolvassa és közkinccsé teszi. A kertész azért ápolja a pázsitot, hogy mások gyönyörködjenek benne. A gyerek azért tanul, hogy anyja megdicsérje. S ok, indíték akad még ezeryni. Ha van köztük különbség, a szándékban van. Mert vannak tiszteletre méltó szándékok, és vannak nevetségesek. Ha valakit csak az sarkall, hogy a szomszédait és a barátait pukkassza, az szánivalóan nevetséges. Ha rászorulul társaiért vagy szeretetteiért töri magát, az tisztelni való. És a humanista azért tiszteletre méltóbb a többinél, mert övéi bűvös körén is túl tud lépni, az egész emberiség üdvéért fáradozik, s a világ védelmére tettekből, gondolatokból akkora takarót sző, hogy az önzés ki sem látszik alóla.

285 Igen, mi szeretjük magunkat. Jószerivel csak önmagunkat szeretjük. De tettekre csak másokért vagyunk képesek. Hőstettekre legkivált. És ha már nincs kiért? Mindig van kiért. Egyszer benyitottam egy ismerős asszonyhoz. Ült a konyhában, előtte egy gyönyörűen megsült csirke, és zokogott. A férje évekkal ezelőtt elhagyta. Öt gyereke volt, lassan mind kirepült. Pár napja ment férjhez a legkisebb. Ő meg zokogott, mert nem tudott mit kezdeni a csirkével. - Előbb a férjemé volt a combja, aztán a két nagyfiámé - csuklott fel a hangja. -A máját, a mellét, a szárnyát osztottam a lányoknak. Nekem mindig csak a csont jutott. Életemben ez az első csirke, amit megehetnék búbig, bőrig, de egy falat nem csúszik le a torkomon. Minek is sütök én csirkét, ha nincs kinek? - És újra felzokogott. Siratta önmagát, hogy most már húst is ehet. Mondtam, hogy furcsa az élet? Mondtam bizony. Néha elsötétül az ember előtt minden. Aztán valahol kigyúl egy csipkebokor, és a fényénél az ember meglátja az utat. Annak az asszonynak a házában megbetegedett egy néni. Egyedül volt az is, s úgy legyengült, hogy fel sem tudott kelni az ágyból. Ment hát az asszony, és ápolta. Attól kezdve hosszú ideig neki sütötte a csirkéket. Humanizmusból? Önzésből? Gondolom, mozgatta tette rugóit ez is, az is. Hiszen az életben a dolgok összefolynak. Mindenesetre újra értelme volt a csirkésütésnek. Mert való igaz! Önmagának minek süssön az ember csirkét? Más kedvéért viszont szívesen megsüt egy ökröt is. A gondos ápolásnak hála, a néni felerősödött. Aztán megszülettek az asszony első

286 unokái. Minap, mikor találkoztam vele, már arról panaszkodott, hogy annyi munkája van, enni sincs ideje. Az a jó, ha az embert hessegeti az idő. Ha bizonyítani akar mások előtt. Ha másokért dolgozik benne valami szent, nagy akaromság. Az abszolút magány elviselhetetlen, és olyan anyagtalan, hogy megfojtani sem lehet. De abszolút magány szerencsére nincs. Tele van ez a bolygó emberekkel. Mindig akad köztük olyan, aki előtt bizonyítani kell. És mindig kell bizonyítani. Ha valaki tegnap megkapta a Nobel-díjat, annak is bizonyítania kell holnapután. A legfelsőbbrendű lény számára nem engedélyeztetik

megállás. Csak a kotlós gubbaszthat bánatosan, ha elragadták alóla a tojásokat. Az ember az a fajta, aki feltöri a tojásokat, és ha már mindet látta belülről, keres újabbakat. Keres örömeket is. Az uborkát tartósítja az ecet. A kedv elromlik, ha savanyú. Egyszer megkérdeztem anyát, mi az életművészet esszenciája. - Harmóniába hozni egymással az örömeket és a lehetőségeket - válaszolta. - Aki elveszti a kis örömeiről való érzékét, maga is elveszett. Örülni és örömet szerezni! Ezt verte belém mindig, míg vérembe szívárgott az öröm. Persze ma már nagyon tudom, hogy nem mindegy, az ember kivel örül. De ha változik is az öröm színe, öröm marad, míg van adni mit. Nekem még van adni valóm. És van néhány belterjes örömöm is. Például a munka öröme, amelytől szépen kigömbölyödnek a hétköznapiak. És az az öröm, amit a környezet sugároz felém. Jó barátok élnék

287 körülöttem, cimboráim a tárgyak is, elandalodhatom emlékeken. A minap kezembe került családi nyelvünk szótára. Apám szerkesztette még gyerekkoromban, mikor tambának neveztem a csokoládét, azrának a kanarit és csúcsúnak a törpepapagájt. Aztán rábukkantam a jóéjszakátdobozra. Egykor azzal fektetett le esténként anyám. Népi munkájú, régi orosz lakkdoboz, kis fehér emailkereszttel a tetején. Ha felnyitottam, mindig találtam benne valami meglepetést. Hisz az lát szép álmot igazán, aki boldogan alszik el. A régi örömeik néha tetszhalottként fekszenek az emberben. De feltámadnak újra és újra. Csak lábon maradni. Csak bírni még. Vagy abbahagyni. De az utolsó percig adni. Nem másra szorulni. Volt egy Dabis Laci nevű tudós higiénikus, sajnos már ő is csak volt, az írt anyámnak egy verset. Így kezdődött: Csak a halottak és az épek szépek. Az örök merevség és a mozgás. Pheidiasz, Platón, Püthagorasz...

288 - Nem okoz benned lélekoplást, hogy a halál mindenben diadalmaskodik? - Nem okoz - mondtam. - Azért nem, mert a halálon is diadalmaskodik valami. Az élet diadalmaskodik rajta, amely mindig folytatódik. A tökmag - A koporsó belső oldala dísztelen - szokta mondogatni anyám. - Ebből is látszik, hogy ami egy temetésen történik, az sosem a halottért történik. Csak az élőkért. Azokért, akik kívülről látják a koporsót. - És a gyászfátyol? - kérdeztem. - Az sem a halottért van? - Gyászba öltözni egyszerűen szokás - mondta anya. - Az emberek azért vesznek fel fekete ruhát, ha közeli halottjuk van, hogy meg ne szólják őket a szomszédok és az ismerősök. - Nem azért, mért a fekete a bánat színe, és vágyódnak rá, hogy mindent feketében lássanak? - Ha így lenne, sötét szemüveget vennének fel, hogy ők maguk lássák feketének a világot, s nem sötét ruhát, amelyben a világ látja őket feketének. Bár, ami azt illeti, a gyászfátyol kétségtelenül praktikus viselet. Ha valaki szép sűrű redőkben leereszti az arca elé, senki sem látja, mi történik mögötte. Sír-e a viselője a ravatal mellett, vagy épp ellenkezőleg, egy könnyet sem tud magából kipréselni.

289 - Úgy beszélsz a gyászfátyolról, mintha valami függöny lenne. - Mert valóban az. Van, aki a könnytelenségét szégyelli mások előtt, van aki a könnyeit. A gyászfátyolnak egyre megy. Minden, eltakar. Nem látni be mögéje. - Akad-e ember, aki nem siratja a saját halottját? - Ember mindenféle akad. Voltam én egyszer egy porig sújtott özvegnél. Hullt a könnye, mint a zápor. Friss volt a gyásza, el sem temette még az urát. Egyszer csak csöngettek. Hozta a varrónő a gyászruhát. Az özvegyet mintha kicserélték volna. Fürgén felugrott, letörölte a könnyeit, illegette magát a tükör előtt, faggatott, nem öregíti-e túlon túl a fekete, s vagy öt szájrúzt kipróbált, hogy tudja, melyik színe illik legjobban az új öltözethez, melyet darab időre viselnie kell. Aztán jött a kalappróba. Egyik fel, másik le, fátyol előre, fátyol hátra, hogy fest szembe és hogyan profilból, melyikben vonzóbb az arc. Hát hogy milyen mély volt a gyásza, azt ő tudja. Hogy rám miként hatott a rögtönzött divatbemutató, azt viszont én tudom. - Te hordanál gyászruhát? - kérdeztem. - Nem is hordtam soha - mondta anya. - És szépen kérek, ha meghalok egyszer, te se öltözzél feketébe. Valami olyan ruhában gyere a temetésre, amit szeretek rajtad. Ami vidám és színes. Érted öltözz, ne a többiek kedvére. S ne sírj, jaj, csak azt ne. Inkább légy derűs, és mosolyogj bele a világba, hogy tudjam, nem éltem hiába. - Az ég szerelmére, hadd abba már! - mordultam rá. - Ugyan miért hagyjam abba? - nézett rám anya. -Hogy létezik halál, azt nem lehet tagadni. S ami létezik, arról beszélni is lehet. A gyászruha az más! Az nem nekünk való. Egyébként sem volt mindig fekete. A középkorban például

290 Európa-szerte fehérben gyásztak. A somogyi Csökölyben ma is fehér meg halványsárga a gyász színe, sőt ha fiatal a halott, piros hímes lepedőre fektetik a ravatalon. Hogy feketének kell borítania mindent, azt a polgárság találta ki. Városi hatásra terjedt el falun, mint újfajta módi, melynek gyökere nincs, csak a jelenbe kapaszkodik. - Nekem már elég volt minden ravatalból, akár piros, akár fekete. Nem térhetnék vissza az életbe? - Dehogynem. Menj, és öntözd meg a virágokat. Elnevettem magam. Anyámnak határozottan érzéke volt hozzá, hogy az ügyesen adagolt gyakorlati ötleteivel kilódítsa az embert az elboruló hangulatából. Beszélgettünk a halálról még később is néhányszor. Kettesben vagy

hármásban, de nem túl gyakorta. S azt hiszem, nem is nagyon figyeltem oda. Kinek van kedve súlyozni halálról szóló szavakat, ha vibrál körülötte az élet, és gyönyörű a világ? Aztán egy este anyám cigarettájának parazsa ráesett az óráján arra a műanyag lapra, amely az üveget helyettesítette. Szép kerek kis lyuk támadt rajta. - Láttál már ilyet? - kacagott fel. - Madeirahímzéssel sem tudtam volna tökéletesebben kikézimunkázni! Csak apának meg ne mondjuk, mert úgyis olyan aggodalmaskodó mostanában, és van valami ostoba babona, hogy ha az ember órájával történik valami, az rosszat jelent. Másnap reggel nem ébredt fel. Örültem, hogy alszik, és lábujjhegyen jártam, nehogy felriasszam. Nem is riadt fel. Akkor már halott volt.

291 Istenem, mennyire nem illett hozzá a halál. Ott álltunk ketten apámmal. Döbbsen, könnytelenül. És sehogy sem tudtuk, milyen szavakból verjük egymás felé hidat. Egyszer csak összecsimpaszkodtunk, s hirtelen megéreztek, hogy minden szó, amit ő mondott a halálról, most jelentőséget kapott. Fontossá vált. Egész nap egyetlen könnyet sem ejtettem. Éjszaka, álomból ocsúdtam arra, hogy zokogok. De reggel már mosolyogtam megint. És mosolygott apám is. Majdnem természetesen. - Csinosan öltözz fel - mondta a temetés napján. - Olyan csinosnak, amilyennek látni szeremé. - S gondod öltözött maga is, mert az ő kedvére öltözött. De milyen más volt ez az öltözés, mint azé az özvegyé, akiről anyám mesélt. Világos kabátban mentünk a temetésre mind a ketten. El sem akarták hinni, hogy rokonok vagyunk, alig engedtek a ravatalhoz. Együtt voltunk hát megint hárman. Csak hárman. Utoljára. S én telettem a koporsót mindenféleképp, aminek úgy gondoltam, hogy örül. Apám csak egy szót ismételt, szinte nyugalom. - Gyönyörűm! Mert anyám ott fekve is gyönyörű volt. És fenséges az arcán szétterülő nyugalom. Nem hívtunk mi a temetésre senkit. Nem tettük közzé az újságokban a hírt, és nem nyomattunk gyászjelentést. Tudtam, mégis sokan jönnek majd, szállingózni kezdenek hamarosan. S úgy éreztem, senkinek sem kell megtudnia, hány éves volt.

292 Nem mintha ő maga kényes lett volna a korára. Megküzdöttem én minden évemért - szokta mondani. - Minek tagadjak le belőlük? Ha már hazudnék, inkább harminccal többet mondanék. Akkor mindenki engem ünnepelne, milyen jól tartom magam." És készséggel bevallotta, hány éves, bárkinek, aki kérdezte. De ahogy ott kismult arccal feküdni láttam, hirtelen hiú lettem rá, és kikaptam a keretből az adatait tartalmazó, hivatalból kitett partecédulát. A koporsón ez állt: Dr. Kunitzer Istvánné élt 75 évet Odaintettem az egyik embert, és megkérdeztem, nem lehetne-e letörölni azt a hetvenöt évet. Kicsit furcsán nézett rám, de azt mondta, lehet. És hozott egy spongyát. Figyeltem az arcát, amint mosta a feliratot, s ez az arc hirtelen elváltozott. - Jézusom! - kiáltott fel fojtottan, rémülettel. De mire a hang a fülemhez ért, már láttam, mi történt. A hetvenöt évvel együtt lemosta a t betűt is, s a koporsón csak annyi maradt: Dr. Kunitzer Istvánné él Úgy rám szakadt a boldogság, hogy felnevettem, és kacagva futni kezdtem, ki a szabadba, csaknem feldöntve a szomszédos ravatalozó előtt épp egy urnát búcsúztató papot, s csupán utólag pergett vissza bennem, mintha film lenne, milyen ijedt arccal bámult rám a gyászoló gyülekezet. Szinte kinagyítva láttam egy-egy arcot, ahogy rám villant a tömegből, és beleborzongtam. Nem a felködlő arcba, hanem önmagamba. Mert ott és akkor, pár percre valóban megtébolyultam. Anyámhoz rohantam ki a napfényre, ahogy megláttam a megváltozott feliratot, hogy elmonddam, mi történt, és velem

293 nevésszen. Hisz neki mondtam el mindig mindent. Azt hittem, kint áll, és vár rám. Kint, valahol a pázsiton. Apám karjában tértem magamhoz. S mentem vissza. Mert hisz anyám nem kint volt. Bent volt, a ravatalon. Akkor már csak annak örültem, hogy a nap süt odakünt. Mert valaki azt mondta egyszer, ha jó embert temetnek, kisüt a nap. Több baj már nem volt velem. Álltam, mint egy fogadáson. Köszöntöttem, aki jött. És mosolyogtam, ahogy anya kívánta. Néhányan mögöttem összesúgtak. Nyilván azt hitték, bolond vagyok. Pedig akkor már józan voltam. Nagyon is tudtam, mit teszek. És azt is tudtam, hogy anya elégedett lenne velem. Hervadhatatlanul mosolyogtam otthon is, ha volt valaki a szobában. S próbáltam helyállni apám mellett. Főzni rá, rendet tartani körülötte, tenni, amit kell, szépen, ügyesen. Csak ágyat nem húztam sokáig. Ez mindig anya feladata volt. Az ágyneműs szekrény is az ő birodalma. Eszményi rendben álltak benne a párna- és paplanhuzatok, garnitúránként slingelt vászoncsíkba fűzött halványzöld szalaggal átkötve, köztük gézből varrt és sárközi mintával kihímzett aprócska zsákokban morzsoló levendula, mint hajdan a dédmamánál, Dobsinán. Sosem szerette anyám, ha ebben a szekrényben turkálók, s félttem, ha kinyitom most, belerokkanok. De az ágynemű, amiben feküdtünk, egyre piszkosabb lett. Eljött a nap, amikor nem várhattam tovább. Ki kellett nyitnom a szekrényajtót. A levendulaszagtól úgy elkábultam, mintha éter lenne. Megkapaszkodtam, néztem a polcokat, és nem tudtam, mihez nyúljak. Melyik huzat melyik paplanra való egyáltalán.

294 Aztán tétován kotorászni kezdtem a szalagos ágyneműtornyok közt, és valami megzizzent. Egy cédula volt. Anyám levele. Az aranybarna vagy a fehér damasztot apádnak húzd fel, a rózsás kreppet vagy a kék pettyeset magadnak... És ha most elbőgöd magad, felpofozlak. Szia!" Nem bőgtem el magam. Akkor már gyakorlatom volt benne, hogy ne bőgjek. És volt gyakorlatom sok másban is. Évekig kitarított apámmal való első összecsimpaszkodásunk. Két ember még rengeteg. Százszor annyira képes két ember, mint egy, ha összetapasztja őket a megértés és a szeretet. Addig szép az élet, míg van kiért élni. S mi nemcsak egymásért éltünk, anyámért is. - Meghalni valaki után, akit szeretünk, az könnyű - mondta egyszer anya. - Tovább élni érte, és tovább örülni helyette is, az a nehéz. Mindig tudta, hogy ő fog elsőnek elmenni közülünk. Írt egyszer egy levelet, amelynek a saját szíve volt a címzettje. Megírta abban is. Mert nem a halált félté. Bennünket féltett. Pedig mi szót fogadtunk neki. Mi megtanultunk újra örülni. Egymásért. Hármunkért. Másokért. Szép éveket éltünk át apámmal kettesben. Szép éveket, amelyekben még sok minden értelmet nyert és kiteljesedett. Anyám szándéka úgy megtámasztotta az akaratomat, hogy nem tudott meggömbölni, szálfagyenes maradt. Apámat nyolcvannyal éves korában vitte el egy influenza mellőlem. Munkája teljében, tele tervekkel.

295 Egy percre sem gondolt rá, hogy meghal. Soha életében nem volt komoly baja. Negyedórával a halála előtt még egyik betegével beszélgetett, tanácsokat adott neki, friss szellemmel, jókedvűen, s magához rendelte a következő szombattra. Egyedül maradtam hát. És megint nem volt szabad sírnom. Most már kétszemközt sem volt szabad. Közben sajnós sok mindent megtanultam. Amikor másodszor mentem ugyanabba a temetőbe, tulitarkára hímzett irhabundában mentem, de nyomban odaengedtek a ravatalhoz, mert megmondtam, hogy az én apámat temetjük, és azért van rajtam ez a bunda, mert ezt szerette legjobban. A joviális arcú gyászhuszár megértően bólogatott. - Van ilyen, kérem. Tudjuk mi azt. Hisz oly sok minden lezajlott már itt. Pár éve temettek valakit, és teleszórták Tulipán cigarettával a ravatalát. - Az az én édesanyám volt - mondtam. És mosolyogtam. Hisz úgy illett, úgy kívánták tőlem. De csak én mosolyogtam. A gyászhuszár szeme tele lett könnyel. Aztán belenyúlt a zsebébe, és spontán mozdulattal kivett belőle egy marék tökmagot. - Ebből tessék venni - nyújtotta felém. - Ez megnyugtató az emberre. Kivettem egy szemet, és odaléptem a koporsóhoz. - Temettek-e már valaha valakit tökmaggal? - kérdeztem apát. - S kaptam-e én valaha gavallérosabb ajándékot ennél a tökmagnál? Azt mondják, a gyászhuszárok kiégett emberek. Nincs szívük. Ez az egy ott mégis velem érzett, és megértett. Jobban

296 megértett sok régi barátnál. Hisz, hogy mi zajlott a mosolyom mögött, azt akkor nem volt olyan könnyű megérteni. A tökmag azóta is megvan. Parányi ezüstszelencében fekszik apám képe mellett. Ki sem száradt még. Sütött a nap ezen a temetésen is. És sütött azóta már sokszor. Mert ha bennem ki is hűlt valami örökre, a földnek melegednie kell. S melegszen én is. Ha nem a magam örömén, hát másokén. Ennyi az egész.

297 Tartalom ELŐSZÓ HÁROM FEJEZETBEN A kérdések A tónusok A név A SZERETET JÁTÉKAI A titán A boszorkány A habos kávé Az örömszoba A teapárbeszéd A percruha A káromkodás A harangszó A példamutató A lángocska Az oktatómanó A drótpofa A hüvelykmari A ballonkabát A függőkert A tárgyalás Az egyetem A számárhögés A páternoszter A tökmag